

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
HUMANITĀRO ZINĀTŅU FAKULTĀTE

Anna Elizabete Griķe

**TAUTAS DIEVBIJĪBA ROMAS KATOĻU DRAUDZĒS
LATGALES PIEROBEŽĀ**

Promocijas darbs
zinātnes doktora (*Ph. D.*) grāda iegūšanai
humanitārajās un mākslas zinātnēs

Zinātniskā vadītāja: *Dr. habil. philol.* Janīna Kursīte-Pakule

RĪGA 2023

NACIONĀLAIS
ATTĪSTĪBAS
PLĀNS 2020

EIROPAS SAVIENĪBA

Eiropas Sociālais
fonds

I E G U L D Ī J U M S T A V Ā N Ā K O T N Ē

Darbs izstrādāts ar Eiropas Sociālā fonda projekta „LU doktorantūras kapacitātes stiprināšana jaunā doktorantūras modeļa ietvarā” atbalstu (Nr. 8.2.2.0/20/I/006).

Saturs

IEVADS.....	6
1. TAUTAS DIEVBIJĪBAS PĒTNIECĪBA UN AVOTI.....	13
1.1. Tautas dievbijība Romas katoļu baznīcā.....	13
1.1.1. Tautas dievbijība pēc Vatikāna II Koncila.....	13
1.1.2. Direktorijs par tautas dievbijību un liturģiju.....	18
1.1.2.1. Vēsturiskais konteksts un terminoloģija.....	19
1.1.2.2. Tautas dievbijības veidi.....	20
1.1.3. Tautas dievbijības pētniecība Baznīcā.....	24
1.2. Tautas dievbijības pētniecība Latvijā un pasaulē.....	30
1.2.1. Tautas dievbijība humanitārajās un sociālajās zinātnēs.....	30
1.2.2. Tautas dievbijības pētniecība vēsturiskā griezumā.....	32
1.2.3. Tautas dievbijības pētniecība Latvijā.....	37
1.2.3.1. Tautas dievbijība latgaliešu folklorā.....	38
1.2.3.2. Tautas dievbijības pētniecības virzieni mūsdienās.....	41
2. ROMAS KATOĻU DRAUDZES LATGALES PIEROBEŽĀ.....	46
2.1. Ieskats apkaimes vēsturē un katolicisma izplatībā.....	46
2.1.1. Jezuītu un dominikāņu darbība.....	46
2.1.2. Latgale Krievijas impērijas sastāvā.....	49
2.1.3. Latgales pierobeža 20. gs.	51
2.2. Romas katoļu draudžu vēsture un raksturojums.....	54
2.2.1. Romas katoļu draudzes Ludzas novada dienvidu pierobežā.....	54
2.2.1.1. Briģu pagasts.....	55
2.2.1.2. Zilupe un Zaļesjes pagasts.....	56
2.2.1.3. Pasienes pagasts.....	58
2.2.2. Romas katoļu draudzes Krāslavas novada pierobežā.....	61
2.2.2.1. Šķaunes pagasts.....	61
2.2.2.2. Robežnieku pagasts.....	63
2.2.2.3. Indras pagasts.....	65
2.2.2.4. Piedrujas pagasts.....	68
2.2.2.5. Krāslava.....	69

3. LATGALES PIEROBEŽA KĀ IZPĒTES LAUKS.....	72
3.1. Metodoloģiskie principi.....	72
3.1.1. Lauka pētījums.....	72
3.1.1.1. Lauka darba posmi.....	73
3.1.1.2. Pozicionalitāte laukā un pētījuma ētika.....	76
3.1.1.3. Datu apstrāde, analīze un ierobežojumi.....	77
3.1.2. Metodoloģiskās nostādnes.....	81
3.1.2.1. Kontekstuālā pieeja.....	81
3.1.2.2. Iemiesotība un izpildījums.....	82
3.2. Pierobežas iedzīvotāju pētniecība.....	84
3.2.1. No stabilas uz plūstošu robežas izpratni.....	85
3.2.2. Sadzīve pierobežā.....	88
3.2.3. Konfesionālās robežas.....	91
4. TAUTAS DIEVBIJĪBAS VEIDI UN IZPAUSMES LATGALES PIEROBEŽĀ.....	95
4.1. Tautas dievbijības valoda.....	95
4.1.1. Iemiesotajā katolicismā.....	96
4.1.2. Sadzīvē.....	99
4.1.3. Dievnamā.....	102
4.1.4. Septiņos sakramentos.....	105
4.1.5. Dieva sodā.....	109
4.2. Sv. Donāta svētki Krāslavā.....	110
4.2.1. Sv. Donāta svētku izcelsme.....	111
4.2.2. Lūgšanas un dziesmas Sv. Donātam.....	113
4.2.3. Sv. Donāta svētki Krāslavā 20. gs. 20.–30. gados.....	114
4.2.4. Svētku liktenis pēc 1941. g. Sv. Donāta relikviju izpostīšanas.....	116
4.2.5. Sv. Donāta svētki mūsdienās.....	117
4.2.5.1. Pirmā grēksūdze, iesvētības un iestiprināšana.....	118
4.2.5.2. Sv. Donāta svētku norise.....	119
4.3. Tautas dievbijība liturģiskā gada garumā.....	122
4.3.1. Advents, Ziemassvētki un parastais liturģiskais laiks.....	123
4.3.1.1. Advents un Ziemassvētki.....	123

4.3.1.2. Kunga prezentācijas svētki, Sv. Blazija un Sv. Agates diena..	126
4.3.2. Gavēnis un Lieldienu laiks.....	128
4.3.2.1. Gavēņa laiks un Lielā nedēļa.....	129
4.3.2.2. Lieldienas.....	131
4.3.2.3. Vasarsvētki	136
4.3.3. Parastais liturģiskais laiks.....	137
4.4. Dievmātes godināšana.....	140
4.4.1. Maija mēnesis.....	140
4.4.2. Dievmātei veltītie svētki pierobežas draudzēs.....	142
4.4.3. Svētceļojumi uz Aglonu.....	145
4.5. Mirušo pieminēšana.....	147
4.5.1. Nāve un apbedīšana.....	147
4.5.2. Kapu kopšana, kapusvētki un svecīšu vakars.....	149
SECINĀJUMI.....	154
Nobeigums.....	158
Literatūra.....	161
Avoti.....	172

Ievads

1991. gadā iznāk J. Streiča režisētā filma “Cilvēka bērns” pēc J. Klīdzēja romāna motīviem. Sižeta pamatā ir puisēna Boņuka izaugsme, iekšējie pārdzīvojumi un izaicinājumi 20. gs. trīsdesmito gadu Latgalē. Individuālā iniciācija mijas ar ciklisko laika uztveri, kas atspoguļota dabā un gadskārtas svinībās. Filmas sākuma aina iezīmē tās garīgo šķautni, kad, atskatot baznīcas zvaniem, vīrieši lauka vidū nometas ceļos, pārkrustās un skaita lūgšanas. Galveno varoņu dievbijība atspoguļota sadzīvē, godos un svētkos. Tā atklājas pie ceļmalas krustiem maija mēnesī, procesijās ap baznīcu vai bauslībā kā morāles vadlīnijā. Sv. Jura un Jaunavas Marijas tēli atdzīvojas uz filmas ekrāniem, noskanīgā Latgales ainavas krāšņumā izcelti baznīcas baltie torņi, ko pavada latgaliešu tautas dziesmas un garīgā mūzika. Šajā ekranizējumā latgaliešu dzīvesziņa savīta ar katolicismu un kļuvusi par tās centrālo atsauci populārajā kultūrā. Kad kādā maija vakarā Boņuks dodas nolikt ziedus pie ceļmalas krucifiksa, kamēr sapulcējušies ļaudis dzied Jaunavai Marijai veltītu dziesmu, kāda sieviete iečukst viņa mātei: “Vai, Regīneit, cik tev dāls dīvbejigs!” Šī replika izceļ Boņuka iemiesoto (*embodied*) dievbijību, kas izpaužas, veicot tautas un baznīcas tradīcijās noteiktas darbības. Tautas dievbijība (*popular piety*) nav acīmredzams jēdziens, tomēr, kā tas atspoguļots piemērā par “Cilvēka bērnu”, tai ir skaidrs un atpazīstams veidols.

Promocijas darba pētījuma **objekts** ir katoliskajā tradīcijā sakņotā tautas dievbijība. Par **izpētes lauku** izraudzītas Latgales dienvidaustrumu pierobežas Romas katoļu draudzes Krāslavas un Ludzas novadā: Krāslavas Sv. Ludviga draudze, Piedrujas Vissvētās Jaunavas Marijas debesīs uzņemšanas draudze, Baļbinavas Vissvētās Trīsvienības draudzes, Pustiņas Vissvētās Jaunavas Marijas debesīs uzņemšanas draudze, Landskoronas Vissvētās Trīsvienības draudze, Pasienes Sv. Dominika draudze, Zilupes Jēzus Sirds draudze un Briģu Vissvētās Trīsvienības draudze. Darbs balstīts **folkloristikā**, izraugoties pētīt noteiktas tradīcijas kontekstu un izpildījumu, tomēr tajā iezīmējas starpdisciplināritāte. Darbā izmantoti **antropoloģijas** zinātnes nozares analītiskie rīki, kā arī **robežu studiju** perspektīva pierobežas iedzīvotāju pētniecībā. Tautas dievbijība ir integrāla tradīciju pētniecības sastāvdaļa, kas Latvijas folkloristikā vēl ir attīstības fāzē, un šī darba **pienesums** ir gan teorētisks, gan empīrisks. **Hipotētiski pieļauts**, ka pierobežas iedzīvotāju tradīcijas nav bijušas pakļautas centra

dominancēm un sakņo senākus slāņus, kas lēnāk pakļaujas izmaiņām, bet mūsdienās raksturīgās demogrāfiskās tendences apdraud šo tradīciju pēctecību.

Pasaules mērogā tautas dievbijība ir piesaistījusi dažādu humanitāro un sociālo zinātņu pētniekus, kas to izmantojuši kā empīrisku datu kopumu analīzei, bet arī skatījuši konceptuālo un teorētisko nozīmi savā izpētes laukā. Nozīmīga daļa tautas dievbijībai veltīto pētījumu to izvērtē vēsturiski (Butler 2004, Scheer 2012, Young 2016 u. c.) un teoloģiski (Francis 2005, Roszak, Tykarski 2020 u. c.). Folkloristikā tautas dievbijības pētniecība atklāj, kādā mērā katoliskais un tautiskais mijiedarbojas noteiktos reģionos un kāds ir dievbijības izpausmju konteksts, nozīme un izplatības areāls (Yoder 1974, Vergote 1982 u. c.). Arī antropoloģijā tautas dievbijības izpausmju pētniecības fokusā ir tautas dievbijības lokālās izpausmes dažādu kultūrkontaktu kontekstā. Kritiski pieiets sinkrētismam, uzsverot rituālo noturību (*ritual fixity*), pārveidojošo nepārtrauktību (*transformative continuity*) un reliģisko izdomu (*religious imagination*) (Macdonald 2004, Pina-Cabral 1992, Taylor 1995 u. c.). Tautas dievbijības izpausmes izvērtētas arī pēc to rituālās un funkcionālās puses, tai skaitā, kā “sagrālā patēriņa” (*sacred commodity*) objekts (Geary 2018, Erdelyi 2012). Tautas dievbijība tiek skatīta kā raksturīga noteiktai kopienai, tikmēr problemātisks ir pats tautas jēdziens (Boyle 1982, Ryan 2012, Vergote 1982 u. c.), kas paredz hierarhisku cilvēku dalījumu. To arī ietekmē Romas katoļu baznīcas nošķirums starp garīdzniecību un lajiem. Turklāt Romas katoļu baznīcā tiek veikts nemitīgs tautas dievbijības korekcijas darbs, kas tiek pamatots arī ar iekšējo pētniecību (Elizondo 1993, Martiniere 2019, Platovnjak 2018 u. c.).

16. gs. otrajā pusē Latgale tika pievienota Polijas-Lietuvas ūnijai un tika aizsākta atkārtota apkaimes katolizācija. Līdz tam tā atradās Livonijas perifērijā un Romas katoļu baznīcai nebija pieejami gana daudz resursu, lai nodrošinātu vietējo iedzīvotāju kristianizāciju un pastorālo aprūpi. Pierobežā aktīvi darbojās jezuīti un dominikāņi, kas ticību nostiprināja, sekmējami tautas dievbijības izpausmes (Bogdanoviča 2015, Norkārklis 2016). 19. gs. katolicisms Latgalē jau bija nostiprinājies. Kā raksta vēsturnieks H. Strods: “XIX gs. otrajā pusē Latgalē katoļticība jau bija iekļāvusies vietējā dzīvesveidā. Mājās goda vietā bija svētbildes (“obrazi”), dažkārt arī improvizēts altāriņš: plauktiņš ar krucifiksu un iesvētītām svecēm. Norisa Dievmātes godināšana, dziedot garīgas dziesmas pie krustiem. Garīgas dziesmas tika dziedātas, arī nepārtraucot darbus. Mājās bija sakramentālijas: svētītais ūdens, sveces, ogles un sāls.” (Strods 1996, 220–221) Autors min dažādas tautas dievbijības izpausmes, lai pamatotu

katolicisma nozīmīgumu sadzīvē. Latgalē tautas dievbijība sporādiski fiksēta 19. gs. etnogrāfiskajos darbos (Uļanovska 2017, Vol'ter 1890), kā arī izvērtēta kā latgaliešu folkloras sastāvdaļa (Juško-Štekele 2002, Reidzāne 2009, Lielbārdis 2012 u. c.). Mūsdienās pieaug akadēmiska interese par atsevišķām tās izpausmēm (Boiko 2001, 2004, Treija 2008, Zepa 2021 u. c.). Izteikts vairākums tautas dievbijībai veltīto pētījumu veikti Latgalē.

Latgale kā kultūrvēsturisks novads saistās ar etnisku, lingvistisku un reliģisku daudzveidību (Tēraudkalns 2007), tikmēr padziļināta pētniecība liek piesardzīgāk uztvert kategorizēšanu. Latgale ar savu atsevišķo vēsturi un reģionālajām īpatnībām pieder pie Latvijas “citādā”. Kultūrvēsturnieks Pēteris Zeile sniedz trāpīgu kopsavilkumu savā darbā “Latgale un tās ļaudis”: “Ja abstrahējamies no politiskajām robežām, kas ģeogrāfiski laika gaitā ir mainījušās, tad Latgale, var teikt, ir bijusi “mūžīgā pierobeža”. Krievi tajā redzēja savas impērijas rietumu robežu, poļi – savas Žečpospolitas ziemeļus, vācieši – savas kultūras un vēstures austrumu aizsniedzības robežu. Bet Baltijas latvieši – savu etnogrāfisko “nacionālo parku”.” (Zeile 2010, 17) Latgales pierobeža piesaistījusi dažādu humanitāro zinātnieku interesi, lai skatītu, kādā mērā norisinājusies dažādu kultūru mijiedarbība (Fjodorovs, Ivanovs, Komorova et al. 2008, Kovzele 2021, Kursīte 2009 u. c.).

Pierobežas iedzīvotājus vieno atrašanās pie valsts robežas, bet pierobežas pagastu un draudžu raksturojumi atklāj katras atšķirīgo vēsturi. Piemēram, Landskoronas draudzi var raksturot kā latgalisku, bet tās kaimiņu draudze Pasiēnē ir izteikti multietniska, mijot polisko, baltkrievisko, latgalisko un latvisko. Manāmās atšķirības starp pierobežas draudzēm saskan ar novērojumu, ka tieši uz robežas identitāte kļūst izteiktāka, lai nostiprinātu savu attiecībā pret citu (Barth 1969, Eriksen 2010). Tas arī atklājas daudzveidīgajās tautas dievbijības izpausmēs; piemēram, vien retais Briģu iedzīvotājs zinās par vērienīgajiem Sv. Donāta svētkiem Krāslavā, līdzīgi kā krāslavieši drīzāk nebūs piedalījušies Dievmātes dzimšanas svētkos Pasiēnē. Citkārt visas pierobežas draudzes piedzīvo dramatisku draudžu locekļu skaita kritumu, kas ierakstās plašākā demogrāfiskā ainā visā pierobežas zonā. Šo **tukšošanās** diskursu (*emptiness*) kā pamataktentu uzsvērusi arī antropoloģe Dace Dzenovska (2012, 2020), lai skatītu, kādas ir postsociālā tukšuma iezīmes valsts un sabiedrības kontekstā. Iedzīvotāju skaita kritums ir saistīts ar robežsituācijas maiņu, kur mūsdienu Latgalē novilkta Eiropas Savienības un NATO ārējā robeža. Tas ir nozīmīgs pētījuma konteksts, tādēļ izraudzīts veltīt atsevišķu uzmanību sadzīvei mūsdienu pierobežā, izmantojot robežu studiju analītiskos rīkus.

Robeža ir semantiski plašs jēdziens, kas kalpo kā atdalīšanas līdzeklis, kuru paradoksāli raksturo tās mainīgā daba (Konrad 2015). Valstu pierobežas atklāj, cik liela nozīme ir svešā / savējā diskursa iedibināšanai un nostiprināšanai (Newman 2011). Robežu studijas (*border studies*) piedāvā skatīt robežu kā šuvi (Salter 2012), lai uzsvērtu tajā valdošo dinamiku no valsts varas un no pierobežas iedzīvotāju skatupunkta. Pēc Latvijas neatkarības iegūšanas tika finansiāli veicināta latviešu saimniecību veidošana pierobežā, lai stiprinātu valsts robežu. Darbā tika norīkoti cilvēki no citiem Latvijas novadiem, lai ieņemtu skolotāju, robežsargu vai dzelzceļa strādnieku amatus. Vēsturiskie migrācijas viļņi saveda kopā dažādu tautību un konfesiju cilvēkus, kas laika gaitā rada risinājumus miermīlīgai līdzpastāvēšanai. Otrā pasaules kara laikā situācija uz šīs dienvidaustrumu robežas izmainījās, un nākamā vara jau noteica robežas atvērību un jaunus migrācijas viļņus. Pēc PSRS sabrukuma, kad robeža tika atkal slēgta, tā tika pakļauta periferizācijai (*peripheralization*).

Darbs fokusēts uz pierobežas iedzīvotāju saglabāto, pārmantoto un piekopto tautas dievbijību. Izvirzīti šādi pētniecības jautājumi: **kādas tautas dievbijības izpausmes raksturīgas Latgales pierobežas draudzēs, un cik daudz tās atklāj iemiesoto katolicismu? Kādi faktori ir ietekmējuši tautas dievbijības izplatību pierobežā, un kā ārējie apstākļi – varas maiņas, pandēmija vai Romas katoļu baznīcas mainīgā attieksme – atspoguļojas to izpildījumā? Kā katoliskajā tradīcijā sakņotās tautas dievbijības izpausmes palīdz saprast pierobežas iedzīvotāju savstarpējās attiecības paaudžu, dzimuma un sociālā statusa gaismā?** Darba **mērķis** ir izpētīt Latgales dienvidaustrumu pierobežas draudžu tautas dievbijību un tās izpausmes, atsevišķi analizējot vēsturisko kontekstu, robežsituāciju un varas maiņu, kā arī dievbijības nozīmi cilvēku savstarpējās attiecībās. Darba mērķa sasniegšanai izvirzīti šādi **uzdevumi**:

1. Teorētiski pamatot izraudzīto tautas dievbijības fokusu, tā konceptuālo specifiku un izveidot pētniecības analītisko rāmi tautas dievbijības izpausmju analīzei Romas katoļu draudzēs.
2. Iegūt empīriskos datus par tautas dievbijību regulāros lauka pētījumos Ludzas novada dienvidu daļas un Krāslavas novada pierobežas draudzēs, tos sistematizēt un analizēt, izmantojot atvērta tipa kodēšanu.

3. Apkopot un analizēt zinātnisko literatūru, kontekstualizējot pierobežu un tautas dievbijību no saistītiem pētniecības virzieniem (folkloristika, antropoloģija, vēsture, teoloģija un robežu studijas).
4. Balstoties empīriskajā materiālā un izstrādātajā teorētiskajā ietvarā, aprakstīt, izvērtēt un salīdzināt specifiski izraudzītās pierobežas Romas katoļu draudžu locekļu tautas dievbijības izpausmes.

Pētījuma pamatā ir **dati**, kas iegūti promocijas darba autores veiktajos lauka pētījumos pierobežā no 2018. g. līdz 2022. g. Tie balstīti kvalitatīvā izpētē, apvienojot līdzdalīgo novērošanu, intervēšanu, fotogrāfijas, videomateriālus, lauka dienasgrāmatu u. c. Kā sekundārie avoti izmantoti ar pierobežu saistītie reģionālie folkloras un etnogrāfiskie materiāli, kultūrvēsturiskie pētījumi, audiovizuālie materiāli un mediju saturs. **Metodoloģiski** tautas dievbijība skatīta vēsturiskajā un ģeogrāfiskajā kontekstā un analizēta izpildījumā. Pētījuma **rezultāti** ļauj atspoguļot dzīvi Latvijas pierobežā un sniegt padziļinātu priekšstatu par tur rodāmām specifiskām tautas dievbijības izpausmēm. Šāda mēroga folkloristiski etnogrāfisks darbs ir nozīmīgs pienesums tautas dievbijības pētniecībai Latgales pierobežā, un tā teorētiskās iestrādes var izmantot arī plašākā kontekstā.

Darbu veido **četras nodaļas**. Pirmajā nodaļā **“Tautas dievbijības pētniecība un avoti”** tiek aplūkota tautas dievbijība no akadēmiskās un no Romas katoļu baznīcas perspektīvas. Tajā aptverts laika posms pēc Vatikāna II Koncila un izvērtēta pēdējo Romas pāvestu ietekme uz tautas dievbijības lomu Baznīcā. Pēc 2001. gadā “Direktorija par tautas dievbijību un liturģiju”, noteiktas piecas kategorijas, kurās tautas dievbijība ir sastopama. Tālāk analizēti pētījumi, kuru pamatā ir tautas dievbijība kā izpētes objekts Baznīcas iekšienē un humanitārajās un sociālajās zinātnēs Latvijā un pasaulē. Otrajā nodaļā **“Romas katoļu draudzes Latgales pierobežā”** vēsturiski kontekstualizēta katolicisma izplatība, sākot no 17. gs. beigām. Tajā būtiska loma bija dažādu tautas dievbijības veidu ieviešanai sadzīvē. Tālāk analizēti katolicisma nostiprināšanas rīki 18./19. gs. un izaicinājumi 20. gs. garumā, to skaitā PSRS laikā pret to vērstās represijas. Nodaļas otrā daļa veltīta katrai pierobežas draudzei un sniegts arī katra pagasta konfesionālais un etniskais raksturojums. Trešajā nodaļā **“Latgales pierobeža kā izpētes lauks”** pamatota metodoloģisko principu izvēle, paskaidrojot, kā darbā lietota kontekstuālā un performatīvā pieeja un iemiesotības (*embodiments*) koncepts. Sniegts ieskats lauka pētījuma četros posmos, precizēts empīrisko datu apjoms un veidi, kā arī reflektēts par datu ierobežojumiem. Tā kā nodaļa fokusēta

uz izpētes lauku, Latgales pierobeža skatīta no robežu studiju perspektīvas. Ceturtā nodaļa **“Tautas dievbijības veidi un izpausmes Latgales pierobežā”** balstīta empīrisko datu kodēšanas rezultātos. Sākumā aplūkota vietējā tautas dievbijības valoda iemiesotajā katolicismā, sadzīvē, dievnamā, septiņos sakramentos, kā arī tā atspulgs izpratnē par Dieva sodu. Tālāk sniegts aptverošs ieskats Sv. Donāta svētku norisē Krāslavā, sākot ar tā pirmsākumiem 18. gs. izskaņā līdz transformācijām 20. gs. garumā. Tautas dievbijība liturģiskā gada garumā izceļ tās izpausmes, kuras atspoguļo lokālo specifiku. Turpinājumā aplūkota Jaunavas Marijas godināšana pierobežas draudzēs, atklājot vietējo maija dziedājumu specifiku, Dievmātei veltītos svētkus atsevišķās draudzēs, kā arī svētceļojumu lomu. Nobeiguma sadaļa veltīta mirušo godināšanai, kur skatīta nāves un apbedīšanas tēma, kam seko kapu kopšanas ieražas, kapusvētki un svecīšu vakars.

Par promocijas darba pētījuma rezultātiem nolasīti referāti:

2018. gada 2. novembrī “Tradicionālais kā mēraukla: piemērs par paražām Indrā svētku griezumā” Latvijas Kultūras akadēmijas zinātniskajā konferencē “Kultūras krustpunkti XII”;
2019. gada 7. maijā “*Ходить по аллею* 2019. gadā: starp dzīvu praksi un izmirušu tradīciju” (kopā ar Ansi Ataolu Bērziņu) LU LFMI zinātniskajā konferencē “Meklējumi un atradumi”;
2020. gada 30. janvārī “Radot un rādīt citādību: Latgales pierobežas reprezentācija” Daugavpils Universitātes starptautiskajā zinātniskajā konferencē;
2021. gada 22. februārī “Eklezionīmi starp antroponīmiem un toponīmiem: gadījuma izpēte Romas katoļu baznīcā mūsdienu Latvijā” Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 148. dzimšanas dienas atceres starptautiskajā zinātniskajā konferencē;
2021. gada 21. maijā “Pāris novērojumi par Sv. Donāta svētkiem un tautas dievbijību” humanitāro un sociālo zinātņu konferencē “Jauno pētnieku diena”;
2021. gada 27. augustā “Speaking up in borderland’s tombstones: a case study of identity markers in Pasiene parish (Latvia)” ICOS Starptautiskajā onomastikas kongresā “27th International Congress of Onomastic Sciences” Krakovā (norisinājās tiešsaistē).
2021. gada 29. septembrī ““Life is life””: some insights into fieldwork in Latgale border region before and while pandemic” starptautiskajā zinātnes konferencē “Emptiness: Ways of Seeing”.
2022. gada 20. maijā piedalīšanās Latvijas Universitātes Inovāciju centra rīkotajā konkursā “Zināšanu Agora”, kurā prezentētas promocijas darba iestrādes un iegūta 3. vieta.

Publikācijas par promocijas darba tēmu:

Griķe, Anna Elizabete, 2020. Tensions between House and Place Names: An Anthropological Case Study of Grāveri. *Onomastikas pētījumi II / Onomastic Investigations II*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 95.–111. lpp.

Griķe, Anna Elizabete, 2020. Izvērtējot un pamatojot tradicionālo: gadījuma izpēte Indrā. *Krustpunkti: kultūras un mākslas pētījumi: zinātnisko rakstu krājums*. Latvijas Kultūras akadēmijas zinātniskās pētniecības centrs, Rīga: Latvijas Kultūras akadēmija, 35.–48. lpp.

Griķe, Anna Elizabete, 2020. Radot un rādot citādību: Latgales pierobežas reprezentācija. *Literatūra un kultūra: process, mijiedarbība, problēmas: zinātnisko rakstu krājums. XX, Ekokritikas un biopolitikas prakses literatūrā un kultūrā*. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds “Saule”, 72.–87. lpp.

Griķe, Anna Elizabete, 2023. Ecclesionyms both as anthroponyms and toponyms: the Roman Catholic parish and church names in Latvia. *Linguistica Lettica*, 30. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 324.–336. lpp.

Griķe, Anna Elizabete. Speaking up in borderland's tombstones: a case study of identity markers in Pasiene parish (Latvia). Iesniegts publicēšanai *Onomastica Lettica* (LU Latviešu valodas institūts) rakstu krājumā.

1. Tautas dievbijības pētniecība un avoti

Šīs nodaļas mērķis ir integrāli pieiet tautas dievbijībai, to aplūkojot kā konceptuālu un analītisku rīks analīzei un kā empīrisku datu kopumu. Pirmām kārtām, tautas dievbijība skatīta no Romas katoļu baznīcas perspektīvas. Balstoties Baznīcas¹ dokumentos, it īpaši 2001. g. “Direktorijā par tautas dievbijību un liturģiju”, izveidots analītiskais rāmis, lai noteiktu tautas dievbijības kategorijas. To papildina pētījumu par tautas dievbijību analīze, kas tapusi Baznīcas iekšienē (Elizondo 1993, Martinière 2019, Platovnjak 2018, Vergote 1982 u. c.). Otrkārt, uzmanība pievērsta tautas dievbijības pētniecībai Latvijā (Boiko 2001, Dukaļska 2010, Treija 2008 u. c.) un pasaulē (Denz 2009, Hufford 1988, Scheer 2012, Young 2016 u. c.), lai izprastu, kādi ir tās empīriskie un teorētiskie uzsvāri humanitārajās un sociālajās zinātnēs (Macdonald 2004, Ryan 2012, Scribner 1984, Yoder 1974 u. c.). Treškārt, aplūkota tautas dievbijības pētniecība Latvijā, izvērtējot līdzšinējos pētījumus novēroto un secināto (Kļavinska 2015, Juško-Štekele 2002, 2007, Reidzāne 2009, Strods 1996, Tihovskis 1993 u. c.), kā arī analizēts Latgales 19. gs. etnogrāfiskais materiāls.

1.1. Tautas dievbijība Romas katoļu baznīcā

Tautas dievbijības izpratne un interpretācija Baznīcā ir vēsturiski un ģeogrāfiski mainīga. Arī dažādi sociālie faktori ietekmējuši tautas dievbijības izpausmes, izplatību un nozīmi Baznīcas dzīvē un raksturo tās mainīgo dabu. 20. gs. sākumā pāvests Pījs X iezīmēja pavērsiena punktu izpratnei par liturģijas centralitāti laikā, kad dažādas tautas dievbijības izpausmes kā rožukroņa lūgšana vai svēto godināšanas dominēja ticības piekopšanā ikdienā. Šāda paradigmas maiņa radīja telpu nepieciešamībai pēc saskaņotas un vienotas nostādnes par liturģijas un tautas dievbijības harmonizēšanu.

1.1.1. Tautas dievbijība pēc Vatikāna II Koncila

1959. gada 25. janvārī pāvests Jānis XXIII paziņoja par savu nodomu sasaukt vispārēju Baznīcas Koncilu. Vatikāna II Koncils tika atklāts 1962. g. 11. septembrī, un 1965. g. 8. decembrī to noslēdza pāvests Pāvils VI. Viens no tā centrālajiem dokumentiem ir 1963. g.

¹ Šeit un turpmāk ar Baznīcu jāsaprot Romas katoļu baznīca.

4. decembra “Konstitūcija par Svēto Liturģiju”², kurā sniegti skaidrojumi attiecībā uz dievbijības darbiem, vingrinājumiem un avotiem. Tas atklāj Baznīcas iekšējo redzējumu par tautas dievbijību saskaņā ar tās doktrīnu. Valodnieciski skatot, dievbijība raksturota kā “ticīgo”, “tautas”, “kristīgo”, “patieso”, “iekšējo” vai “nepareizo”, kā arī nodalītas “kristīgās tautas” un “vietējās Baznīcas” dievbijība. Šie apzīmējumi norāda par dievbijības rāmējumu Baznīcā, kas pretstatīta “nepareizajai”. Konstitūcijas 13. punktā skaidrots, ka “kristīgās tautas dievbijības vingrinājumi, ciktāl tie atbilst Baznīcas likumiem un normām, ir ļoti ieteicami, it īpaši tad, ja tos veic pēc Apustuliskā Krēsla rīkojuma. Īpašu cieņu iemanto tie vietējo Baznīcu dievbijības vingrinājumi, kas tiek veikti pēc bīskapu ieteikuma un saskaņā ar likumīgi apstiprinātām ieražām vai grāmatām.” Te iezīmējas tautas dievbijības izpausmju dalījums divās kategorijās, kur pirmo nosaka Apustuliskais Krēsls un tās būtu universālas, bet otro nosaka bīskapi un tās būtu dieceziālas. Konkrētāk par dievbijību un veicamajām korekcijām rakstīts sadaļās par stundu liturģiju, liturģisko gadu, sakrālo mūziku, mākslu un liturģiskajiem priekšmetiem.

Stundu liturģijā kā dievbijības avotā ieteikts pārskatīt himnas, “atkarībā no tā, cik tas ir derīgi, jāatjauno to sākotnējā formā, atmetot vai mainot visu, kam ir mitoloģiskas iezīmes vai kas neatbilst kristīgajai dievbijībai”. (93. punkts) Attiecīgi “nepareiza dievbijība” ir tāda, kas satur mitoloģiju, kuras klātbūtne līdz tam tikusi pieļauta. Hronoloģiskā dimensija iezīmē Baznīcas mainīgo izpratni par elementiem, kas pieder pie nevēlamiem un saistītiem ar mitoloģiju. Vatikāna II Koncila viena no pamata atziņām ir katras svētdienas liturģijas centrālā loma visa gada garumā: “Svētdiena ir galvenā svētku diena, kura ir jārosina svinēt un kurai ir jāiesakņojas ticīgo dievbijībā tā, ka tā atklātos arī kā diena priekam un atpūtai no darba.” (106. punkts) Te iezīmējas svētdienas liturģijas svinēšana kā tautas dievbijības sastāvdaļa.

Vatikāna II Koncila laikā pārskatīts liturģiskais gads, precizēts liturģiskais kalendārs un atsevišķu svētku vai piemiņas dienu nozīme. Tas paskaidrots 111. punktā: “Lai svēto svētki neaizēnotu tos svētkus, kuros piemin pestīšanas noslēpumus, daudzi no tiem būtu jāsvin vietējā Baznīcā, tautā vai ordeņa saimē. Savukārt visā Baznīcā jāatzīmē vienīgi to svēto svētki, kuriem ir patiesi vispārēja nozīme.” Te iezīmējas Baznīcas mainīgā izpratne par universālā un lokālā mijiedarbību. Jauno liturģisko kalendāru pavada 1969. g. 14. februāra pāvesta Pāvila VI apustuliskā vēstule *motu proprio* “Mysterii Paschalis” par liturģisko gadu un jauno universālo Romas kalendāru. Tajā norādīts, ka “laika gaitā svētku, vigīliju un oktāvu pavairošanās, kā arī

² Analīzei izmantoti un citēti Baznīcas dokumentu tulkojumi latviešu vai angļu valodā (skat. Avoti).

liturģiskā gada dažādu daļu progresīva sarežģītošana, nereti veicinājusi ticīgos uz dažādām dievbijības izpausmēm tādā mērā, ka viņu prāti ir bijuši novirzīti no fundamentālajām Augšāmcelšanās mistērijām”. Piemēram, jaunajā kalendārā 5. augustā līdz tam atzīmētā tautā dēvētā Sniega Dievmātes diena pārdēvēta par Vissvētākās Jaunavas Marijas bazilikas Romā iesvētīšanas gadadienu. Atsauce uz 4. gs. leģendu, ka šai dienā, kad tika iesvētīta minētā bazilika, esot snidzis sniegs, tika noņemta. Arī Latgalē vairākos dievnamos sastopamā Sniega Dievmātes ikona vietējā tautas dievbijībā zaudēja savu nozīmīgumu.

Sakrālās mūzikas kontekstā norādīts, ka “saprātīgi jāsekmē tautas garīgo dziesmu dziedāšana, lai svētos un dievbijīgos vingrinājumos un liturģiskajās darbībās, ievērojot rubrikās minētās normas un priekšrakstus, varētu skanēt ticīgo balsis” (118. punkts). Atsevišķos reģionos, it īpaši, misiju zemēs, ar savu muzikālo tradīciju “šai mūzikai ir jāveltī pienācīga uzmanība un jāierāda attiecīga vieta gan šo tautu reliģiskās apziņas veidošanā, gan arī pielāgojot kultu to raksturam” (119. punkts). Līdzīgi šāda norāde liecina par muzikālās tradīcijas pielāgošanu universālai, ar universālo saprotot vienu noteiktu veidu. Attiecībā uz svētbildēm precizēts, ka “ieraža izvietot baznīcās svētbildes, lai ticīgie tās godinātu, ir saglabājama, taču tās jāizvieto ierobežotā daudzumā un piemērotā kārtībā, lai neradītu pārmērīgu kristīgās tautas apbrīnu un neveicinātu nepareizu dievbijību” (125. punkts). Šādi uzsvāri sasauca ar jau iepriekš norādīto Baznīcas uzstādījumu par dievbijības saskaņošanu ar tās iekšējo būtību, kas jāskata kontekstuāli, hronoloģiski un reģionāli. Arī Konstitūcija un citi Baznīcas oficiālie dokumenti jāskata kā daļa no vēsturiskajiem procesiem, kas koriģē iepriekšējās prakses, izpratni par universālo un lokālo un iezīmē jaunus atskaites punktus.

Šo izmaiņu ieviešana praksē norisinās hierarhiski dažādos līmeņos, sākot ar Romas pāvestu. Pēc Vatikāna II Koncila pāvestiem Pāvilam VI, Jānim Pāvilam II, Benediktam XVI un Franciskam ir bijušas savas nostādnes un uzsvāri tautas dievbijības interpretācijā katoliskajā vidē. Jāatzīmē, ka pēdējo trīs pāvestu izcelsmes valstis ir Polija, Vācija un Argentīna. No 16. gs. līdz Jāņa Pāvila II pontifikāta sākumam visi iepriekšējie pāvesti bijuši no Itālijas. Šī ģeogrāfiskā nianse palīdz skaidrot citādu izpratni par Baznīcas un reģionālo kultūru mijiedarbību. No pāvestu lomas analīzes izslēgts pāvesta Jāņa Pāvila I sniegums, ņemot vērā, ka viņš šajā amatā bija vien trīsdesmit trīs dienas, jo negaidīti nomira 1978. g. 28. septembrī.

Pāvests Pāvils VI (1963–1978, kanonizēts 2018. g.) savu darbību uzsāka, pārņemot Vatikāna II Koncila vadību. Koncila gaitā tika ieviestas reformas liturģijā par tautas valodas

lietojumu, pārskatīta laju³ loma, noteikta atvērtība dialogam ar citām reliģijām (ekumeniskā kustība) un attīstīts reliģiskās brīvības koncepts. 1975. g. 8. decembrī, Vissvētākās Jaunavas Marijas Bezvainīgās ieņemšanas svētkos, publicēts “Apustuliskais pamudinājums *Evangelii Nuntiandi* par evaņģelizāciju mūsdienu pasaulē”, kura 48. punktā rodams precizējums par tautas dievbijības formām:

Šīs izpausmes, kas ilgu laiku tika uzskatītas par nepietiekami attīrītām, dažreiz pat nepieņemamām, šodien gandrīz visur uzlūko jaunā veidā. [...] Protams, var teikt, ka tautas reliģiozitātei ir savi ierobežojumi. Bieži tajā parādās dažādi reliģijas izkropļojumi un pat mānītība. [...] Taču, ja tautas reliģiozitāte ir pareizi virzīta, īpaši ar atbilstošu evaņģelizāciju, tā ir liela vērtība. Tā atklāj slāpes pēc Dieva, kādas pazīst tikai vienkārši un garā nabadzīgi cilvēki. [...] Tā izraisa cilvēkā iekšēju attieksmi, kas tādā pakāpē citviet ir reti novērojama: pacietību, izpratni par krustu ikdienas dzīvē, atteikšanos, atvērtību pret citiem, dievbijību. Šo aspektu dēļ mēs to labprāt saucam par tautas dievbijību, tas ir, par tautas reliģiju, nevis reliģiozitāti. (Pāvests Pāvils VI 1975)

Te nolasāma nepieciešamība pēc attieksmes maiņas pret tautas dievbijību. Pirmkārt, tās apzīmējumā, aizstājot terminu “tautas reliģiozitāte”, un, otrkārt, izpratnē par tās lomu evaņģelizācijas procesā. Norādot uz tautas dievbijības mainīgo dabu, pāvests Pāvils VI liek uzsvaru uz tās pareizu virzību. Arī tiek veikta cilvēku kategorizēšana, kur garā nabadzīgi un vienkāršāki cilvēki drīzāk pazīst ar tautas dievbijību saistītas reliģiskas jūtas.

Pāvesta Jāņa Pāvila II (1978–2005, kanonizēts 2014. g.) pontifikāts iezīmējas ar Vatikāna II Koncila lēmumu ieviešanu praksē, ar komplicētu politisku jautājumu risināšanu un atvērtību dialogam ar citām reliģiskām organizācijām. Tiek izstrādāti arī divi fundamentāli darbi “Katoliskās Baznīcas katehisms” (1992) un “Direktorijs par tautas dievbijību un liturģiju” (2001). Katehisma 428. un 429. punktā skaidrots:

Kristīgās tautas reliģiskās jūtas vienmēr radušas savu izpausmi dažādās dievbijības formās, kas pavada Baznīcas sakramentālo dzīvi, kā, piemēram, relikviju godināšana, svētvieta apmeklēšana, svētceļojumi, procesijas, Krusta ceļa lūgšana, reliģiskās dejas, Rožukroņa lūgšana, medaljoni utt. [...] Nepieciešama pastorālā gudrība, lai atbalstītu un veicinātu tautas reliģiozitāti un, vajadzības gadījumā, lai attīrītu un labotu reliģiskās jūtas, kas ir šo dievbijības izpausmju pamatā.

Te iezīmēta Baznīcas loma tautas dievbijībā, kura ir atpazīstama, mainīga un koriģējama. Viena no tautas dievbijības raksturiezīmēm ir tās ciešā saikne ar reliģiskajām jūtām. Pāvesta Jāņa

³ Lajs ir neordinēts Romas katoļu draudzes loceklis.

Pāvila II pontifikāta laikā arī jāizceļ tādi ar tautas dievbijību saistīti momenti kā daudzskaitlīgās beatifikācijas un kanonizācijas⁴ un neviennozīmīgi vērtētā attieksme pret Medžugorjes Dievmātes parādīšanos un vēstījumiem, kas aizsākās 1981. gadā Bosnijā un Hercegovinā.

Pāvests Benedikts XVI (2005–2013) savā pontifikātā turpināja priekšteču iesākto tautas dievbijības izpratnes nostiprināšanu, to cieši saistot ar evaņģelizāciju. 2007. g. 13. maijā Brazīlijas lielākajā svētvietā, Apareidas Dievmātes bazilikā, tika atklāta Latīņamerikas un Karību jūras reģionu bīskapu 5. ģenerālā konference. Savā uzrunā pāvests Benedikts XVI padziļināti apskatīja tautas dievbijību kontinentā, kur kristietību misionāri izplatīja, sākot ar 15. gs. izskaņu:

Vietējo tautu viedums veiksmīgi ļāva izveidot sintēzi starp savu kultūru un kristīgo ticību, kuru misionāri viņiem piedāvāja. Tā arī radās bagātīgā un dziļā tautas reliģiozitāte, kurā var saskatīt Latīņamerikas tautu dvēseli. [...] Šī reliģiozitāte izpaužas arī svēto svētku dievbijības izpausmēs, mīlestībā uz pāvestu un priesteriem, un mīlestībā uz visu universālo Baznīcu kā varenu Dieva ģimeni, kas nekad un nekādi neatstās savus bērnus vienus vai nabadzībā. Šīs visas izpausmes veido varenu tautas dievbijības mozaīku, kas ir Latīņamerikas katoļu baznīcas vērtīgais dārgums, un tas ir jāsargā, jāizceļ, un, kad nepieciešams, jāattīra. (Pāvests Benedikts XVI 2007)

Šāds uzsvars bija nozīmīgs vietējām Baznīcas tradīciju pārstāvēm, kas 20. gs. gāja cauri tautas dievbijības attīrīšanas posmiem un tās noliegumam. Benedikts XVI izceļ bijību pret garīdzniecību kā atsevišķu tautas dievbijības kategoriju. Tā, kā tālāk aplūkots, netiek nodalīta deskriptīvajos Baznīcas dokumentos, bet ir klātesoša, piemēram, arī Latgales pierobežas draudzēs. Pāvests Benedikts XVI uzsver, ka viena no tautas dievbijības iezīmēm ir izpratne par Dieva tuvumu ar nabadzīgajiem un tiem, kuri cieš. Tas saskan pāvesta Pāvila VI norādīto tautas dievbijības saikni ar noteiktu sabiedrības slāni. Citviet pāvesta Benedikta XVI runās un rakstos jūtama nedaudz piesardzīgāka attieksme pret tautas dievbijības lokālajām izpausmēm. Piemēram, 2011. gadā Romā norisinājās tikšanās “Tautas dievbijības nozīme Latīņamerikas evaņģelizācijas procesā”, kur 8. aprīļa uzrunā pāvests Benedikts XVI precizēja: “No iepriekš teiktā izriet, ka tautas dievbijības galvenajam avotam jābūt ticībai, lai tādējādi šī dievbijība nekļūtu tikai par kāda atsevišķa reģiona kultūras izpausmi. [...] Vēl jo vairāk, dievbijībai jābūt ciešā saiknē ar Baznīcas liturģiju, ko nevar aizstāt neviens cits reliģiskās izteiksmes veids.” (2011) Šāda pieeja

⁴ Beatifikācija un kanonizācija ir ceremonijas Romas katoļu baznīcā, kad attiecīgi kāds cilvēks tiek pasludināts par svētīgu vai svētu.

izceļ iepriekš apskatīto lokālo un universālo Baznīcas tradīciju, kur neviennozīmīgi vērtētas reģionālās tautas dievbijības izpausmes.

Pāvests Francisks (no 2013. g.) sava pontifikāta laikā ir vērsies pret nevienlīdzību pasaulē, kritizējot pārmērīgo patēriņa kultūru un paužot rūpes par vidi. Savās uzrunās un darbos pāvests Francisks bieži piemin un izceļ tautas dievbijību; tā tiek saistīta ar pieticīgo un nabadzīgo cilvēku grupām. Apustuliskajās vizītēs pāvests izceļ katras tautas un reģiona īpašās tautas dievbijības izpausmes. Arī 2018. g. apmeklējot Latviju, pāvests Francisks devās uz Aglonu, kas ir saistīta ar plašām tautas dievbijības izpausmēm. Pāvests Francisks apustuliskā pamudinājumā “Evangēlii Gaudium” (Evaņģēlija prieks) atsevišķi aprakstījis tautas dievbijības (tekstā – reliģiozitātes) evaņģelizējošo spēku (122.–126. punkts):

Kultūra ir dinamiska, jo tauta to nemiņīgi pārrada: katra paaudze nodod nākamajai paaudzei veselu sistēmu, kas ietver sevī attieksmi pret dažādām eksistenciālām situācijām, bet šai paaudzei tā jāpārstrādā, atbildot uz jauniem izaicinājumiem. [...] Kad kādā tautā ir inkulturēts Evaņģēlijs, kultūras nodošanas procesā aizvien jaunos veidos tiek nodota arī ticība; tāpēc arī ir tik svarīgi saprast evaņģelizāciju kā inkulturāciju. [...] Tautas reliģiozitātē var saskatīt veidu, kā pieņemtā ticība iemiesojas kultūrā un tiek nodota tālāk. Kādreiz tautas reliģiozitāte tika uzlūkota ar neuzticību, bet desmitgadēs pēc Koncila tā tika pārvērtēta. [...] Tikai balstoties uz mīlestībā dzimušu emocionālo kopību, mēs varam pienācīgi novērtēt teoloģālo dzīvi, kas ir klātesoša kristīgo tautu reliģiozitātē, sevišķi jau starp nabadzīgajiem. (2013)

Tautas dievbijība skatīta kā evaņģēlija (arī kristietības) inkulturācijas izpausme, kas ir mainīga un tiek nodota no paaudzes paaudzē. Tautas dievbijība ir kā veids, kurā var nepastarpināti, bet uzskatāmi paust reliģiskās jūtas. Pretēji saviem priekštečiem pāvests Francisks retāk uzsver nepieciešamību koriģēt dievbijības izpausmes.

1.1.2. Direktorijs par tautas dievbijību un liturģiju

2001. gada decembrī Romas katoļu baznīcas Dievišķā kulta un Sakramentu disciplīnas kongregācija publicēja “Direktorijs par tautas dievbijību un liturģiju”. Tas ir aptverošākais Romas katoļu baznīcas rakstu avots, kāds ir pieejams pētījuma izstrādes laikā, un izraudzīts, lai noteiktu kategorijas tautas dievbijības pētniecībai. Direktorijs⁵ veido divas nodaļas; pirmajā apskatīts vēsturiskais un teoloģiskais aspekts, un otrajā sniegts tautas dievbijības izpausmju

⁵ Šeit un turpmāk ar Direktorijs jāsaprot “Direktorijs par tautas dievbijību un liturģiju”.

apraksts liturģiskā gada un tematiskajā dalījumā. Tas nav tulkots latviešu valodā, un pētījuma nolūkā skatīts un fragmentāri tulkots no franču un/vai angļu valodas.

1.1.2.1. Vēsturiskais konteksts un terminoloģija

Direktorijā (22.–59. punkts) norādīts, ka kristietības pirmsākumos tautas dievbijība un liturģija nebija atdalītas. To ietekmējis jūdaisms, bet vēlāk – sekojot tās izplatības areālam, grieķu un romiešu kultūra. Ilgais posms starp 7. gs. un 15. gs. iezīmējas kā laiks, kad aizvien vairāk nošķīrās tautas dievbijība un liturģija. Viduslaikos radušās vairākas tautas dievbijības formas, kuras saglabājušās līdz mūsdienām un kuru izplatību veicinājušas dažādas kristīgās kopienas. Piemēram, tās ir liturģiskā gada mistērijas, rožukroņa lūgšana, Vissvētākās Jaunavas Marijas un svēto kultī, svētceļojumi, svētību rīti vai atsevišķu svētību laiku nošķiršana. 15. gs. otrajā pusē tiek nostiprināti dažādi dievbijības darbi (piem., *De imitatione Christi*). Līdz ar ģeogrāfisko ekspansiju Āfrikā, Amerikā un Tālajos Austrumos rodas jaunas tautas dievbijības formas. Reformācijas iespaidā no 1545. g. līdz 1563. g. norisinājās Tridentes koncils, kura viens no centrālajiem uzdevumiem bija pārskatīt liturģiju un tautas dievbijību no kulta un doktrīnas puses. Pēc Tridentes koncila garīdzniecība, konsekrētās personas un misionāri aicināja ticīgos pievērsties dievbijības darbiem. Tuvāk mūsdienām, 18. gs., kad norisinājās plaša misionāru darbība, “tautas dievbijība, no vienas puses, tika pakļauta reliģiskajam sinkrētismam, it īpaši vietās, kur evaņģelizācija bija virspusēja; un, no otras puses, tā ieguva aizvien lielāku autonomiju un briedumu, jo tā neaprobežojās tikai ar dievbijības darbiem, kurus izplatīja evaņģelizētāji, bet tā radīja citus, kas sakņojās vietējā kultūrā” (43. punkts). Vēstures apskatu noslēdzot, Direktorijā norādīts, ka Vatikāna II Koncils skaidri norāda uz liturģijas centralitāti, kam jābūt pakārtotiem dievbijības darbiem.

Direktorija ievaddaļā (6.–10. punkts) precizēti centrālie termini: dievbijības darbi (*pieux exercices*), veltīšanās (*dévotions*), tautas dievbijība (*piété populaire*) un tautas reliģiozitāte (*religiosité populaire*). Ar dievbijības darbiem jāsaprot “privāta vai publiska kristīgās dievbijības izpausme, kas, pat ja nav daļa no liturģijas, ir ar to harmonijā. [...] Tiem jābūt saskaņā ar Baznīcas likumiem un normām.” Veltīšanās skaidrota kā “dažādas ārējas prakses (piemēram, lūgšanas vai dziedājumi, dažādu laiku ievērošana vai vietu apmeklējums [...]), [...] kuras atsevišķi iezīmē attiecības starp ticīgo un Vissvētākās Trīsvienības Dievišķajām personām vai Vissvētāko Jaunavu Mariju, atsaucoties uz žēlastību privilēģijām vai to izteiktajiem tituliem, vai svētājiem,

atsaucoties uz to pārveidošanos Kristū.” Tautas dievbijība ir “privātas vai publiskas dažādu kultū izpausmes, kuras balstītas kristīgajā ticībā, bet izpaužas nevis Svētās Liturģijas formā, tomēr aizņemas tās atsevišķus aspektus; tā piederīga tautas vai etnosa garam, un attiecīgi kultūrai”. Tautas reliģiozitāte skaidrota kā universāls lielums, kas izpaužas katrā cilvēkā vai kopienā un pastāv arī ārpus kristīgās atklāsmes. Šie skaidrojumi arī iezīmē robežu starp dievbijības darbiem un veltīšanos, kas noteikti Baznīcas kārtībā, turpretī tautas dievbijība un reliģiozitāte sastopama plašākā kultūras kontekstā.

Direktorijā skaidrota lokālspecifiskā tautas dievbijības valoda (14.–20. punkts). To raksturo žestu un ķermeņa valoda, svētceļojumu un procesiju prakses, upurdāvanu veidi un citas ar tautas dievbijību saistītas izpausmes. Tās vērtētas laika izteiksmē un pārmantojamības gaismā, kur, zaudējot saikni ar to pirmatnējo kristīgo izpratni, var kļūt par “jēgu nesaturošām paražām, un, sliktākajā gadījumā, pārtapt mānīcībā”. Turpretī dažādās publiskās dievbijības lūgšanas un formulas, kas nostiprinātas Baznīcā, norādītas kā stabilas. Kā cita tautas dievbijības valodas raksturiezīme ir pati verbālā puse, it īpaši dziedāšana. Direktorijs iesaka saglabāt tradicionālos dziedājumus, nepieciešamības gadījumā ieviešot korekcijas, turpretī ritmizēšanu, piemēram, roku plaukšķināšanu, pieļaut tikai kopīgu lūgšanu laikā. Tautas dievbijības valodā ietilpst arī materiālās lietas, objekti, kas to pavada. Vēršanās pie svētbildēm ir nozīmīga katoliskās dievbijības izpausme. Tā jāizvērtē no reprezentatīvā un no mākslinieciskā aspekta, un tām jāatbilst noteiktiem Baznīcas kritērijiem. Tautas dievbijības valodai ir arī telpiska un temporāla dimensija, kur tā izpaužas teritoriāli noteiktās vietās vai telpās (piemēram, sanktuārijos) un noteiktā laikā (piemēram, konkrētā diennakts daļā, dienā vai mēnesī).

1.1.2.2. Tautas dievbijības veidi

Direktorija otro daļu veido piecas daļas, kurās aprakstīti dažādi tautas dievbijības veidi. Tie iedalīti liturģiskā gada garumā (94.–182. punkts), Dievmātes godināšanā (183.–207. punkts), svēto un svētīgo godināšanā (208.–247. punkts), mirušo pieminēšanā (248.–260. punkts), sanktuārijos un svētceļojumos (261.–287. punkts). Liturģiskā gada apskats sākas ar svētdienas kā “liturģiskā gada kodola un fundamenta” izcelšanu. Liturģiskais gads sadalīts šādos laikos: Adventa laiks, Ziemassvētku laiks, Gavēņa laiks, Lieldienu laiks un parastie laiki. Katrā liturģiskajā laikā precizēti obligāti svinamie svētki un tiem raksturīgās tautas dievbijības izpausmes, kas apkopotas 1. tabulā (94.–182. punkts).

1. tabula. Tautas dievbijība liturģiskā gada garumā

Adventa laiks	Adventa vainags, procesijas, silīte Ziemas “četri laiki” (gadalaiku mija) 8. decembris (Vissv. Jaunavas Marijas bezvainīgā ieņemšana) un citas Jaunavas Marijas godināšanas prakses Ziemassvētku novenna
Ziemassvētku laiks	Ziemassvētku vakars (dzīvā silīte, eglīte (koks), mielasts) un dievkalpojums Kunga Jēzus Kristus dzimšanas svētki Svētās Ģimenes svētki 28. decembris (Svētie nevainīgie (bērniņi)) Gadu mija un 1. janvāris (Vissv. Jaunavas Marijas – Dieva mātes svētki un Vispasaules miera diena) Kunga parādīšanās jeb Triju ķēniņu diena (dāvanas, māju svētīšana, svēto aizbildņu nozīmēšana) Kunga kristīšanas svētki (noslēdz Ziemassvētku laiku)
Parastais laiks	Kunga prezentācijas svētki (līdz 1969. g. 2. febr. svinēja svētlaimīgās Jaunavas Marijas šķīstīšanas svētkus) (procesijas, sveču svētīšana, <i>Rituale Romanum</i>)
Gavēņa laiks	Pelnu trešdienas liturģija (pelnu kaisīšana), kam seko 40 dienu gavēnis Sv. Jāzeps diena 19. martā Kunga pasludināšanas svētki 25. martā Krustā sistā Jēzus godināšana (it īpaši piektdienās) (krusta godināšana, procesijas, svētība ar krustu) Lasījumi par Kunga ciešanām (it īpaši trešdienās un piektdienās) <i>Via Crucis</i> (14 stacijas kopš 17. gs.), <i>Via Matris dolorosa</i> (kopš 19. gs.) Svētā nedēļa (procesijas), Palmu (pūpolu) svētdiena (zaru svētīšana) Trīs svētās dienas: Svētā (Lielā) ceturtdiena (Vissv. Sakramenta godināšana), Svētā (Lielā) Piektdiena (<i>Via Crucis</i> , Kristus Ciešanu reprezentācija, Sāpju Dievmātes invokācija), Svētā (Lielā jeb Klusā) Sestdiena (“Mātes stunda”)
Lieldienu laiks	Lieldienu svētdiena, Kristus augšāmcelšanās svētki (procesijas, svētku maltītes (it īpaši olu) svētīšana, maltītes svētīšana ar svētīto ūdeni, <i>Regina caeli</i>) Ikgadējā ģimeņu svētīšana viņu mājvietās <i>Via lucis</i> (relatīvi jauns) Veltīšanās Dieva žēlsirdībai Lieldienu otrajā svētdienā (relatīvi jauns)

	Vasarsvētku novenna un Vasarsvētki
Parastais laiks	Vissvētākā Trīsvienība Kristus Vissvētākās Miesas un Asins svētki (Dieva svētki) (Vissvētākā Sakramenta godināšana, Euharistiskā procesijas un adorācija) Vissvētās Jēzus Sirds svētki (veltīšanās Vissv. Jēzus Sirdij, litānijas) Vissv. Jaunavas Marijas Bezvainīgā sirds (veltīšanās) Sv. Apustuļu Pētera un Pāvila diena 29. jūnijā Vietām – 1. jūlijs Jēzus Asins svētki, citi atribūti (ērķšķu kronis, Jēzus Asiņu litānija, <i>Via Sanguinis</i>) 15. augusts Vissv. Jaunavas Marijas uzņemšanas debesīs svētki (Svētās Marijas diena) (zālīšu svētīšana) Visu svēto diena 1. novembrī Lūgšanu nedēļa par kristiešu vienotību

Kalendārais dalījums iezīmē Romas katoļu baznīcas liturģiskā gada specifiku, kur ar īpašu gatavošanās laiku – Adventu un Gavēni – tiek pieminēta Jēzus Kristus piedzimšana un augšāmcelšanās. Direktorijā vairākkārt uzsvēta nepieciešamība harmonizēt dažādās tautas dievbijības prakses, lai tās nedomātu liturģijas centralitāti. Piemēram, Lielās Piektdienas kontekstā rakstīts: “Vajadzētu uzmanīt, lai primāra būtu svētku liturģijas svinēšana, kuras vērtība būtu jāizceļ; nepieciešams norādīt ticīgajiem, ka neviens dievbijības darbs nevar būt pārāks par šo [liturģijas] svinēšanu un nevar to aizstāt.” Vietām sniegtas arī norādes par vēlamākām un nevēlamākām praksēm. Piemēram, Kunga Kristīšanas svētki nav saistīti ar tautas dievbijību, un tajos būtu jāveic pasvētīšana ar svētīto ūdeni. Citviet sniegti skaidrojumi par atsevišķu tautas dievbijības formu izcelsmi; piemēram, “ģermāņu kultūras telpā izplatījusies paraža 15. augustā svētīt zālītes. Šī svētīšana, kas noteiktā laikā tika iekļauta *Rituale Romanum*, ir trāpīgs piemērs par adekvātu pirmskristīgo ritu un ticību evaņģelizāciju: lai panāktu, ka pagāni, kuri vērsās pie maģiskiem rītiem, lai mazinātu nezāļu kaitējumu un veicinātu ārstējošo augu efektivitāti, vērstos pie Dieva.” (181. punkts) Šis piemērs norāda par Baznīcas pieeju vietējo praksi iekļaušanā savā kompetencē, kā arī izceļ tautas dievbijības funkcionālo aspektu.

Otrā Direktorija apakšnodaļa aplūko Dievmātes godināšanu (183.–207. punkts). Jaunavas Marijas dažādie svētki ir iekļauti liturģiskajā kalendārā, tomēr var arī būt lokāli. Pirms svētkiem tiek piekoptas trīs, septiņu vai deviņu lūgšanu dienas, kas sagatavo attiecīgajiem svētkiem.

Svētki var arī tikt piesaistīti konkrētam mēneša datumam, piemēram, Fatimas Dievmāte godināta katra mēneša 13. datumā. Tradicionāli iegājies, ka sestdienas ir Jaunavai Marijai veltītas, tāpat kā maija mēnesis ziemeļu puslodē, bet novembris – dienvidu puslodē. Tālāk norādīti ieteicamie dievbijības darbi: Dieva vārda pārdomāšana, lūgšanas *Angelus* (trīs reizes dienā) un *Regina caeli*, rožukroņa lūgšana, litānijas Jaunavai Marijai, veltīšanās Jaunavai Marijai, skapulārs, medaļas un himna *Akathistos*.

Trešajā apakšnodaļā skatīta svēto un svētīgo godināšana (208.–247. punkts). Svēto aizbildniecībā ir ne vien dievnami, bet arī tautas, kopienas, profesijas vai noteiktas situācijas. Svēto un svētīgo godināšana iekļauj relikvijas, litānijas, svētbildes un procesijas. Eņģeļi tiek godināti atsevišķās dienās, vietās vai brīžos, un tautas dievbijībā raksturīga arī vērsšanās pie sargeņģeļa. Atsevišķi izcelts Svētais Jāzeps, kuru piemin 19. martā, un Svētais Jānis Kristītājs, kura dzimšanu atzīmē 24. jūnijā, bet nāvi – 29. augustā. Direktorijā norādīts, ka dažādo svēto un svētīto svētku dienas nozīmīgas kulturālā aspektā, jo “svētki izceļ noteiktas tautas garu, t. i., vērtības, kas tai raksturīgas, un atšķir no citām tautām, un veiksmīgākās pašas kultūras izpausmes, tai skaitā, tās folkloru.” (232. punkts) Svēto kulta viens no centrālajiem mērķiem esot mudināt cilvēkus izprast un izdzīvot kristīgu dzīvi. Šajā un iepriekšējā apakšnodaļā likts uzsvars uz pastorālo gudrību, lai godināšana tiktu īstenota pareizā veidā. Piemēram, “būtu jāvairās pārvērst procesiju, kas primāri ir ticības apliecinājums, vienkāršā priekšnesumā vai folkloras tipa gājienā” (233. punkts). Līdzīgi kā Konstitūcijas norāde par mitoloģiskajiem elementiem, no kā tautas dievbijība būtu jāatbrīvo, te analogi pretstatīts priekšnesums un folkloras. Tomēr paskaidrojums “folklorai”, “mitoloģijas elementiem” un arī jau tālāk pieminētajiem “antropoloģiskajiem konceptiem” netiek sniegts un vedina domāt par hegemonisku pieeju.

Apakšnodaļu par mirušo pieminēšanu (248.–260. punkts) ievada izvērsts skaidrojums par ticību uz mirušo augšāmcelšanos. Dažādo lūgšanu uzskaitījumā norādīts, ka “primāra ir euharistiskā upura svinēšana, kurai seko dažādas dievbijības izpausmes, kā lūgšanas, upurdāvanas, žēlsirdības darbi un mirušo dvēseļu labā veltītas indulgences” (251. punkts). Kristīgā apbedīšana iekļauj trīs vēlamās daļas, kas ir, lūgšanu nakts pirms bērēm (mirušā dzīvesvietā), euharistijas svinēšana un izvadīšana (atvadu rituāls, izvadīšanas gājiens un guldīšana kapā). Mirušo pieminēšana var notikt arī atsevišķos datumos, kas saistīti ar konkrēto cilvēku, bet 2. novembrī tiek pieminēti visi mirušie. Direktorijā norādīts, ka “dažādu tautu “mirušo kulta” ieradumi un tradīcijas dziļi sakņojas specifiskās izpausmēs, kas piederīgas

vietējai kultūrai: tās ir antropoloģiskas koncepcijas, kas saistītas ar vēlmi pagarināt ģimeniskās, sociālās un draudzības saiknes ar mirušo” (257. punkts). Šīs dievbijības formas ieteikts pārskatīt, lai tās nebūtu pretrunā ar Evaņģēliju un neatsauktos uz pagānismu. Citi tautas dievbijības veidi mirušo pieminēšanai iekļauj novennas mirušo nodomā, apbedījuma vietu apmeklēšanu, upurdāvanas un dažādas lūgšanas.

Piektajā apakšnodaļā par svētceļojumiem un sanktuārijiem (261.–287. punkts) norādīts, ka “tās ir vietas, kur saikne starp liturģiju un tautas dievbijību ir visbiežākā un vistiesākā”. Ar sanktuārijiem šajā gadījumā jāsaprot “dievnams vai kāda cita diecēzes svētvieta, kur ticīgie dodas svētceļojumā kādā konkrētā dievbijības nodomā, kas saistīta ar minēto vietu”. Direktorijā sniegtas norādes par tādām niansēm kā sanktuārija uzturēšana vai svētceļojuma posmi, kā arī skaidrota to nozīme, bet mazāk norādītas tautas dievbijības prakses.

Kopsavelkot Direktorija analīze iezīmē galvenās sfēras, kurās rodama tautas dievbijība. Pirmkārt, tajā uzsvērtā vēsturiskā šķautne paredz, ka tautas dievbijības pētniecībā jāizvērtē vēsturiskais konteksts, kurā tā izplatījusies. Otrkārt, Direktorijā un citos Baznīcas dokumentos uzsvērtā tautas dievbijības inkulturācija, ar to saprotot katra reģiona specifisko tautas dievbijības saskari ar lokālajām kultūras iezīmēm. To var raksturot, izmantojot tautas dievbijības valodas konceptu, fokusējoties uz tautas dievbijības žestu, ķermeņu, materiālu, telpisko un temporālo dimensiju. Treškārt, atsaucoties uz Baznīcas tradīciju, izcelta tautas dievbijības sociālā daba. Tā ir specifika dažādu sociālo slāņu vidū, un arī šī dimensija ir nozīmīga lokālās tautas dievbijības izpausme no Baznīcas perspektīvas. Ceturtkārt, izšķirtās tautas dievbijības piecas kategorijas sniedz pamatu tautas dievbijības izpausmju pētniecībai.

1.1.3. Tautas dievbijības pētniecība Baznīcā

Romas katoļu baznīcas garīdzniecības un konsekrēto personu pētniecisko darbību par tautas dievbijību raksturo vairākas iezīmes, kas pamato šo pētniecību analizēt atsevišķi. Autoru pozicionalitāte caurvij šos pētījumus, skatot tautas dievbijību kontekstuāli evaņģelizācijas procesam vai ticības gaismā. Pētījumos izmantota iekšējā intertekstualitāte, kur tiek veiktas atsauces uz Baznīcā izstrādātiem dokumentiem vai pētnieciskiem darbiem. Tajos mēdz būt norādīts, līdzīgi kā Direktorijā, ka šīs pētniecības mērķauditorija ir konsekrētās personas vai cilvēki, kas darbojas (kalpo) Baznīcā. Interanti, ka šo pētījumu autori retāk ir dieceziālie priesteri, bet gan misionāri vai kādām reliģiskām kopienām vai kongregācijām piederīgie. Šo

pētījumu mērķis ir padziļinātāk un izvērstāk skaidrot to, kas ir un kas nav tautas dievbijības Baznīcas izpratnē, kādas ir lokālās tautas dievbijības formas un kā panākt to harmonizēšanu ar liturģiju. Analizētie pētījumi iedalīti pēc to sakņotības teoloģijā, socioloģijā un lokālo tautas dievbijību izpausmju izpētē.

2005. gadā izdots rakstu krājums “Tautas dievbijība un liturģija. Principi un vadlīnijas. Komentārs”, kura redaktors ir teologs Pīters Fans (*Peter C. Phan*). Tajā katru Direktoriya sadaļu komentējuši vairāki autori, no kuriem liels īpatsvars ir konsekkrētas personas. Krājuma ievadā norādīts, ka Direktoriyā netiek skaidrots, kā tās trīs centrālo principus – liturģijas centralitāti, tautas dievbijības izvērtēšanu un harmonizēšanu ar liturģiju, praktiski mijiedarbot: “Šiem trīs principiem jābūt mijiedarbībā, ar kādu iespējamu *juxta modum*, bet kā liturģija un tautas dievbijība ir bijušas vēsturiski saistītas un kā to harmonizācija varētu risināties konkrētās mūsdienu situācijās – šie divi jautājumi paredz padziļinātas zināšanas par liturģijas vēsturi un attīstību, kā arī plašu pastorālo pieredzi un sensitivitāti.” (Phan 2005, vi) Šī norāde izceļ problēmu par tautas dievbijības korekciju ieviešanu praksē, uzsverot, ka šis princips izslēdz sensitīvo dabu, kas to pavada. Tā iekļauj draudzes prāvestu un draudzes locekļu attiecības, uzticību un sadarbību, bet korekcijas paredz izteikti hierarhisku raksturu, kas var ietekmēt attiecības ar draudzi. Priesteris un teologs Marks Fransiss (*Mark Francis*) analizējis Direktoriya sadaļu, kas veltīta vēsturiskajam kontekstam. Fransiss norāda uz nepilnību izraudzītajā perspektīvā, jo tā noliedz liturģijas inkulturācijas formu vēsturisko attīstību: “Tautas dievbijības pakārtošana liturģijai ir iespējama tikai tad, kad ceļš liturģijas inkulturācijai būs atvērts.” (Francis 2005, 42) Te iezīmēta atsevišķu pētniecības perspektīva, kas saistīta ar liturģijas lokālajām un reģionālajām iezīmēm. Tautas dievbijība tiek piekopta ārpus garīdzniecības uzraudzības (ar to domājot institucionālu uzraudzību), bet liturģija, kas ir centrāla Baznīcā, tiek nošķirta tieši šī iemesla dēļ. Fransiss kritizē arī mainīgo pieeju izpratnei par “tautu”, kas vietām pretstatīta Baznīcai (arī – garīdzniecībai) (Francis 28, 43).

Līdzīgi dominikāņu mūks un viduslaiku vēstures pētnieks Leonards Boils (*Leonard Boyle*) apšaubā iespēju radīt dievbijības kategorijas, kas nošķirtu tautas un oficiālo dievbijību (atsaucoties uz *Foi savante – Foi populaire*). Autors norāda, ka jebkura cilvēka ticība vai dievbijība būtu jāskata kategoriski: “Dievbijības izpausmes var būt institucionālas, ekleziālas, civilas, Austrumu, Rietumu, benediktīniešu, dominikāņu, franciskāņu, oficiālas, personīgas; tomēr, skaidrs ir viens: nevar būt runa par daļējām viduslaiku vai cita veida dievbijības

izpaušmēm, vai “iemācītām” vai “tautas.” (Boyle 1982, 186) Arī beļģu priesteris un teologs Antuāns Vergots (*Antoine Vergote*) pievērsis uzmanību terminoloģijai un apšaubā tautas katolicismu kā “tautas reliģijas katolisko formu” (Vergote 1982, 5). Tautas konceptam autors norāda divus skaidrojumus. Pirmā ir plašs traktējums, kas iekļauj visu cilvēci. Savukārt otrs jau apzīmē cilvēku grupu, kas būtu pretstatā kulturāli vai ekonomiski dominantajai grupai, no kā izriet arī iekšējais Baznīcas redzējums par tautas katolicismu. To raksturo nošķirtība no striktas mistiskās tradīcijas un no teoloģijas, kura cita starpā mēģina purificēt kristietību. (Vergote 1982, 6)

Franču priesteris Maksimiliana de la Martinjēra (*Maximilien de la Martinière*) darbā “Tautas dievbijība. Iespēja evaņģelizācijai” tautas dievbijība analizēta no socioloģijas un pastorālās perspektīvas. Darba ievadā autors uzsver Baznīcas mainīgo attieksmi pret tautas dievbijību, it īpaši Francijā un Brazīlijā, kas ir autora darba lauks. 20. gs. 50.–80. gados attieksme pret tautas dievbijību ir bijusi īpaši nicinoša. Kā ilustratīvs piemērs tam izraudzīta 1962. g. brazīliešu mākslas filma “O pagador de promessa”, kas saņēma Zelta palmas zara apbalvojumu Kannu kinofestivālā (Martinière 2019, 15). Filmas pamatā ir stāsts par kādu zemnieku, kurš devis solījumu Sv. Barbai, ka atnesīs krustu uz svētajai veltīto baznīcu, ja viņa ēzēlis taps dziedināts. Tomēr vietējais priesteris atsakās zemnieku ielaist baznīcā, norādot, ka šāda rīcība esot māņticība. Vietējās draudzes šķelšanās un pretošanās noved pie traģiska iznākuma. Arī dominikāņu mūks, reliģiju sociologs Seržs Bonē (*Serge Bonnet*), kurš savu pētniecisko darbību veltījis minētā laika posma franču tautas dievbijības izpētei, izceļ šo vēstures posmu. “20. gs. 60. un 70. gados daļa garīdzniecības uzskatīja, ka tautas dievbijība ir pagānisma veids, no kā katoļi būtu jāatbrīvo.” (Bonnet 2016, 16) Martinjērs norāda, ka tālāko posmu raksturo tautas dievbijības ignorance, toties priekšplānā nonāk tādi jautājumi kā aicinājuma krīze, pedofilija vai pielāgošanās postmodernismam (2019, 16). Vien pēdējās divās desmitgadēs ir vērojamas jaunas tendences attiecībā pret tautas dievbijību, kas saistītas ar Direktoriju, un pāvesta Benedikta un pāvesta Franciska norādēm par tautas dievbijības vērtību.

Martinjērs nodala tautas dievbijību pirmsmodernisma, modernisma un postmodernisma laikmetā. Pirmsmodernisma dievbijības avoti rod pirmsākumu sinkrētisma mantojumā (piem., svētbildes vai svētvietas), atsevišķu personību piemērā (piem., Sv. Asīzes Francisks), neikdienišķos notikumos (piem., brīnumainas dziedināšanas) vai aizņēmos no liturģiskām darbībām (piem., svētītais ūdens):

Šīs dievbijības mērķis ir novērst bioloģisku nelaimi (lāstu, neauglību, nelabvēlīgus laikapstākļus), novērst mirušo ļaundabīgas rīcības, kas kaitē dzīvajiem (no kurienes arī šķīstītavas pirmsākumi, kā vieta, kur novietot mirušos, lai tiem liegtu kaitēt), novērst nākotnes neparedzamību (atrasties dievišķā vadībā, un svētku gadskārtā), un, visbeidzot, izskaidrot sapņus, lai saprastu, vai tie ir no Dieva vai velna. (Martinière 2019, 61–63)

Modernisma laikmets, kuru raksturo zinātnes artava dabas un kultūras atdalīšanā, veicina reliģijas pāreju privātā sfērā un garīguma kā vērtības izcelšanu. Šajā laikā tautas dievbijība ieņem jaunu veidu. Tā pārtop garīgumā: “Tautas katolicisms vairs nav sastopams procesijās, draudzes novenu lūgšanās vai svētdienas liturģijā, bet grāmatnīcu nodaļās, kas veltītas garīgumam, labbūtībai, harmonijai, vai garīgajās rekolekcijās, kā arī citās pašizaugsmes praksēs.” (Martinière 2019, 67). Savukārt postmodernisms sabiedrībā atklājas kā subjektīvisms un individuālisms. Tajā cilvēks var būt multilokāls (piem., izmantojot virtuālo telpu), vērsts uz ārējo performanci (sevis izrādīšanu), atrodas informācijas pārbagātībā un piedalās visu sociālo slāņu globalizācijas procesā (Martinière 2019, 79). Reliģiskā plāksnē tas izpaužas kā izvēles brīvība attiecībā pret kultiem, dogmām un reliģiskajām praksēm (Martinière 2019, 85). Martinjērs balsta savus secinājumus padziļinātā izpratnē par reliģiju socioloģiju un savu personīgo pieredzi kā garīdznieks. Tiem ir divējāda daba: aprakstoša un rekomendējoša. Tomēr nošķirums starp tautu un garīdzniecību būtu skatāms kā ierobežojums, kas izslēdz garīdzniecības piederību pie tautas un ievieš hierarhisku skatījumu.

Hierarhijas un varas attiecības starp garīdzniecību un lajiem etniskā kontekstā aplūkojis meksikāņu-amerikāņu priesteris, aktīvisks un teologs Virhilio Elizondo (*Virgilio Elizondo*). Savā rakstā par tautas dievbijību un Latīņamerikas teoloģiju Elizondo kritiski pieiet hierarhijai, kas dažādos evaņģelizācijas posmos ir ietekmējusi katoļu metisu identitāti ASV un Meksikā. Uzaudzis latīņamerikāņu vidē ASV, kur “tautas dievbijība bija integrāla sadzīves, rajona un draudzes sastāvdaļa” (Elizondo 1993, 1), viņš bija spiests no tās distancēties, uzsākot teoloģijas studijas. “Manas tautas reliģiskās prakses sāka šķīst no Rietumu teoloģijas perspektīvas vienkāršotas, atpalikušas, māņticīgas un pat pagāniskas. Man savā ziņā nācās pieņemt šīs teoloģiskās mācības kā pareizas un vēlāk tās iesakņot savā tautā kā garīdzniekam. [...] Teoloģija man lika pamest manas tautas izpratni par izdzīvotas ticības tradīcijām.” (Elizondo 1993, 2–3) Elizondo veic vēsturiskās rekonstrukcijas darbu, izdalot trīs Latīņamerikas evaņģelizācijas posmus, kuros dominējusi hierarhiska attieksme pret vietējiem iedzīvotājiem. Pirmkārt, tas ir laiks, kad 16. gs. sākumā mūsdienu Meksikas teritorijā ieradās konkistadori un vardarbīgā kārtā

pakļāva vietējos iedzīvotājus, arī evaņģelizējot. Otrais posms ir Amerikas meksikāņu sadursme ar *WASP* jeb “baltajiem anglosakšu protestantiem”, kuri vietējās tradīcijas uzskatīja par pagāniskām. Treškārt, tie ir dažāda veida fundamentālisti, kuri līdzīgā veidā mēģina attīrīt vietējo ticības izpausmes: “Visas līdzšinējās kristīgās ticības izpausmes tiek uzskatītas par Baznīcas un tās hierarhijas sagrozījumu un tādēļ par neatbilstošām kristīgajai ticībai. Tradīcijas tiek ne tikai ignorētas, bet pilnīgi diskreditētas.” (Elizondo 1993, 10) Centrālā kritika pret hierarhiju vērsta saistībā ar tautas dievbijības izpausmēm, uz ko minētā katoļu kopiena ir balstījusi savu katolisko piederību.

Pie pastorālās gudrības, kas paredz koriģēt dievbijību, pieder pētījumi, kas nodala pareizās un nepareizās tautas dievbijības izpausmes. Jezuītu priesteris Ivans Platovnjaks (*Ivan Platovnjak*) rakstā “Tautas dievbijība: dzīva vai “mirusi” tradīcija?” (2018) apskata Slovēnijas tautas dievbijību un piedāvā raksturierzīmes, kas ļautu izšķirt dzīvas tradīcijas no mirušām. Pētījumu pamato novērojums, ka “Slovēnijā katru gadu draudzes dievnamus un kapelas visvairāk apmeklē Lieldienu sestdienā, kad tiek svētīta Lieldienu maltīte. Lielākā daļa slovēņu nevar iedomāties Lieldienas bez svētītā šķiņķa, bet neuzskata par nepieciešamu apmeklēt Lieldienu dievkalpojumu. [...] Varbūt šiem cilvēkiem rodas mānīgs priekšstats, ka piekopt tautas dievbijību ir pietiekami un ka cilvēks, kas piekopt šādu dievbijību, ir īsts kristietis Kristus garā.” (Platovnjak 2018, 106) Autors skaidro, ka tradīcijas izpratne kā pārmantota no paaudzes paaudzē atšķiras no Baznīcas izpratnes. Baznīcā pastāv apustuliskā tradīcija, kas pārņemta no apustuļiem un iemiesota no Svētā Gara, kā arī teoloģiskā, liturģiskā un veltīšanās tradīcija, kas jau raksturīga lokālajām baznīcām. Šāds nošķīrums pamatots Baznīcas dokumentos un Jaunajā Derībā. Autors arī sniedz stratēģijas, kā tautas dievbijību koriģēt, kad tas nepieciešams. Ja ievaddaļā “mirušās” tradīcijas tiek raksturotas kā “vienkārši skaistas tradīcijas, līdzīga sena paraža, daļa no folkloras, ko cilvēki atminas no savas jaunības un vēlas saglabāt, neapzinoties vai nevēloties noskaidrot tās nozīmē un vēstījumā viņu dzīvē”, tad noslēgumā jau tās tiek pielīdzinātas “nāves tradīcijai”. Šāda pieeja pretstata Baznīcu un nevēlamas tautas tradīcijas, kas pielīdzinātas grēkam.

Pjotrs Rošaks un Slavomirs Tikarskis (*Piotr Roszak, Sławomir Tykarski*) savā rakstā “Tautas dievbijība un veltīšanas draudzes aizbildņiem Polijā un Spānijā” salīdzina, kā mainījušies draudzes titulsvētki Polijā un Spānijā pēc Vatikāna II Koncila. Tajā izmantoti rakstiski avoti un mutvārdu liecības laika posmā no 1948. gada līdz 1998. gadam. Autori norāda, ka draudzes titulsvētkiem un ar tiem saistītām indulģencēm ir būtiska loma tautas dievbijībā. Šie

svētki ir nozīmīgi arī savstarpējo draudzes locekļu saikņu nostiprināšanā, tādējādi kļūstot par “kristīgās kultūras svētkiem”. Tas palīdzējis mazināt dažādu laicīgu norišu organizēšanu paralēli titulsvētkiem (gadatirgi, sporta spēles vai citi). Turpretī pašu svētku laikā tiek uzsvērtā to “sensuālā” jeb jutekliskā daba, kas izpaužas laikā un telpā ārpus ikdienišķā:

Procesijas ar statujām un attēliem, mazgāšanās vai ūdens smelšana no brīnumdarītāja avotiem, pieskaršanās svētiem objektiem, puķu vai zālīšu atnešana, sveču aizdegšana, svētceļojumu uz noteiktām vietām vai pa noteiktiem ceļiem – tas viss sniedz ticīgajam iespēju izpaust savu ticību, kas pastiprina multisensoro pieredzi, atbrīvo emocijas un iemieso garīgo sfēru. (Roszak, Tykarski 2020, 2)

Autori rakstā atsaucas uz Direktoriiju, kas kalpo par vadmotīvu abu izraudzīto titulsvētku analīzē Helmno Sāpju Dievmātes sanktuārijā Polijā un Villamajora de Monhardinā Spānijā. Apskatot pārmaiņas titulsvētkos, savulaik plaši apmeklētie titulsvētki Helmno piesaista vien pāris simtus apmeklētāju, arī svētceļojumu grupas ir sarukušas. Autori norāda, ka svētki kļuvuši sekulārāki, “to dabai ir vairāk sabiedriska, izklaidējoša un folkloristiska raksturs” (Roszak, Tykarski 2020, 10). Līdzīgi kā Platovnjaka rakstā, vārdam “folkloristisks” tiek piedēvētas tādas īpašības, kas būtu skatāmas kā nevēlamas. Ievadā minētā garīgo prakšu emocionālā puse pretstatīta ar svētku izklaidējošo funkciju; autori ar nožēlu secina, ka pat izklaidējošā puse ir manāmi sarukusi. Autori norāda, ka “mūsdienās daudzas no senajām paražām atjaunotas, pat ja ne vienmēr ar reliģisku mērķi, bet drīzāk ar kulturālu vai tūrisma. Spānijas gadījumā būtu tiesa sacīt, ka ticība kļuvusi vairāk par kultūras elementu; ticības pamatā ir tajā balstītās kristīgās izpausmes forma, mazāk īsta ticība.” (Roszak, Tykarski 2020, 19) Tas saistīts ar plašākām pārmaiņām sabiedrībā un patēriņa kultūrā. Sekas atstājis arī politiskais režīms, kas ierobežoja ārējās reliģiskās izpausmes publiskajā telpā. 20. gadsimta politiskie notikumi Spānijā, urbanizācija un globalizācija izmainīja svētku mērogu un norisi.

Kopsavelkot Baznīcas iekšienes pētniecība par tautas dievbijību risina dažāda rakstura jautājumus. Konceptuālā līmenī tiek problematizēts nošķirums starp tautu un garīdzniecību, kā arī norādīts uz iztrūkumu Baznīcas dokumentos par sasaistes trūkumu ar praktisku tautas dievbijības un liturģijas harmonizēšanu. Pētījumos par tautas dievbijības mainīgo dabu un izpratnes dažādību tiek risināts jautājumu par “pareizu” un “nepareizu” tautas dievbijību, kurā vairāk uzmanība vērsta uz tautas dievbijības ārīšķīgo dabu. Līdzīgi kā Baznīcas dokumentos, arī šajos pētījumos tautas dievbijība vietām tiek pretstatīta folklorai un priekšnesumam.

1.2. Tautas dievbijības pētniecība Latvijā un pasaulē

Tautas dievbijības pētniecību var izdalīt pēc zinātniskajām nozarēm, kurās tā tikusi pētīta, un pēc analītiskā pienesuma, ko šāda pētniecība nozarei devusi. Humanitārajās un sociālajās zinātnēs tā ir saistoša vēstures zinātnei, reliģiju pētniecībā, mākslas, vizuālās komunikācijas un mediju kontekstā, kā arī folkloristikā, antropoloģijā, socioloģijā un kultūru studijās.

1.2.1. Tautas dievbijība humanitārajās un sociālajās zinātnēs

Tautas dievbijības jēdzienā konceptuālu interesi piesaistījis tautas skaidrojums, ko var apskatīt vēsturiski, teoloģiski un sociāli. Izpratne par to, kas ir tauta, ir sociāli marķēta. Sociālā nevienlīdzība un stratifikācija noteica sociālo slāņu līdzpastāvēšanu, kur ar tautu būtu jāsaprot hierarhiski un sociāli nedominantā tautas daļa. Tautas dievbijības pētniecība ir ļāvusi pārkāpt šādam virspusējam dalījumam, un fokuss uz to izpausmju analīzi pavēris citu izpratni. Salvadors Raiens (*Salvador Ryan*) rakstā “Dažas pārdomas par teoloģiju un tautas dievbijību: auglīgas vai bīstamas attiecības?” apskata teoloģijas un tautas dievbijības attiecības. Raiens piedāvā tautas dievbijības definīciju kā “cilvēku atbildi doktrīnas apropriācijā. Nav svarīgi, vai šie cilvēki ir laji vai no garīdzniecības, izglītoti vai ne, zemnieki vai augstmaņi – tas nav būtiski: pāreja uz tautas reliģiju notiek tad, kad tiek saņemta un lietota praksē doktrīna.” (Ryan 2012, 961) Autors izmanto relikviju piemēru, lai parādītu, kā tautas dievbijība piesaistījusi cilvēkus no dažādiem sociālajiem slāņiem. Pat ja tautas dievbijības izpausmes var atšķirties starp dažādiem sociāliem slāņiem, tad tā ir raksturīga visiem. “Tas, kas reliģiju padara par ‘tautas’, ir tās izmantojamība, praktizēšana un tās taustāmība” (Ryan 2012, 963). Raiens kritizē Baznīcas autoritāti un doktrīnu attiecībā uz tautas dievbijības formulējumu:

Doktrīna var būt aprakstīta kā “oficiālā” reliģija. Tomēr, kad tā tiek pasludināta un nonāk pie cilvēkiem, tā savā ziņā zaudē savu doktrinālo “tīrību”, kļūstot niansēta dažādos veidos. [...] Tautas reliģija rada kompromisu atšķirībām starp ticības saturu un uzņemšanu, un tālāko izpausmi. Uzņemšana nekad nav vienkāršs pasīvs pasniegtas doktrīnas pieņemšanas akts; tā ir drīzāk dinamisks un radošs process, kas paredz interpretāciju, kriticismu un bagātināšanos. Doktrīna parasti iziet cauri kultūras, kopienas vai individuālam filtram, līdz tā patiesi tiek “uztverta”. (Ryan 2012, 964–965)

Šāda pieeja neļauj atdalīt teoloģiju no tautas dievbijības vai runāt par kādu kulturāli vai sociāli neietekmētu doktrīnu. Līdzīgi nepastāv objektīvs pamatojums tautas vai elites tautas dievbijību skatīt kā augstāku vai zemāku, pat ja tās izpausmes vai dievbijības instrumenti atšķiras.

Arī folkloristikā katoliskajā tradīcijā sakņotā tautas dievbijība ir problemātiska kā kategorija (Kapaló 2013, Santino 1982, Yoder 1976 u. c.). Vai var atsevišķi runāt par tautas katolicismu, tautas dievbijību pieskaitot pie katoļu folkloras žanra? Vai arī tā pieder pie tautas reliģijas? Vai var nošķirt tautas tradīcijas, kas tajā izpaužas? Dons Joders (*Don Yoder*) tautas reliģijas (*folk religion*) pētniecībā izšķir divas pieejas: pirmā aplūko folkloras reliģisko un reliģijas folkloristisko dimensiju, bet otra skata reliģiju kultūrkontaktu un sinkrētisma šķautnē. Joders norāda, ka kopš 18. gs. Eiropā garīdzniecība atklāti vērsās pret māņticību, bet 19. gs. uzplauka akadēmiska interese par tautas reliģiju. 20. gs. akadēmisku interesi piesaistīja “svētceļojumu sistēmas, prakses un tautas māksla dievnamos (piemēram, votas un garīgie dziedājumi), hagiogrāfija jeb svēto dzīves gājuma pētniecība un heortoloģija jeb Baznīcas gada pētniecība saiknē ar zemniecības gadskārtu.” (Yoder 1974, 3) Attiecīgi tika izdalītas atsevišķas kategorijas, kurās tautas dievbijība tika skatīta no folkloristikas perspektīvas.

Tikmēr Ziemeļamerikā antropologi pievērsās tautas dievbijības analīzei kultūru mijiedarbībā, novērojot pieaugošu spriedzi starp “tautas reliģiju” un “oficiālo reliģiju”, kas iezīmēja sociālo hierarhiju (Yoder 1974, 5). 1960. gadā Čārlzs Leslijs (*Charles Leslie*) publicēja darbu “Tautas reliģijas antropoloģija”, kurā autors atsaucas uz 1968. g. Edmunda Līča (*Edmund Leech*) darbu “Praktiskā reliģijas dialektika”. Tajā tiek nošķirta filozofiskā no praktiskās reliģijas, kur “pirmā ir intelektuālās elites reliģija, kas aplūkojama akadēmiski, bet otrā ir reliģiski principi, kas nosaka vienkāršo baznīcēnu [laju] uzvedību” (Yoder 1976, 6–7). Joders piedāvā definēt tautas reliģiju kā “reliģijas folkkulturālo dimensiju” vai “folkkultūras reliģisko dimensiju”, kas nozīmētu, ka “tautas reliģija ir pilnīgi visi skatījumi un reliģiskās prakses, kas pastāv visās sabiedrībās un nereti līdz ar striktām teoloģiskām un liturģiskām oficiālās reliģijas formām” (Yoder 1976, 14). Līdzīgi kā Raiens, arī Joders iekļauj tautas dievbijības pētniecībā visu cilvēku kopumu, pretēji Baznīcā valdošajai praksei nodalīt lajus no garīdzniecības.

Sinkrētisma pieeja kritiski izvērtēta pētījumos par tautas dievbijību. Antropologs Džons Ingams (*John Ingham* 1986) savā grāmatā par tautas katolicismu Meksikas laukos nepiekrīt dominējošajam priekšstatam, ka Meksikas katolicisms būtu jāskata sinkrētisma gaismā. Autors apraksta vietējo iedzīvotāju uztveri par dziedniecību vai ceremonijām, kas tiek izdzīvotas caur

lokāli sakņotu katolicismu, kuru caurvij vietējās kultūras elementi. Arī franču antropologs Šarls Makdonalds (*Charles Macdonald*) savā rakstā par tautas katolicismu Filipīnās saskata, kā vietējie populārie svētie var tikt sastatīti ar pirmkristīgo *divatas* panteonu. Autors norāda, ka tas nebūtu jāskata kā sinkrētisms, bet kā “pārveidojošā nepārtrauktība” (*transformative continuity*). Tā pati ticības struktūra gūst citu saturu vai esošā struktūra tiek pārlikta citā idiomā. (Macdonald 2004, 83) Savā plašajā pētījumā par lokālajām tautas dievbijības izpausmēm Īrijā antropologs Lorens Teilors (*Lawrence Taylor* 1995) uzsver reliģisko izdomu (*religious imagination*), kas raksturo dažādās reliģiskās pieredzes, kuras paustas un izdzīvotas. Portugāļu antropologs Žuāu Pina-Kabrals (*João Pina-Cabral*) problematizē valdošo naratīvu par pagānisma pēdām Eiropas kultūrās, saistot to ar varas attiecībām, kur nozīmīga loma valsts un Baznīcas attiecībām. Veicot vēsturiskās rekonstrukcijas darbu vairākām tautas dievbijības izpausmēm mūsdienu Portugālē, Pina-Kabrals atsaucas uz Morisa Bloka (*Maurice Bloch*) “rituālo noturību” (*ritual fixity*) (Pina-Cabral 1992, 53). Tautas dievbijības pētniecība nevar būt atrauta no kritiska izvērtējuma par varas attiecībām, kurās tām ir sava nozīme. Pētījumu analīze ļauj secināt, ka Baznīcas oficiālās doktrīnas mainīgums un tautas dievbijības koriģēšana skaidro vēlmi uzturēt hierarhiskas attiecības, tautas dievbijību piedēvējot “tautai”, kurai jāseko tās norādēm. Arī nemitīgais darbs tautas dievbijības korekcijā, nodalot nederīgās prakses kā pieskaitāmas mitoloģijai vai folklorai norāda uz nevēlēšanos pieņemt rituālo noturību vai pārveidojošos noturību.

1.2.2. Tautas dievbijības pētniecība vēsturiskā griezumā

Tautas dievbijības pētniecība pārklāj ģeogrāfisko areālu, ko varētu saukt par katolisko pasauli, un tā ir klātesoša visos apdzīvotajos kontinentos ar nevienlīdzīgu procentuālo un skaitlisko sadalījumu. Žans Roberts Pits (*Jean-Robert Pitte*) savā darbā “Katoliskā planēta. Kultūras ģeogrāfija” skatījis dažādas tautas dievbijības iezīmes un norāda, ka katrā reģionā būtu jākontekstualizē evaņģelizācijas posmi. Autors uzsver, ka jāņem vērā katras tautas “mentalitātes iezīmes, kas balstītas uz vērtībām un pārliecībām un ietekmē individuālo un kolektīvo uzvedību, ekonomiku, politiku, dzīvesveidu utt.” (Pitte 2020, 10) Politiskie un ekonomiskie faktori, kas ir reģionāli specifiski, ir svarīgi, lai saprastu tautas dievbijības vēsturiskās trajektorijas.

Vēsturiskā pieeja tautas dievbijības pētniecībai paver vairākus ceļus. Pirmkārt, tā ļauj skaidrot, kādas ir tautas dievbijības saknes, attīstības posmi un ģeogrāfiskā izplatība. Otrkārt, tautas dievbijības analīze konkrētā vietā un laikā atklāj, kā tā funkcionējusi atsevišķās

sabiedrībās daļās. Tautas dievbijību var arī aplūkot no politiskā aspekta, skatot tās lomu dažādos konfliktos, to risinājumos un miera periodos. Treškārt, vēsturiskā analīze paver iespēju saistīt tās izpausmes ar attiecīgo laikmetu tehnoloģisko attīstību, piemēram, drukas attīstību. Ceturtkārt, pētījumu intensitāte par tautas dievbijību var arī atklāt akadēmiskās vides saikni ar politiku. Piemēram, vēsturnieks Roberts Skribners (*Robert Scribner* 1984) skaidro, ka Vācijā fundamentāli trūkstot šāda tipa pētījumu, kas saistīts ar nacisma režīma ietekmi folkloristikā, nespējot definēt tautas reliģiju kā patstāvīgu kategoriju.

Viduslaiku Eiropa. Vēsturnieki, kas specializējušies viduslaiku pētniecībā, vērsuši uzmanību tautas dievbijības izpausmju analīzei, kritiski izvērtējot pieejamos avotus. Maikls Driskols (*Michael Driscoll*) analizējis viduslaiku anglosakšu zemju grēku nožēlas grāmatas. Tās 6. gadsimtā ieviesa vietējie mūku ordeņi, un to saturs paver iespēju iepazīt tā laika izpratni par grēku, tā smagumu attiecībā pret grēknožēlas uzdevumu, kas par tiem bija paredzēts. Patriks Gerijs (*Patrick Geary*) darbā “Dzīvot ar mirušajiem viduslaikos” izraudzījies fokusu uz relikvijām, lai analizētu viduslaiku politisko, ekonomisko un kultūras vēsturi. Autors norāda, ka pastāv trīs būtiski šķēršļi, lai pilnvērtīgi varētu analizēt tautas dievbijības izpausmes vēsturiskā griezumā. Pirmkārt, nelielo skaitu rakstisko avotu autori ir garīdznieki, un tajā nav “tautas” balss; otrkārt, pastāvēja liela atšķirība starp “tautu” un rakstītpratējiem; treškārt, reliģiskās dzīve Karolingu impērijā balstījās rīcībā, nevis intelektuālās praksēs (Geary 2018, 177–178). Lai veicinātu kulta un liturģijas nostiprināšanu, Baznīca izmantoja relikviju godināšanas popularitāti; piemēram, tās tika izvietotas centrālajos altāros (Geary 2018, 184). Tās arī kļuva par svētceļojumu galamērķiem, kas veicināja to apmaiņu vai iegādi, kur turīgākie varas vai garīdzniecības pārstāvji vēlējās iegūt savā īpašumā nozīmīgākas relikvijas, piemēram, romiešu mocekļu relikvijas (Geary 2018, 186–187). Šādas prakses turpinājās arī vēlāk, un Gerijs tās pielīdzina “sagrāļajām patēriņa precēm” (*sacred commodities*). Patēriņa jautājumu attīsta arī Gabriela Erdelī (*Gabriella Erdelyi*). Autore aplūkojusi rakstiskos avotus par Kermendas draudzes reliģisko dzīvi vēlīnajos viduslaikos mūsdienu Ungārijā un secina, ka pastāvējis izteikts pieprasījums pēc reliģiskajiem rituāliem. Draudzes locekļi bija gatavi veikt nopietnus finansiālus ieguldījumus, lai uzturētu garīdzniecību. Rituālā daudzveidība, it īpaši euharistijas un grēknožēlas gandarīšanas darbos, autorei ļauj argumentēt par “sagrālo patēriņu”, kas likumsakarīgi arī nonāca reformācijas uzmanības centrā (Erdelyi 2012).

Reformācijas laiks. Vēsturnieks Stenlijs Vīds (*Stanley Weed*) izceļ *Virgines Capitales* jeb veltīšanos četrām nozīmīgām jaunavām – Sv. Barbarai, Sv. Katrīnai, Sv. Margaritai un Sv. Dorotejai viduslaiku izskaņā Vācijā. Autors secina, ka seksuālā šķīstība ļāva tās pielīdzināt Kristus līgavām, kas bija viens no galvenajiem kulta popularitātes iemesliem. Tessa Vatas (*Tessa Watt*) grāmata “Lētā druka un tautas dievbijība, 1550.–1640. g.” apskata, kā tautas dievbijība turpināja pastāvēt gadsimtā pēc reformācijas un kādas citas izpausmes tā ieguva, attīstoties drukai, tās pieejamībai un izplatībai. Muzikālo darbu izplatība drukātā formā sāka aizstāt mutisko pēctecību. Tas ļauj autorei attīstīt argumentu par to, kā tradicionālā tautas dievbijība nostiprinājās protestantisma reliģiskajā kultūrā un praksē, nevis radīja telpu citām dievbijības izpausmēm. Vēsturnieks Roberts Skribners (*Robert Scribner*) pievērsies tautas dievbijības izpausmju vizuālajām liecībām. Līdz ar drukas attīstību ne vien plašākās masās cirkulēja rakstiskais, bet arī vizuālais materiāls (piemēram, svētbildes). Tas pārkāpa konfesionālā dalījuma robežas un vairāk saistīts ar citām laikmeta iezīmēm (Scribner 2002). Tās saglabājās vizuālajā materiālā, kas atklāja dažādu laikmetu un reģionu tautas dievbijības izpausmju popularitāti. Piemēram, Frederika Džeikobsa (*Frederika Jacobs*) starpdisciplināri skatījusi votīvos panno (*tavolette votive*) Itālijā 15. gs. izskaņā. Vairāk nekā 1500 votīvo panno analīze ļāva autorei skatīt, kā dažādas formas, to konteksti un paustās vērtības atklāj pašu cilvēku redzējumu par sev nozīmīgo caur masu patēriņa produktu. Frānsiss Jangs (*Francis Young*) darbā “Katoļu eksorcisms agrīnajā modernisma periodā Anglijā: polēmika, propaganda un folklorā” apskata eksorcisma lomu laikā pēc reformācijas mūsdienu Anglijā. Eksorcisms bija viens no veidiem, kā katoļu garīdzniecība mēģināja piesaistīt un konvertēt cilvēkus, atsaucoties uz ļaunā gara spēku, kas bija folklorizēts tēls. Arī vēlākajā darbā, kas veltīts eksorcismam Romas katoļu baznīcas vēsturē, autors uzsver varas attiecības, kas pavadījušas šo praksi, neizslēdzot arī maģijas, burvestību un dziedniecības aspektus (Young 2016).

19./20. gadsimts. Vēsturnieks Metjū Batlers (*Matthew Butler*) savā pētnieciskajā darbībā pievērsies tautas dievbijības lomai Meksikas Kristero kara un pretošanās kontekstā (1926–1929), ko izraisīja 1917. g. ieviestās antiklerikālās un sekulārās izmaiņas Meksikas Konstitūcijā. Šis karš sašķēla vietējos iedzīvotājus pretējās frontēs, kur vieni atbalstīja valsts nostādni, bet otri – Romas katoļu baznīcu. Batlers izraudzījies tautas dievbijības fokusu, lai vēsturiskajā analīzē skaidrotu iesaistīto pušu motivāciju, politisko piesaisti un pretošanos. Grāmatā “Tautas dievbijība un politiskā identitāte Meksikā Kristero pretošanās laikā” tiek skatīta zemnieku

dažādā attieksme, un Batlers norāda: “Galvenais arguments ir vienkāršs; reliģija bija no svara, kad zemnieki izsvēra ceļu starp pretrunīgajām valsts un Baznīcas prioritātēm, un tautas naids, kas bija klātesošs Kristero pretošanās laikā iekļāva patiesi ideoloģiskas, arī – reliģiskas, atšķirības starp konfliktējošajām pusēm zemnieku vidū.” (Butler 2004, 4) Lai izvērtētu šīs atšķirības, Batlers izraudzījies skatīt reģionālās tautas dievbijības prakses un to sasaisti ar polarizēšanos. Laju un garīdzniecības attiecības, tautas dievbijības izpausmju atšķirības un sakramentālā līdzdalība arī noteica iespējamību pievienoties karojošajam sociālajam katolicismam. Batlers izvērstāk analizē izmaiņas tautas un garīdzniecības attiecībās laikā, kad Baznīcas darbošanās tika būtiski ierobežota. Tā rezultātā laji pārņēma vairākas garīdzniecības funkcijas, lai nodrošinātu tautas garīgo aprūpi (Butler 2006).

Aukstais karš. Monika Šēra (*Monique Scheer*) izceļ Jaunavas Marijas lomu aukstā kara sākumā, kur komunismam un ateismam tika pretstatīts antikommunisms un dievbijība. Pat ja vēsturnieki ir atzinuši aukstā kara reliģisko dimensiju, reti sniegta tā detalizēta analīze. Kā norāda Šēra, “ja katolicisms īpašā veidā iestājās pret komunismu, tad tam arī bija veiksmīga sagatave, lai to novadītu līdz plašākām tautas masām, kas bija Marijas kults.” (Scheer 2012, 132) Tautas dievbijības izpausmju analīze autorei ir devusi pamatu šim apgalvojumam. Tā priekšvēsture skatāma “Mariāniskajā gadsimtā”, kas sākās 1854. gadā ar dogmu par Marijas Bezvainīgo Ieņemšanu un beidzās 1950. gadā, kad pāvests Pij XII proklamēja dogmu par debesīs ar dvēseli un miesu uzņemtās Jaunavas Marijas godināšanas noslēpumu. Savā enciklikā pāvests Pij XII izveidoja paralēles “starp kara laiku un Marijas godināšanu, norādot, ka Marijas kults sniedz kultūras avotus, lai tiktu galā ar kara pieredzi, piedāvājot interpretatīvas shēmas, kas piešķirtu jēgu politiskajiem notikumiem, kas radīja neizsakāmas ciešanas” (Scheer 2012, 133). Šī gadsimta laikā nostiprinājās pārliecība, ka Jaunava Marija ir tuvākā vidutāja starp Dieva dēlu un cilvēci. Autore argumentē, ka līdz ar dažādu Mariānisko sanktuāriju, svētceļojumu, baznīcu un kapelu izveidi “Marija sāka atbildēt” (Scheer 2012, 134). Jaunavas Marijas parādīšanās nereti saistīta ar nopietniem politiskiem konfliktiem vai krīzēm. 1858. gadā aizsākās Lurdas Dievmātes parādīšanās Francijā, bet 1917. gadā – Fatimas Dievmātes parādīšanās Portugālē. Vizionāri saņēma dažādas norādes par notiekošo, piemēram, “lai izvairītos no turpmākā kara, Marija lūdza veltīt pirmās piecas sestdienas viņas bezvainīgajai sirdij, lai konvertētu Krieviju” (Scheer 2012, 136). Katoļu garīdzniecība nereti mudināja vērsties pie bezvainīgās Marijas sirds aukstā kara periodā; arī Jaunavas Marijas atveidojums, kas sasaucās ar Apokalipses grāmatā aprakstīto,

norādīja uz izpratni par cīņu pret ļaunumu (Scheer 2012, 143). Te var minēt arī mūsdienu piemēru Krievijas un Ukrainas kara kontekstā, kad Krievijas armija uzsāka masveida iebrukumu Ukrainā 2022. g. 24. februārī. Tā paša gada 25. martā pāvests Francisks konsekrēja visu cilvēci, un īpaši Krieviju un Ukrainu, Jaunavas Marijas Bezvainīgajai Sirdij.

Cilvēkģeogrāfs Francišeks Mruzs (*Franciszek Mróz*) ir detalizēti apskatījis sanktuāriju un svētceļojumu dinamiku Polijā Vatikāna II Koncila ērā (1948–1988), izdalot ģeogrāfiskos, reliģiskos, vēsturiskos, politiskos, teoloģiskos, ekonomiskos, socioloģiskos un psiholoģiskos faktorus, kas to ietekmēja. Neskatoties uz nelabvēlīgo politisko nostāju pret Baznīcu, kas sekoja pēc Otrā pasaules kara, autors secina, ka sanktuāriju un svētceļojumu skaits turpināja pieaugt, bet to veidols un izplatības tendences būtiski izmainījās. Tie izteikti pieauga pēc 1960. gada, kad sākās gatavošanās kristietības tūkstošgadei Polijā, kura tika atzīmēta 1966. gadā. Nozīmīga ir arī kardināla Karola Wojtilas, vēlākā pāvesta Jāņa Pāvila II, loma, popularitāte un nozīme dažādu sanktuāriju vai svētceļojumu izplatības veicināšanā. Arī sava pontifikāta laikā pāvests Jānis Pāvils II beatificēja un kanonizēja daudzus Polijai nozīmīgus svētīgos un svētos, kā arī veicināja Dieva Žēlastības kulta izplatību. Radās jaunas svētvietas un svētceļojuma galamērķi, kas kļuva populāri, pateicoties masu medijiem. (Mróz 2021, 22)

Mūsdienas. Sociologs Hermans Dencs (*Hermann Denz*) savā pētnieciskajā darbībā skata reliģiju kā savārstītu (*patchwork*), ar to saprotot, ka “specifiska reliģiozitāte, it īpaši specifiska tautas reliģiozitāte, kāda tā ir atklājusies praksē, ir vienmēr bijusi savārstīta. Starp tautas dievbijību un “oficiālo katolicismu” vienmēr ir pastāvējušas saspringtas attiecības.” (Denz 2009, 183) Dencs analizējis tautas dievbijības izmaiņas svētceļojumos, kas savu kulmināciju piedzīvoja no 11. gs. līdz 15. gs. Pat ja mūsdienās tautas dievbijība atkal atgūst popularitāti, piemēram, piesaistot lielu cilvēku skaitu svētceļojumā uz Santjago de Kompostelu, motivācija laika gaitā ir mainījusies un individualizējusies. Arī Deivids Hafords (*David Hufford*) savā pētnieciskajā darbā pievērsis uzmanību svētceļojumiem. Autors norāda, ka pat ja “Romas katoļu tradīcijas jau ilgu laiku nonākušas kultūras pētnieku interešu lokā, tad tās tiek pamatā meklētas starp etniski izolētām grupām no kultūras pamatmasas” (Hufford 1985, 194). Šī iemesla dēļ Hafords izraudzījies pētīt dziedniecību un katolicismu Kvebekas Sv. Annas de Boprē sanktuārijā un ar to saistītajos svētceļojumos. Autors norāda, ka “katoļu tradīcijas ir īpaši interesantas kultūras kontekstā vairāku iemeslu dēļ: tajās rodams plašs klāsts ar dievbijības praksēm gadskārtās. Tās ietekmē daudzskaitlīgie ordeņi, kopienas, brālības un apvienības. [...] Oficiālās [Baznīcas]

mācības pieejamība ļauj salīdzināt tautas un populārās tradīcijas.” (Hufford 1985, 194) Nozīmīgs ir dziedniecības aspekts, kas apskatīts izraudzītajā piemērā, kura priekšvēsture meklējama laikā, kad Kvebekā apmetās franči un ieviesa veltīšanos Sv. Annai. “Mūsdienās svētceļojumu sezona ilgst no maija līdz oktobrim, bet piesaista vislielākos pūļus uz svinīgo novennu, kas sākas 17. jūlijā un kulmināciju sasniedz 26. jūlijā.” (Hufford 1985, 197) Šajā periodā liela loma ir dažādām svētībām un sakramentālijām, kas saistītas ar dziedniecību (piem., Sv. Annas eļļas vai svētavots) un fiksētas neskaitāmās liecībās par brīnumdarītājas spēku. Autors secina, ka “dziedniecības tradīcijas starp mūsdienu Romas katoļiem ir gan spēcīgas, gan senas, un tām ir nozīmīga loma, lai saprastu pacientu uzvedības veidus mūsdienu veselības aprūpes sistēmā. Šīs tradīcijas ir kompleksas, bagātas un pētniecībai pieejamas.” (Hufford 1985, 207) Lurdas svētvietu kā gadījuma izpēti ir izraudzījuši vairāki antropologi, lai saprastu, kā cilvēki caur tautas dievbijības izpausmēm meklē un rod sev saprotamu jēgu saiknē ar garīgo. Piemēram, Alena Harisa (*Alana Harris*) skata, kā vēsturiski un socioloģiski mainījusies izpratne par dziedniecību. Autore piedāvā mainīt nereti vērsto fokusu uz naratīviem par brīnumdarīšanu vai dziedniecību no slimībām uz terapeitisko ainavas analīzi, ko izdzīvo Lurdas apmeklētāji “dzīvās reliģijas” (*lived religion*) gaismā (Harris 2013).

Kopsavelkot vēsturiskā perspektīva tautas dievbijības pētniecībā paredz rūpīgāku vēstures avotu izvērtējumu, skatot, kas ir tās autori un kādā mērā dažādi sabiedrības slāņi tajos tiek atspoguļoti. Tas ļauj pārvērtēt tautas traktējumu attiecībā uz tautas dievbijības dažādām praksēm. Tautas dievbijības pētniecība ļauj izvērtēt arī politisko dimensiju, kā tas ir analizētajos Meksikas Krustero karu un aukstā kara gadījumos. Visbeidzot, fokusētāka tautas dievbijības izpēte neļauj vienkāršotu skatījumu uz dažādu prakšu kategorizēšanu kā piederīgām vienai konfesijai. Tā var būt sakņota vienā konfesijā, bet tiek uzsvērtā izdzīvotā un iemiesotā pieredzi, kas jāskata kā integrāla noteiktas kultūras sastāvdaļa.

1.2.3. Tautas dievbijības pētniecība Latvijā

Latvijā tautas dievbijības pētniecības fokuss folkloristikā nebija aktuāls nozares pirmsākumos, bet padomju laikos tā pētniecība neietilpa akadēmiskajās interesēs. Tikai pēc valstiskās neatkarības atjaunošanas šis virziens ir apzināts un aizvien piesaista atsevišķus pētniekus. Tomēr tautas dievbijība netieši un konceptuāli neizvērstā veidā bijusi klātesoša jau iepriekš. Piemēram, Latgales kultūrvēsturiskajā un folkloras materiālā rodama atsevišķas tautas

dievbijības izpausmes. Līdzīgi kā citviet Latvijā, latgaliešu folkloras pirmās rakstiskās liecības rodamas cittautiešu garīdzniecības atskaitēs (Stafecka 2007, 226), un sistemātisks folkloras vākums Latgalē noris no 19. gs. otrās puses. Tas saskan ar laiku, kad katolicisms jau ir integrāla vietējās dzīvesziņas sastāvdaļa, kas arī atspoguļojas 19. gs. folkloras un etnogrāfiskajā materiālā.

1.2.3.1. Tautas dievbijība latgaliešu folklorā

No 19. gs. 40. gadiem Latgalē folkloras materiālus apkopoja cittautieši, bet latgalieši savām garamantām pievērsušies 19. gs. izskaņā (Juško-Štekele 2002, 7–8). Atsevišķi izcelti Jezupa Maciļeviča, Celīnas Plāteres un Gustava Manteifeļa vākumi un darbi. J. Macilevičs (1805–1872) absolvēja Krāslavas Garīgo semināru un darbojās kā priesteris Asūnē, Kaunatā, Landskoronā, Feimaņos, Dukstigalā, Rēzeknē, Pildā un Ludzā. Par viņa nozīmīgāko pienesumu uzskatāma 1850. gadā Viļņā izdotā grāmata “Pawujciejszona un wyssajdi sposobi”. Tajā J. Macilevičs atsaucas uz vietējo folkloru nevis kā noliedzamu, bet integrējamu kristīgajā morālē un dzīvesziņā, izskaužot māņus (21–26). Juško-Štekele arī norāda, ka “katolicisma un folkloras savstarpējās attiecības ir viens no pretrunīgākajiem un grūtāk izšķiramajiem jautājumiem vispārējā kultūras procesu izvērtējumā” (2007, 17). Tas sasaucas ar jau iepriekš secināto par pašas Baznīcas iekšējos dokumentos negatīvi piešķirto konotāciju folklorai un mitoloģijai. Arī latviešu folkloristikā vietām kristīgais un tautiskais skatīti kā nodalāmi slāņi (piem., Ambainis 1989, Ančevska 2018).

Tuvāk aplūkojot Latgales folkloras žanus, top skaidrs, ka latgaliskais un katoliskais latgaliešu folklorā būtu grūti atdalāmas kategorijas. Kā norāda Janīna Kursīte un Anna Stafecka: “Katolicisms Latgalē [...] ir pieļāvis folkloras un kristietības sintēzi, un mēs varam vien minēt, kā tautas dziesmas, folkloras vispār Latgalē pamazām kristianizējās, vai arī otrādi – kristietiskais folklorizējās.” (Kursīte, Stafecka 2003, 21–22) Arī Heronims Tihovskis priekšvārdā darbam, kas veltīts kāzu paražām Latgalē, norāda: “Kāzu ceremonija un dažādās paražas, kuras saglabājušās līdz mūsdienām, nav cēlušās jaunākos laikos, bet tās ir nepārtraukts tautu dzīves attīstības process. [...] Daudzās kāzu paražas cēlušās no senču īpatnā dzīvesveida un ticējumiem, no reliģijas, kulta; tām vēlāk pievienojās kristīgās baznīcas ceremonijas un aizguvumi.” (Tihovskis 1993, 6–7) Izpratne par šo elementu pēctecību saistīta ar rituālās noturības konceptu (Pina-Cabral 1992), kur pats notikums – piemēram, precības, ir patstāvīgs, bet elementi, kas to pavada, pakļauti mainīgiem elementiem.

19. gs. izskaņā tapušajos Stefānijas Uļanovskas un Eduarda Voltera etnogrāfiskajos darbos par poļu Inflatijas latviešiem rodamas dažādas tautas dievbijības izpausmes, kas savītas ar to funkcionālo skaidrojumu, sociālo lomu un vēsturisko izcelsmi. Abu darbi metodoloģiski atšķiras. Uļanovska sniedz etnogrāfisku tēlojumu, bet E. Volters sistematizējis savu vākumu strukturāli. Uļanovskas tēlojumā rodamas norādes uz tautas dievbijību, bet daudz lielāks uzsvars likts uz folkloras materiālu (dziesmām, spēlēm, nostāstiem). Reliģiozitāte pārsvarā iezīmēta kā pavirša, virspusēja vai pat savtīga. Darbs ir būtisks sava laika liecinieks, un arī nedaudzās tautas dievbijības izpausmes, kas apkopotas, piemēram, ēdiena svētīšana Lieldienu laikā vai aizlūgums par mirušajiem, norāda uz to klātesamību ikdienā. Voltera darbs “Etnogrāfiskie materiāli par Vitebskas guberņas latviešiem” publicēts 1890. gadā un vērtējams kā ievērojamākais tā laika folkloras materiāls par Rēzeknes, Ludzas un Daugavpils apkaimes iedzīvotājiem. Tajā aplūkotas gadskārtu svinības un apkopotas četrindes par dzimšanu, kristībām, kāzām un nāvi.

Abos darbos rodamas iezīmes no rituālās noturības (Pina-Cabral 1992), pārveidojošās nepārtrauktības (MacDonald 2004) un sakrālā patēriņa (Erdelyi 2012, Geary 2018). E. Voltera darbā iekļautās svētku dienas veido savdabīgu salikumu no zemniecības gadskārtu un katoļu kalendāra, piemēram, iekļaujot Sv. Agates vai Sv. Donāta dienu. Autors arī saista vietējās mitoloģijas miju ar kristīgajiem svētajiem, kā tas ir Jumja un Sv. Jura, Teņa un Sv. Antona, Laimas un Jaunavas Marijas gadījumos, izvirzot hipotēzi par vietējo dievību saskarsmes punktiem ar katolisko. Uļanovska vērš uzmanību uz sakramentāliju tirdzniecību, norādot, ka vietējiem iedzīvotājiem ir bijis svarīgi tās iegūt savā īpašumā. Ilustratīvs piemērs to izmantojumam rodams pie slimību un zāļu apraksta:

Latvieši uzskata, ka bērni visbiežāk slimo ļaunas acs vai izbīļa dēļ. Ja bērns saslimst no ļaunas acs, tad ūdenī noskalo rožukroni un svētbildes, tad šajā ūdenī mazgā bērnu, bet vēlāk šo ūdeni iznes uz ceļa un izlej krusta zīmē. Rožukroni un svētbildes nes mācītājam, lai tos iesvētītu. Mācītājs parasti dusmojas, ja redz, ka svētbildes nav jaunas un ir jau agrāk svētītas, tādēļ viņš saprot, ka tās tikušas izmantotas māņticīgiem rituāliem. (Uļanovska 2017, 138)

Arī darba nobeigumā pie npublicētajiem avotiem pievienots stāsts par kādu “svētuli” Muoru, kura pati bija sev izbūvējusi kapliču. Tās centrā esot atradies bļoda ar smiltīm, “viņa stāstīja, ka ir bijusi svētajā zemē un šie akmeņi, kā arī ar Jēzus asinīm slacītās smiltis ir atvestas no viņa kapa” (Uļanovska 2017, 172). Viņa esot tirgojusi relikvijas, prasot nesamērīgi lielu atalgojumu, līdz zibens spēriena rezultātā šī kapliča esot nodegusi. Kā norāda Uļanovska, kopumā sievietēm esot bijusi liela vara un ietekme, pret kuru garīdzniecībai neesot bijis iespējams vērsties.

Latgaliešu folklorā A. Juško-Štekele izdala trīs žanus – dziesmu folklorā, vēstītāja folklorā un brahiloģismi, kuros atklājas tautas reliģiozitātes izskaņas. Pie dziesmu folkloras pieder garīgās dziesmas:

Visiecientākās Latgalē (Māras zemē) ir Jaunavai Marijai veltītās dziesmas. Par mākslinieciski nevērtīgām no baznīcas viedokļa tika uzskatītas t. s. “stundu dzīsmes” jeb “stundines” – Dievmātei veltītu dziesmu kopums, kas mijas ar lūgšanām, skanīgā himniskā melodijā, kas noteica šo dziesmu popularitāti. Bieži baznīcas dziesmas esot dziedātas tautasdziesmu meldijās, un otrādi. Par Latgales katoļu himnu tiek uzskatīta *Jaunova svāto Aglyunys bazneicā*. Ir arī ziņas, ka pie Aglonas baznīcas 19. gadsimta sākumā dzīvojušas īpašas garīgo dziesmu izpildītājas, kas katru dienu dziedājušas rožukroni un citas garīgas dziesmas, saņemdamas par to arī samaksu. (Juško-Štekele 2007, 36)

Arī attiecībā uz dziedāšanas tradīciju, var vilkt paralēles ar sakrālo patēriņu, kur – kā norādīts citāta beigās, tiek sniegts atalgojums par garīgo dziesmu izpildījumu. Mūsdienās līdz šim līdzīgas tendences novērotas Latgalē bērnu rituālos, kur tiek aicināti sieviešu ansambļi, lai veiktu sēru apdziedāšanu. Līdzīgi latgaliešu vēstītājfolklorā tiek ievīti bibliiskie tēli, Romas katoļu baznīcas svētie, kā arī tās morāle. Kā praktisks piemērs ir 2009. gadā izdotās “Feimaņu draudzes pasakas”, kas jau nosaukumā iezīmē citkārt netipisko – piederību nevis ciemam vai kādai citai administratīvai vienībai, bet gan vietējai Romas katoļu draudzei. Kā pēcvārdā atzīmē folkloriste Beatrise Reidzāne:

Kā jau minēts, katoļticības ietekme te jūtama visbiežāk. Ja citu novadu pārstāvji mēdz jokot par baznīcu un mācītājiem, tad katoļu garīdznieks Guļānu apkārtnē nav iedomājams kā izjokošanas objekts, te dominē pozitīvais aspekts, piemēram, grēksūdzes spēks, kas palīdz pārvērst slepkavu par labu cilvēku. [...] Vēl jāatzīmē, ka šajā katoliskajā novadā stāstītajās pasakās un teikās citu brīnumlietu vidū īpaši izcelti katoļu sadzīvē raksturīgie reliģiskās piederības apliecinātāji – *rožancas* – rožu kroņi – lūgšanu krelles – un *škapleri* – maza formāta kaklā karami svēto attēli, parasti svētais, kura vārds dots nēsātājam. (Reidzāne 2009, 133–136)

Jau atkal tiek veiktas atsauces uz tautas dievbijību, lai pamatotu katolicisma lomu folklorā: tā ir bijība pret garīdzniecību un reliģiskā atribūtika sadzīves pielietojumā. Kristietības klātbūtne rodama arī brahiloģismos, it īpaši buramvārdos. Aigars Lielbārdis secina, ka “kristietības ietekmes senākais slānis latviešu buramvārdu tradīcijā ir saistāms ar katolicismu. [...] Šo ordeņu mūki, jo īpaši jezuīti 16.–19. gs., Latvijas sabiedrību iepazīstināja ar eļļas, ūdens, sāls u. c. vielu svētīšanu, kā arī dziedināja slimos un apsvētīja laukus un ūdeņus. Buramvārdu, lūgšanu un

eksorcismu skaitīšana bija neatņemams komponents dziedināšanā un svētīšanā.” (Lielbārdis 2012, 166)

Latgaliskā un katoliskā mijiedarbību folklorā atklāj filoloģes un folkloristes Antras Kļavinskas promocijas darbs “Etnonīmi latgaliešu folklorā: lingvistiskais aspekts” (2015). Tajā aplūkota etnonīmiskās leksikas daudzveidība latgaliešu folklorā, tai skaitā semantiskais raksturojums reliģiskās piederības kontekstā: “Latvieša tēla interpretatīvā laika reliģiskajā zonā centrālā loma piemīt nevis etnonīmiem, bet leksēmām *katuoli* ‘katoļi’ un *ļutari* / *ļuturi* / *luterāni* ‘luterāņi’, kā arī *bazneickungs* ‘katoļu mācītājs’ un *muoceituojs, pastors* ‘luterāņu mācītājs’.” (Kļavinska 2015, 97) Autore norāda, ka etnonīms *latgalis* var būt ekvivalents leksēmai *katuolis*. To papildina Vladislava Malahovska novērojums par katolisko identitāti veidojošajiem faktoriem Latgalē:

Atrodies dažādu valstu pakļautībā (Polijas-Lietuvas valsts un Krievijas impērijas), katoļticīgie latgalieši atradās zemākā sociālā un mantiskā statusā nekā te dzīvojošās minoritātes (poļi, krievi, ebreji), tad katoliskā identitāte latgaliešu vidū kļuva un daļēji arī saglabājas mūsdienās spēcīgāka par etnisko identitāti. Tādējādi katoliskās identitātes spēcīgo lomu Latgalē veidoja gan reliģiozi, gan arī nereliģiozi faktori. (Malahovskis 2008, 191)

Jādomā, ka minētais nodalījums attiecināms uz vēsturiskajām varas maiņām, kas politiski ietekmēja dažādu konfesiju darbību. Vēsturiskais latgaliskās identitātes veidošanās process nav atdalāms no konfesionālās piederības katolicismam.

1.2.3.2. Tautas dievbijības pētniecības virzieni mūsdienās

Latvijā nav veikta sistemātiska tautas dievbijības pētniecība, bet mūsdienās interese par to arvien pieaug, it sevišķi starp folkloristiem. Kultūrvēsturisko apstākļu dēļ tā pamatā veikta Latgalē. Tautas dievbijība pētīta godos, gadskārtā vai saistībā ar specifiskām tautas dievbijības izpausmēm. Atsevišķu uzmanību piesaistījuši Ziemassvētku un Lieldienu rituāli, Sv. Agates dienas sakramentālījas un aizsarglietas. Viens no tautas dievbijības pētniecības priekšsācējiem ir Mārtiņš Boiko, kas savā pētnieciskajā darbībā uzmanību pievērsis maija dziedājumiem un mirušo oficijam. Šīs abas tautas dievbijības izpausmes ir iekļautas Latvijas Kultūras kanonā kā tradicionālās kultūras elementi. To pavadošie apraksti skaidro to izcelsmi un nozīmi:

Mirušo oficijs Latgalē un Augšzemes katoliskajos pagastos ir īpatnējs tautas dievkalpojums, ko izpilda galvenokārt mājās, bez priesteru līdzdalības un kurā tiek aizlūgts par mirušajiem. To 18. gadsimta beigās ieviesa jezuītu misionāri, un kopš tā laika tas šeit ir viena no spilgtākajām

tautas dievbijības izpausmēm un svarīga tradicionālās mūzikas forma. Kā aizlūgums par mirušajiem tas ir ģimenes vērtību balsts, paaudžu saiknes uzturētājs un veidotājs pāri dzīvības un nāves sliksnim. No psiholoģijas viedokļa mirušo oficijs ir efektīvs sēru procesa jeb sērošanas rīks. (Latvijas Nacionālā Bibliotēka 2023a)

Savukārt maija dziedājumi pie ceļmalas krustiem Latvijas Kultūras kanona tīmekļvietnē skaidroti šādi:

Maija dievkalpojumi brīvā dabā pie ceļmalas un ciemu (sādžu) krustiem ir viena no spilgtākajām tautas dievbijības izpausmēm Latgalē, reizē dziedāšanas prieka atklāsme, Latgales pavasara skaņu ainavas komponents un viens no latgaliskās piederības muzikālajiem simboliem. Tās precīzs vecums nepietiekamas izpētes dēļ vēl nav noteikts, taču par 18. un 19. gadsimta miju tālāk pagātnē tas, domājams, nesniedzas. Nav izslēgta netieša šīs tradīcijas saikne ar senajām tautiskajām pavasara brīvdabas dziedāšanas ieražām. (Latvijas Nacionālā Bibliotēka 2023b)

Šajos abos aprakstos uzsvērti trīs aspekti: pirmkārt, pēctecība jeb rituālā noturība, otrkārt, funkcionālais lietojums, treškārt, šo abu tautas dievbijības izpausmju sociālā loma.

Folkloriste un Stirnienes draudzes locekle, ērgelniece Ieva Zepa sastādījusi grāmatu “Saļmes Stērnīnē (psalmu un bērnu dziedājumu krājums)” (2021). Tajā skaidrots, ka mirušo oficijs, kas daļēji sakņojas stundu lūgšanās un pieder pie sēru rituāliem. Latgalē un Augšzemē tas ir bijis izplatīts lūgšanu veids vismaz kopš 18. gs. Tā laikā tiek noturēts rituāls, kuru pavada noteiktas lūgšanas, dziesmas, Bībeles lasījumu un cita rituālā atribūtikā (piem., maize un sāls pie aizdegtas sveces un krucifiksa). Mirušo oficijs tiek veikts noteikta miruša cilvēka nodomā (pēc nāves, piemiņas dienās) vai mirušo nodomā (piem., oktobrī), bet pašā Baznīcā tas var tikt noturēts Visu mirušo piemiņas dienā 2. novembrī.

Maija dziedājumus pie krusta raksturo noteikta rituālā forma ar savu saturu un atribūtiem. Tās ir Jaunavai Marijai veltītas lūgšanas un dziesmas pie krucifiksa, kas izrotāts ar dabas veltēm un ziediem. Tās laikā notiek arī “značku” jeb zīmīšu vilkšana. Katrs dalībnieks izvelk zīmīti, kurā noteikts, kas noteiktā laikā periodā būtu vai nebūtu jādara. Padomju laikos pret maija dziedājumiem tika vērsta represijas, iznīcinot ceļmalas krucifiksus. Ceļmalas krucifiksi būtu atsevišķi jāizceļ. Pie nozīmīgākajiem pētījumiem minams Leonarda Latkovska raksts “Krysts latgaļu tradīcijās” (1968), Antona Rancāna darbs “Kokā cirstās ciešanas” (1996) un Pētera Zeiles apraksts grāmatā “Latgales kultūras vēsture”. Tajā skaidrots:

Krucifiksi Latgales ciemos un ceļmalās parādījās 18. gadsimta beigās, bet izplatījās 19. gadsimtā, īpaši tā otrajā pusē. To izcelsme balstījās uz vēsturisku pamatojumu, kura cēloņi bija pāvesta

Pija VII 1815. gadā izteiktais vēlējums sekmēt Jaunavas Marijas godināšanu maijā, apveltot šos dievkalpojumus ar lielām atļaidām, kā arī sociāli politiskajiem apstākļiem, kad pēc iekļaušanas Krievijas Impērijā notika pārkrievošana, dažādi ierobežojumi katoļu Baznīcai un dzimtās valodas lietošanas un drukas aizliegums. [...] Īpaši tuvējo vietu ļaudis šeit pulcējas maija vakaros, lai dziedātu slavas dziesmas Dievmātei un skaitītu lūgšanas. Tā kā tā bija un daudzās vietās ir arī mūsdienās pulcēšanās vieta, bez reliģiska satura darbībām notiek arī pārrunāti jaunākie notikumi, apspriesti darba jautājumi un citi. (Zeile 2006, 320–322)

Mūsdienās novērojama šīs tradīcijas atdzimšana, izgatavojot vai atjaunojot ceļmalas krustus, un aicinot pulcēties pie tiem maija mēneša vakaros. Maija dziedājumu popularizēšanā piedalās arī vietējā garīdzniecība, rīkojot tos savās draudzēs.

Iveta Dukaļska rakstā “Gadskārtu rituālu sinkrētisms Latgales pierobežā” apskata Ziemassvētku un Lieldienu tradīcijas, kas paredz cilvēku grupu staigāšanu no mājas uz māju. Viņsprāt, šīs tradīcijas “vairākos aspektos ir saistītas ar kristīgās baznīcas tradīcijām, bet to pārmantošana ir notikusi ģimenē, zināšanas un prasmes nododot no paaudzes paaudzē” (Dukaļska 2010, 93). Pētniecei pieejamie dati norāda, ka tās intensīvi piekoptas 20. gs. 30.–70. gados Latgales pierobežā, bet pēc tam pagaisušas. Attiecībā uz sinkrētismu Dukaļska norāda, ka “analizējot pieteiktās tradīcijas, nevar runāt par tiešu sinkrētismu, bet gan tikai par tā pazīmēm, kas galvenokārt vērojamas tradīciju hronoloģijā, rituālos un to dalībnieku etniskajā sastāvā”. Iespējams, ka šīs tradīcijas ir ieceļojošas no pārrobežu zemēm un saistītas ar maskošanos. Dukaļska sniedz abu izvērstu Ziemassvētku un Lieldienu tradīciju aprakstu:

Gradzēs, kā jau iepriekš minēts, sāk iet 24. decembra vakarā, kad satumst. Skrandainu ļaužu grupa netīrām sejām un kulēm pār plecu ierodas pie mājas loga vai durvīm, trokšņo un dzied dziesmas, lai pievērstu māju saimnieku uzmanību. [...] No lauka pētījumu materiāliem var secināt, ka 20. gadsimta sākumā īsonai gradzēs vairāk ir sociāls raksturs un šo rituālu veica nabagmāju iedzīvotāji pārtikas iegūšanai Ziemassvētku galdam. Vēlāk, šai tradīcijai transformējoties un sajaucoties ar čigānos iešanas tradīciju, tā kļūst vairāk kā izklaides veids, bet saglabā rituāla pamatelementus, dalībnieku izskatu un rituālu veikšanas datumu – 24. decembri. (Dukaļska 2010, 97–98)

Tradīcijas *ходить по аллею* rituālajās darbībās var izšķirt trīs posmus: pulcēšanās un iešana no mājas uz māju, dziedāšana, kuru pavada neliela dejošana, kas atgādina vairāk “mīcīšanos uz vietas”, un cienasta saņemšana. Minētais rituāls tiek veikts Lielās piektdienas vakarā, kad katoļu baznīcas tradīcijās ir visklusākais laiks pirms kristīgo Lieldienu svētkiem. [...] *Ходить по аллею* dziedāšana tiek pavadīta ar dažādiem mūzikas instrumentiem: līdz 20. gadsimta 40. gadiem pie

dziedājuma ir spēlēta vijole, pēc 40. gadiem – ir spēlētas ermoņikas. [...] Dalībniekiem līdzī ir bijušas kules un grozi iegūtā cienasta salikšanai. Dalībniekus aicinājuši istabā, un dziedāts ticis tikai istabā. Rituāla dalībnieki tika cienāti ar Lieldienām raksturīgiem ēdieniem, līdzī cienastam devuši olas. (Dukaļska 2010, 98–99)

Šīs abas tradīcijas vieno cilvēku pulcēšanās elements ar noteiktu rituālo darbību, kur vienā gadījumā tā ir maskošānās, bet otrajā – muzikālais pavadījums. Arī staigāšana no sētas uz sētu abos gadījumos ir līdzīga, tāpat kā sagaidāmais cienasts no cilvēkiem, pie kuriem šīs grupas dodas. Šeit uzsverams sociālais elements, kas iekļauj socializēšanos savā starpā un ar apkaimes iedzīvotājiem. Dukaļska atsaucas uz poļu etnomuzikologu Gustavu Juzalu, norādot, ka līdzīgas tradīcijas fiksētas Baltkrievijā, Polijas Pielahijas reģionā un Viļņas apkaimē. Par Latgales pierobežu Juzala (2009) nonācis pie divām atziņām: pirmkārt, šīs tradīcijas nesēji ir poliski un baltkrieviski runājošie, un, otrkārt, šī esot vēsturiski bijusi vīriešu tradīcija, kura esot laika gaitā “feminizējusies”. Latgales pierobežā šī Lieldienu tradīcija vēl pastāv, un analizēta darba ceturtajā daļā. Par iešanu allelujā arī norādīts iegūtos etnogrāfiskajos materiālos pie Sibīrijas latgaliešiem (Lielbārdis 2011).

Rita Treija rakstā “Agates brīnumi tautas tradīcijās” vērsusi uzmanību uz kristīgajām leģendām, kas “vēstī par cilvēku, ēku un iedzīves brīnumainu izglābšanos vai sargāšanu no ugunsnelaimes” (Treija 2008, 248). Autore problematizē folkloras un kristietības attiecības, norādot, ka teicēji nelabprāt vēlas atklāt brīnumus, lai netiktu uzskatīti par māņticīgiem. Arī vēsturiskais apskats par Eduarda Voltera, Annas Bērzkaines un Pētera Šmita norādēm folkloras vākšanā jau paredz šo naratīvu, piem., “kādi māņi zināmi par ugunskuru, uguni [...]” (Treija 2008, 249) Papildinot pieejamos datus ar pašas vākumu, R. Treija vērš uzmanību uz tautas reliģiozitātes pētniecību un memorātu (pieredzes stāstu) lomu tajā (Treija 2008, 254), konceptuāli pieejot izpētes laukam. Šāda pieeja naratīviem, kas vēsta par brīnumiem saistībā ar Sv. Agati, ļauj autorei sniegt detalizētu tautas dievbijības izpausmes aprakstu. Sv. Agate tiek godināta 5. februārī, un tās popularitāte starp Romas katoļu baznīcas locekļiem ir nozīmīga. Sv. Agates dienā tiek svētīta maize, ūdens un sāls, kas tālāk kalpo mājsaimniecībā, lai novērstu uguns nelaimes:

Stāstījumos par svēto Agati sastopamas trīs tēmas: 1) Agates dzīve; 2) kā jārikojas ar Agates dienā svētītu maizi, sāli, ūdeni; 3) kā Agate palīdzējusi dzēst ugunsgrēku. Šīs tēmas var būt kombinētas, bet galvenā no tām ir konkrēts ugunsnelaimes dzēšanas gadījums. [...] Baznīcā svētī maizi, ūdeni, arī sāli, sveces – tos ticīgie nes mājās un glabā līdz nākamai Agates dienai. Kā stāsta

teicēji, Agates maize parasti tiek turēta mājās kādā nomaļākā vietā, to arī mēdz nēsāt (ieliktu makā) vai vadāt (automašīnā) līdz ikdienā. [...] Agates maizi un ūdeni primāri izmanto ugunsnelaimes novēršanai (bet arī pret slimībām, zobu sāpēm, visādiem ļaunumiem, ievainojumiem karā u. c.). (Treija 2008, 250–252)

Līdzīgi kā Agates maize, arī citas sakramentālījas kā Pūpolsvētdienā svētītie pūpoli, baznīcas sveces vai svētītais krīts no Epifānijas, tiek izmantoti aizsardzības nolūkos. Tie kļūst par integrāliem mājsaimniecību interjera elementiem un norāda par piederību katolicismam (Barovskis 2018). Kristīne Pēča apkopojusi aizsarglietas (kā arī to nolūkus un izmantošanu), kas fiksēti lauka pētījumā Latgalē 2017. g. un 2018. g. Tā ir Sv. Agates maize, svētīts ūdens, svētīti pūpoli, ar svētītu krītu uzvilkti burti K+M+B, svētītas Lieldienu olas, svētītas ogles, pīlādža zars, mežroze vai roze, svētītais solis, Jāņu zāles, parastā kalme, bērziņi, svētīti kauli un olu čaumalas. (Pēča 2019, 31)

Sakrālā arhitektūra un māksla arī pieder pie tautas dievbijības izpausmēm. Tā pievērsusi plašāku pētniecisko interesi, kur būtu jāizceļ Artūra Krūmiņa (2003) darbs par Latgales koka baznīcām un daudzie Rūtas Kaminskas un Anitas Bisteres izdevumi, kas sniedz skrupulozu informāciju par vietējiem dievnamiem dažādos Latvijas novados. Latgalē tie ir krājumu par Daugavpils, Preiļu, Krāslavas, Balvu un Ludzas dievnamiem (Kaminska, Bistere 2006, 2013, 2015, 2021). Izraudzīto dievnamu apraksti un attēli paver ceļu uz vietējo tautas dievbijību caur dažādām svētbildēm, statujām, procesiju karogiem vai citiem objektiem.

Kopsavelkot tautas dievbijības pētniecība Latvijā fokusējās uz tautas dievbijību kā empīrisku datu kopumu, kas tiek analizēts kā rituāls, kā funkcionāls rīks vai kā kultūrvēsturisks fenomens. Latvijas tautas dievbijības pētniecībai pievērsušies folkloristi un vēsturnieki, bet pasaules mērogā tautas dievbijība kā izpētes fokuss pavēris arī teoloģisku un sociālu analītisko perspektīvu. Romas katoļu baznīcas avotu un literatūras izvērtējums atklāj hierarhisko šķautni tautas dievbijības kategorijās un tās koriģēšanas praksēs. Tikmēr humanitārajās un sociālajās zinātnēs tiek apšaubīts universālā un tautiskā dalījums, analizējot reģionālo tautas dievbijības izpausmju nozīmi dažādos kontekstos.

2. Romas katoļu draudzes Latgales pierobežā

Šīs nodaļas mērķis ir kontekstualizēt tautas dievbijību Romas katoļu draudzēs Latgales pierobežā no vēsturiskās un kultūrnovērtības perspektīvas (Bauman 1994). Pirmkārt, sniegts ieskats Latgales katolizācijas vēsturē, izdalot tās politisko atrašanos Polijas-Lietuvas ūnijā, Krievijas impērijā un Latvijas Republikā. Tautas dievbijība ir bijis nozīmīgs instruments katolicisma nostiprināšanai, kā arī tiešs represiju mērķis, kad valdošās varas vērsās pret Baznīcu. Otrkārt, sniegts katras izraudzītās pierobežas draudzes raksturojums, kas atklāj to dažādību. Tajā arī analizēts pierobežas pagastu konfesionālais un etniskais sastāvs, lai skatītu, vai un kā tas atsaucas uz tautas dievbijību.

2.1. Ieskats apkaimes vēsturē un katolicisma izplatībā

Tautas dievbijība ir nozīmīgs rīks ne vien ticības inkulturācijā, kā tas norādīts Romas katoļu baznīcas dokumentos, bet arī kā atsauce, lai noteiktu, cik daudz ticība ir nostiprinājusies starp vietējiem iedzīvotājiem (Strods 1996). Latgales pierobežā katolicisms ienāk līdz ar jezuītiem un dominikāņu mūkiem 17. gs. izskaņā.

2.1.1. *Jezuītu un dominikāņu darbība*

Kad Latgali pievienoja Polijas–Lietuvas ūnijai (saukta arī par Žečpospolitu no *Rzecz Pospolita*), aizsākas apkaimes intensīva katolizācija. To īstenoja dažādu ordeņu pārstāvji, pamatā jezuīti un dominikāņi, bet vēlāk viņiem pievienojās bernardīnieši un lācarieši. Latgales misiju jezuīti uzsāk no Rīgas un Cēsīm, un savā 1606. gada pārskatā norāda uz tautas panteisma jeb pagānisma klātesamību. Atsaucoties uz fundamentālā vēstures izpētes avotu “Latvijas vēstures avoti Jezuītu ordeņa arhīvos”, Strods raksta: “17. gs. sākumā Maskavijas pierobežā latvieši nereti bijuši nekristīti vai arī nekristīti pagāni, nepratuši lūgšanas, nodevušies elku kultiem un dievībām, Daugavpils, Rēzeknes un Rušonu apkārtnē mainījuši sievas ik gadus.” (Strods 1996, 167) Svētā Dominika ordeņa mūku darbība sākusies mūsdienu Pasienu apkaimē. Zviedru karš bija nesis ievērojamu postu apkaimē, un misionāru darbības apraksts 17. gadsimtā sniedz ieskatu tā laika izaicinājumiem:

Tūlīt pēc konventa dibināšanas [1694. gadā] tur apmetās divpadsmit mūki, kuri bieži aizgāja tik tālu no sava mitekļa, ka pirms atgriešanās viņus pārsteidza nakts, jo viņi nemitējās nest gaismu šim apgabalam, lai pagāniskā tumsā grimstošos iedzīvotājus pievērstu patiesai Dieva godināšanai. Viņiem nekad nebija droša patvēruma pie vietējiem, jo tie vai nu bija atkrituši no Svētās katoliskās ticības, vai tik ļoti nežēlīgā un drausmīgā pagānisma aptumšoti, ka vienā vietā bija jaušams mežonīgs naidis, citā neviesmīlīga nicināšana. (Terra Mariana 2013, 121–123)

Lai nostiprinātu piederību Romas katoļu baznīcai, primāri tika mērķēta rituālā darbība, kas saistīta ar cilvēka dzīves ciklu, veicinot kristības un kristīgo apbedīšanu.

Par savu centru 1630. gadā jezuīti izraudzījās Daugavpili, no kurienes attīstīja savu darbību Latgalē un tās pierobežā: Aulejā, Višķos, Izvaltā, Vārkavā, Varakļānos, Preiļos, Viļakā, Krāslavā, Indricā, Pušā, Rēzeknē, Ludzā, Dagdā un Asvejā (mūsdienu Baltkrievijā). Dominikāņu darbība rezultējās ar divpadsmit uzceltiem dievnamiem Latgales pierobežā: Šķaunē, Rundānos, Brodaižos, Raipolē, Pildā, Slabodziņcā, Eversmuižā, Briģos, Lielslodzē, Mazslodzē, Istrā un Koņecpolē. Viņu darbība vēlāk pletās arī Aglonā, Višķos, Rušonā, Daugavpilī, Preiļos un Varakļānos, mijot ietekmes zonas ar jezuītiem. Pie Pasienes dievnama bija piesaistītas kapelas Koņecpolē, Slodzē, Pasienē ar kapsētu un Istrā. Tajā laikā Pasiene “kļuva par svarīgu katoļu bastionu Krievijas pierobežā, jo dominikāņi sludināja kā latviešiem, tā arī baltkrieviem un pat pareizticīgajiem krieviem” (Terra Mariana 2013, 160). Šī norāde liecina par etnisko un konfesionālo dažādību mūsdienu pierobežā, kuras iedzīvotāji vienlaikus, bet katrs pa savam saskārās ar katolizāciju.

Jezuītu darbību var iedalīt trīs nozarēs – garīgā aprūpe, izglītojošais darbs un sakrālā māksla (Bogdanoviča 2015). Jezuīti apguva vietējo valodu, lai rastu dialogu ar Inflatijas iedzīvotājiem. Garīgā aprūpe tika veikta saskaņā ar Tridentes koncila lēmumiem. Tajos bija noteikts, ka priesteru centrālā funkcija ir sakramentu dalīšana – kristības, grēksūdze, euharistija, laulības un slimnieka svaidīšana. Lai veicinātu izpratni par euharistijas sakramentu, Bogdanoviča norāda uz šādām praksēm:

Visās šajās vietās [Dinaburgā, Aulejā, Izvaltā, Līksnā, Krāslavā, Preiļos, Pušā, Indricā, Varakļānos, Dagdā, Feimaņos] Dinaburgas jezuīti ieviesa sv. Euharistijas godināšanas kultu. Tika noteikts, ka katra mēneša pēdējā svētdienā ir sv. Euharistijas godināšanas diena, kad notika adorācija ar dziesmām un lūgšanām. Kulta nostiprināšanai Dinaburgas jezuīti izmantoja arī procesijas, kas tika rīkotas Baznīcas lielo svētku laikā, piemēram, Lieldienās. Procesijas priekšā

priesteris nesa rokās monstranci ar sv. Euharistiju, kas mistiskā veidā prezentēja klātesošo Kristu. (Bogdanoviča 2015, 58)

Caur tādām dievbijības praksēm kā atsevišķas lūgšanas, dziesmas un procesijas jezuīti veidoja izpratni par euharistijas sakramentu. Katram ordenim raksturīgi savi tautas dievbijības uzsvāri. Jesuītiem tas ir Jēzus Sirds kults, kuru viņi veicināja apkaimē, kā arī savu svēto godināšana. Ignācijs no Lojolas un Francisks Ksavers tautā tikuši popularizēti kā brīnumdari, bet Staņislavs Kostka un Aloizijs Gonzaga – kā jaunatnes paraugsvētie. (Norkārklis 2016, 111–112) Godinot šos svētos, dievkalpojumus papildināja ar krāšņām procesijām, litānijām vai individuālām lūgšanām. Norkārklis apkopojis informāciju par jezuītu laika sakramentālījām, kur fiksēti dažādi brīnumaini notikumi kā dziedināšana, atbrīvošana no sūpēm u. c.:

No sakramentālījām, ko jezuīti izplatīja Latgalē un Kurzemē, populārākā un, pēc viņu pašu ziņām, iedarbīgākā bija t. s. Ignācija ūdens, kam specifiskās īpašības piešķīra, iemērcot tajā Sadraudzības dibinātāja relikvijas vai medaljonu ar viņa attēlu. Ignācija ūdens pielietojums bija visnotaļ daudzveidīgs – ar tā palīdzību ļaudis dziedināti no fiziskām kaitēm un ļaunā gara apsēstības, no viņu mājokļiem patriekti spoki (latīņu *spectres, lemures*), bet lopī atbrīvoti no lietuvēna (latīņu *timor nocturnus*). Zīmīgi, ka Ignācija ūdens popularitāte neaprobežojās tikai ar zemākajiem iedzīvotāju slāņiem – 1713. gadā dižciltīgajai Ludovikai Borhai tas, piemēram, palīdz smagās dzemdībās. (Norkārklis 2016, 96–97)

Šī norāde sasauca ar iepriekš aplūkoto tautas dievbijības klātbūtni dažādos sociālajos slāņos. Tā ir pretrunā ar Romas katoļu baznīcas līdz šim vēl uzsvērtu, ka tā raksturīga nabadzīgākajiem. 18. gs. muižnieku konfesionālā piederība noteica apkaimes ļaužu konfesionālo piederību, un jezuīti koncentrējās uz muižniecības konversiju. (Bogdanoviča 2015, 62) Attiecīgi tautas dievbijība tika attiecināta uz visiem tautas slāņiem. Arī pašu ordeņu locekļu reliģiskās prakses ietekmēja ordeņa tradīcijas, kas izpaudās tautas dievbijībā.

Vairāk nekā divu gadsimtu ilgā jezuītu darbība mūsdienu Latgalē līdz viņu padzīšanai 1820. gadā atbalsoja latgaliešu izpratnē par jezuītiem kā izglītības veicinātājiem, uzsverot jezuīta Miķeļa Rota lomu 18. gs. skolu veidošanā. (Rudko 1990) Jesuīti bijuši arī pirmie, kas latgaliešu valodu ieviesuši draudzēs, attīstīja latgaliešu rakstu valodu, veicināja lasītprasmi un izplatīja garīga satura grāmatas (Kemps 1991, 72). Krāslavā, līdzdarbojoties lācaristiem un jezuītiem, no 1757. g. līdz 1844. g. darbojās arī pirmā augstākā mācību iestāde mūsdienu Latvijas teritorijā – Krāslavas Garīgais seminārs.

2.1.2. Latgale Krievijas impērijas sastāvā

1772. g. Latgale nonāca Krievijas impērijas sastāvā, bet politiskās pārmaiņas nenorisinājās vienmērīgi. Vēsturnieks Kšištofs Zajass norāda, ka tas izraisīja baltvāciskās izcelsmes muižniecības katolizācijas un pārpoļošanas politikas lūzuma punktu. Pēc pievienošanas Krievijas impērijai, protestējot rusifikācijas politikai, “tādas dzimtas kā Plāteri, Manteifeli, Hilzeni un Borhi pārgāja katoļticībā, dibināja baznīcas, klosterus, slimnīcas un skoliņas un mācīja saviem bērniem poļu valodu” (Zajass 2013, 21). Kaut arī oficiālā nostāja paredzēja pareizticīgās baznīcas nostiprināšanu, Romas katoļu baznīca turpināja savu ekspansiju. Šo laika posmu raksturo vērienīgi katoļu dievnamu celtniecības darbi. Artūrs Krūmiņš savā pētījumā par Latgales koka baznīcām norāda:

Visintensīvākā celtniecība noritējusi XVIII gs. pēdējā ceturksnī, kad 25 gados sacelts gandrīz tik pat daudz ēku, cik visā XVII vai XIX gs., skaitot katru no tiem atsevišķi (31 un 24 ēkas). Varētu vēl pieminēt, ka ne vien XVIII gs. celto ēku skaits ir absolūti lielāks par XVII un XIX gs. celto ēku skaitu, bet ka XVIII gs. celtās ēkas arī pēc sava lieluma un nozīmes (*ecclesia parochiales*) ierindojas pirmajā vietā. (Krūmiņš 2003, 44)

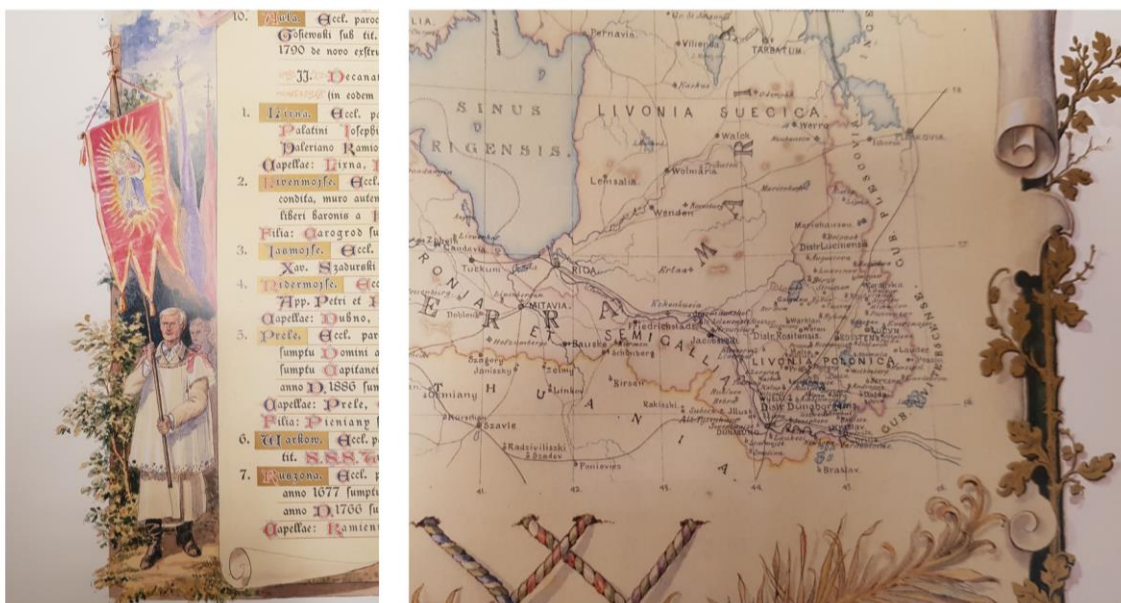
18. gs. beigās arī sāk izplatīties ceļmalas krucifiksi, kas vēlāk kļūst par emblemātiskiem katoliskās Latgales simboliem. Arī mirušo oficijs kā patstāvīga prakse pie apbedīšanas rituāla nostiprinājies šajā laika posmā.

Latgali un tās pierobežu 19. gs. pirmajā pusē skāra karadarbība un bads. Vietējie iedzīvotāji nonāca nelabvēlīgos apstākļus, kas izraisīja pretestību varai. Atbildot tā pastiprināja savus represīvos mehānismus. Krievijas impērija ierobežoja Romas katoļu baznīcas darbību: “1830. g. izdots aizliegums tieši sarakstīties ar Romu. 1820. g. un 1830. g. 11. oktobrī izziņoti rīkojumi: katoļticībā nedrīkst pieņemt nevienu pareizticīgo.” (Strods 1996, 199) 1831. g. noritēja pirmā poļu sacelšanās, pēc kuras tika ierobežota garīdzniecības darbība izglītošanas jautājumos, kā arī pastiprināta pareizticības nostiprināšanai (Strods 1996, 208). 19. gs. vidū iezīmē 1861. g. dzimtbūšanas atcelšana visā Krievijas impērijā. Tas arī sakrīt ar vispārēju rūpniecības un tirdzniecības pieaugumu, tostarp Latgales novados. Pierobežā pēc dzelzceļa līnijas Rīga–Orla izbūves uzplaukst arī Krāslavas saimnieciskā un kultūras dzīve. Tikmēr 1863. g. norisinājās otra poļu sacelšanās, kas izraisa jaunas represijas. Pirmkārt, tās skāra katoļu dievnamus, piemēram, Briģos tas tiek nodots pareizticīgo vajadzībām. Otrkārt, sekoja latīņu drukas aizliegums no 1864. g. līdz 1904. g., kā rezultātā tika meklēti citi veidi, kā izplatīt tautas valodā lūgšanu grāmatas vai kristīgo literatūru. Tas ietekmēja vietējo tautskolu izglītības saturu, turklāt spēkā arī

bija liegums latgaliešiem strādāt par skolotājiem. Katoļi nedrīkstēja ieņemt augstus amatus valsts pārvaldē, kas dažos gadījumos arī lika konvertēties pareizticībā. Politizētā etniskā un konfesionālā piederība veicināja saliedētību starp latgaliešiem un poļiem:

Latgales katoļu stāvoklis bija vēl grūtāks nekā poļu stāvoklis, jo poļiem jau sen bija sava nacionālā inteliģence un kultūra, bet latgaliešiem tās vēl nebija. Krievijas kundzības apdraudētais katolicisms Latgalē kļuva par kopējo politisko reliģiju latviešiem un poļiem cīņā pret Krievijas Impēriju. Piesliesšanās poļiem Latgalē lielā mērā bija arī paš aizsargāšanās process pret pārkrievošanos. (Strods 1996, 219)

Poļu muižniecības pārstāvji savos darbos izcēla Latgales kultūru un katolicismu. Šajā kontekstā jāmin unikālais un apjomīgais Gustava Manteifeļa (1832–1916) darbs “Terra Mariana. 1186–1888”, kas kā dāvana tika pasniegta pāvestam Leo XIII apustuliskās kalpošanas jubilejā.

1. un 2. attēls. “Terra Mariana” ilustrācijas (2013), kurās atspoguļota piederība katolicismam caur tautas dievbijību (te – procesiju), kā arī kartes fragments ar Romas katoļu draudžu izplatības areālu “Terra Mariana” faksimilizdevuma ievadrakstā vēsturnieks Henrihs Soms norādījis, ka “atšķirībā no saviem laikabiedriem Kazimira Buiņicka, Mihala Borha un Plāteriem, kuri darbus izdeva poļu valodā, Gustavs Manteifelis vairākas grāmatas, tostarp kalendārus, publicēja latgaliski – valodā, kas bija saprotama Latgales zemniekiem” (Soms 2013, 11). Šajā laikā tiek apzināts arī vietējais etnogrāfiskais materiāls, ko pamatā veica poļu muižniecības pārstāvji. Etnogrāfiskajā materiālā iekļautas arī dažādas atsauces uz tautas dievbijību, kas aplūkotas promocijas darba pirmajā nodaļā.

19. gs. izskaņa un 20. gs. pirmā pusē tiek uzskatīta par Latgales atmodas periodu. Daudzi latgalieši devās studēt uz Pēterburgu, kur arī tika mācīta latgaliešu valoda un izdots pirmais latgaliešu laikraksts “Gaisma”. Latgalē atgriezās pirmie vietējie garīdznieki, un “Latgales latvieši labprāt apmeklēja savu baznīckungu dievkalpojumus, pat mērojot lielus attālumus, un izraisīja nepatiku poļu un lietuviešu kolēģos” (Strods 1996, 225–226). Drukas aizlieguma beigās veicināja lielāku katolicisma nostiprināšanos starp latgaliešiem, piemēram, caur lūgšanu grāmatu izdošanu. Latgales kongress un Latvijas Republikas izveide, kurai arī pievienojās Latgale, iezīmē nākamo būtisko vēsturisko posmu pierobežā.

2.1.3. Latgales pierobeža 20. gadsimtā

Neatkarības gados Romas katoļu baznīca izmantoja reliģijas brīvību un veicināja savas darbības izplatību un nostiprināšanu. Izteiktais vairākums katoļticīgo atradās Latgalē; pēc 1922. g. datiem tie bija 292 707 jeb 78 % no visiem Latvijas katoļiem. (Strods, 1996, 248) 1922. g. tika noslēgts Latvijas valdības konkordāts ar Vatikānu, kas Baznīcai nodrošināja pilnīgu brīvību. (Trūps-Trops 1992, 15) No 1919. g. līdz 1940. g. izdotās grāmatas un periodika latgaliešu valodā iekļauj norādes par tautas dievbijības veicināšanu. Tās ir lūgšanu grāmatas mirušo pieminēšanai, maija mēnesim, Jaunavas Marijas un Jēzus Sirsds godināšanai. (Cakuls 2001, 104–105) Arhibīskapa Antonija Springoviča Gana rakstos⁶ sniegtas norādes par tautas dievbijības prakšu koriģēšanu, piemēram, mirušo pieminēšanā:

No 1932. g. arhibīskaps A. Springovičs ieteica visās katoļu kapsētās noturēt kapu svētkus ar aizlūgumiem par mirušajiem. Kapu svētkiem, kas parasti norisa vasaras otrās puses svētdienā, bija liela ietekme ne vien katoļu reliģiskajā audzināšanā, bet arī vienā apvidū dzimušo cilvēku pulcināšanā ģimenes un dzimtas tradīciju pilnveidošanā. (Strods 1996, 263)

Vietējo garīgo dzīvi raksturoja arī jaunas vietējo priesteru paaudzes veidošanās, kas saliedēja draudžu un garīdznieku attiecības. Draudzēs tika veidoti dažādi pulciņi, veicinot garīgās dzīves prakses ārpus dievkalpojumiem (piemēram, rožukroņa pulciņi). Starp katolicisma iezīmēm arī norādītas tādas ar tautas dievbijību saistītas prakses kā maija sanāksmes pie krustiņiem, sveiciens “Lai ir slavēts Jēzus Kristus” lietojums starp garīdzniekiem un lajiem, garīdznieku rokas skūpstīšana, uz ko atbildēts “Dievam, Dievam”. (Strods 1996, 265)

⁶ Gana raksts ir atvērta tipa bīskapa vēstule, kas adresēta garīdzniecībai, lajiem vai abiem kopā.

1934. g. K. Ulmaņa unitārais režīms viesa korekcijas reliģiskajā dzīvē: “[Režīms] nespēja samierināties ar Katoļu Baznīcas misijas darbu ārpus Latgales. [...] Turpretī luterāņu baznīcas Latgalē ar valdības finansiālo atbalstu [pie]auga. Katoļu Baznīcas opozīcijas K. Ulmaņa autoritatīvajam režīmam bija vērojama visos katoļu slāņos, sevišķi, Latgalē.” (Strods 1996, 255–256) Tomēr Baznīcas organizatoriski nostiprinās, izstrādājot savu iekšējo politiku, piemēram, iestājoties pret latviešu un baltkrievu ticīgo pārpoļošanu, kas izteikti raksturoja pierobežas draudzes. (246) Tuvojoties Otrajam pasaules karam, arhibīskapa A. Springoviča Gana rakstā norādīts uz bīstamību, kas atrodas viņpus robežas: “Mēs tak dzīvojam pie pašas sarkanās Krievijas ežas – Zilupes, caur kuru pūš bezdievības sērga.” (Strods 1996, 266) Par ateisma draudiem un represijām, kas vērstas pret reliģiskajām organizācijām, Latvijā jau bija pieejams gana daudz informācijas.

1940. gada 15. jūnijā Padomju Savienības karaspēka vienības veica vairākus uzbrukumus Latvijas Republikas robežsardzes objektiem Abrenes apriņķī. Represijas pret reliģiskajām organizācijām norisinājās pakāpeniski. Uzreiz pēc padomju varas nodibināšanas “Latvijas katoļu draudžu dzīvē nekādas lielas izmaiņas nebija vērojamas. Baznīcās netraucēti notika dievkalpojumi, procesijas (arī ārpus tās), kā arī bērnu katehizācija.” (Cakuls 2001, 157) Cita aina iezīmējās 1941. gadā, kad tika represēta garīdzniecība, likvidēta katoliskā prese, postīti dievnami, nacionalizēti īpašumi un vērstas negācijas pret ticīgajiem, slēdzot visas katoliskās sabiedriskās organizācijas. Līdz ar lielo katoļu īpatsvaru Latgalē tur represijas bija izteiktākas; garīdzniekus uzskatīja par līdzatbildīgiem tautas pasīvajai attieksmei pret okupācijas varas iniciatīvām. Vietējā garīdzniecība tika pakļauta arestiem, spīdzināšanai, izsūtīšanai un nogalināšanai. Šajā laikā tiek nonāvēti priesteri P. Apšīnīks, E. Bekers (Okra), V. Paškevics un Z. Taborē (Krāslava), Mežvidu prāvests K. Strods Feimaņos, S. Kapacs un V. Litaunieks, kā arī nodega Raģeļu un Izvaltas dievnami (Strods 1996, 274–275)

Vācu okupācijas gados turpinājās represijas: “Nav katoļu preses, baznīcas mājas un īpašumi netiek atdoti, mēnešiem ilgi it kā tīfa epidēmijas dēļ slēdz baznīcu, armijā iesauc vietējos iedzīvotājus un noformē kā brīvprātīgos. Daudzus vīriešus un sievietes no 16–40 gadu vecumam sūta uz Vāciju darbos. Necilvēcīgi apšauj ebrejus un daļēji čigānus, kā arī garā vājos – kā sabiedrībai nederīgus.” (Cakuls 2001, 161) Pierobežas ciemos un pilsētās līdz tam liels iedzīvotāju skaits bija ebreji (Krāslavā, Dagdā, Zilupē un citviet); daļa no viņiem nogalināti uz vietas, bet citi aizvesti uz Grīvas geto, kur vēlāk nogalināti. Holokausta rezultātā tika iznīcinātas

pierobežas ebreju kopienas. 1943. g. februārī pierobežas iedzīvotāji Baltkrievijas pusē piedzīvoja neizmērojamu traģēdiju. Vācu armija veica tā saucamo “Winterzauber” (no vācu val. ‘ziemas burvība’) operāciju, kuras mērķis bija izveidot tukšo zonu no Sebežas līdz Svoļnas upei. To neizdevās pilnībā īstenot, taču piecpadsmit kilometru garumā tika nopostīti ciemi un nogalināti cilvēki. Pat ja pilnīgs traģēdijas apjoms nav zināms, tad “iznīcināts ap 4000–5000 mierīgo iedzīvotāju, vairāk nekā 7000 aizvesti uz nometnēm, daļa no tiem neizdzīvoja. Tika nodedzināti vairāki simti sādžu, visvairāk tieši Latvijas pierobežā.” (Kovaļevska 2020, 154) Tā plašāk pazīstama kā Osvejas traģēdija, kurā gāja bojā ar divi priesteri mariāņi, Antons Leščevics un Juris Kaširs. Nepametot savu draudzi, abi mira uguns liesmās mocekļa nāvē. 1993. g. viņus beatificēja pāvests Jānis Pāvils II.

3. un 4. attēls. Rosicā (Baltkrievijā) tika noturēts dievkalpojums un ietauta krusta ceļš, pieminot 69. gadadienu kopš abu mocekļu nāves. Svēto un svētīgo godināšana, kā arī krustaceļš pieder pie tautas dievbijības izpausmēm. 2012. (Marians of the Immaculate Conception 2023)

Padomju laiku represijas pret Baznīcu norisinājās viļņveidīgi. Tas bija saistīts ar valdošās elites attieksmi pret reliģiskajām organizācijām. Padomju ideoloģijas pārstāvji apzinājās cilvēku tradīcijas, kurās viesā korekcijas, piemēram, attiecībā uz rituālo pusi. 20. gs. 30. gados ieviesto kapusvētku tradīciju padomju laikos mēģināja koriģēt laicīgā gaismā: “Šos svētkus komunisti okupācijas gados tiecās izmantot, noturot laicīgos kapu svētkus. Tikai pēc kapu svētkiem “ar mūziku” dažkārt atļāva noturēt kapu svētkus “ar mācītāju.” (Strods 1996, 264) Latgali neskāra padomju laiku ierobežojums dievnamu celtniecībā draudzēm, kurām nebija savas pulcēšanās

vietas. Hruščova represiju laikā tika nodedzināts Stoļerovas dievnams un tika demontēti ceļmalas krucifiksi. Padomju prese dažādos veidos nomelnoja Baznīcu, īpaši asi vērsoties pret tādām ticības praksēm, kas iekļauj brīnumdarīšanu. Tautas dievbijība bija kļuvusi par atklātu izsmieklu objektu. Situācija uz labo pusi pakāpeniski mainās 20. gs. 70.–80. gados. 1980. g. Aglonas Jaunavas Marijas debesīs uzņemšanas baznīca ieguva “Basilica minoris” titulu, un tiek svinēta 800 gadus ilgā kristietības vēsture Latvijā. 1980. g. otrajā pusē jau jūtamas brīvības vēsmas, bet pēc Latvijas Republikas valstiskās neatkarības atjaunošanas tiek atcelti ierobežojumi un reliģiskās organizācijas atguva rīcības brīvību.

2.2. Romas katoļu draudžu vēsture un raksturojums

Pierobežas pagastus tiešā veidā skāra Latvijas Republikas neatkarības atjaunošana, kad tās iedzīvotāji nonāca pie slēgta tipa robežas. Tas veicināja pierobežu periferizāciju, kas gadu gaitā rezultējās ar dramatisku iedzīvotāju skaita kritumu. Demogrāfiskās tendences arī ietekmēja draudžu aktivitātes, un pētījuma izstrādes laikā par tautas dievbijību vietām tika runāts pagātnes formā. Vēsturiski Romas katoļu draudzes pierobežā sāka veidoties 17. gs. izskaņā, bet to tagadējie dievnami pamatā celti 19. gs. Tajā laikā arī apkaimē ienāca citu konfesiju pārstāvji: luterāņi, pareizticīgie un ebreji. Krāslavā un tās apkaimē no 18. gs. nostiprinās vecticībnieku kopienas. Katra pagasta konfesionālā un nacionālā īpatnība atklājas arī pierobežas Romas katoļu draudzēs. Pierobežas draudzēs sastopama tautas dievbijības izpausmju dažādība, arī to aprakstu analizē izraudzīti specifiski tās uzsvāri kā atsevišķu svēto nozīme, dažādu sakrālo objektu loma vai draudzes un garīdzniecības attiecību specifika.

2.2.1. Romas katoļu draudzes Ludzas novada dienvidu daļas pierobežā

Ludzas novads austrumos robežojas ar Krievijas Federāciju un dienvidos, Pasienes pagastā – ar Baltkrievijas Republiku. Pētījumā iekļauti trīs no septiņiem pierobežas pagastiem, Briģu, Zaļesjes un Pasienes pagasti, izslēdzot Malnavas, Goliševas, Blontu un Līdumnieku pagastus. No trim Ludzas novada pilsētām – Ludzas, Kārsavas un Zilupes – iekļauta Zilupe. Izraudzītajā Ludzas novada apkaimē darbojas trīs Romas katoļu draudzes: Briģu Vissvētās Trīsvienības draudze, Zilupes Jēzus Sirds draudze un Pasienes Sv. Dominika draudze.

2.2.1.1. Briģu pagasts

17. gs. izskaņā Romas katoļu draudzi Briģos izveidoja Pasienes dominikāņu mūki un uzcēla pirmo apkaimes dievnamu. Tagadējais koka dievnams iesvētīts 1801. g. Vissvētās Trīsvienības godam. 19. gs. pagasta konfesionālo sastāvu ietekmēja tā laika politika, kad uzcelti divi pareizticīgo dievnami. 1834. g. iesvētītā Jaunslobodas Svētās Dievmātes Patvēruma pareizticīgo baznīca nodega un tās draudze pārņēma 1866. g. atsavināto katoļu dievnamu. (Bistere, Kaminska 2021, 260–267) Reiku Dievmātes ikonas “Visu sērojošo prieks” pareizticīgo baznīca uzcelta 1857. gadā, kad Reiku ciema draudzes locekļi lēma par sava dievnama nepieciešamību. (Bistere, Kaminska, 2021, 364–369) 20. gs. vidū Reiku ciems izmira, un pēdējais patstāvīgais dievkalpojums tajā novadīts 1961. g. Pēc vietējo pareizticīgo iniciatīvas 2006. g. Reiku dievnams atjaunots, un reizi gadā, 5. augustā, tajā tiek noturēts dievkalpojums. Atsevišķi jāizceļ arī Opuļu svētavots starp Opuļiem un Klišiem, kuru kopš 19. gs. aprūpē pareizticīgo baznīca un rīko ikgadējus svētceļojumus 21. septembrī.

1921. g. Briģu Vissvētās Trīsvienības dievnamu atdeva Romas katoļu draudzes gādībā. Par draudzes sastāvu un aktivitātēm 1937. g. un 1938. g. rakstīts: “Draudzes locekļu skaits ir ap 2100. Draudzes locekļi gandrīz visi latvieši. Sv. Mise notiek [..] latgaliski. [..] Katoliskās apvienības: Terciāri⁷ – 8, Dzīvā Rožukroņa 20 pulciņi, Katoļu jaunatnes 25 biedri.” (Cakuls 1997, 105) Par Briģu un Nirzas pagastu (kas veidoja draudzes teritoriju) nacionālo un konfesionālo sastāvu 1920.–1930. g. norādīts, ka Briģu pagastā no 4842 iedzīvotājiem aptuveni trešdaļa bija latvieši un katoļi, bet divas trešdaļas krievi un pareizticīgie. Nirzas pagastā no 5330 dzīvojošajiem aptuveni četras piektdaļas bija latvieši un katoļi, bet viena piektdaļa krievi un pareizticīgie. (Cakuls 1997, 106–107) Padomju laikos, kad migrācijas viļņi vēl vairāk nostiprināja krievvalodīgo iedzīvotāju īpatsvaru, katoļu palika vēl mazāk. Mūsdienās Briģu pagasta platība ir 124,9 km² un tajā deklarēti 275 iedzīvotāji.

2021. g. fiksēts, ka baznīcā atrodas “trīs altāri (Sv. Trīsvienības, Rožukroņa dievmātes, Kristus) bez retablem. [..] Rokoko laikmetam (18. gs. otrā puse) pieder feretrans ar gleznojumiem uz koka pamatnes (Dievmātes, Jēzus monogramma). Baroka atskaņās tapusi sānu altāra glezna “Rožukroņa Dievmāte” ar tērpu metāla apkalumu un kroņiem. Tās kompozīcijā iekļauts Sv. Dominika un Sv. Katrīnas atveidojums. [..] Procesiju karogi šūti pēc Otrā pasaules kara (māsas Žurillo).” (Kaminska, Bistere, 2021, 223–224) Briģu draudzes dievnamā atrodas arī

⁷ Terciārs ir lajs, kas pieder pie kāda Romas katoļu baznīcas ordeņa un ievēro tā regulas.

koka krucifikss, ko tautā sauc par “Brīgu baznīcas saimnieku”. (Svilāns 1995, 46) Par šo krucifiksu rakstīts arī 1929. g. V. Cercina rakstā “Baznīcas saimnieks” izdevumam “Katōļu Dzeive”:

Par šu kristu ļauds daudz stosta. Krivi, nulaupidami baznicu sovā varā, reizē ar cytom svat bildem gribējuši izmest orā ari mynatu krista muku. Tej stovejuse uz sejas pretim lelajam oltoram, bet kad strodnīkam, krista saimo tajam i rukas, i kojas peški tyukušas atjemas, tad Krista muka palyka sovā virā. Tik valok izgrīžut seju, krivi kristu daboiuši pi molas un nuvitojuši tu baznīcas sincēs. Tur, kai stosta, ar nu kortu nu krista lakatiņu vins utrs slaucīdams sovas acis, dabojis izaveselošonus, pec ko krista muka palykuse vel lelokā cinā na tik vin pi katolim, bet ari pi krivim. Kad katoli naporstojā bodet krivim, lai atdutu kristu voi vvsmozokojs pordutu vinim, tad vins batiuška голу golā pateicis, ka krista muka asut šos baznīcas saiminiks: kam pidarut baznīca, tam ari krista muka. (Cercins 1929)

Šajā rakstā skaidri iezīmējas konfesionālā un nacionālā mijiedarbība, kā arī vēsturiski politiskā šķautne, kas caurvijusi draudzes vēsturi. Arī krucifiksa vēsture atklāj, kādā mērā dažādi reliģiskie objekti ir veicinājuši cilvēkus vērsties pie ticības un paust savu dievbijību.

Draudzes svētku dienas ir baznīcas iesvētīšana (trešā svētdiena pēc Triju ķēniņu dienas), Visv. Trīsvienības svētki, Kunga Jēzus pārveidošanas diena, Krusta paaugstināšanas svētki (40 stundas). Savulaik daudzskaitlīgo draudzi nu apkalpo Zilupes prāvests, 2022. gadā dievkalpojumi tiek nodrošināti reizi mēnesī, un tos apmeklē vien pāris draudzes locekļi.

2.2.1.2. Zilupe un Zaļesjes pagasts

Zilupē darbojas Romas katoļu un pareizticīgo draudze, kuru dievnami celti 20. gs. 30. gados. Zilupe kā apkaimes centrs attīstījās 20. gs. pirmajā pusē, bet senākās liecības par katolicisma izplatību atrodas ārpus pilsētas robežām Zaļesjes pagastā. Par pirmā dievnama atrašanās vietu uzskatāma Sļadzeva 3 km attālumā no Zilupes, kurā “jau 1680. g. eksistēja kapela, kuras vietā bija paredzēts būvēt lielu baznīcu, ko pēc 12 gadiem uzcēla nevis te, bet gan Pasiēnē” (Manteifelis 2018, 177). Mūsdienās pamestās Sļadzevas muižas teritorijā saglabājušās Sļadzevas baznīcas fragmentāras drupas. Mūsdienās saglabājušās arī Terehovas Sv. Jāņa Kristītāja Romas katoļu kapliča (celta 1804. g.) un Savelinku kapliča (iespējams, ka celta 1822. g.). (Kaminska, Bistere 2021, 402) Savelinku kapela, ko mūsdienās kalpo izmanto par kapliču, datēta ar 19. gs. sākumu, tās interjeru veido senāki elementi, kas arī pārvesti no Sļadzevas baznīcas. (Kaminska, Bistere 2021, 391–392) Tajā arī atrodas virkne svētbilžu, kas

savulaik atradušās vietējo iedzīvotāju dzīvojamajās telpās: “Latgales ciemos bijis “Dieva kakts”, kur dievbildīte vienmēr bijusi. Tie priekšmeti bija svētīti, un ar īpašu godbijību pret tiem attiecās. Kad māja paliek tukša, lai svētbilde netiktu apgānīta, jo svētpriekšmetu nevar aiznest uz ugunsgrēku, tā atrod vietu tuvākajā kapličā vai citā telpā, kur to saglabā.” (I. Ivanova Lāces-Baltalksnes rakstā, 2018) Interjerā saglabājušies arī trīs prievīšu jeb jostu segas, kas veidotas no cilvēku ziedotajām prievītēm. Te jāpiezīmē, ka ģeometriskā ornamentā austās jostu segas kādreiz bija ļoti izplatītas tieši Latgalē, kaut pazīstamas arī citos Latvijas novados. “Īpatnēji latviskās jostu segas austas nevis aužamos stāvos, bet tās sastāv no atsevišķi austām jostiņām, kuras sašūtas kopā ar slīpiem dūrieniem.” (Jērums 1940, 47) No 19.gs. pirmās puses reliģiskajiem objektiem jāizceļ Lomošu ciema krucifikss, kas ir pārcietis padomju laikus, kā vienu no iemesliem minot tā atrašanos necilā namiņā. Pats vizuālais krucifiksa veidols ir vienreizējs – krustā sistā Jēzus apmērs pielīdzināms cilvēka augumam.

5. un 6. attēls. *Lomošu ciema krucifikss, Zaļesjes pagasts. 2022. No privātā arhīva*

Nozīmīgs pavērsiena punkts Zilupes attīstībā saistīts ar dzelzceļa līnijas Ventspils–Maskava izbūvi. Vēsturiskās liecības norāda, ka līnijai vajadzēja iet cauri Pasienei, bet barona Rozena iegribas un viltības dēļ tā tika novirzīta uz viņa zemes esošo Rīvcānu sādžu. Kā uzskatāma liecība šim manevram ir Krievijas pusē pirmā pietura “Posiņ”, kas pārdēvēta, lai atbilstoši plānam dzelzceļa līnija šķērsotu Pasiēni. Dzelzceļa izbūve attīstīja nelielo apdzīvoto

vietu, un to līdz 1920. g. sauca Rozenova. Tā piesaistīja dažādu tautību un amata prasmju cilvēkus. 20. gs. 30. gados Zilupē darbojās ebreju, katoļu, pareizticīgo, luterāņu un baptistu draudzes. Pirmā reliģiskā organizācija, kas tika reģistrēta Rozenovā 1906. g., bija ebreju kopiena, kas pulcējās 1912. g. uzceltajā sinagogā. Tā 1941. g. tika iznīcināta vācu uzlidojumu laikā, un mūsdienās Zilupē šī kopiena vairs nedarbojas. (Sircov 2019, 157–158) Laika gaitā izzuda arī luterāņu un baptistu draudze.

Romas katoļu draudze Zilupē nodibināta 1929. g., un to apkalpoja Briģu prāvests. Tā sākotnēji pulcējās dzīvojamajā ēkā un pie sava dievnama tika 1932. g., kad no Raipoles pārveda nojaukto koka baznīcu, kuras vietā bija iesvētīts mūra dievnams. 1934. g. 1. jūlijā to iesvētīja Vissv. Jēzus Sirds godam. (Svilāns 1975, 231) 1937. g. draudzes aprakstā norādīts: “Draudzē ir aptuveni 1600 locekļu, vairums no viņiem ir poļi un baltkrievi, latviešu tautības katoļu ir pavisam nedaudz. [...] Ir 15 terciāri un vairāki rožukroņa pulciņi.” (Cakuls 1997, 507) Pirmais pastāvīgais prāvests draudzē darbojas kopš 1965. g., bet līdz tam to apkalpoja Briģu vai Pasienes prāvests. Mūsdienās situācija ir pretēja un Zilupes prāvests apkalpo mazskaitlīgās Pasienes un Briģu draudzes. Draudzes teritorijā dzīvojošo nacionālā sastāva dinamiku raksturo baltkrievu un poļu īpatsvara kritums. (Cakuls 1997, 507) Mūsdienās Zilupē ir 1321 iedzīvotājs, bet Zaļesjes pagastā – 509. 2014. g. savulaik no Raipoles atvestais dievnams demontēts, jo to jau pamatīgi bija skāris laika zobs, bet jaunuzcelto baznīcu konsekrēja 2019. g. Tās centrālajā altārī atrodas Jēzus Sirds glezna, bet sāna altāros – Svētā Antona un Jaunavas Marijas svētglezna. Draudzes svētku dienas ir Vissv. Jaunavas Marijas parādīšanās Lurdā, Vissv. Jēzus Sirds svētki un Kristus Karaļa svētki. Mūsdienās draudze ir apkaimē kuplākā, ikdienā uz dievkalpojumiem pulcējas līdz desmit cilvēkiem, bet svētdienās to skaits ir lielāks. Kā draudzes svētki tiek atzīmēti tikai titulsvētki – Jēzus Sirds svētki, citiem saglabājot vēsturisko dimensiju.

2.2.1.3. Pasienes pagasts

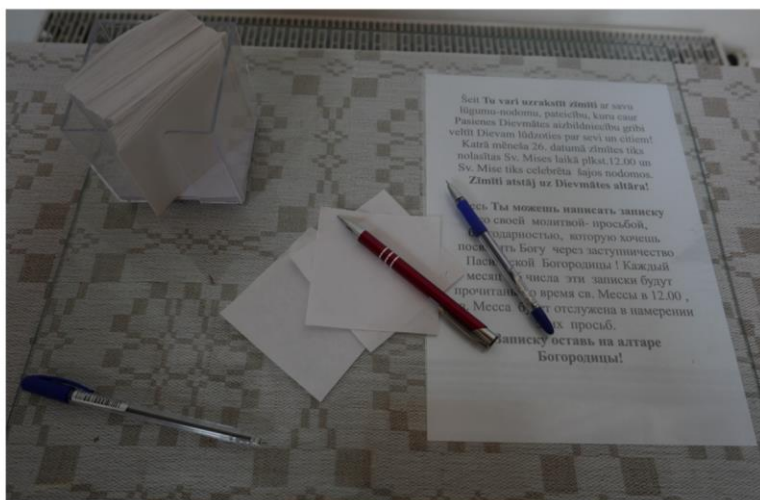
Mūsdienās Pasienes pagastā norādītais iedzīvotāju skaits ir 463, no kuriem lielākā daļa (286 cilvēki) dzīvo pagasta centrā. Savulaik Pasiene (arī – Pasīne un Posiņ) ir bijusi vēsturiskais apkaimes centrs. To arī spilgti ilustrē Pasienes Svētā Dominika Romas katoļu baznīcas lielums un krāšņums. Tas nereti izcelts kā poļu (Austrumeiropas) baroka pērle un pieder pie aizsargājamiem kultūras pieminekļiem Latvijas un Eiropas mērogā. Tā vēsture saistīta ar dominikāņu mūku ierašanos 1694. gadā un 17. gs. uzcelto muižas kompleksu. Par pirmo koka

dievnamu zināms, ka tajā atradusies Dievmātes glezna: “Vecajā Pasienes koka baznīcā bija novietota Jaunavas Marijas glezna, kas darināta pēc slavenās Dievmātes Romā “S. Maria Maggiore” parauga. Ticīgos piesaistīja šī glezna ar neparastām žēlastībām, kādas tie saņēmuši, piesaucot Dievmāti. No sudraba votām, kas sakrājās pie gleznas, svētbildei izgatavoja sudraba apģērbu un kroni.” (Svilāns 148, 1995) Līdzīgi kā Briģos, arī šajā draudzē noteiktam sakrālam objektam tika piedēvētas brīnumdarītāja spējas. Mūsdienās ieviestā vēršanās pie Laba Padoma Dievmātes Pasiēnē ir saistīta ar šo vēsturisko liecību. 1753. g. dievnams cietis ugunsgrēkā, bet jaunais mūra dievnams iesvētīts 1777. g. Grūti izsekot, kā godam šo dievnamu iesvētīja, jo “dažādos avotos rodami dažādi tituli – Sv. Dominika, Svētā Krusta, Jaunavas Marijas dzimšanas, citviet – Sv. Dominika, Sv. Jāzepa un Jaunavas Marijas dzimšanas.” (Bojarinova 2008, 38)

Kā centrālie draudzes svētki Pasiēnē līdz pat 20. gs. vidum ir bijuši 8. septembra Jaunavas Marijas dzimšanas svētki, bet mūsdienās virsroku guvuši Sv. Dominika svētki augusta sākumā, kas saistīti ar kapusvētkiem. 1832. g. Latgalē tika slēgti visi klosteri, dominikāņu mūki bija spiesti pamest Pasiēni, un tā arī beidzās mūku darbība. 19. gs. dievnams divas reizes cieta ugunsgrēkā (1815. g. un 1882. g.), kas arī atstāj savas pēdas dievnama sakrālajos objektos: “Altārgleznā “Rožukroņa Dievmāte (18. gs. beigas) pieder pie senākajiem gleznojumiem šajā baznīcā. 18. gs. tās vietā bijusi glezna “Sniega Dievmāte”, kas zudusi 19. gs.” (Kaminska, Bistere 2021, 316) Līdzīgi kā Indricā, kurā vēl rodama “Sniega Dievmātes” svētbilde, tad pēc Vatikāna II Koncila šī prakse tika izslēgta no Baznīcas tradīcijas.

20. gs. pirmajā pusē Pasiene ir blīvi apdzīvota: “1925. g. Pasienes pagastā bija 9253 iedzīvotāji. No tiem 1094 jeb 11,8 % bija latvieši, 4060 jeb 43,9 % – baltkrievi, 2466 jeb 26,7 % – krievi, 1124 jeb 12,1 % – poļi. [...] 5405 jeb 58,4 % bija katoļi, 2965 jeb 32 % – pareizticīgie, 353 jeb 3,8 % – luterāņi. [...] Pēckara gados Pasienes R.-kat. draudzes robežās tautība sastāvā ir izmainījušās proporcionālās attiecības – ir samazinājušies poļi un baltkrievi, bet pieaudzis latviešu un krievu skaits.” (Cakuls 1997, 297) 1937. g. rakstītais par draudzi sniedz precizējumu par valodas lietojumu: “Draudzē ir 5100 cilvēku. Draudzes locekļu nacionālais sastāvs: 2/3 draudzes locekļu uzskata sevi par poļiem, kaut ikdienā sarunājas baltkrievu, biežāk pat krievu valodā. 1/3 runā poliski. Latviešu katoļi ir dažas ģimenes. Visi draudzes locekļi lūdzas poļu valodā.” (Cakuls 1997, 295) Šī nianse labi ilustrē identitātes izpratnes specifiku, kur to koriģē laikmeta izpratne par tautību, kas saistīta ar valodas lietojumu un konfesionālo piederību.

2008. gadā beidzās pēdējie nopietnākie baznīcas remontdarbi, pēc kuriem bīskaps Jānis Bulis iesvētīja restaurēto altārgleznu, kā arī kapa pieminekli priesterim Jānim Bikšem, par kura likteni precizēts Landskoronas draudzes apskatā. Baznīcā notiek arī sakrālās mūzikas festivāli un poļu dienas. Draudzes lielākie svētki ir Jaungads, Sveču diena, Svētā Jāzepa diena, Vissvētākās Jaunavas Marijas diena, Svētā Staņislava – bīskapa diena, Jēzus Kristus debesīs uzkāpšanas diena, Vissvētākā Sakramenta diena, Dievmātes skapulāra svētki, Svētā Dominika diena, Vissvētākās Jaunavas Marijas dzimšanas diena, Vissvētākās Jaunavas Marijas bezvainīgās ieņemšanas svētki. Kā jau iepriekš minēts, mūsdienās draudzē tiek plašāk svinēti vien Sv. Dominika svētki, kā arī katra mēneša 26. datumā tiek atzīmēta Laba Padoma Dievmātes diena. Šī jaunieviestā tradīcija piesaista arī cilvēkus no citām draudzēm. Laba Padoma Dievmātes svētki tiek atzīmēti 26. aprīlī.

7. un 8. attēls. *Mēneša garumā pie altārgleznas ir iespēja atstāt nodomus lūgšanām, kas tad tiek aizlūgti attiecīgajā datumā. 2022. No privātā arhīva*

Pasienes pagastā nav citu konfesiju dievnamu, bet mūsdienu administratīvajā dalījumā saskatāma cita īpatnība. Tā nesakrīt ar vēsturisko draudžu teritoriju dalījumu, kur daļa kapu (piemēram, Reiču un Koršupļovas) pieder un tos apkalpo kaimiņos esošā Landskoronas draudze. Pagasta teritorijā atrodas 1959. g. atklātais Draudzības kurgāns uz mūsdienu Latvijas, Krievijas un Baltkrievijas robežas, kur padomju laikos tika ieviesti plaši svētki jūlija pirmajā nedēļas nogalē ar vērienīgu gadatirgu. Mūsdienās šos svētkus turpina svinēt, bet tie tiek neviennozīmīgi vērtēti, jo iekļauj plašu padomju un Krievijas Federācijas simbolikas lietojumu.

2.2.2. Romas katoļu draudzes Krāslavas novada pierobežā

Krāslavas novadā atrodas divas pilsētas – Krāslava un Dagda, bet septiņi pagasti robežojas ar Baltkrieviju. Pētījumā iekļauti Šķaunes, Robežnieku, Indras, Piedrujas pagasti, kuros atrodas katoļu draudzes, un izslēgts Varnaviču pagasts, kurā esošā draudze pieder pie Jelgavas diecēzes. Piedrujas, Robežnieku (agrāk – Pustiņas) un daļēji Indras (agrāk – Balbinavas) pagastu pievienoja Latvijas Republikas teritorijai pēc 1920. gada Rīgas miera līguma, un tos pamatā apdzīvoja katoļticībai piederīgie baltkrievi. Izraudzītajā Krāslavas novada pierobežas teritorijā darbojas piecas Romas katoļu draudzes: Landskoronas Vissvētās Trīsvienības draudze, Pustiņas Vissvētās Jaunavas Marijas debesīs uzņemšanas draudze, Indras Vissvētās Trīsvienības draudzes, Piedrujas Vissvētās Jaunavas Marijas debesīs uzņemšanas draudze un Krāslavas Sv. Ludvika draudze.

2.2.2.1. Šķaunes pagasts

Pirmo reizi rakstu avotos Landskorona (burtiski ‘kroņa zeme’) pieminēta 1772. g. ar centru Poleščinas slobodā, kas 20. gs. 20. gados pārdēvēta par Šķauni. (Papsujevičs, Pokulis 2017, 43) 1696. g. pirmo koka kapelu uzcēluši dominikāņu mūki, bet 1738. g. ar muižnieku Karņicku atbalstu vecajos kapos uzcēla koka dievnamu ar diviem torņiem. No tās saglabājušies Sv. Jāņa Nepomuka un Sargeņģeļa koka figūras un gleznas. (Svilāns, 1995, 209) Tagadējais mūra dievnams 1828. g. tika iesvētīts Vissvētās Trīsvienības godam. Tās centrālajā altārī “no vitrāžām veidota Vissv. Trīsvienības glezna ar Jēzus Sirds statuju. Šīs statujas vietā agrāk bijusi Kristus glezna ar upurdāvanām.” (Svilāns 1995, 209) Šajā dievnamā novietota viena no pirmajām un apjomīgākajām Lurdas Dievmātes statuja Latgales teritorijā. Tas arī ir bijis viens no pamudinājumiem, kādēļ 2011. g. draudzes prāvests ieviesa lūgšanas katra mēneša 11. datumā pie Lurdas Dievmātes.

Katras draudzes vēsture ir cieši saistīta ar tās prāvestiem. Arī Landskoronas draudzē saglabājies tās divdesmit deviņu prāvestu saraksts, sākot ar Bartuļu Lukoviču, kurš draudzē kalpoja no 1773. g. līdz 1793. g. Rīgas Metropolijas Kūrija veltījusi atsevišķu pētījumu par priesteriem Latvijā, izklāstot viņu biogrāfiskos datus un nopelnus katrā no kalpošanas vietām. Retāk izdodas izsekot draudzes un prāvesta attiecību dinamikai, taču, apkopojot datus par Landskoronas draudzi, atklājās tieši šāda rakstura informācija:

1911. g. Landskoronas katoļu draudzē sāk kalpot prāvests Julijans Bandža. Pirms viņa draudzi 40 gadus vadīja prāvests Girdvojnš, vecs priesteris. Iedzīvotāji bija neapmierināti ar baznīckungu, kurš vecuma dēļ nespēja pienācīgi veikt savus prāvesta pienākumus. Draudze, kurā 1906. g. bija ap 8000 biedru, ar katru gadu grima arvien lielākā tumsībā. [...] Neraugoties uz samērā īsu darbības posmu Landskoronā, veltīja daudz pūļu vietējās draudzes garīgās dzīves celšanā. Vispirms ievada baznīcā 40 stundu dievkalpojumus Vissvētā Sakramenta godam, kuri tika noturēti Sv. Evaņģēliju dienā (2. oktobrī). [...] Sākot ar 15. novembri, Sv. Staņislava Kostkas dienu, notika dievkalpojumi ar mācībām bērniem. (Pokulis, Papsujevičs 2017, 96–97)

Draudzes prāvests izmantoja tautas dievbijību, lai veicinātu draudzes garīgo dzīvi; piemēram, svēto un svētīgo godināšanas kontekstā izmantota jezuītu ieviestā sasaiste starp bērniem un Sv. Staņislavu Kostku. 2. oktobrī svinētā Sv. Evaņģēliju diena mūsdienās ir aizstāta ar Svēto Sargeņģeļu dienu, kas atkal ilustrē Baznīcas korekcijas liturģiskajā kalendārā. 1914. g. draudzes vadību pārņēma priesteris Jānis Bikšis, kura traģiskais liktenis jāskata laikmeta gaismā. Par to savās atmiņās dalījies tēvs Bronislavs Valpitrš:

Landskoronas baznīcā revolūcijas laikā 1918. g. jūnijā zvēriski tika noslepkavots prāvests Jānis Bikšis. Slepkavībā lielā mērā bija vainojami arī paši draudzes locekļi. No tā laika Landskoronā nebija sava mācītāja, jo baznīca skaitījās apgānīta ar slepkavības noziegumu. Pirms vizitācijas uz Landskoronu nosūtīja mācītāju Šlahotu, lai viņš noorganizētu bīskapa sagaidīšanu. Kad iebraucām Landskoronā, baznīca bija slēgta, draudze bīskapu sagaidīja baznīcas dārzā, tur arī bija uzcelts bīskapa tronis. [...] Viņš teica: “Jūsu baznīca ir aptraipīta ar Dieva kalpa asinīm. Šajā slepkavībā arī jūs paši esat vainīgi. Ja nenozēlosiet savu grēku, es tūdaļ braucu projām, un priestera jūsu draudzei nebūs, bet baznīca, aptraipīta priestera asinīm, uz visiem laikiem paliks tukša.” Pēc šiem bīskapa vārdiem bija skatāma tāda aina, kādu varbūt redzēja tikai pravietis Jonass Ninīves pilsētā pēc viņa slavenā sprediķa. Visa draudze sāka skaļi raudāt: raudāja sievietes un vīrieši, veci un jauni, raudāja bērni, arī priesteri, kas bija atbraukuši līdz bīskapam. Raudošā tauta krita ceļos uz vaiga, un palika stāvēt tikai procesijas dalībnieki ar karogiem un lukturēm, bet drīz arī tie noslīga ceļos. Tad bīskaps lika tautai piecelties kājās, apsoliņa tai no jauna iesvētīt baznīcu un atstāt Landskoronas draudzei mācītāju Šlahotu par prāvestu, bet kā gandarījumu uzlika 5 gadu laikā ik svētdienu pēc suplikācijas “Svētais Dievs” skaitīt psalmu “Apžēlojies par mani, Kungs!”, jo, “lai izmācītu jaunieši par priesteris arī ir vajadzīgi pieci gadi.” (Valpitrš 2001.) Šajā atstāstā skaidri iezīmējas attiecības starp draudzi, tās prāvestu un bīskapu. Prāvestu Bikši noslepkavoja sarkani noskaņoti vietējie iedzīvotāji Landskoronas dievnamā, pie kura arī viņš tika apbedīts. Draudzes reakcija uz bīskapa teikto atklāj, ka draudzes atstāšana bez sava priestera

vērtējama kā augstākais sods. Draudzes un priesteru attiecības tautas dievbijības kontekstā apskatītas promocijas darba ceturtajā daļā, tomēr jāatzīmē mūsdienās iezīmējusies tendence, ka līdz ar draudzes locekļu samazināšanos priesteri apkalpo vairākas draudzes, un tās draudzes, kurām nav sava patstāvīga priesteru, piedzīvo vēl lielāku draudzes locekļu skaita samazināšanos. 20. gs. sākumā draudzes bija daudzskaitlīgas, un šāda situācija nebūtu iedomājama. Noslēdzot stāstu par priesteri Bikši, tajā pašā gadā viņa miesas, kas brīnumainā kārtā nebija satrudējušas, pārapbedīja pie Pasienu dievnama. Arī 1926. g., kad viņa miesas atkal tika ekshumētas, lai vēlreiz pierādītu slepkavības aktu, liecībās norādīts, ka tās nebija sadalījušās.

Par draudzi starpkaru periodā rakstīts, ka tā ir bijusi izteikti latgaliska un katoliska salīdzinājumā ar Pasienu pagastu (Čakuls 1997, 218–219). Mūsdienās Šķaunes pagastā iedzīvotāju skaits ir krities desmit reizes un iedzīvotāju skaits ir 454. Landskoronas Vissvētās Trīsvienības draudzes lielākie svētki un atlaidu dienas ir Vasarsvētki, Svētās Marijas Magdalēnas svētki, Svētā Laurencija svētki, bet katra mēneša 11. datumā notiek īpaši dievkalpojumi Lurdas Dievmātes godam. Šo dievkalpojumu popularitāte gan laika gaitā esot mazinājusies, kā viens no iemesliem minēts, ka Dagdas draudzē esot ieviesta tāda pati tradīcija un cilvēki no apkaimes dod priekšroku apmeklēt vieglāk pieejamo pilsētvidē. Dievkalpojumi notiek katru dienu, un tie ir latgaliešu valodā. Ikdienas dievkalpojumu apmeklējumu var raksturot kā ļoti zemu, tajā piedalās vien pāris draudzes locekļu, bet svētdienās un svētku dienās draudzes locekļu skaits ir lielāks.

2.2.2.2. Robežnieku pagasts

Baltkrievijas pierobežas pagastos uz dienvidiem no Šķaunes, Ķepovas pagastā (147 iedzīvotāji) un Bērziņu pagastā (281 iedzīvotāji), nav nevienas konfesijas dievnama vai draudzes. Tāpat kā Šķaunē, arī Robežnieku pagastā (671 iedzīvotāji) darbojas tikai Pustiņas Vissvētās Jaunavas Marijas debesīs uzņemšanas Romas katoļu draudze. 1787. g. par grāfu Plāteru līdzekļiem vietējā kapsētā uzcelta pirmā koka kapela, kas iesvētīta Sv. Ercenģeļa Miķeļa godam. Draudze ir bijusi iekļauta Drisas–Sebežas dekanātā. (Kaminska, Bistere 2015, 126) 1897. g. uzsākta un 1899. g. pabeigta jauna mūra dievnama celtniecība un tas konsekrets Jaunavas Marijas debesīs uzņemšanai. Tā kā dievnams tika celts uz kapsētas, tad pēc pirmās svētās mises “notika sēru aizlūgums par draudzes mirušajiem, bet jo sevišķi par tiem, kuru mieru iztraucēja, baznīcai pamatus rokot un izārdot to kapus” (Svilāns 1995, 164). Tajā laikā pie uzkalniņa, kas bija paredzēts jaunajai kapsētai, tika uzstādīta Jēzus Kristus skulptūra, un šī vieta

kļuvusi par savdabīgu svētvietu, sauktu par Kalvāriju. 1963. g. padomju vara iznīcināja skulptūru, to atjaunoja 1994. g. Uz piemiņas plāksnes nolasāmi šie gadskaitļi un uzraksts poļu valodā “Jēzu, es uzticos tev”.

9., 10. un 11. attēls. Jēzus skulptūra Kalvārijā. 2019. g. Klusajā sestdienā pie Pustiņas dievnama izlikta ogles no Lieldienu uguns, ko ticīgie ņem mājās kā sakramentāliju. 2020. g. Lieldienu laikā uz šī paša dievnama durvīm pandēmijas ierobežojumu norādes. No privātā arhīva

Pustiņas draudzes kontekstā jāizceļ prāvesta Sigismunda Taborē darbība un liktenis. Franču izcelsmes priesteris draudzē kalpoja no 1911. g. līdz 1933. g., un mūsdienās saglabājusies viņa vārdā nosauktā Taborē dabas taka uz Lielā Guseņa ezera pussalas. Taborē biogrāfija ir pieejama fragmentāri, tomēr viņa dzīvesgājums ļauj veikt pāris paralēles ar vēstures faktiem. H. Strods norāda, ka Krievijas impērijas laikā “katoļu baznīcas darbība tika stingri ierobežota, katoļticīgo aprūpei pieļaujot franču, bet aizliedzot poļu tautības priesteru pakalpojumus” (Strods 1996, 187). Tas varētu skaidrot šī Francijas pavalstnieka norīkošanu uz nomaļajām Krievijas impērijas draudzēm. Pēc Varšavas arhidiecēzes Sv. Sigismunda draudzes tīmekļvietnē ievietotās informācijas (GTKRK 2023), Sigismunds Taborē ir dzimis 1870. g. Viļņā un divdesmit trīs gadu vecumā ordinēts par priesteri. No 1895. g. līdz 1896. g. kalpojis par vikāru Maskavas Sv. Apustuļu Pētera un Pāvila draudzē, tad no 1896. g. līdz 1901. g. norādīts kā Asvejas Sv. Trīsvienības draudzes administrators, bet 1911. g. nonācis Pustiņā. Par viņa darbību liecina divas epizodes. Svilāns norāda, ka “baznīcai daži liturģiskie priekšmeti iegādāti Francijā, piem., liels biķeris un ciborijs ar uzrakstu franču valodā atvesti no Lionas” (Svilāns 1995, 165). Savukārt uz Taborē vārdā nosauktās dabas takas norādīts, ka viņš katru dienu rītausmā veicis šo maršrutu un sagaidījis saullēktu uz ezera, pateicoties Dievam par katru nodzīvoto dienu. 63 gadu

vecumā Taborē savu kalpošanu beidza un devās pavadīt savas dzīves izskaņu Krāslavā, kur 1941. g. kļuva par sarkanā terora upuri:

Visbriesmīgāko sarkano teroristu plosīšanās kara pirmajās dienās notika Krāslavā – 30. jūnijā. Ielauzušies Krāslavas baznīcas sakristejā, kur atraduši divus vecus priesterus-pensionārus – Vitāliju Paškeviču un Zigismundu Tabore. Paškevičs bija jau izcietis lāģerus Krievijā, Latvijas valdība 1932. g. viņu bija iemainījusi pret komunistu spiegiem, Krāslavā tas pavadīja vecumdienas. Arī Zigismunds Tabore bija vecs un nespēcīgs pensionārs. Kopā ar viņiem bija arī Krāslavas baznīcas sakristejāns O. Vilmanis. Visus trīs izveduši no baznīcas, Vilmani turpat pie baznīcas nošāvuši, vecīšus aizveduši uz kādu šķūni pagriezienā uz Aglonu un tur visu dienu spīdzinājuši. Nākošajā dienā krāslavieši atraduši priesteru liķus uz galda drausmīgi sakropļotus. (Trūps-Trops 1992, 28–29)

Pēc iepriekš izteiktās vēlmes priesteris Sigismunds Taborē apbedīts Pustiņas dievnama dārzā. Uz viņa kapa plāksnes norādīts: *Sacerdos – martyr. Sigismundus Tabore. 1870–1941. Sanguis martyrum semen christuanorum.*

Par Pustiņas pagasta iedzīvotāju sastāvu 1925. g. norādīts: “Tajā bija 3936 iedzīvotāji. No tiem – 202 jeb 5,1 % bija latvieši, 2069 jeb 52,6 % – baltkrievi, 908 jeb 23 % – poļi, 610 jeb 15,5 % – krievi. [...] 3729 jeb 94,7 % bija katoļi, 121 jeb 3 % – vecticībnieki. [...] Interesanti, ka Pustiņas pagastā arī lielākā daļa krievu tautības iedzīvotāju ir katoļi, šis fakts nav vērojams citos Latgales pagastos.” (Cakuls 1997, 342) Starpkaru periodā dievkalpojumi bijuši poļu valodā. Mūsdienās Pustiņas Vissvētās Jaunavas Marijas debesīs uzņemšanas draudzē dievkalpojumi notiek katru dienu, un tās galvenie svētki ir Svētā Jura diena, Vissvētākās Jaunavas Marijas Debesīs uzņemšanas svētki, Svētā Miķeļa diena (40 stundas) un Vissvētākās Jaunavas Marijas bezvainīgās ieņemšanas svētki. J. Svilāns izcēlis tieši Sv. Miķeļa dienu kā īpaši iemīļotus draudzes svētkus, kas, iespējams, skaidrojams ar vecās koka kapelas titulu.

2.2.2.3. *Indras pagasts*

Indra (agrāk – Baļbinava) attīstījās 19. gs. 60. gados pēc dzelzceļa līnijas izbūves. Pirmais dievnams ir bijusi 1803. g. celta kapela, bet draudze bija iekļauta Piedrujas draudzes teritorijā. Šī sasaite izpaudās, piemēram, ka tajā nedrīkstēja noturēt dievkalpojumus, kas Piedrujā bijuši svinīgie dievkalpojumi. (Svilāns 1995, 79) Baļbinavas kapela, tāpat kā tagadējais mūra dievnams, ir bijis iesvētīts Vissvētās Trīsvienības godam. To ir apkalpojuši garīdznieki no Piedrujas, un pastāvīgs prāvests šai draudzei ir kopš 1921. g., kad tā atdalījās no Piedrujas

draudzes. Strauji pieaugot iedzīvotāju skaitam, tika pieņemts lēmums celt jaunu dievnamu, kas iesvētīts 1940. g. Arī šīs draudzes vēsture cieši saistīta ar padomju represijām.

Par draudzes prāvestu no 1937. g. 1. februāra līdz 1941. g. 5. februārim kalpoja priesteris Vladislavs Litaunieks, kurš arī pabeidza dievnama celtniecības darbus. Kā norādīts viņa beatifikācijas procesam veltītajā vietnē (Oremus 2023), “V. Litaunieks piederēja pie tā laika Latvijas jaunās paaudzes priesteriem – nacionālistiski noskaņots, aktīvs, darbīgs, pierobežas cilvēku uzticamības persona.” Gados jaunajam priesterim (dz. 1909. g.) tika izrādīts liels gods, kad 1940. g. 4. jūlijā viņam bija uzticēts teikt sprediķi Krāslavas Sv. Donāta svētkos, kur viņa vārdi ir palikuši kā hrestomātisks atgādinājums par viņa ticību: “Lai mani sit krustā! Lai mani vajā! Es nekad neatteikšos no savas pārliecības, no savas reliģijas, no savas ticības!” 1941. g. 21. jūnijā V. Litaunieku notiesāja uz nāvi, starp apsūdzībām minot Baļbinavas prāvesta mājas nodedzināšanu un kontrrevolucionārus sprediķus. Viņš tika nošauts 24. jūnijā, bet vēlāk atrastais ķermenis liecināja par nežēlīgām spīdzināšanas pēdām: “Stipri sakropļots, salauztiem locekļiem, ar dzeloņstiepli kroni galvā, uz krūtīm un muguras, dzīvam esot, izgrieztiem krustiņiem, zem nagiem sadzītām naglām utt.” Priesteris Litaunieks ir apbedīts pie Višķu baznīcas, kas bija viņa pēdējā kalpošanas vieta. Uz Indras dzelzceļa stacijas arī atrodas piemiņas plāksne bīskapam Boļeslavam Sloskānam (1893–1981), kuru 1933. g. 22. janvārī Indras robežpunktā samainīja pret krievu spiegu. Viņš no 1927. g. bija atradies izsūtījumā Sibīrijā.

Indras luterāņu baznīcas ēkā mūsdienās ierīkots Laimes muzejs. Tāpat kā katoļu dievnamu, arī šī dievnama celtniecību pabeidza Otrā pasaules kara laikā. Par tā neskaidro likteni pastāstīja muzeja gide tā apmeklējuma laikā:

Sākās karš. 1940. gadā atnāca sarkanā armija un darbi tika pārtraukti. Mēs visu laiku domājam, ka baznīca nebija pabeigta, iesvētīta. [...] Bet 1944. gadā, kad bija vācu režīms, luterāņu baznīca tika iesvētīta, bija dievkalpojums ar bērnu kristīšanu, ar gājienu – procesiju. Tika uzskaitīti klātesošie luterāņu mācītāji no Daugavpils, Latgales, Indras, tāds un tāds bija vietējais, utt. Bet jau pēc kāda mēneša atkal atnāca sarkanā armija, un tā baznīca bija darbojusies labi ja divas svētdienas... Tāpēc ka tas bija bijis vācu režīms, vācu oficiēri piedalījušies dievkalpojumos, neviens negribēja atzīties: “Es biju baznīcā kopā ar fašistiem.” Tas bija bīstami. Tas bija ceļš uz cietumu. (Indrā, 2018)

Indra ir viens no pierobežas ciemiem, kas mūsdienās aktīvi pievēršies tūrisma attīstībai. Kā nākamo tūrisma objektu plāno atvērt muzeju aptiekā, kas darbojās no 1927. g. līdz 2011. g. Ar savdabīgu ironiju nolemts to nosaukt “Aptieka tiem, kas uz robežas”. Indras iedzīvotāji aktīvi

ņem dalību neliela mēroga finansējuma saņemšanā ikgadējā pašvaldības konkursā “Iedzīvotāji veido savu vidi!”. Šis pierobežas ciems par savu reprezentatīvo pusi izraudzījies pozitīvus uzsvarus, lai gan saskaras ar tiem pašiem izaicinājumiem, kas rodami citviet pierobežā.

12. un 13. attēls. *Laimes muzejs Indrā bijušajā ev. lut. dievnamā, kura centrā simboliski novietots arklis, kas simbolizē, ka laime nāk līdz ar darbu. 2018. No privātā arhīva*

Mūsdienu Indras un Piedrujas pagasts līdz 1990. g. veidoja vienotu teritoriālu vienību, un draudzes sastāvs starpkaru periodā apskatīts pie Piedrujas draudzes apskata. Par 1989. g. draudzes sastāvu norādīts, ka “no 1879 iedzīvotājiem 163 jeb 8,7 % bija latvieši, 301 jeb 16 % – krievi, 1159 jeb 61,7 % – baltkrievi, 73 jeb 3,9 % – ukraiņi”. Mūsdienās Indras pagastā dzīvo 809 iedzīvotāji. Draudzes svētku dienas ir Vissvētākās Trīsvienības svētki, Vissvētākās Jaunavas Marijas Rožukroņa diena, Svētā Stefana svētki, Svētās Marijas Goreti diena. 1997. gadā kā draudzes svētki norādīti arī Kristus Karaļa svētki oktobra pēdējā svētdienā, bet tajā laikā nav bijusi iekļauta Svētās Marijas Goreti diena. Draudzi apkalpo pastāvīgs prāvests. Dievkalpojumi notiek katru dienu poļu valodā, tikai mēneša otrajā svētdienā dievkalpojums notiek latviešu valodā.

2.2.2.4. Piedrujas pagasts

Piedrujas atrašanās vieta Daugavas krastā ir zīmīga pierobežas kontekstā, jo pretējā upes krastā atrodas Baltkrievijas pilsēta Druja. Piedruja vēsturiski bijusi saistīta ar Druju, bet, nostiprinoties ES un NATO ārējai robežai, šī saikne minimalizēta. Tomēr vietējie iedzīvotāji abās Daugavas malās saglabā vienotu izpratni par kopējo. Piemēram, viņu stāstos uzsvērta kopēja Jāņu svinēšanas tradīcija. 23. jūnija vakarā Piedrujā un Drujā tiek kurināti uguns kuri un mēdz būt improvizēta sadziedāšanās. Vēsturiski Piedruja attīstījusies kā apdzīvota vieta iepretim Drujas pilsētai: “Piedruja uzskatīta par Drujas Ziemeļu priekšpilsētu, un tās apbūve papildinājusi kopējo pilsētas ansambli, īpaši attiecībā uz sakrālās funkcijas celtnēm.” (Kaminska, Bistere 2015, 110)

17. gs. Piedrujā uzcelts pirmais koka dievnams (1619. g. vai 1632. g.), kas iesvētīts Jaunavas Marijas Debesīs uzņemšanai. Šo titulu pārņēmis arī līdz mūsdienām saglabājies mūra dievnams, kas celts laika posmā no 1759. g. līdz 1774. g. Piedrujas draudzes administratīvā piederība bijusi pakļauta dažādu laikmetu ietekmēm: “Atšķirībā no citām katoļu draudzēm un baznīcām mūsdienu Latvijas teritorijā 18. gs. otrajā pusē šī baznīca filiāldievnama statusā bijusi iekļauta Viļņas diecēzes Braslavas dekanātā, par ko liecina 1772. g. draudžu reģistrs, vēlāk tā bijusi Drisas–Sebežas dekanāta baznīca.” Kā jau minēts, pēc 1920. g. miera līguma Piedrujas, Indras un Robežnieku pagasts tiek pievienoti Latvijas Republikai, bet vēsturiski šīs zemes pamatā apdzīvojuši baltkrievi. Par to arī liecina starpkaru pagastu un draudžu sastāva demogrāfiskie dati: “1925. g. Piedrujas pagastā bija 6595 iedzīvotāji. No tiem 193 jeb 2,9 % – latvieši, 6042 jeb 91,6 % – baltkrievi, 105 jeb 1,6 % – poļi, 52 jeb 0,8 % – krievi, 172 jeb 2,6 % – ebreji. [...] 5662 jeb 85,9 % bija katoļi, 534 jeb 8 % – pareizticīgie, 120 jeb 1,8 % – luterāņi, 63 jeb 1 % – vecticībnieki, 202 jeb 3 % – Mozus ticīgie.” (Cakuls, 1997, 307)

Mūsdienās Piedrujas pagasta (378 iedzīvotāji) centrā atrodas Piedrujas Svētā Nikolaja pareizticīgo baznīca un Piedrujas Jaunavas Marijas debesīs uzņemšanas Romas katoļu baznīca. Savukārt Drujā bez katoļu Svētās Trīsvienības baznīcas ir arī pareizticīgo dievnams, vecticībnieku lūgšanu nams, atjaunota arī sinagoga. Piezīmējams, ka Drujā līdz 1839. g. bija arī Sv. Pētera un Pāvila uniātu baznīca, kas pēc uniātisma aizliegšanas tika nodota pareizticīgo baznīcai. Otrā pasaules kara laikā šis vēsturiskais dievnams tika sabombardēts un nav ticis atjaunots. Arī Piedrujā līdz 1839. g. esot darbojusies uniātu draudze, par kuru gan nav pieejama

plašāka informācija. Tā kā gadsimta sākumā Piedruju procentuāli visvairāk apdzīvoja ebreji, jādūmā, ka viņiem tāpat kā Drujā ir bijis savs lūgšanu nams.

No plašā sakrālo objektu klāsta Piedrujas dievnamā uzmanību piesaista tās zvanu stāsts: “Lielākais prāv. K. Kārpa dāvāts 1771. g. ar uzrakstu “Jēzus, Marija, Jāzep, lai skan mūsu sirdīs”. Šis zvans 1897. g. tika atjaunots un nes Sv. Jāņa Kanta vārdu”. (Svilāns 1995, 152) Sv. Jānis Kants (1390–1473) bija priesteris un teologs, kuru 1676. g. kanonizēja, 1737. g. – iecēla par Polijas un Lietuvas svēto aizbildni. Arī šo dievnamu, līdzīgi kā citviet pierobežā, finansiāli atbalsta Polijas valsts institūcijas. Baznīcas dārzā izbūvētas četras nelielas kapelas, kas kalpojušas Euharistiskās procesijas vajadzībām. Piedrujas kapu kapliča (celta 1802. g.) veltīta Sv. Jānim Kristītājam, kura skulptūra tur arī atradusies līdz tās zādzībai 1974. g. (Svilāns 1995, 153) Piedrujas Jaunavas Marijas Debesīs uzņemšanas draudzes svētku dienas ir Jaunavas Marijas debesīs uzņemšanas svētki, Kunga Pasludināšanas svētki, Svētā Pētera un Svētā Pāvila svētki, Kunga Kristus pārveidošanās svētki, Krusta paaugstināšanas svētki, Rožukroņa svētki, Bezvainīgās Jaunavas Marijas ieņemšanas svētki. Dievkalpojumi notiek katru svētdienu, un draudzi apkalpo Krāslavas prāvests.

2.2.2.5. *Krāslava*

Krāslava ir lielākā apdzīvotā vieta, kas iekļauta pētījumā, un šo lēmumu pamatoju ar draudzē svinētajiem Sv. Donāta svētkiem, kas unikāli Latvijas un pasaules mērogā. 1729. gadā Inflantijas un Daugavpils stārasts Ludvigs Plāters iegādājās Krāslavas muižu, kur viņa dzimta aizsāka vārienīgu ieceri – pārveidot nelielo miestīņu par apkaimes reliģisko, kulturālo un saimniecības centru. 17. gs. jezuītu celto koka baznīcu aizstāja ar greznu mūra celtni, kurai bija jātop par bīskapa rezidenci. Par pirmo katoļu baznīcu zināms vien, ka 16. gs. tā darbojusies kā Indricas baznīcas filiāle. (Kaminska, Bistere 2015, 18) 18. gs. vidū jezuītu misija tiek slēgta un vietā nāk lācarieši, kuru vadībā Krāslavā darbojās Krāslavas Garīgais seminārs. 1789. g. Krāslavā tiek uzcelta pirmā slimnīca, kas atrodas Žēlsirdīgo māsu kopienas pārziņā, pie kuras darbojas arī skola. Pēc tās slēgšanas 1864. g. tās ēkā iekārtota Sv. kņaza Ņevas Aleksandra pareizticīgo baznīca.

1777. g. mūra dievnams konsekrēts Sv. Ludviga godam, bet 1790. g. tajā ieviesti Sv. Donāta svētki. Cits nozīmīgs svētais draudzes dzīvē ir Sv. Rohs, kura skulptūras ir gan baznīcas dārzā, gan dievnamā. Centrālajā altārī ir glezna, kas veltīta Sv. Ludvigam, bet tajā vēl ir

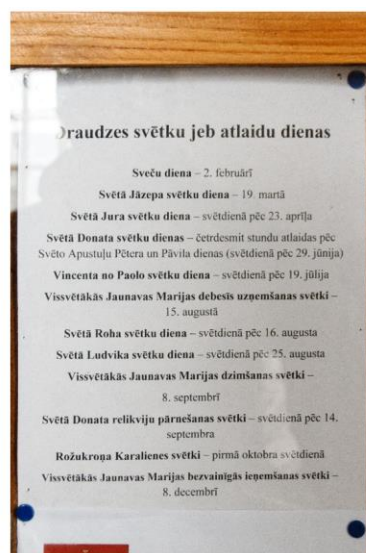
šādi altāri: Vissv. Trīsvienības, Jēzus Sirds, Sv. Krusta, Jaunavas Marijas, Sv. Jāzepa, Sv. Vincenta, Sv. Antona, Sv. Roha, Sv. Jura un Sv. Staņislava. Sv. Donata relikvijas atrodas atsevišķā kapelā. Uzmanību piesaista arī šī dievnama zvanu nosaukumi: 1838. gadā celtajā zvannīcā baznīcas dārzā atrodas 1787. gadā atlietais zvans “Ludvigs”, 1853. gada zvani “Donāts” un “Konrāds”. Pirmie divi ir tieši saistāmi ir draudzi, bet par Konrāda izvēli informāciju neizdevās iegūt. Līdz ar Latvijas Republikas neatkarības pasludināšanu iezīmējās arī muižnieku noriets. 1924. g. baznīcas kriptā apglabāts pēdējais tā laikā grāfu Plāteru aizgājušais, un pils komplekss nonācis jaunizveidotās Latvijas valsts rokās. No 1923. g. līdz 1972. g. tajā darbojās skola.

Par Krāslavas un apkaimes iedzīvotāju demogrāfiju starpkara gados norādīts, ka “1925. g. Krāslavas pagastā dzīvoja 7509 iedzīvotāji. No tiem 5369 jeb 71,6 % bija latvieši, 1003 jeb 13,4 % baltkrievi, 942 jeb 12,5 % – poļi, 144 jeb 1,9 % – krievi. [...] Krāslavas pilsētā bija 4485 iedzīvotāji. No tiem 833 jeb 18,6 % bija latvieši, 984 jeb 21,9 % bija poļi, 428 jeb 9,5 % – baltkrievi, 445 jeb 9,9% – krievi, 1716 jeb 38,3% – ebreji.” (Cakuls 1997, 208) Krāslavas apkaime ir bijusi izteikti katoliska – 96,8 % katoļu, turpretī pilsētvidē iezīmējas konfesiju līdzpastāvēšana: “2019 jeb 45 % bija katoļi, 332 jeb 7,4 % – vecticībnieki, 221 jeb 4,9 % – pareizticīgie, 180 jeb 4 % – luterāņu, 1718 jeb 38,3 % – Mozus ticīgo.” (Cakuls 1997, 209) Arī mūsdienās, kad Krāslavas pilsētas iedzīvotāju skaits ir 7289, to raksturo šī konfesionālā līdzpastāvēšana. Krāslavā darbojas katoļu, pareizticīgo, vecticībnieku un luterāņu draudze. Arī pilsētas ģerbonis, uz kura attēlota laiva ar pieciem ariem, simboliski norāda uz piecu tautību klātbūtni. Pat ja formālais skaidrojums paredz, ka tās ir latviešu (latgaliešu), krievu, baltkrievu, poļu un ebreju tautība, tomēr vēlētos norādīt, ka Krāslavā dzīvo arī romu minoritāte, kas diemžēl ir izslēgta no šo tautu uzskaitījuma.

Ebreju kopienu faktiski iznīcināja holokausta laikā, kad arī tika nodedzināta greznā 18. gs. celtā sinagoga. Savās atmiņās par to Jēkabs Barkāns norādījis uz nozīmīgo lomu, kādu ieņēma vietējais priesteris Rudzītis:

Vietējo iedzīvotāju piedalīšanos slepkavībās savos sprediķos asi nosodīja Krāslavas katoļu draudzes dekāns Pēteris Rudzītis. Runāja, ka Rudzītis esot uzlicis epitīmiju (t. s. dievbijības darbs, kura veikšanas laikā cilvēkiem jāapzinās savi grēki) Jansonam, kurš sinagogā iznīcināja Toras tīstokļus. Jansons baznīcā visu dienu izplestām rokām gulējis kņupus uz grīdas. Pilsētas administrācija bija sašutusi par garīdznieka rīcību, tomēr nekādus mērus pret viņu nepieņēma. (Barkāns 2017, 41)

Gan priesteris Pēteris Rudzītis, gan priesteris Izidors Ancāns bija palīdzējuši Barkānu ģimenei holokausta laikā un palīdzēja viņiem šo laiku pavadīt drošā patvērumā pie kādiem baltkrievu zemniekiem. 1941. g. pašu katoļu draudzi skāra divi noziegumi: tika arestēti, spīdzināti un nogalināti priesteri S. Taborē, A. Paškevičs un zakristians, kā arī izpostīta un nodedzināta Sv. Donāta kapela un ērģeles. Ieskats šīs draudzes vēsturē papildināts Sv. Donāta svētku analīzē darba ceturtajā nodaļā. Draudzes lielākie svētki ir Svētā Jāzepa svētki, Svētā Pētera un Svētā Pāvila svētki, Svētā Ludvika svētki, Visssvētās Trīsvienības svētki un Svētā Donāta svētki. Pētījuma izstrādes laikā Krāslavas draudzē dievkalpojumi tiek noturēti divas reizes dienā, un draudzes locekļu skaits to apmeklējumā ir relatīvi augsts.

14. un 15. attēls. *Krāslavas Sv. Ludviga Romas katoļu baznīca un draudzes svētku dienas. 2021. No privātā arhīva*

Kopsavelkot katra pierobežas draudze jāskata kā patstāvīga kopiena, kas līdzpastāv citām konfesijām pagasta ietvaros, kā arī robežojoties ar kaimiņu draudzēm. Tās katra apzinās savu vēsturi un īpatnības, tomēr mūsdienās pakļautas vienojošam tukšošanās apstāklim, kas tuvāk iezīmēts jau nākamajā nodaļā. Sniegtajā vēstures ieskatā un draudzes apskatos tautas dievbijība atklājas dažādos līmeņos. Pirmkārt, tā ir bijis funkcionāls rīks kristietības nostiprināšanai, kad apkaimē sāka darboties jezuītu un dominikāņu mūki. Otrkārt, tautas dievbijība arī bijusi kā politisks rīks Krāslavas gadījumā, kur caur relikviju ieguvī veicināts dievnama nozīmīgums. Treškārt, tautas dievbijība caurstrāvo dažādus draudzes dievnamu reliģiskos objektus, ieražas un saikni ar draudzes prāvestu.

3. Latgales pierobeža kā izpētes lauks

Šis nodaļas mērķis ir integrāli apskatīt Latgales pierobežu kā izpētes lauku. Ģeogrāfiskais pētnieciskais lauks ir Latgales pierobežas pagasti, precīzāk, Krāslavas novada Šķaunes, Robežnieku, Indras un Piedrujas pagasts, arī Krāslavas pilsēta un Ludzas novada Briģu, Zaļesjes un Pasienes pagasts, arī Zilupes pilsēta. Šo pagastu izvēle pētniecības veikšanai pamatota ar to atrašanos Latgales pierobežā un faktā, ka tajās darbojas Romas katoļu draudzes. Tajos sistemātiski tika iegūti dati lauka pētījumos laika posmā no 2018. g. līdz 2022. g. To analīze atklāja vietējās tautas dievbijības izpausmes, kā arī ļāva skatīt, kāda ir pierobežas iedzīvotāju refleksija par sadzīvi pierobežā un kā tiek izdzīvota konfesionālā līdzpastāvēšana.

3.1. Metodoloģiskie principi

Pētījuma metodoloģiskie principi izraudzīti atbilstoši mūsdienu folkloristikai un antropoloģijai, lai panāktu etnogrāfisku konkrētību. Pētījuma laukam pieiets no iekšējās jeb emiskās perspektīvas, un tas kontekstualizēts funkcionāli, situatīvi un pēc tā kultūrnozīmes (Bauman 1994). Lai izprastu reģionālos tautas dievbijības attīstības posmus, plašāka uzmanība vērsta uz vēsturisko kontekstu. Turpretī, lai izprastu pierobežas specifiku, uz to raudzīts no pierobežas studiju perspektīvas. Tautas dievbijība skatīta tās iemiesotībā (*embodiment*) un izpildījumā jeb performancē. Šī pieeja atklāj, kā dzimte, vecums un paaudžu attiecības ietekmē tautas dievbijības izpausmes. Lai nodrošinātu empīrisku datu caurspīdīgumu, sniegts detalizēts ieskats lauka darbā, kas hronoloģiski izdalīts četros posmos, kā arī kritiski izvērtēta pozicionalitāte laukā un datu ierobežojumi.

3.1.1. Lauka pētījums

Pētījuma empīriskie dati iegūti lauka pētījumā, kuru uzsāku 2018. g. vasarā, izmantojot kvalitatīvo datu ieguves veidus: līdzdalīgi un pastarpināti novērojumi, lauka dienasgrāmata, fotogrāfijas un daļēji strukturētas intervijas. Lauka pētījumā iegūti arī sekundārie dati, piemēram, vēsturiskie rakstu avoti, mediju materiāls un rakstu darbi. Lauks darbs sadalīts četros hronoloģiskos posmos.

3.1.1.1. Lauka darba posmi

Pirmais posms norisinājās 2018. gada vasarā, kad veicu lauka priekšizpēti. Jūlijā ar velosipēdu izbraucu pierobežu, sākot ar Krievijas pierobežas Briģu pagastu līdz Baltkrievijas pierobežas Kaplavas pagastam. Līdzīgi kā antropoloģe Navaro-Jašina savā pētījumā par pēckara Kipras dzīves telpas ietekmi uz vietējiem iedzīvotājiem, arī es izzināju savas izjūtas, atrodoties pierobežā. Navaro-Jašinas izmantoto afekta (*affect*) konceptu lietojusi arī D. Dzenovska, analizējot tukšošanas Latvijas laukos:

Arī Latvijas laukos tā ir pastāvošā lietu kārtība, kas rada nedrošību, kas rosina tukšuma un dzīves sairšanas izjūtu. Tā ir vajājoša, biedējoša, jo šķiet neizbēgama. Tukšumam un dzīves sairšanai nav konkrēta un lokalizēta risinājuma. Ir sajūta, ka notiek kaut kas pamatīgs, ka parastie orientieri vairs īsti nedarbojas. Vispiemērotākais veids, kā aprakstīt notiekošo, ir to analizēt izjūtu līmenī, ko daudzi Latvijas laukos sastaptie cilvēki arī dara. (Dzenovska 2012, 118)

Šī brauciena laikā nonācu pie pāris kontekstuālām atziņām. Pierobežas pagastos vietējie iedzīvotāji izdzīvo tiešu saskarsmi ar robežsituāciju, kas veido daļu viņu ikdienas (robežsardzes patruļas, rīcības informācija uz ziņojumu dēļiem, robežstabi). Nonākot pierobežas zonā, kurā var uzturēties ar speciālu atļauju, robeža izraisa bijību tās šķietamās neesamības dēļ. Lielu daļu pierobežas joslas klāj mežu masīvi, kas nevis atdala, bet vienoti aug abu valstu pusē. Lokālo ainavu veido neskaitāmas pamestas mājas un sādžas, kas mijas ar sporādiski izkaisītām iekoptām sētām. To slēgtā tipa uzbūve, krāsu kombinācijas un citviet Latvijā neierastie logu aplodu ornamentu dara tās pamanāmas un izraisa emocionālu pārdzīvojumu, redzot to bojāeju.

Tuvāk faktoloģiskajai robežai vietējie iedzīvotāji bija pretimnākoši un vēlējās noskaidrot svešinieku motivāciju atrasties pierobežas joslā, atgādinot par pierobežas atļaujas. Mana interese un mērķis izzināt vietējās tradīcijas izraisīja gan nopūtu par nu jau zaudēto, gan labvēlību īstenot šo nodomu. Šī pirmā izziņas ekspedīcija sakrita ar ikgadējiem svētkiem pirmajā jūlija nedēļas nogalē “Draudzības kurgānā”, kas turpinājās Zilupes dienesta viesnīcas sporta laukumā. Ja medijos vai dokumentālajās filmās tiek uzsvērtas padomju nostalgija un lojalitāte Krievijas politiskajiem spēkiem, tad piedalīšanās saviesīgajā vakarā atklāja pilnīgi citu ainu. Pierobežas joslai piederīgie bija ieradusies, lai pavadītu laiku kopā ar saviem radniekiem, draugiem un paziņām un baudītu diskotēku nakts garumā ar groziņiem un ugunsgrūdu. Iepriekš minētajā pētījumā Navaro-Jašina raksta:

Lefkosijas pierobeža, līdzīgi kā citas vietas, man šķita kā atvērtas brūces. Bet, ja tās tagadējie iedzīvotāji saka, ka viņi tā to neizjūt, tad vai tās nav drupas, kurās šī enerģija aizturēta? Vai

neomulīgā sajūta, kuru izjutu caur savu vēderu, bija tikai manis pašas subjektivitātes atspulgs, mana projekcija uz uzcelto (vai iznīcināto) apkaimi, manas konstrukcijas, mans pārnēsums? (Navaro-Yashin 2012, 132)

Tā vien šķita, ka Latgales pierobežu raksturo izjūta, ka robežsituāciju mainīgie apstākļi ļauj abstrahēties no nespējas ietekmēt neizbēgamo tukšošanu.

16., 17. un 18. attēls. *Tukšošanās Latgales pierobežā. 2018. No privātā arhīva*

Otrais lauka darba posms ilga no 2018. gada rudens līdz 2020. gada martam, kad vairākkārt devos uz pierobežas pagastiem, lai mērķtiecīgi izprastu, kas raksturo tradicionālo pierobežā. To pamatoju Dela Haima novērojumā, ka “katrs cilvēks vai grupa cenšas tradicionālizēt kādus savus pieredzes aspektus” (1975, 353). Vietējo iedzīvotāju tradīciju plašais aptvērums norādīja uz to mainīgo dabu, ko raksturoja vietējās prakses, piederība šaurākam lokam, piemēram, ģimenes tradīcijām, vai plašākam, tautai vai baznīcai. Tradicionālais saistījās ar tām praksēm, kas būtu leģitimētas no kādas autoritatīvas institūcijas (piem., mirušo ofīcijs, kas iekļauts Latvijas Kultūras kanonā) vai folklorai piederīgas (piem., atjaunotās aušanas prasmes šņoru-skalu tehnikā). Turpretī lokālspecifiskā Lieldienu *iešanā allehujā* netika konceptualizēta kā tradīcija un piesaistīja manu pētniecisko interesi. Tai 2019. gada Lieldienu laikā tika veltīta atsevišķa ekspedīcija Krāslavas novada pierobežas pagastos. Šajā ekspedīcijā piedalījās arī Ansis Ataols Bērziņš, ņemot vērā viņa pieredzi, interesi un plašās valodu zināšanas. Veicām aptuveni

astoņdesmit intervijas latviešu, latgaliešu, lietuviešu, krievu, baltkrievu un poļu valodā par vietējām Lieldienu tradīcijām.

Trešais lauka darba posms ir saistīts ar 2020. gada 13. martu, kad pandēmijas dēļ tika izsludināts ārkārtējais stāvoklis un ieviesta virkne ierobežojumu. Pieņēmu lēmumu pārcelties jau tuvāk pierobežai uz Krāslavas novada Grāveru pagastu, kur 2017. gadā tur bija veikusi lauka pētījumu par vietvārdiem. Lauka darbu klātienē nācās apturēt, un bija jārod jauni risinājumi datu ieguvei. Arī slēgtās vai daļēji slēgtās publiskās telpas kā bibliotēkas vai dievnami radīja papildu izaicinājumus pētījuma virzībai. Radās arī jautājumi par to, kā tas ietekmēs tautas dievbijību. Sākumā iedziļinājos vēsturiskajā reģiona kontekstā, izmantojot dažādus rakstu avotus. Darbs ar 19. gadsimta avotiem pavēra plašāku izpratni par katolicisma izplatību, sākot ar 17. gadsimta izskaņu, un ļāva izsekot tautas dievbijības lomai tajā. Īpašu uzmanību piesaistīja grāfu Plāteru darbība Krāslavā un viņu ieviestie Sv. Donāta svētki. Tas sakrita ar laiku, kad viens no rīkiem, ko izmantoju datu ieguvē, bija digitālā etnogrāfija. Vairākas pierobežas draudzes raidīja dievkalpojumus tiešsaistē, kas atklāja arī vietējo draudžu spēju pielāgoties nestandarta apstākļiem. Veicu arī telefoniskas intervijas ar apkaimes ļaudīm, kuri tika uzrunāti sociālajos tīklos un pēc personiskas pazīšanās. Intervijās fokusējos uz Sv. Donāta svētkiem, uzrunājot cilvēkus vecuma posmā starp 20 un 50 gadiem, lai līdzsvarotu informantu vecumu. Šāda pieeja arī pavēra iespēju iegūt detalizētākus atmiņu stāstus par šiem svētkiem.

Ceturtais lauka darba posms ilga no 2021. gada pavasara līdz 2022. gada vasarai. Pulcēšanās ierobežojumi bija atcelti, bet pierobežā tika izsludināts ārkārtējais stāvoklis bēgļu pieplūduma dēļ. Pat ja pierobežas joslas atļaujas nebija spēkā, varēja doties uz pierobežas pagastiem, apmeklēt atsevišķus notikumus, dievkalpojumus vai cilvēkus. Šī pieredze arī lika pārdomāt cilvēkfaktoru, kur robežsargi vienmēr ir bijuši pretimnākoši un saprotoši. Mērķtiecīgi tika izstrādāts plāns ar trūkstošajiem datiem integrālai analīzei. 2022. gada Lieldienās tika atcelti ierobežojumi, kas ļāva klātienē sekot līdzī tautas dievbijībai, piemēram, tautas krustaceļam Krāslavā vai Sv. Donāta svētkiem ar iestiprināšanas sakramenta dalīšanu. Tajā piedalījās arī mans dēls, kurš gāja cauri sagatavošanās procesam. Citkārt vīzu atcelšana no tā paša gada pavasara braucieniem uz Baltkrieviju deva iespēju realizēt sākotnējo ieceri apmeklēt Baltkrievijas pierobežu. Pat ja iegūtie dati un veiktie novērojumi atradās ārpus pētījuma fokusa, šī pieredze ļāva iepazīt iepriekš nojausto vai dzirdēto. Intervijās un sarunās pieminētās vietas vai dievnami ieguva skaidras aprises, kur jāmin Asveja (agrāk – Osveja), Rosica, Bigosova, Druja

un Braslava. Nozīmīgs un noslēdzošs lauka darba posms bija 2022. gada vasara, kad veicu sistemātiskas intervijas ar Zilupes un Ludzas novada pierobežas iedzīvotājiem un tika sasniegta datu saturācija.

3.1.1.2. Pozicionalitāte laukā un pētījuma ētika

2018. gadā uzsāku doktorantūras studijas Folkloristikas programmā un izraudzīju pētīt Latgales pierobežas iedzīvotāju tradīcijas. Idejas pirmsākums radās 2017. gadā, kad maģistrantūras studiju laikā devos lauka pētījumā uz Grāveru pagastu, pievēršoties mājvārdiem, kas doti pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas. Iepazinu vietējos ļaudis, viņu piederības izpratni caur mazskaitlīgi apdzīvotajām sādžām un identitātes specifiku. Tomēr mans priekšstats par tautas dievbijības izpausmēm Latgalē aizsākās jau 2008. gadā, kad man kā cilvēkam, kurš bija dzimis un audzis Rīgā, daļu pamatskolas un vidusskolas pavadījis ārpus Latvijas, pirmo reizi dzīves ceļi aizveda uz Aglonu. Tad radās nojausma par šīs Latvijas daļas īpatno un atšķirīgo, par mijiedarbību ar Romas katoļu baznīcu, kā arī par kultūrvēsturisko fonu, kas to ir veidojis. Arī mana piederība Baznīcai no vienas puses atvieglāja iekšējo darbības principu izpratni, bet vietām arī radīja grūtības atdalīt pētniecisko un cilvēka faktoru, sarunās ar vietējiem draudzes locekļiem. Lielākais izaicinājums bija šis “pats par sevi saprotamais” aspekts, kādu paredz piederība Baznīcai. Ja es apzināti mēģināju attālināties no savām zināšanām un pieredzes, tad bija grūti to vaicāt no apkārtējiem. Piemēram, vienu no integrālākajiem pieredzes stāstījumiem, kuru ierakstīju Zilupē, aizsāk vārdi: “Ziniet, es jau tā ne sevišķi zinu tās tradīcijas... Esmu tepat no Latgales...” Vaicājot par noteiktām tautas dievbijības izpausmēm, bieži saņēmu atbildi: “Neko īpašu jau mēs nedarām... Viss tāpat kā citur...” Līdzīgi, rakstot disertācijas tekstu, nācās pārdomāt, cik detalizēti jāskaidro dažādi ar Baznīcu saistīti termini, kas manā apziņā bija iegājušies kā pašsaprotami.

Šāda veida apņēmība cilvēkam no malas teritoriāli, bet no iekšienes institucionāli, raisīja arī nedrošību par spējām īstenot iecerī pētīt izdzīvoto tautas dievbijību. To pastiprināja apziņa, ka darbs nespēs pārklāt visas iesaistītās puses, aspektus un vienmēr radīs telpu nepilnībām. Pārdomāju arī, kā pētījumu ietekmē manis pašas persona. Antropoloģe Līza Malki (*Malkki*) norādījusi, ka “dzimte, vecums, rase, tautība, nacionalitāte, sociālā klase, temperaments, izdoma, subjektivitāte, pieredze un visa sociālā individualitāte ir konstitutīva lauka darbā” (Malkki 2007, 177). Apzinājos, ka manis pašas tēls kā empātiskai sievietei, kas veic pētījumu par vietējām

tradīcijām, pavēra lielāku dialoga iespēju. Vairākās ekspedīcijās devos ar savu draugu Aivaru Taubertu (viņš ir daļas fotogrāfiju autors), kas ļāva dažādot pētnieka uztveri. Retāk piedalījās arī mans dēls Miķelis. Arī visiem trim 2020. g. martā pārceļoties uz Krāslavas novadu, mainījās izpratne par sadzīvi pierobežā.

Pārdomājot attiecības ar vietējiem iedzīvotājiem, nolēmu pētījumā likt uzsvāru uz tautas dievbijības izpausmēm un pierobežas iedzīvotāju balsis anonimizēt. Pat ja folkloristikas tradīcija paredz izcelt katra teicēja balsi, manā gadījumā tas būtu bijis paralizējoši. Retos gadījumos pierobežas iedzīvotāji sevi redzēja kā teicējus, un dažkārt vien pēc maniem uzstājīgiem lūgumiem piekrita anonīmā formātā dalīties ar savām zināšanām. Pētījuma ētiku pārdomāju un vadījos pēc Amerikas Antropoloģijas asociācijas ētikas vadlīniju septiņiem punktiem:

1. Nenodari kaitējumu.
2. Esi atvērts un godīgs pret savu darbu.
3. Iegūsti apzinātu piekrišanu un nepieciešamās atļaujas.
4. Izvērtē konkurējošās ētikas normas ar sadarbības partneriem un iesaistītajām pusēm.
5. Padari savus pētījuma rezultātus pieejamus.
6. Aizsargā un glabā savus datus.
7. Saglabā cieņpilnas un ētiski profesionālas attiecības. (American Anthropological Association 2023)

Cilvēki man uzticēja savas zināšanas, pieredzi un atklāja personīgu informāciju par savām dievbijības praksēm vai jūtām, un tas arī ir primārais šīs izpētes objekts. Iegūtie dati paver plašu kontekstuālu ainu par dzīvi pierobežā, arī dažādām problēmām, ar ko cilvēki saskaras. Pierobežas iedzīvotāju anonimizēšanai nolēmu neminēt vārdu, vecumu vai dzimumu, atstājot vien pagasta nosaukumu un intervijas gadu atlasītajos citātos. Pat ja izmantotā metode neļauj skatīt, cik intervijas un cilvēku balsis izmantotas datu ilustrācijai, to pamato nepieciešamība pasargāt cilvēku identitātes.

3.1.1.3. Datu apstrāde, analīze un ierobežojumi

Pētījuma empīrisko materiālu veido primārie un sekundārie dati. Primārie ir lauka pētījuma laikā iegūtie dati: daļēji strukturētas intervijas un to transkripti, plašs fotogrāfiju klāsts, video un audio ieraksti un lauka dienasgrāmata, kurā fiksēta pētījuma gaita, veiktie novērojumi un dažādas personīgās pārdomas. Sekundārie ir rakstiski, vizuāli un audiāli avoti: dažādu laika posmu periodika un vietējie laikraksti, plašsaziņas līdzekļos pieejamais materiāls par tautas

dievbijību un/vai pierobežu, arī dokumentālās, mākslas filmas un radio pārraides, kā arī dažāda rakstura literatūra, kurā atspoguļota pētījuma tēma.

2. tabula. Empīrisko datu apjoms, kas iegūts lauka pētījumā laika posmā no 2018.–2022. g.

Posms	Laiks	Vieta	Pamata datu ieguves veids	Dati
1. posms	07.2018	Latgales DA	Novērojumi, sarunas	Lauka d., foto, video
2. posms	10.2018	Indra	Daļēji strukturētas intervijas, novērojumi	Lauka d., 8 intervijas, foto, video
	04.2019	Krāslavas nov.	Intervijas, līdzdalīgais novērojums	Lauka d., ap 80 interviju, foto, video
	01.2022	Pasienas pag.	Novērojumi	Foto
3. posms	03.2020– 03.2022	Krāslavas un Ludzas nov.	Digitālā etnogrāfija, novērojumi, daļēji strukturētas intervijas	Lauka d., 7 intervijas, foto
4. posms	04.2022	Krāslava	Līdzdalīgais novērojums	Lauka d., foto, video
	06.2022	Baltkrievija	Novērojumi	Lauka d., foto
	07.2022	Ludzas nov. D daļa	Daļēji strukturētas intervijas, novērojumi	Lauka d., 17 intervijas, foto

Empīriskie dati sistematizēti atbilstoši pētījuma posmiem un uzglabāti drošā digitālā vidē, lai pasargātu tos no noplūdes. Pēc disertācijas aizstāvēšanas sensitīvie dati tiks izdzēsti. Četros posmos veiktās intervijas iegūtas, vadoties pēc dažādām interviju vadlīnijām. 2018. g. oktobrī Indrā iegūtās astoņas intervijas balstās izziņā par tradīciju uztveri. 2019. g. aprīlī Krāslavas novadā iegūtās intervijas fokusētas uz Lieldienu praksi – iešanu allelujā, aptverot pēc iespējas plašāku cilvēku skaitu, un to garums ir relatīvi īss. 2021. g. pavasarī veiktas septiņas telefoniskas intervijas par Sv. Donāta svētkiem. 2022. g. jūlijā Ludzas novada dienvidu daļā veiktās septiņpadsmit intervijas tiešā veidā mērķēja tautas dievbijību tās daudzveidībā. Darbā ar ierakstiem veikta to pilnīga vai daļēja transkripcija, kas tālāk kodēta digitālajā datu analīzes rīkā Atlas.ti. Dati tika kodēti pēc atvērta tipa, kā rezultātā tika iegūti 114 kodi:

1940. g. 9. okt., 2. p. k., 30. gadi, Adventa laiks, Agates diena, Aglona, aizbraukšana, aizgavēnis, allelujčiki, apbedīšana, aušana, baba, Baļbinavas R. K. baznīca, Blazija diena, baznīcā, baznīcas svētki, bēgļi, bēres, brīnumi, ciema svētki, D[onāta svētku] adorācija, D. apmācības, D. iestiprināšana, D. litānija, D. procesija, D. relikvijas, D. svētki, Dieva stūris, dievkalpojums, ēdiena pasvētīšana, Epifānija, euharistija, gavēnis, ģimene, grēksūdze, identitāte, iestiprināmais vārds, iestiprināšana, iesvētības, Indra, Indras ev. lut. baznīca, Indricas R. K. baznīca, izsūtīšana,

Jāņi, Jēzus Sirds, kapu kopšana, kapusvētki, konfesjonālais dalījums, koris, kristības, Kristus kaps, krusta ceļš, krustvecāki, Laimes muzejs, Latvijas simtgade, laulības, lielā nedēļā, Lieldienas, lietu svētīšana, lūgšanas sadzīvē, Lurdas dievmāte, maija dziedājumi, mājvārdi, migrācija, mirušo oficijs, nacionālā simbolika, negaiss, nodomi misei, Opuļi, padomju laiki, padomju represijas, padomju slēpšanās, pandēmija, Pasiene, pāvesta vizīte, piemiņas pasākumi, pierobeža, pirmā grēksūdze, pirmā komūnija, priesterība, relikvijas, robeža, robežsardze, sadzīve, sakramentālības, silīte, skola, slimnieka sakraments, sods par ķecerību, sv. Antons, sv. Donāts, sv. Jāzepa diena, sv. Ludviga diena, sv. Rohs, sveču vakars, sveču diena, svētceļojumi, talka, tautība, ticība, tradīcijas, trīsvienība, tukšošanās, valoda dievkalpojums, valodas lietojums, vasarsvētki, vietējās problēmas, vietējie iedzīvotāji, zālītes, zāļu diena, ziedojumi, Ziemassvētki, Zilupe, zvani.

Kodi tika apkopoti tematiskās kodu grupās. Divas centrālās tēmas – dzīve pierobežā un tautas dievbijība – deva pamatu pētījuma datu analīzei un izvērstāk skaidrotas attiecīgajās analīzes sadaļās.

Priekšstats par pierobežu drīzāk tiek balstīts tās reprezentācijā. Apkopojot materiālus par pierobežas iedzīvotāju reprezentāciju, tos var izdalīt hronoloģiski, pēc izmantotā medija, kā arī pēc autorības. Dokumentālistikā pierobežu un tās iedzīvotājus rakstiski reprezentējuši Rimants Ziedonis grāmatā “Austrumu robeža” (2008), mijot ar vizuālo – Elīna Kolāte un Elīna Kursīte grāmatā “Latvijas pierobežas pēdējie mohikāņi” (2016), bet kino valodā – Dāvis Sīmanis filmā “Mūris” (2018) un Ivars Zviedris filmā “Valkātājs” (2019). Latvijas Televīzija un Latgales Reģionālā televīzija veidojuši vairākus dokumentālo filmu ciklus par Latgales pierobežu. Tie ir 2018. g. sešu sēriju cikls “Klausītājs” (LTV) un 2019. g. desmit sēriju cikls “Latgales pierobeža – vieta, kur sākas Eiropas Savienība!” (LRT). Cikls “Latgales ciematu stāsti: nezināmais par zināmo” (LRT) arī iekļāvis pāris pierobežas ciemus, piemēram, Indru, bet ciklā “Latgales ciemi – autoveikalam pa pēdām” (LRT) nereti nonāk pierobežā, jo mazāk apdzīvotajos Latvijas nostūros šāds komercijas veids vēl arī tiek izplatīts. Citu reprezentatīvo kopu veido biogrāfiski vai autobiogrāfiski darbi, no kuriem vēlētos izcelt Ivanu Sircovu, kas savos darbos apkopojis plašu kultūrvēsturisko materiālu par Zilupes apkaimi, kā arī sarakstījis savu autobiogrāfiju. Jēkabs Barkāns izstāstījis savas ģimenes pieredzēto holokausta laikā Krāslavā. A. Bojarinova apkopojusi Pasienes vēstures datus un apkaimes iedzīvotāju stāstus. Pierobežas iedzīvotāju reprezentācijas praksēs var nolasīt “ārpusnieka” bijību pret robežsituāciju, ar kuru savā ikdienā sadzīvo pierobežas iedzīvotāji, kas mazāk raksturīgas “iekšējam” redzējumam.

Empīrisko datu ierobežojumus veido vairāki faktori. Uzsākot pētījumu, tika izraudzīta konkrēta ģeogrāfiska lokācija un fokuss uz tradīciju pētniecību. Lauka darba gaitā izkristalizējās, ka pētījuma centrālā ass ir tautas dievbijība. Datu ieguve norisinājās, sašaurinot izpētes objektu, kā rezultātā dati nav vienveidīgi, bet pārklāj vairākas tēmas. Lauka darbs tika pakļauts nozīmīgiem ierobežojumiem. 2020. g. martā tika izsludināta pandēmija un ārkārtējais stāvoklis pierobežā līdz ar bēgļu plūsmu no Baltkrievijas. Ja līdz minētajam datumam bija iespēja tiešā veidā uzrunāt vietējos iedzīvotājus, vēlreiz šāda iespēja radās tikai 2022. g. pavasara izskaņā. Pandēmija ietekmēja cilvēku mobilitāti un fiziskos kontaktus; draudzes dzīve tika pakļauta ierobežojumiem, cilvēkiem radās jauni izaicinājumi, lai īstenotu ar tautas dievbijību saistītas prakses. Piemēram, ja līdz tam bija ierasts skūpstīt krucifiksu, ieejot baznīcā, tad šī prakse tika liegta. Arī intervijās atklājās cilvēku apmulsums dažādu ierobežojumu dēļ, kas arī mazināja regulāru dievnamu apmeklējumu. Pie datu ierobežojumiem jāmin arī sieviešu un vīriešu disproporcija: aptuveni divas trešdaļas no informantiem bija sievietes. Arī dievnamos pulcējās lielāks sieviešu īpatsvars. Pat ja apzināti uzrunāju dažādu vecuma pārstāvjus, tomēr aptuveni divas trešdaļas bija vecumā virs 60 gadiem. Šis apstāklis sakrīt ar pierobežas demogrāfiskajiem datiem. Pie cita veida datu ierobežojumiem arī jāmin valoda. Manas latviešu un krievu valodas zināšanas ir pietiekamas, lai kvalitatīvi veiktu pētījumu, tomēr starp informantiem bija arī tādi, kuriem dzimtā valoda ir baltkrievu un latgaliešu, retāk – poļu.

Datus ierobežo arī cilvēkfaktors. Man neizdevās proporcionālā veidā uzrunāt katru pierobežas draudzi, dažas no tām ir vairāk pārstāvētas, citas – mazāk. Uzrunāju arī vietējo garīdzniecību, bet viņu mazskaitlīgums neļauj pasargāt viņu identitāti, kas pamato šo balsu izslēgšanu no pētījuma. Pie tematiska ierobežojuma arī pieskaitāms tautas dievbijības koncepts, kuru nereti aizstāju ar vietējām katoļu tradīcijām, lai atvieglotu pētījuma uztveri. Izzinot dažādas ar tautas dievbijību saistītas prakses, atdūros arī pret diviem citiem šķēršļiem. Pirmais ir pašu cilvēku kautrīgums atklāt, kādas prakses tiek veiktas, baidoties no izpratnes, ka tie varētu būt “zabboni”, “māņi” vai “burvestības”. Otrais ir nespēja saskatīt savu tautas dievbijības vienreizību, bet to dabiskot, norādot, ka “pie mums jau neko tādu nedara”. Piemēram, iegūstot informāciju par Lieldienu tradīcijām, atdūros pret šādu reakciju: “Bet kāpēc jūs tas tā interesē? Ko tur pētīt? Tur taču nav ko pētīt. Aizejam uz dievnamu, pasvētām olas, maizīti, sāli. Svētdien sēžamies pie galda. Nu tas arī viss.” Izskaidrot paša pētījuma būtību vai tā nepieciešamību ne vienmēr izdevās.

3.1.2. Metodoloģiskās nostādnes

Sabiedrības padziļināta izpēte, iegūstot datus ilgstošos lauka pētījumos, no 20. gs. pirmās puses noteica divus principus: kultūras relatīvismu un vēsturisko partikulārismu. Kultūras relatīvisms paredz to, ka katrā kultūrā jāizprot iekšējie darbības principi, kas jāievēro datu interpretācijā. Tas palīdz risināt etnocentrisma problēmu. Otrs ir vēsturiskais partikulārisms, kas nosaka, ka vēsture arī jāskata no iekšienes. Abu pieeju autors, vācu izcelsmes amerikāņu antropologs Francs Boass (*Franz Boas*) arī izcēla cilvēku spēju pielāgoties videi, kurā viņi atrodas, izveidojot nepieciešamo zināšanu apjomu. Šīs nostādnes nav zaudējušas savu aktualitāti, bet laika gaitā pilnveidotas (skat. Ēriksens 2010, 30–31). Kultūras relatīvisms ietekmēja emiskās un kontekstuālās pieejas attīstību. Vēsturiskais partikulārisms ietekmēja kritisku vēstures vērtējumu, skatot, kā vēstures darbos atklājas varas pozīcijas. 20. gs. vidū folkloristikā notika būtiskas izmaiņas metodoloģijas izvēlē, priekšplānā izvirzot kontekstuālo, performances un intertekstuālo pieeju. To lietojums raksturīgs arī mūsdienu Latvijas folkloristu darbos.

3.1.2.1. Kontekstuālā pieeja

Kontekstuālā pieeja folkloristikā saskan ar antropoloģijā attīstīto Kliforda Ģirca (*Clifford Geertz*) vietējā iedzīvotāja perspektīvu. Kā viens no interpretatīvās pieejas pārstāvjiem Ģircs raksta, ka “sabiedrībām, tāpat kā dzīvēm, ir sava interpretācija. Atliek iemācīties, kā tai piekļūt.” (Geertz 1973, 29) Dace Bula precizē, ka vietējā iedzīvotāja perspektīva “atbalsojās arī citu humanitāro un sociālo zinātņu tendencē sociokulturālas īstenības jēgu apgūt no šai realitātei piederīgo – indivīdu, grupu, kopienu – skatpunkta un rosināja starpdisciplināru interesi par dažādām tautas jeb emisko, jeb vietējo interpretāciju dimensijām.” (Bula 2011, 201) 20. gs. 50.–60. gados tiek nošķirta emiskā (*emic*) un etiskā (*etic*) pieeja, kur emiskā paver skatu no izpētes objekta iekšienes, bet etiskā – no ārienes. Šo nošķīrumu ieviesa amerikāņu lingvists un antropologs Kenets Paiks (*Kenneth Pike*) 1954. gadā, bet jau 1962. gadā to folkloristikā pielāgoja Alans Dandess (*Alan Dundes* 2007, 96). Emiskā pieeja paredz pētnieka spēju ne vien izprast izpētes objekta iekšējo loģiku, bet to arī interpretēt un komunicēt, vadoties pēc tās. Šādas pieejas nozīme arī izmantota vairākos folkloristikas pētījumos Latvijā (piem., Rancāne 2008, Bērziņa-Reinsone 2012). Šajā pētījumā emiskā pieeja ir divveidīga. Tā attiecināma uz Romas katoļu Baznīcu, izstrādājot tautas dievbijības kategorijas, un uz lokālajām tautas dievbijības izpausmēm, kas atlasītas no iekšienes.

Ričards Baumanis (*Richard Bauman*) piedāvājis trīs kategorijas folkloras vienību konteksta analīzei: kultūrnozīme, funkcionālais un situatīvais konteksts (Bauman 1994). Tās arī attiecinātas uz tautas dievbijību. Ar kultūrnozīmi jāsaprot plašāks kultūras konteksts, kas skaidro pierobežas iedzīvotāju identitātes un piederības izpratni un izpausmes. Tas arī attiecināms uz tautas dievbijības izpausmēm. Funkcionālais un situatīvais konteksts vērs uzmanību uz iemiesoto praksi, piekopjot tautas dievbijību noteiktos sociālos kontekstos. Funkcionālais skaidrojums atklājas mijiedarbībā ar individuālām zināšanām, kas iegūtas no dažādiem avotiem, kā arī katra pieredzi tautas dievbijībā. Situatīvais konteksts atklāj, kādos apstākļos tautas dievbijība fiksēta. Tajā mijas novērojumi, naratīvi un rakstu avoti.

Tautas dievbijības pētniecībai Latgales pierobežā atlasīti vēstures avoti, kas saistīti ar reģiona politisko un konfesionālo vēsturi. Izdalītie vēstures posmi saistīti ar valsts un baznīcas attiecībām. Veicot vēstures rekonstrukcijas darbu attiecībā uz dažādu tautas dievbijības izpausmju izplatību, skatīta to loma reģiona katolizācijā. Arī Direktorijs norāda uz tautas dievbijības inkulturāciju. Ņemot vērā Baznīcas hierarhiju un valsts un baznīcas varas attiecības, vēsturiskā konteksta analīzei lietota postkoloniālisma kritika. Kā norāda Benedikts Kalnačs: “Postkoloniālās kritikas rašanos ietekmējusi atšķirīgā pieredze, kāda vēsturiskās attīstības procesos ir dažādām etniskām un nacionālajām kopienām, sociālajām grupām un indivīdiem. Šī metode palīdz izprast, kā ikviena cilvēka dzīvi ietekmē vieta, kur viņš ir dzimis, sabiedrība, par kuras daļu viņš/-a veidojas, sociālā kārtā, kurā cilvēks izaug.” (Kalnačs 2013, 413) Šāda pieeja sniedz pilnvērtīgāku izpratni par varas attiecībām, kas risinājušās Latgales pierobežā, un sociālo realitāti, ar kuru pierobežas iedzīvotāji savā ikdienā saskaras.

3.1.2.2. Iemiesotība un izpildījums

Kopš 20. gs. 60. g. tekstuālo un kontekstuālo pieeju papildina fokuss uz izpildījumu. Kā norāda D. Bula, tajā izceļama: “(1) interese par folkloru darbībā – par lietojuma brīdī notiekošo un iespējamajiem kontekstiem, kas palīdz to interpretēt; (2) darītāja – izpildītāja un klausītāja – novietošana uzmanības centrā; (3) centieni ieņemt lokālās tradīcijas, kultūrpiederīgā skatījumu “no iekšienes uz āru”; un beigu beigās (4) visus minētos aspektus apvienojošais empīrisms.” (Bula 2011, 214) Performances pieeja ir saistīta ar kontekstuālo, kuras gaismā arī izpildījums jāinterpretē. Tradīciju izziņā izpildījums nereti interpretēts kā viens no tās posmiem, ar to saprotot, ka cilvēki var glabāt noteiktas zināšanas par kādu tradīciju, vairs nepiekopjot tās

izpildījumā. Tas saistīts ar performances kompetenci. Zināšanas, kas nodotas no paaudzes paaudzē, var zust, turpretī Baznīcas gadījumā tās tiek regulāri atjauninātas un nodotas hierarhiskā šķautnē.

Pēc sociologa Ērvinga Gofmana (*Erwing Goffman*) 1956. g. sarakstītā darba “Sevis izrādīšana ikdienas dzīvē” performance nonāk sociālo un humanitāro zinātņu redzeslokā. Gofmans aicina skatīt jebkuru ikdienas rīcību tās izpildījumā, lai atklātu sarežģītos sociālos mehānismus, kas to pavada. 20. gs. 70.–80. gados drāmas studiju (*drama studies*) pārstāvis Ričards Šehners (*Richard Schechner*) un simboliskās antropoloģijas pārstāvis Viktors Tērners (*Victor Turner*) apvieno savas zināšanas, lai liktu pamatu performances studijām (*performance studies*). V. Tērners, kurš savu zinātnisko darbību veltījis rituālu izpētei, kritiski izvērtēja antropologu darbu nozarē, rakstot, ka “antropoloģijā pastāvēja tendence atspoguļot sociālo realitāti kā stabilu un nemainīgu, kā harmonisku aprisi, kurā valda savstarpēji saderīgi un loģiski savienoti principi. [...] Noteiktu likumi, paražu un simbolikas ietvars pastāv, taču tas darbojas nenoteiktības, neskaidrības un dažādu iespējamo manevru vidē.” (Turner 1987, 8–9) Performance tautas dievbijībā ir nozīmīga; tā tiek pieņemta darbībā, un šis izpildījums ir gan nozīmīgs, gan vienlaikus mainīgs. Turpretī performativitāte paredz skatīt, kā caur noteiktu performanču izpildījumiem tiek nostiprinātas, piemēram, dzimtes lomas vai hierarhija. Pētījumā varas attiecības skatītas četros līmeņos.

Pirmkārt, tas ir politiskais aspekts, kur pierobežas iedzīvotāji piedzīvojuši dažādu suverenitāšu maiņu un robežas atvērtību / aizvērtību. Cilvēku mobilitāte, sociālo saikņu veidošana un uzturēšana un noteiktu vēlamu / nevēlamu attieksmju un ideju paušana pakļauta varas nostādņēm. Otrkārt, tas ir hierarhiskais aspekts Romas katoļu baznīcā, kur izpratne par noteiktu reliģisku prakšu lomu, veidolu un pēctecību ir bijusi mainīga. Baznīcas autoritātes retāk rod telpu dialogam, bet – kā uzsvērts iepriekš, veic nemitīgu korekcijas darbu tiecībā pēc universalitātes. Arī Baznīca ir pakļauta varas attiecībām ar valsti, kur tai jārod dažādas stratēģijas, īstenojot savas varas pozīcijas nostiprināšanu. Treškārt, kritiski jāizvērtē sociālās varas attiecības, kas pakļautas noteiktiem priekšstatiem par dzimumu. Sievietes un vīrieši ieņem noteiktas lomas savās mājāsaimniecībās, sociālajos lokos, tāpat – arī Baznīcā. Tautas dievbijības izpausmes saistītas arī ar dzimti, kur viens no izteiktākajiem dalījumiem paredz vīriešu varas pozīciju Baznīcas klerikālajā hierarhijā un izteiktu sieviešu dominanti draudžu aktivitātē. Ceturtkārt, jāņem vērā varas attiecības ģimenē. Tās ir attiecības starp dažādām paaudzēm, kas ir

nozīmīgas tradīciju pētniecībā, kur pieņemts uzmanību vērst uz vecāka gadagājuma cilvēkiem. Zināšanu pēctecība tiek nodota no paaudzes paaudzē, kas veicinājusi izpratni par tradīcijas vertikālo dabu. Tomēr tās lielāko tiesu tiek izdzīvotas horizontāli, kur katra paaudze tās iemieso sava laikmeta gaismā.

Iemiesotība (*embodiment*) ir analītisks rīks antropoloģijā, kas paredz, ka “ķermenis nav izpētes objekts, kas jāpēta attiecībā pret kultūru, bet tas ir kultūras subjekts” (Csordas 1990, 5). Šāda pieeja paver vairākas izpētes perspektīvas tautas dievbijības izpratnei. Apvienojot ar izpildījuma redzējumu, iemiesotība atklāj, kā caur ķermenisko pieredzi tiek īstenotas dažādas prakses un tiek veidota piederības izjūta. Iemiesotība nenodala ķermeņa un prāta attiecības, bet tieši pretēji nojauc dualitātes principu. Tā ir nozīmīga reliģisko rituālu analīzē, pie kā arī pieder tautas dievbijība. Pētījumā iemiesotības koncepts izmantots tautas dievbijības valodas analīzē. Iemiesotība arī atklājas sadzīvē pierobežā.

3.2. Pierobežas iedzīvotāju pētniecība

Robežas studijas (*border studies*) kā atsevišķa zinātnes apakšnozare attīstījās 20. gs. otrajā pusē, tomēr robežu pētniecībai ir senāka priekšvēsture. Tā saistīta ar ģeopolitiku, kur robežu fiksēšana noteica varas pozīciju nostiprināšanu. Robežu studijas ir starpdisciplināras; tās ir saistošas politologiem, sociologiem, etnologiem, psihologiem, antropologiem, valodniekiem un ģeogrāfiem (Kolossovs 2005, 607). Robežu studiju pētnieki norādījuši, ka nācijvalstis un izpratne par robežām ir attīstījušās paralēli, kas radīja priekšstatu par vēstures gaitā “dabiski” nostiprinātām robežām (Laine 2015, 18). Postmodernisma un postkoloniālisma ietekmē mainījās izpratne par robežām un to pētniecību. Tādi notikumi kā dekolonizācija, aukstais karš, PSRS sabrukums vai 2001. g. 11. septembra terorakti atklāja robežu mainīgo dabu, robežu veidošanu kā procesu un robežsituācijas performativitāti.

Pierobežas iedzīvotāju pieredze kļuva par nozīmīgu izziņas avotu, lai izprastu ar robežu saistītos sociālos procesus, jo “pierobežas iedzīvotāji apdzīvo telpu, kur viņi top par lieciniekiem kustīgai robežai, un viņi konfrontē, pārvar un pielāgojas šai kustībai” (Konrad 2015, 5). Izpratne par robežu kā mainīgu, plūstošu un sociāli konstruētu atklājas arī pierobežas iedzīvotāju piederības izpratnē. Tā saistīta ar robežu performatīvo dabu, kur valstis nostiprina savas varas pozīcijas, nosakot šķērsojamības priekšnoteikumus. Kā norāda Anssi Pāsi (*Anssi Paasi*), “robežas

ir ļoti sarežģīts sociālo institūciju kopums, kas pastāv dažādos telpiskos mērogos un ir saistītas ar dažādām sociālām praksēm un diskursiem, kurās robežas izveidotas un tajās rod jēgu” (Paasi 2011, 28) Pētījuma gaitā iegūtie empīriskie dati ļauj izprast ikdienas dzīvi Latgales pierobežā. Aptuveni sestā daļa no interviju kodiem saistīta ar pierobežu, kas kā tēma bija aktuāla teju katrā sarunā vai intervijā. Apkopojot kodus tematiski, tie ir ar pašdefinīciju saistīti jautājumi (tautība, identitāte, konfesionālā piederība), tie skar mobilitāti (robežas šķērsošana, bēgļi, tukšošanās un aizbraukšana), apskata suverēnās varas izpausmes (robežsardze, nacionālā simbolika), kā arī sadzīvi (valodas lietojums, vietējo iedzīvotāju rūpes, tradīcijas).

3.2.1. No stabilas uz plūstošu robežas izpratni

Robežu pētniecībā dominē vienojoša izpratne par to, ka robežas ir nozīmīgs pētniecības fokuss divu triviālu iemeslu dēļ: pirmkārt, robežas pastāv, otrkārt, robežas ir cilvēku noteiktas, un tajās tiek risinātas varas attiecības. Robežu studijas piedzīvoja kritisku attīstības posmu pēc PSRS sabrukuma 20. gs. 90. gados, kad uzmanību piesaistīja globalizācija un “bezrobežu” (*borderless*) pasaule. Deivids Ņūmens (*David Newman*) par šo laika periodu raksta, ka “pasaulē ar netraucētu globālo plūsmu, it īpaši informācijas un kapitāla kontekstā, robežas tika uzskatītas par liekām” (Newman 2011, 39). Pēc 2001. g. 11. septembra teroraktiem robežas atkal tiek nostiprinātas, un pieaug cilvēktiesību pārkāpumi, kas ataino robežu politisko sensitivitāti. Arī kopš 2021. g. Eiropas Savienības un Baltkrievijas pierobežā tiek problematizēts cilvēktiesību pārkāpumu jautājums attiecībā uz pastiprināto bēgļu plūsmu. Vairāki pētnieki atsaukušies uz itāļu filozofa Džordžo Agambena (*Giorgio Agamben*) argumentu, ka robežu *raison d'être* saistīta ar liegumu (Sadowski-Smith 2011, Salter 2012). Tas paredz, ka centrālais varas pozīcijas izpausmes veids ir cilvēku identitātes verifikācija, noteiktā robežsituācijā nošķirot “derīgos” un “nederīgos”. Kolosovs un Skots (2013) uzsver robežu komplekso dabu, izceļot darbu, kas saistīts ar to fiksēšanu, uzturēšanu un spriedzes situāciju risināšanu. Autori norāda, ka “varas elites izlemj, kad un kura interesēs izveidot un noturēt robežas, kā arī, kuros brīžos un kā atvērt vai pat nojaukt robežas” (Kolosov, Scott 2013, 5). Robežu mainīgā daba raksturo arī Latgales pierobežu 20./21. gadsimtā.

Robeža ar Krieviju un Baltkrieviju tika nostiprināta pēc Latvijas Republikas neatkarības iegūšanas un atgūšanas, bet padomju laikos tā bija atvērta. Mūsdienās to raksturo arī plašāks ģeopolitisks konteksts; tā ir Eiropas Savienības un NATO ārējā robeža. Pētījuma tapšanas laikā

dienvidastrumu robežas nostiprināšanu veicināja tādi notikumi kā pastiprināta bēgļu plūsma no Baltkrievijas vai Krievijas pilna mēroga iebrukums Ukrainā. Medijos aizvien lielāka uzmanība pievērsta hibrīdkaram, interpretējot bēgļu plūsmu kā apzinātu stratēģiju, lai destabilizētu situāciju uz robežas. Savā pieredzē par robežu un tās šķērsošanas iespējām pierobežas iedzīvotāji robežsituāciju maiņu izdzīvojuši plūstoši, piedzīvojot tās dažādas atvērtības vai aizvērtības pakāpes:

Tagad jau ir citi laiki. Eiropa. Un viss, kas notiek ar robežu... Kad pārbraucu uz šejieni, robeža jau bija ciet. Tos laikus, kad brauca pēc maizes un šņabja uz Bigosovu, nepiedzīvoju [*smejas*]. (Indrā, 2018)⁸

Nekas tāds īpašs nebija jūtams, tā robeža savulaik bija diezgan caurspīdīga. Es pats piehaltūrēju, liku robežstabus. Pēc dažiem gadiem jau vajadzēja dabūt atļauju. Kad iestājās Eiropas Savienībā, tad gan to robežu uztaisīja, kā vajag. (Brīgos, 2022)

19., 20. un 21. attēls. Dažādi robežas marķieri Latvijas dienvidaustrumos. 2022. No privātā arhīva

Robežas atvērtība vai aizvērtība tiek pieņemta kā objektīvs fakts, un pret to nolasāma distancēšanās. To var skaidrot ar valsts politiku attiecībā uz robežas apsardzību. Gan pēc Latvijas

⁸ Šeit un turpmāk izmantoti citāti no intervijām. Kā jau norādīts metodoloģijas sadaļā, izraudzīts anonimizēt cilvēku identitāti, citātos norādot intervijas vietu un gadu.

Republikas neatkarības iegūšanas, gan atgūšanas robežsardze ir bijusi viena no tām institūcijām, kur reģionālā piederība ir bijusi noteicoša darbinieku atlasē:

Robežsargi nav vietējie iedzīvotāji. Pirmkārt, latviešu valodas likums. Daudzi puīši, kā saka... tai laikā pabeidza krievu vidusskolu. Tad pilsonības jautājums. Daudzi negāja uz visu to epopeju un nekārtoja tos eksāmenus, lai tikai kļūtu par robežsargu. Vietējo robežsargu, konkrēti Indrā, nav neviena. (Indrā, 2018)

Pierobežas iedzīvotāji nav institucionalizētā veidā piesaistīti robežas apsardzībā, tomēr tas nenozīmē, ka tiktu apšaubīta tās nepieciešamība. Robežsituāciju maiņa tiek faktoloģiski pieņemta, un ar to saistītie ierobežojumi – ievēroti.

Arī vietējo iedzīvotāju sadarbību ar robežsardzi, piemēram, ziņojot par nelegālām aktivitātēm, vairākkārt uzsvēruši paši robežsargi, ar kuriem regulāri sastapos lauka darbā. Tikmēr cits piemērs par to, kā tiek izdzīvota tukšošanās pierobežā, atklājās refleksijās par bēgļu plūsmu:

Bet es jau redzu to dzimstību. Ķīnieši pie mums nenāk, un viņus arī šeit pie mums neviens neatstās. Ir bijuši albāņi. Bija vienreiz pie pieturas jau saķerti, stāvēja rindīnā. Nemāku pateikt, pa kuriem krūmiem nāk vai pa dzelzceļu ložņā. Mums te viens bijušais kolēģis strādā robežsardzē. Un es smeļoties viņam saku: “Tu neved visus projām, atstāj mums kādu!” Lai mums asins pamainās, bērni būs smukāki. Tāda tā dzīve. (Indrā, 2018)

Tas ir saistīts ar pierobežas demogrāfisko situāciju, kuru raksturo augsta mirstība, zema dzimstība, emigrācija un sabiedrības novecošana.

Lai stiprinātu nacionālo identitāti, no citiem Latvijas reģioniem vēsturiski tikuši sūtīti ne tikai robežsargi, bet arī skolotāji. Izglītības sistēma ir viena no valsts ideoloģiskā aparāta institūcijām (Althusser 2006, 92), un pierobežas iedzīvotāju pieredzē tā atklājās kā suverenitātes izpausmes veids:

Skola ir būvēta 1932. gadā. Laika gaitā ir bijusi gan latviešu, gan baltkrievu, gan krievu skola. Pēdējā posmā Indrā bija divas skolas – pamatskola un vidusskola, un skolēnu skaita samazināšanās dēļ abas tika apvienotas. [...] Skolā ir tikai latviešu plūsma. Mēs mācām bērnus latviešu valodā. Tas ir ļoti grūti, jo visas ģimenes ir krievvalodīgās. (Indrā, 2018)

1956. g. mēs pārbraucām uz Zilupi. Man palicis tikai viens iespaids, jo tur [Istrā] es mācījos latviešu skolā, bet, kad pārbraucām uz Zilupi, man vajadzēja iet krievu skolā, un mani nepaņēma 4. klasē, bet 3. klasē. To es atminos, jo mamma negribēja, ka es vēlreiz eju 3. klasē, bet direktors teica, ka es nepavilkšu. (Zilupē, 2022)

Valsts politika, kas tiek īstenota caur izglītības sistēmu, atklāj problemātisko valodas lietojuma jautājumu. Daudzi pierobežas iedzīvotāji savas dzīves laikā pieredzējuši valodas politikas maiņu,

ģimenēs tiek lietotas dažādas valodas, un valsts nekonekventā vai mainīgā attieksme valodas politikas īstenošanā pierobežā tiek izdzīvota kritiski.

Pie valsts ideoloģiskā aparāta institūcijām pieder arī informatīvā telpa, kas Latgales pierobežā ilgstoši ir bijusi atstāta novārtā. 2019. gada jūlijā jaunievēlētais Latvijas Republikas prezidents Egils Levits savā pirmajā reģionu vizītē devās uz pierobežas ciemu Indru, kuras laikā uzsvēra:

Manuprāt, svarīgi ir, lai visas Latvijas teritorijā ir pieejama Latvijas informatīvā telpa. Pat nezinu, kā lai to nosauc – to, ka 30 gadus pēc Latvijas valsts neatkarības atjaunošanas ir vēl dažas vietas Latvijā, kur šī telpa nav pieejama. [...] Informatīvā telpa un līdz ar to valoda lielā mērā arī nosaka, veicina piederības sajūtu valstij. Pierobežas iedzīvotāji to izjūt skaudrāk un asāk nekā varbūt tie, kuri dzīvo tālāk no robežas. (Valsts prezidenta kanceleja 2023)

Kristine Berskena un Judīte Mīgelbrinka norāda, ka “pierobežas zonas ir vitālas vietas, kur tiek praktizēta un reprezentēta suverenitāte, kas izpaužas konkrētās reprezentācijās un praksēs” (Beurskens, Mīgelbrink 2017, 753). Latvijas Republikas varas institūciju neveiksmīgi īstenotā politika savas varas nostiprināšanā atklājas kādas Indras iedzīvotājas izjūtās:

Pie mums saka tā – te ir Indra, bet tur ir Latvija. Tas vēl no tiem laikiem, kad brauca piepelnīties. Tad tā arī teica: “Brauksim uz Latviju!” Mūs nepieņem kā... Bet mēs ļoti vēlētos, lai mēs būtu vienlīdzīgi. Tas nekas, ka mēs krieviski runājam, šī taču ir mūsu zeme, nekā cita mums nav. (Indrā, 2018)

Robežu politiskā sensitivitāte, kuru izjūt pierobežas iedzīvotāji, kas savā dzīves laikā ir piedzīvojuši robežsituāciju maiņas, ir vēl viens iemesls, lai neveidotu tiešu sasaisti ar suverēno varu. Tiek meklēti citi piesaistes punkti, piemēram, reģionālā piederības izjūta.

3.2.2. Sadzīve pierobežā

Datu kodos iezīmējās trīs nozīmīgākās tēmas par sadzīvi pierobežā: iedzīvotāju skaita kritums (tukšošanās, aizbraukšana), vietējā identitāte (valoda, konfesija, etnicitāte) un sadzīves problēmas un to risinājumi. Viens no saturiski spēcīgākajiem darbiem, kas raksturo situāciju Latvijas laukos, ir 2012. g. izdotā D. Dzenovskas grāmata “Aizbraukšana un tukšums Latvijas laukos: starp zudušām un iespējamām nākotnēm”. Autore argumentē, ka “nacionāli valstiskā ētiskā tradīcija, kurā tiek diskutēts par aizbraukšanu, pieņem, ka pastāv fundamentāla saikne starp nacionālo kopienu un teritoriju. Aizbraukšana izaicina šo pieņēmumu, jo tie indivīdi, kas tiek uzskatīti par šai ētiskai tradīcijai piederīgiem, masveidā rīkojas citādāk.” (Dzenovska 2012,

51) Pierobežas iedzīvotāju naratīvi par aizbraukšanu mijas starp nožēlu un nepieciešamību. Pēc vidusskolas pabeigšanas izteikts vairākums jauniešu dodas prom no pierobežas, lai studētu vai meklētu darba iespējas, arī ārzemēs:

Bet nu... tie lauki... mans bērns nemācīsies šeit, es paņēmu čemodānu un aizbraukšu projām. Māja? Nu ko māja – māja ir māja. Tas ir sarežģīti. Nu šis laiks – tas pārmaiņu laiks, nezinu, sarežģīts šis pārmaiņu laiks. Nu tā depresija dažreiz uzkāpj virsū, jo es saprotu, ka tas bērns būs jā māca, man būs nauda jāpelna un es saprotu, ka šeit es to vairs nenopelnīšu. (Indrā, 2018)

Pieraksti – mēs tuvojamiem pasaules galam. Daudziem šeit dzīvojošajiem bērni aizbraukuši uz ārzemēm strādāt. Daži saka, ka uz ārzemēm aizbraukuši paši švakākie. Neuzskatu, ka uz ārzemēm muļķīši aizbrauca, muļķīši, kuri negrib strādāt... nē, tie paši nevērtīgākie šeit palika.

Tur aizbrauca tie, kuri spēj konkurēt. Šeit palika bezatbildīgie. (Indrā, 2018)

Aizbraukšana saistīta ar socioekonomisko faktoru, kur pierobežas iedzīvotāji saskaras ar ierobežotām iespējām izglītoties, strādāt vai attīstīt saimniecisko darbību. Kā iezīmējas pēdējā citātā, vietējie iedzīvotāji arī labi apzinās vietējo iedzīvotāju problēmas, piemēram, alkoholismu. Šis sociālais fons trāpīgi ieskicēts kādas pierobežas skolas kontekstā, kas uzņemas arī sociālā atbalsta funkciju:

Tā mamma, 30 gadi, bet nu ir septītais bērns uztaisīts *po pjanki* [alkoholiskā reibuma stāvoklī]. Mēs jau smejamies, ka, ja pilsētā ir citas problēmas, tad mums sākumā vajag Jānītīm tīras drēbes apģērbt, lai sāktu mācīt. Viņš ir jāpabaro, jo viņš pirmajā stundā sāk zīst dzēšgumiju, zīmuli, jo viņš nav ēdis. Tas ir drausmīgi. Es dažkārt ieeju skolotāju istabā, un man bimbiens nāk virsū. Ka tu neko nevari izdarīt... Un kāds tur lietvārds vai darbības vārds! Vai uztura piramīdas mājturībā? Ka viņš nosiekalojies, jo nav ēdis. *Snachala otmyt', potom pokormit', a potom uchit'*. [Sākumā nomazgāt, tad pabarot un pēc tam mācīt.]

Lauka pētījuma gaitā pārdomāju, kādā veidā vietējie iedzīvotāji rod savus piesaistes punktus dzīvei, kurā neizbēgami jāsaskaras ar grūtām situācijām, pamestu ēku rēģiem un sabiedrības novecošanu.

D. Dzenovska lieto Lorenas Berlantas “cietsirdīgā optimisma” konceptu: “Cietsirdīgais optimisms ir stāvoklis, kad tiekšanās pēc labas dzīves, piemēram, saimniekošana laukos, rada piesaisti šim labas dzīves modelim, taču tie apstākļi, kas jāpārvar ikdienā, lai šādu modeli sasniegtu, padara dzīvi grūti dzīvojamu, pat neciešamu” (Dzenovska 2012, 118). Viens no veidiem, kā palicēji veido savus piesaistes punktus, ir caur kultūras aktivitātēm, kas ļauj uzturēt sociālas saiknes:

Faktiski bija jādama, ka tos pasākumus... nu nevis lielā apjomā, bet tieši tādu, kas tautu savilktu drusciņ kopā. Jo pa šiem gadiem... katrs sēž savā stūrītī. Tad nu sākās ideja par Ievārījuma svētkiem. Tas nav tāds grandiozs pasākums, bet vairāk vietējie svētki. Brauc arī no... mazbērni, no atvaļinājumiem – bērni, ciemiņi. Tā mūsu iedzīvotāju skaits palielinās. Un tad svētki vēl vairāk pievelk cilvēkus. Pašnodarbinātie, viņi arī grib sevi parādīt un mēs gribam uz viņiem paskatīties. Lai mēs nepazustu viens no otra skatieniem. (Indrā, 2018)

Vēlme pēc saliedētības nonāk priekšplānā, kur pašorganizācija ieņem būtisku lomu. Līdzīgi, apskatot lokālās identitātes paškonstruēšanu dzīvesstāstos Goliševā, Līga Volkopa norāda: “Šobrīd Kārsavas novads un Goliševas ciems ir kļuvis par slāvu un latviešu kultūru, tradīciju krustojšanās vietu. Šeit dzīvojošajiem nav būtiski akcentēt kādas noteiktas valsts (Krievijas, Latvijas) tradīcijas, bet iekļaut tās vienotā telpā, pierobežas joslā, pieņemt to līdzāspastāvēšanu un mijiedarbību.” (Volkopa 2011, 34) Tradīcijas kļūst par vienojošo elementu cilvēku savstarpējās attiecībās, pārkāpjot etnisko vai kādu citu kategorizēšanu.

Ēva Kaisa Prokola (*Eeva-Kaisa Prokkola*) savā pētījumā par Somijas un Zviedrijas pierobežu iedzīvotāju identitāti norāda: “Saikne starp kultūru, etnicitāti un identitāti ir problemātiska, jo tā paredz cilvēka identitātes noteikšanu no augšas – piedēvējot to, ko viņš vai viņa pats nevar definēt. [...] Pierobežas iedzīvotāju identitāte var tikt saprasta caur tās naratīvu, performanci un iemiesotu pieredzi ikdienas aktivitātēs [...] konkrētā reģionā.” (Prokkola 2009, 25) Pētījumi atklāj spēju sekmīgi sadzīvot, līdzpastāvēt etniskajai, konfesionālajai un valodu dažādībai. Pat ja intervijās un sarunās pierobežas iedzīvotāji piesauc dažādas tautības – latviešus, latgaliešus, baltkrievus, poļus, krievus, ukraiņus, moldāvus u. c., tad lielāks uzsvars vienmēr tiek likts uz sajaukšanos un migrāciju:

Pēc tradīcijām, pēc dzīvesveida, pēc mentalitātes mēs esam ļoti līdzīgi baltkrieviem, latgaliešiem un nedaudz lietuviešiem. Mēs viņiem līdzināmies. Ne īstēniem latviešiem. Ja pēc rakstura, pēc runas veida, mēs jau vairāk... piemēram, Asūnē jau ir izteikti latgalieši, un viņi no mums atšķiras. (Indrā, 2018)

Henks van Hautums (*Henk van Houtum*) asi uztver kategorizēšanas problemātiku: “Cilvēkiem nepatīk, ka viņus ieliek kategorijās. Paradoksāli, tas it tieši tas, ko zinātnieki dara. Viņi atlasa, interpretē, apraksta, definē un klasificē. Nemitīgi tiek strādāts pie “robežu” vilkšanas starp grupām, indivīdiem un objektiem.” (Houtum 2000, 74) Jānošķir cilvēku pašidentificēšanās no akadēmiskas vai institucionālas pieejas kategorizēt noteiktas cilvēku grupas. Laura Asmuth (*Laura Assmuth*) norāda par Krievijas un Baltijas valstu pierobežas iedzīvotājiem: “Mūsdienu

etniskā identitāte nav ekskluzīva: cilvēki, kuri dzīvo triju valstu pierobežā, turpina izvēlēties noteiktu etnisku identitāti, bet dažkārt viņi dos priekšroku justies kā pierobežas iedzīvotāji, ciematnieki, savas valsts vai Eiropas pilsoņi, kas būs atkarīgs no konteksta.” (Assmuth, 2006, 16) Pašidentifikācijas jautājums atklājas arī valodas lietojumā:

Mums ir daudz vārdu, kas no baltkrieviem ir aizgūti, jo mums jau te robeža tepat blakus. Daudzas atraities pēc kara arī apprecējās ar baltkrieviem. Un viņi arī kā kurš, viens ļoti ātri iemācījās runāt latgaliski, a otris ne mūžam. Ar savu dēlu es tā arī krieviski runāju. Nu nevaru es savādāk. Viņu samīlot vai sabārt es varu tikai krieviski. Viņš tā labāk saprot. (Šķaunē, 2022)

Es krieviski runāju nepareizi. Es taču jūtu, ka veidoju teikumus gramatiski nepareizi. Bet es tieši tā vēlos izteikties un ne savādāk. Un tad ir kāds vārds, kas man ir ļoti tuvs tieši latviešu valodā. Pat dažkārt vairs nevaru atcerēties, kā to krieviski pateikt. Nu tāda mums situācija ar tām valodām... pavisam neskaidra. (Indrā, 2018)

Pieņēmums par krievu valodu kā centrālo saziņas veidu būtu jāizvērtē kritiski. Tas ir viens no visbiežāk sastopamākajiem saziņas veidiem, tomēr, kā liecina, piemēram, 2019. g. ekspedīcija Krāslavas novada pierobežas pagastos, uzrunājot cilvēkus citās valodās (piemēram, baltkrievu, poļu vai latgaliešu), cilvēki priecājās par iespēju izmantot savu dzimto valodu saziņā. Pierobežas iedzīvotāji uzsver šo “nepareizo” krievu valodu, leksikas aizguvumus no citām valodām vai specifisko situāciju ar valodu dievkalpojamos. Olga Kara (Cara 2010) savā pētījumā par Baltinavas pierobežas identitātes aspektiem uzsver, ka tā nebūtu jāskata statiskā, bet kā kontekstuāla un mainīgā gaismā.

3.2.3. Konfesionālās robežas

Latgali un tās pierobežu raksturo dažādu konfesiju līdzpastāvēšana. Katolicisma izplatību veicināja reģiona pievienošana Lietuvas-Polijas ūnijai 17. gs vidū; vecticībnieki ieradās 17. gs. otrajā pusē, bēgot no vajāšanām; pareizticība nostiprinās 19. gs., un ir cieši saistīta ar cara armijas karavīru izvietošanu; ebreju kopienas attīstās līdz ar dažādu pilsētu attīstību, bet evaņģēliski luteriskās draudzes pierobežā radās 20. gs. pirmajā pusē. Vēsturiskā uniātu klātbūtne ir savā laikā raksturojusi apkaimes konfesionālo daudzveidību. Latgalē vienlīdz blīvi rodami Romas katoļu baznīcas dievnami, bet sporādiski izkaisīti pareizticīgo dievnami vairāk klātesoši Krievijas pierobežā. Vecticībnieku lūgšanu namu izplatība no dienvidu puses sākas Lietuvas un Baltkrievijas pierobežā, blīvi pārklājot reģionu līdz Rēzeknes apkaimei, bet nav sastopami

Krievijas pierobežā. Luterāņu dievnami atrodami Daugavas dienvidu krasta pierobežā un vietām Latgales ziemeļu daļā. Lielākajās Latgales pilsētās atrodas visu minēto konfesiju dievnami.

Daudzi pierobežas iedzīvotāji savās mājsaimniecībās izdzīvo konfesionālo dažādību. Tā pamatā notiek, apprecoties cilvēkiem no dažādām konfesijām – visizplatītāk – katoļu un pareizticīgo starpā. Piemēram, 2019. g. ekspedīcijā par Lieldienu staigāšanu allelujā daudzi norādīja, ka tiek svinētas gan katoļu, gan pareizticīgo Lieldienas. Neatkarīgi no konfesionālās piederības šo, pēc izcelsmes katolisko tradīciju, zināja un ievēroja visi:

Pie mums viņi [allelujčiki] ienāk koridorī un sāk dziedāt dziesmu “Kristus augšāmcēlies”. Viņi dzied poļu valodā. Es tās dziesmas vārdus nesaprotu, jo es neesmu katoliete. Es esmu pareizticīgā. Un arī tagad mēs sagaidīsim katoļu Lieldienas, un pēc tam svinēsim arī manas Lieldienas. (Indrā, 2019)

Šī dažādība svētku laikos netika norādīta kā konfliktējoša. Nereti izcelts tieši pretējais: dažādība papildina svinamo dienu skaitu. Arī starp vietējo garīdzniecību, piemēram, Zilupes pusē, izveidojusies savstarpēja sveikšanas tradīcija:

Mums te ir ļoti daudz sajauktas ģimenes. Sieva katoliete, vīrs pareizticīgais, bērni pareizticīgie. Piemēram, sākumā ir mūsu Ziemassvētki, pie mums nāca arī baķuška, dievkalpojuma sākumā viņš visus apsveic, pasaka kādu runu un noteikti kādu dāvanu uzdāvina priesterim. Kādu ikonu vai kādu grāmatu, un dodas prom. Uz dievkalpojumu nepalika. Un mūsu priesteris arī gāja uz viņu baznīcu uz viņu Ziemassvētkiem. Toleranti. (Zilupē, 2022)

Jau atkal jāmin pierobežas iedzīvotāju pieredze 20. gs. garumā, kur dažādo valsts varu attieksme pret reliģiju ir bijusi mainīga. Arī savstarpējās attiecības ir bijušas pakļautas tādiem vēsturiskiem posmiem kā pareizticības nostiprināšanās Krievijas impērijas laikā. Tās rezultātā arī pilnībā tika iznīcinātas vietējās uniātu draudzes. To trāpīgi iezīmē kāds Zilupes iedzīvotājs, kurš izdalīja dažādos posmus konfesiju līdzpastāvēšanai:

Šeit apkaimē ir daudz pareizticīgo baznīcu. Slobodka, Zilupe, Lauveri, Istra... Briģos arī kapi faktiski vieni pie otra – katoļu un pareizticīgo. Mans iestiprināmais krusttēvs bija dzimis 1915. gadā, viņš man stāstīja, ka tas skaitījās liels grēks, ja tu aizgāji pie pareizticīgajiem uz baznīcu. Nedrīkstēja. Padomju laiks satuvināja visas konfesijas. Bet vēsturiski tas zobš vienam uz otru ir palicis. (Zilupē, 2022)

Šāda rivalitāte mūsdienās ir retāk sastopama. To var skaidrot ar padomju laikiem, kad satuvināja vienota pretošanās represijām. Jau atkal Otrais pasaules karš pilnīgi iznīcināja vietējo ebreju

kopieni, kā arī, atskaitot Krāslavu, novājināja un beigu beigās arī pakļāva izmiršanai protestantu draudzes.

Ģimenēs, kurās rodama piederība vairākām konfesijām, tās ne vienmēr tiek praktizētas; virsroku ņem tā, pie kuras pieder aktīvākais ģimenes loceklis ticības un baznīcas jautājumos, kā tas ir noticis kādā Šķaunes ģimenē:

Tad ir jautātās ģimenes. Man arī vīrs ir baltkrievs. Pareizticīgais. Bet viņš man ir tāds... viņš jau tikai pasaka, ka viņš ir pareizticīgais, bet ne viņš uz to savu hramu ietu, viņš nekā nezina. Viņš ir palicis par jau gandrīz par katoli. Kā es saku, tā viņš dara. Kad es saku, ka mēs oblātītes ēdīsim, tad arī viņš apēd. Viņš neko īpaši neprotestē. Viņš vienkārši ir kristīts pareizticībā, tas arī viss. Viņš ir palicis tāds kā mūsējais, tā kā mēs visi (*smejas*). Bērnu arī mēs šajā baznīcā nokristījām, un viņš arī nekā neteica. Arī vedekla, kaut luterāne... viņi šeit salaulājās. (Šķaune, 2022)

Līdzīgi kā piemērā par Lieldienu svinēšanu, kur tika minēts lokālā tautas dievbijības izpausme – iešana allelujā – kā liecība, ka tiek svinētas gan katoļu, gan pareizticīgo Lieldienas, tad arī šajā piemērā uzsvars ir uz noteiktu tautas dievbijības izpausmi. Dalība rituālajās darbībās tika biežāk uzsvērtā nekā, piemēram, kopējs dievkalpojuma apmeklējums. Tieši pretēji, piemērā par abpusēju garīdzniecības sveikšanu Zilupē tika uzsvērts, ka dievkalpojumā nepiedalās.

Jāprecizē, ka Šķaunē nemaz nav pareizticīgo dievnama, un šāda situācija ir raksturīga daudziem pierobežas pagastiem, kur pastāv tikai Romas katoļu draudžu baznīca. Arī citviet – Pasiēnē vai Indrā – tas ir veicinājis pievienošanos katoļu draudzēm:

Nē, es esmu pareizticīgā, bet man tāds uzskats – ja man te ir vieglāk iet... jo baznīca ir blakus. Pareizticīgo baznīca ir tikai Krāslavā, bet uz turieni es ar autobusu netieku, jo nepaspēju atpakaļ. Tad te mani aicināja mūsu sievietes dziedāt tās garīgās dziesmas uz bērēm. Un es nolēmu pievienoties. Tāda ir tā vietējā tradīcija. Es par to tā ikdienā nedomāju, vienkārši eju kopā ar visiem. (Indrā, 2018)

Pierobežas pagastos izteikti dominē katoļu draudzes, tomēr to savstarpējās atšķirības, piemēram, izpaužas valodas lietojumā. Arī šajās situācijās vietējie iedzīvotāji norādīja uz stratēģijām, kas tiek izmantotas, lai rastu kopību. To ilustrē kādas Zilupes ģimenes gadījums:

Mans vīrs bija no Pasiēnes draudzes, viņš poļu valodā visas lūgšanas skaitīja. Mēs kopā piedalījāmies dievkalpojumos, tad jau es biju izmācījiesies “Oiče naš”, “Marija”, bet “Credo” – to es vīram prasīju, lai viņš man iemāca. Viņš skaita, skaita, un es viņu apstādinu, kad kaut ko nesapratu. Un tad saku, lai turpina. Bet viņš nevarēja turpināt, viņš vienmēr sāka visu no sākuma, jo viņš jau pats arī nesaprata to lūgšanu. [...] Bet mans vīrs latgaliski nesaprata, latviski viņš runāja. Nopirkām viņam lūgšanu grāmatu latviešu valodā, man ir latgaliešu. Mums nesakrita

lappuses, tad mēs tajās lūgšanas grāmatās salikām katrs otra lappuses, pierakstījām klāt. Un tā mēs varējām kopā lūgšanas skaitīt. (Zilupē, 2022)

**Dievkalpojumi Pasienes Sv. Dominika
Romas-katoļu baznīcā februārī**

Распорядок богослужений в костеле.

**Katru svētdienu plkst.12.00
Каждое воскресенье в 12.00**

Ipašas dienas:

2.februāris Trešdiena	12.00 Sv. Mise	KUNGA PREZENTĀCIJA, svētki (Сретенье Господне, освящение свечей)
6.februāris Svētdiena	12.00 sv.Mise	(Благословение свечами св. Власия от болезней горла и освящение воды, хлеба, соли Св. Агафьи и молитва о защите от пожаров)
13.februāris Svētdiena	12.00 sv.Mise	(Уделение Таинства Больных или соборование и молитва о здоровье)
26.februāris sestdiena	12.00 Sv. Mise	Labā Padoma Dievmātes godināšana.

**В храме нужно соблюдать актуальные
эпидемиологические требования.**

**Dievkalpojumi
Zilupes Jēzus Sirds
Romas katoļu baznīcā**

Sv. Mise svētdienās – 10.00 (pirms Mises Rožukronis)

Sestdienās Sv. Mise - 9.00 (pēc Mises Rožukronis)

darbadienās Sv. Mise- 18.00 (pirms Mises Rožukronis)

Ipašas dienas:

2.februāris Trešdiena	18.00 Sv. Mise	KUNGA PREZENTĀCIJA, svētki (Сретенье Господне, освящение свечей)
3.februāris Ceturtdiena	18.00 Sv. Mise	Sv. Blazija piemiņas diena (Благословение свечами св. Власия от болезней горла)
5.februāris Sestdiena	9.00 Sv. Mise	Sv. Agates piemiņas diena (освящение воды, хлеба, соли Св. Агафьи и молитва о защите от пожаров)
11.februāris piektdiena	18.00 Sv.Mise	V. J. Marija no Lurdas (Уделение Таинства Больных или соборование)

**Baznīcas telpās ir jāievēro
aktuālie TM epidemioloģiskie
noteikumi!**

21. un 22. attēls. Paziņojumi par dievkalpojumu kārtību Pasienes un Zilupes draudzē. 2021. No privātā arhīva

Pierobežas pagastos cita ar citu sadzīvo katoļu draudzes, kuras raksturo dažādi valodu lietojumi dievkalpojumos. Zilupē tā būs drīzāk krievu un latgaliešu valoda, Pasienē – vēsturiski iegājušos poļu valodu nomainījušas krievu un latgaliešu, bet Landskoronas draudze vienmēr ir turējusies pie latgaliešu valodas. Migrācijas viļņi, kas dažādos laika posmos skāruši pierobežas teritorijas, veicinājuši iedzīvotājus meklēt dažādus risinājumus, lai sadzīvotu tautību, valodu un konfesionālajā dažādībā.

4. Tautas dievbijības veidi un izpausmes Latgales pierobežā

Šīs nodaļas mērķis ir apkopot empīrisko datu analīzes rezultātus, kuros tautas dievbijība atklājas tās daudzveidībā. Iegūtie dati deva pamatu runāt par daudzveidīgām, dzīvām, pārmantotām, atgūtām, jaunievietām un zudušām tautas dievbijības izpausmēm Latgales pierobežas draudzēs. Apzinātie tautas dievbijības piemēri bija, sākot no lokāla mēroga, piemēram, iešanas allelujā Lieldienās Krāslavas novada pierobežas draudzēs, līdz tādiem, kas pieder pie izplatītākajām katoliskajām pasaulē, piemēram, Lurdas Dievmātes godināšana Landskoronas draudzē.

Direktorijā par tautas dievbijību un liturģiju izšķir piecas kategorijas, kurās rodama tautas dievbijība – liturģiskā gada garumā, Dievmātes godināšanā, svēto un svētīgo godināšanā, mirušo pieminēšanā, svētceļojumos un sanktuārijos. Sastatot šīs kategorijas un iegūto empīrisko datu analīzes rezultātus, dažas kategorijas bija jāizlīdzina, bet citas jāfokusē uz kādu noteiktu piemēru. Pirmā nodaļa veltīta tautas dievbijības valodai, kas detalizēti paskaidrota Direktorijā, bet nav nodalīta kā patstāvīga kategorija. Tajā apkopoti un analizēti dati, kas saistās ar iemiesotu katolicismu dažādās dzīves situācijās. Skatīts, kā tautas dievbijības valoda izpaužas mājās un dievnamā. Atsevišķi uzmanība pievērsta septiņiem sakramentiem un kā tie sasaucas ar tautas dievbijību. Otrā nodaļa veltīta vērienīgajiem Sv. Donāta svētkiem Krāslavā, kas tiek svinēti pirmajā svētdienā pēc Sv. Pētera un Pāvila svētkiem. Tie sasaucas ar Direktorija kategoriju – svēto un svētīgo godināšana – un izraudzīti to nozīmīguma dēļ. Trešajā nodaļā aplūkota tautas dievbijība liturģiskā gada garumā, sākot no Adventa līdz mirušo pieminēšanai vēlīnā rudenī. Pastiprināta uzmanība vērsta iešanai allelujā Lieldienu laikā, kas Latvijas mērogā ir vienreizēji saglabājusies tradīcija. Ceturtajā nodaļā analizēta Dievmātes godināšana Latgales pierobežas draudzēs, kas parasti saistās ar noteiktu laiku, piemēram, maija mēnesi, vai noteiktiem svētkiem un tituliem. Piektajā nodaļā atsevišķi apskatīta mirušo pavadīšana un pieminēšana.

4.1. Tautas dievbijības valoda

Direktorijā paskaidrots, ka tautas dievbijības valoda ietver žestu un ķermeņa valodu, publiskās lūgšanas un formulas, dziedāšanu un materiālās lietas, kas pavada dievbijību. Interviju kodēšanas rezultāti ļāva šķirt piecas grupas, kas saistošas tautas dievbijības valodai. Pirmais ir

iemiesotais katolicisms, kurā skatīts, kā cilvēki pauž savu piederību katolicismam, kā šis naratīvs tiek dabiskots un kādā veidā ir norisinājusies tradīciju pēctecība. Otrais ir tautas dievbijība sadzīvē – mājās, sētā un ikdienas darbos, kur uzmanība vērsta uz dažādām rīcībām vai dievbijības objektiem. Trešā ir tautas dievbijība ārpus mājas, kas izpaužas dievnamos, pie ceļmalas krustiem vai kapsētās, kur raksturīgākas kopīgas lūgšanas. Ceturtā kodu grupa apvieno tās tautas dievbijības izpausmes, kas pavada septiņus baznīcas sakramentus. Piektā tematiskā kopā apvieno naratīvus par Dieva sodu, kas seko pēc zaimu darbu veikšanas. Jāatzīmē, ka Direktorijs neizdala abas pēdējās kā piederīgas pie tautas dievbijības valodas, tomēr tās tematiski visvairāk atbilda tieši tautas dievbijības valodai.

4.1.1. Iemiesotajā katolicismā

Stāstot par savu kaimiņieni, kāds Briģu draudzes loceklis sacīja: “Viņas ticība, tā nebija, kā lai saka, dogmatiska, bet sadzīvē. Viņa to tā izdzīvoja. Varēja just, ka tas ir viņā caurausts.” Šis piemērs par caurausto ticību precīzi ilustrē iemiesoto katolicismu, kā cilvēki izjūt savu piederību katolicismam. Jau iepriekš pie datu ierobežojumiem norādīju, ka nereti saskāros ar tradīciju dabiskošanu. Piemēram, izvaicājot par Lieldienām, saņēmu šādu atbildi: “Aizejam uz dievnamu, pasvētām olas, maizīti, sāli. Svētdien sēžamies pie galda. Nu tas arī viss.” Šī un līdzīgas reakcijas caurvija interviju transkriptus, kas atsauc atmiņā tās reizes, kad vajadzēja atkārtoti skaidrot, ka šis pašsaprotamais var arī izrādīties gana uzmanību piesaistošs. “Vai tad visur citur arī neiet allelujā? Visur taču iet!” Ja ēdienu pasvētīšana ir izplatītāka prakse, tad Lieldienu iešana allelujā gan raksturīga tikai dažām pierobežas draudzēm. Lokālās tautas dievbijības izpausmes atklājas līdz ar citām, kuru izplatības areāls ir daudzveidīgs. Tikmēr šīs reakcijas vieno izpratne par iemiesotu katolicismu, kas saistīti ar ticību un tradīciju pēctecību. Tajos arī izdalīju dzimtes aspektu, skatot, kā tiek nošķirtas sieviešu un vīriešu lomas tajā.

Ticība ir viena no asīm, kas nosaka piederību Romas katoļu baznīcai. Intervijās ticība tika raksturotu ar dažādiem īpašības vārdiem, kas pauda tās intensitāti (piem., “Man bija ļoti ticīgi vecvecāki”), kā arī tā tika savīta ar tautas dievbijības praksēm, kas tās pamatoja:

Briģu draudzi sastādīja lauku cilvēki. Pašos Briģos dzīvoja pareizticīgie un komunisti, bet paši katoļi bija no laukiem. Ar visu savu dievbijību. Tie jau arī ir tieši lauki, kas saglabā dievbijību. Arī baznīctēvi norādīja, ka pilsētvide ir tā, kas ir ar grēkiem. Laukos ticība bija tīrāka. (Briģos, 2022)

Ļoti skaisti bija agrāk, bija ļoti daudz cilvēku baznīcā. Ja tu vēlāk atnāc, i nebija kur apsēsties. Skaisti dziedāja. Man patika, kā dziedāja. Pēc tam jau mazāk, un mazāk, mazāk un mazāk. Tagad jau pavisam nav... Es pati nedziedu, bet man patīk, kad citi dzied. A cilvēči negrib... Varbūt tā ticība ir izgaisusi. Man pašai divi mazbērni, bet uz baznīcu nē un nē... (Šķaunē, 2022)

Viena no ticības stipruma mērauklām iezīmējas tieši intensitātē, kādā tiek piekoptas dažādas ar baznīcu un garīgo dzīvi saistītas prakses. Baznīca sniedz plašu iespēju klāstu, kā savā dzīvē izdzīvot ticību arī ārpus dievkalpojumu apmeklējumiem. Tās klātbūtne dažādās dzīves sfērās arī izpaužas tautas dievbijībā. Lauku vide nostādīta kā pretstats pilsētvidei, un iespējams, ka tas saistās ar pamanāmākām tautas dievbijības izpausmēm.

Iemiesotais katolicisms izpaužas ne vien individuāli, ģimenē, laukos vai draudzē, bet ar to plašāk saistīts viss Latgales kultūrvēsturiskais novads. Divās intervijās par Sv. Donāta svētkiem Krāslavā – vienā ar vietējo iedzīvotāju, otrā – ar sievieti, kura pirmo reizi bija nonākusi Latgalē studiju sākumā 20. gs. 80. gados, tika uzsvērts:

Latgalē vispār tā ticība ir sakņojusies vairākās paaudzēs. Es nezinu, kā ir citur. Brīžam es to saistu kā ar modes lietu, bet te Latgalē tas ir paaudžu paaudzēs. Tā ticība mums jau ir kā mantojums. (Krāslavā, 2021)

Man tas iespaidās atmiņā uz mūžu. Tas man bija viens no pirmajiem grūdieniem, lai saprastu, ka tā reliģiozitāte Latgalē ir saglabājusies. Ka tie cilvēki nebija... kā jau mācīja padomju ateismā, ka tikai večuki baznīcā... Protams, ka ikdienas dievkalpojumos gan tā bija, ka pamatā bija vecāka gadagājuma cilvēki. Bet šeit bija cilvēki ļoti dažādos vecumos un bija bērni tādos mazpadsmit gados – tāds diezgan liels pulciņš. Un tas deva iespaidu, ka tā reliģiozitāte ir tāda paliekoša lieta, ka nav iznīdēta. (Rīgā, 2021)

Pirmajā citātā uzsvērtā ticība, kas tiek nodota no paaudzes paaudzē, kas liecina par tās nozīmi ģimenes dzīvē. Norāde par ticību kā mantojumu vedina pārdomāt tās nozīmi radniecības saišu stiprināšanā. Savukārt iepriekš minētais par to, ka mazbērni nav pierunājami iet uz baznīcu, liek izjust ticības izgaišanu. Turpretī rīdzinieces novērotais kontrasts padomju laiku izskaņā starp ideoloģiju un realitāti, ko varēja izdzīvot Sv. Donāta svētkos, ilustrē tautas dievbijības vizuālo pusi. Tāpat kā ievadā minētajā piemērā par filmu “Cilvēka bērns”, arī te tautas dievbijība bija atpazīstama, manāma un ļāva vilkt paralēles ar plašāku izpratni par reliģiozitāti.

Pieredzes stāstos par tradīciju pēctecību uzmanību piesaistīja sieviešu loma šajā procesā. Ticības tradīcijas nodošana notikusi caur paaudzi, kur šo lomu lielāko tiesu uzņēmušās vecmammās:

Hruščova laikos ļoti piegriezta baznīcai skrūves. Visgrūtākie bija tieši 50.–60. gadi. Tikai uz 70. gadu beigām kļuva drusku vieglāk. Tad vēl jāņem vērā, ka cilvēki no pierobežas izceļoja. Bija kolhozi, cilvēki brauca projām. Palika vecmammās, un bērnus parasti uz vasaru tad šeit sūtīja uz laukiem. Un ko darīja vecmammās? Pa vasaras laiku mēģināja sagatavot 1. komūnijai un izpildīt visu, tā kā vajag, lai bērni būtu pielaisti pie komūnijas. Līdz ar to bērni, būdami šeit laukos, viņi gāja uz baznīcu. Tas arī viņos ieaudzināja šo ticības apziņu, ka ir jāiet pie komūnijas. (Pasiene, 2022)

Godīgi sakot, tā kā baznīca man ir ļoti tuva lieta, es pat nevaru pateikt, es to vienkārši zinu. Tas pats ir ar lūgšanām. Jā, tas ir tik dīvaini. Es domāju, ka man tas ir aizgājis no vecmammās, jo viņa mani vienmēr ir vedusi uz baznīcu. Arī laukos ļoti daudz lūdzāmiešus. Viņa man mācīja. (Krāslavā, 2022)

Tradīcijas nodošana norisinās katehizācijas procesā, kad bērnus sagatavo grēksūdzei, pirmajai komūnijai un iestiprināšanas sakramentam. Līdz Otrajam pasaules karam un mūsdienās šo lomu uzņēmās draudžu priesteri vai kāds kompetents draudzes loceklis. Tikmēr mājas apstākļos tika mācītas dažādas lūgšanas, bet padomju represijas ieviesa korekcijas institucionālajā apmācības procesā. Bērnu katehizācija norisinājās mājās, bet ikdienas lūgšanas vairs netika tik izteikti apgūtas.

Tie, kuri dzimuši vēl pirmās brīvvalsts laikā un lielu daļu savas dzīves bija nodzīvojuši padomju laikos, savos stāstījumos skaidri uzsvēra represiju ietekmi uz garīgo dzīvi, kad kā bērni iesvētīti un iestiprināti jau nosacītā slepenībā. Tālāk savā dzīvē viņi piekopa garīgo dzīvi pēc iespējām, bet pie patstāvīgas prakses (ar to domājot, piem., regulāru dievkalpojumu apmeklējumu) atgriezušies jau atmodas gados. Tie, kuri dzimuši padomju laikos, garīgās dzīves praksi apguva jau slepenībā un zināja no savu vecvecāku pieredzes par laikiem, kad dievnami bijuši stāvgrūdām pilni. Viņi ticības pēctecībā uzsvēra tieši sakramentu nozīmi, bet retāk paši izdzīvoja vai spēja nodot saviem bērniem sadzīves ticību. Tie, kuri bija dzimuši jau padomju laiku izskaņā vai pēc neatkarības atgūšanas, gājuši cauri apmācības procesiem nu jau neapspiestā formātā. Šī paaudze vairumā ir pametusi pierobežas pagastus, un daudzi no baznīcas arī ir aizgājuši. Daži norādīja uz tautas dievbijības izpaušmēm kā pārlieku ārišķīgām vai pat neatbilstošām mūsdienām. Vecākās paaudzes pārstāvji, kas atgriezušies pierobežā pensijas vecumā, arī lēnām aiziet viņsaulē, un līdz ar viņiem aiziet arī priekšstats par laikiem, kad šīs pierobežas draudzes bija piedzīvojušas savu pilnbriedu.

4.1.2. Sadzīvē

Vaicājot kādai Zilupes draudzes loceklei par lietām, kas viņai mājās ir no baznīcas, viņa atbildēja: “Nekā man tāda nav!” Kad jau detalizētāk sāku izvaicāt, viņa stingri norādīja:

Mājās vienmēr jābūt svētbildēm, krustam ir jābūt. Māju vajag pasvētīt. Tā arī ir tradīcija, cik es sevi atceros no bērnības – Lieldienu ūdens, svētītais ūdens. Lieldienu dienā tētis vienmēr svētīja māju ar to ūdeni katru gadu. Tā kā mājās noteikti ir jābūt svētītam ūdenim, Agates maizei un zāļu dienā, kad svētī lauku puķes un ne tikai... nu to, ko svētī zāļu dienā – svētītās zāles jau ir vienmēr. Un svētītās sveces no Sveču dienas. (Zilupē, 2022)

Par tautas dievbijību sadzīvē datu analīzē atklājās trīs tematiskās kopas. Pirmā ir reliģiskie objekti vai simboli mājās, kur visizteiksmīgākais ir uzraksts uz namdurvīm, norādot piederību Romas katoļu baznīcai, un tā saucamais Dieva kakts, kurā atrodas svētbildes. Otrajā ietilpst dažādas sakramentālījas, kas parasti tiek pasvētītas baznīcas svētkos un esencē aptvertas iepriekšējā citātā. Trešās ir lūgšanas, kas tiek praktizētas mājās apstākļos, atsevišķi izceļot pieredzes stāstus, kas iegūti par lūgšanām negaisa laikā.

23., 24. un 25. attēls. Dieva stūri pierobežas katoļu draudžu locekļu mājās. Arī pamestā. 2022. No privātā arhīvā

Dieva stūris (arī Dieva kakts vai baznīca) bija katrā pierobežas mājā, kurā iegriezās pie vietējiem katoļiem. Pārsvārā tajā bija viena otram blakus sastatītas ierāmētas Jēzus Sirsds un Jaunavas Marijas Sirsds svētbildes, kuras papildināja sporādiski vai sistemātiski izkārtotas citas

svētbildes dažādās telpas vietās. Dieva stūris bija papildināts ar citām sakramentālijām, piemēram, ja svētbildes bija iekārtas dziedziņos nostāk no sienas, tad aiz tām bija aizliktas pasvētītas zālītes (arī pūpoli), vai pie tām bija atvēlēta vieta svecei:

Mums mājās bija stūrītis tāds ar krustu. Tur bija zīmējums no Jēzus Kristus krusta ceļa, kur viņš piesists krustā un viņam apkārt eņģeļi. Tā bija centrālā svētbilde. Gar malām bija Dievmāte un Jēzus Kristus. Tāds stūrītis bija, tāds plauktiņš. Krustmāte mācēja taisīt mākslīgos ziedos no kreppapīra, tad visas svētbildes uz svētkiem izrotājām. Otrā istabā arī bija svētbildes. Tur bija Jēzus Kristus un Jaunava Marija. Bija mums tāds Dieva kaktiņš, Dieva stūrītis. (Brīgos, 2022)

Kad sanāca iegriezties nu jau kādā pamestā vai pussagruvušā pierobežas sētā, tad reizēm iztukšotajās telpās bija atstāts tieši Dieva kaktis. Grūti spriest par nodomu – vai kā sargs, vai kā piemiņa tiem, kas reiz pie tā lūgušies, bet varbūt kā liecība tā nozīmei mājsaimniecībā.

Lūgšanas sadzīvē var iedalīt vairākās kategorijās. Tās ir ikdienas lūgšanas rītos, vakaros vai pie maltītes. Tad ir lūgšanas īpašā nodomā vai brīdī, piemēram, pie kādiem darbiem. Lūgšanas var arī pielāgot attiecīgajam liturģiskajam laikam, piemēram, maijā tās veltot Jaunavai Marijai. Trešā lūgšanu kategorija pieder pie atmiņu stāstiem no bērnības, kad pieaugušajiem nebija iespējams apmeklēt dievkalpojumu:

Pie vectēva es ļoti labi atceros. Pulksten 12, un viņi nevarēja uz to Sv. Misi aiziet. 12 bija klusums, galds bija klāts, uzlikts krustiņš i viņam, tam vecajam pie krēsla bija žagars klāt, lai mēs neskraidītu. Ka tiks mums ar žagaru. Un viņi lūdās. Tēvreizi, Esi sveicināta... to visu. Litānijas skaitīja. (Šķaunē, 2022)

Mājās visas tās lūgšanas, kas tajā grāmatiņā ir, tās arī mājās skaitījām. Un dziedājām. Mums visi bija tādi rados lieli dziedātāji. I mājās, i baznīcā dziedājām. Dažreiz krustmāte vērpjot arī Dieva dziesmas dziedāja. Vērpj ratiņu un dzied, un es tur piebalsoju. Arī ganos ganīdama piebļautīju visu mežu, dziedāju visādas dziesmas. Gan garīgās, gan laicīgās. Patika mums visiem dziedāt [smejas]. Vakaros noskaitīja lūgšanu un nodzied kādu dziesmu. Nu kādas dziesmas? “Jaunava Svātā Agluynas baznīcā”, nu tās visas latgaliešu dziesmas... un “Ved mūs pie Dīva...” i gavēņa dziesmas. Visi bija tādi dziedātāji mums ģimenē. (Brīgos, 2022)

Mājās lūdzos visu laiku. Par bērniem, par mazbērniem. Īpaši tagad, kad bija pandēmija, tad visu laiku lūdzos, lai Dievs pasargā no slimībām un visādām bēdām. Uz baznīcu es jau tagad vairs nevaru aiziet, kājas neklausā... Nu tikai tā ļoti lēnām un ja ir labi laikapstākļi. (Zilupē, 2022)

Arī šīs plaši piekoptās ikdienas lūgšanas un garīga rakstura dziesmas no sadzīves izzuda līdz ar padomju laiku represijām, kad ticība tika piekopta daļēji slepenībā. Iespējams, ka to aizvietoja individuālā lūgšana, kā tas arī minēts mūsdienu kontekstā pēdējā citātā.

Sakramentālījas, kas katram bija mājās, ir svētītais ūdens (Lieldienu vai Agates), Agates maize un sāls, baznīcas sveces, krīts, ogles, pūpoli un zāļu dienā pasvētītās zālītes. Nereti tika uzsvērts, ka dienās, kad tiek svētītas sakramentālījas, dievkalpojumu apmeklētāju skaits esot manāmi lielāks. To lietojums pārsvarā saistīts ar noteiktu nodomu:

Mana kaimiņu tantiņa, kad kāds lopiņš sasirgst vai kad vajadzēja lecināt govī, viņa teica – pasvētī ar ūdeni, paņem svēto maizīti pirms tam, pēc tam, un tā es arī darīju. [...] Pats jau pēdējos gadus to mazāk kultivēju, izņemot varbūt svētīto ūdeni un sāli. Vairāk es tās lietas turu kā relikvijas, retos gadījumos, kad... nu svētīto ūdeni... kad ir kaut kas galīgi švaki ar veselību, tad seju apmazgāju. Lai gan, nu kā lai saka... kad ir pavisam švaki, tad ja tu visam ticēsi. (Brīgos, 2022)

Tomēr to nozīmi nevajadzētu reducēt vien uz funkcionālo pusi, bet tā jāskata kā daļa no iemiesotā katolicisma. Arī kādā citā intervijā Pasienes draudzes locekle norādīja, ka kopā ar medikamentiem lieto nelielus gabaliņus no Agates maizes, uzreiz piebilstot, ka diezin jau vai tas maina medikamentu iedarbību, bet pēc sajūtām viņa tā vēlas darīt. Tas atspoguļojas arī piemērā par sakramentāliju plašāku izpratni, ieskaitot reliģiskos objektus, kas iemieso svētuma aspektu:

Pat ja tas bija kaut kāds koka gabals no krucifiska vai svētbildes, tas vienmēr bija kaut kas svēts. To nekur tā neatstāja mētājamies. Tie, kas tur nīdēja ārā, protams, tiem vispār kauna nebija... Bet bija tie, kas mēģināja glābt. Slēpa bēniņos, vai vēl kaut ko. [...] Bet tad arī pretēji. Piemēram, kad egles no baznīcas noņēma pēc Ziemassvētkiem vai bērzus pēc Vasarsvētkiem, tad cilvēki lauza zariņus un nesa uz mājām. Arī kā kaut kādu aizsardzību pret ļauno. Lika pie durvīm augšā. (Zilupē, 2022)

Cilvēki pauž bijību pret dažādām sakramentālījām, kuras iekļauj Baznīcas svētību. Pat ja egles vai bērzi nav bijuši atsevišķi pasvētīti, tos par tādiem padara to atrašanās dievnamā. Pie līdzīga rakstura sakramentālījām pieder arī rožlapiņas no procesijām, kuras cilvēki rūpīgi uzlasa.

Tikmēr sakramentāliju funkcionālā puse arī ir nozīmīga. Neskaitot slimības un veselības gadījumus, kad atklājas plašs sakramentāliju un tautas dievbijības spektrs, otrs nozīmīgākais ir attiecībā pret mājtsaimniecības aizsardzību. Kā norādīts, jau pašu sakramentāliju atrašanās mājas noteiktā vietā (Dieva stūrī, pie durvīm vai citviet) pasargāja namu, kas bija īpaši nozīmīgs aizsardzībā pret uguns nelaimēm. Šim nolūkam izmantotas ogles no Lieldienu uguns, kas tiek sadedzinātas krāsnī, kā arī rituālas rīcības negaisa laikā:

Kad kāds stiprs negaiss nāk, tad svētītu svecīti iededzina un lūdzāties. Ziniet, laukos jau tiešām bail, kad tāds liels negaiss nāk tādā mājā. Pilsētā nav bail, bet laukos kaut kā bailes no tiem lieliem negaisiem. Katru reizi lūdzāties, pret svētbildi uz ceļgaliem nostājušies, noskaitījām

pātarus: Tāvs mūsu, Esi sveicināta un Es ticu. Pēc tam arī nodzied to “Svātais Dīvs, Svātais Varenais Dīvs”, šito dziesmu. Tā jau tāda dziesma, kas paglābj, lai Dievs no visādām nelaimēm paglābj. Un “Jaunava Svātā Agluynas baznīcā” dziedājām. Tur arī spēcīgi vārdi. (Brīgos, 2022) Tagad jau vairs nav tādu pērkonu, agrāk es ļoti labi atceros. Bija ļoti briesmīgi pērkoņi, vai man tā atmiņā palicis. Tad mums mamma teica, vot tāpēc, ka jūs mani neklausāt, tur Dieviņš lamājas. Ar ratiem braukā pa padebesi. Kad nāca pērkons, viņa vienmēr skrēja no darba, cik nu varēja, lai bērni nav vieni mājās, jo bija bail. Jo tajos laikos bija cisu jumti i ļoti daudz māju dega. Kaut kādi savādāki pērkonu bija, zibens bija karsta. Bija vairāk ugunsgrēka. (Šķaunē, 2022)

Te var novērot kompleksu tautas dievbijības izmantojumu, kas tiek īstenots aizsardzības nolūkos. Tam nepieciešamas īpašas zināšanas par noteiktām darbībām, kā arī jau iepriekš sagatavoti rituālie objekti to īstenošanai. Vairāki intervētie arī uzsvēra, ka savā dzīves laikā piedzīvojuši uguns nelaimes, kas mūsdienās jau ir mazāk izplatītas. Negaisam tuvojoties, bija ierasta prakse pārtraukt darbus, doties uz savām māsaimniecībām, lai tās sargātu.

4.1.3. Dievnamā

Tautas dievbijība dievnamā saistīta ar izpausmēm, kas rodamas ārpus dievkalpojumiem. Arī tajā tika uzsvērtā sieviešu loma: tā ir dievnama fiziska uzturēšana, to uzpošot, bet tās arī ir dažādas lūgšanas, kurās kopīgi apvienojas pirms vai pēc dievkalpojuma. Viena no tautas dievbijības valodas sastāvdaļām iekļauj arī dziedāšanu, tai skaitā, arī kori, kur jau atkal vairāk pulcējas sievietes:

Kad tu aizej uz baznīcu, tur nekad nebūs klusums. Man bija viena draudzene, kura pēc skolas sāka apgūt ērģelīspēli. Un tas bijī īsi pirms tā laika, kad babiņas sāka dziedāt, un viņas nebija īpaši apmierinātas, ka mēs aizņemam viņu laiku. Viņas veido to vidi, viņas ir neatņemama baznīcas sastāvdaļa. (Krāslavā, 2022)

Krustmāte pati taisīja sveces baznīcai. Viņai bija tāds speciāls aparātiņš, viņa pa divām svecēm lēja. Mums pašiem bija vasks, un tad taisīja baznīcai sveces. Daudz ko baznīcai mēs... pinām vainagus kopā ar pieaugušām meitenēm. Mēs jau palīdzējām savākt visādas lapiņas, brūklenājus. Pinām lielus vainagus, karinājām uz lieliem svētkiem baznīcā. Ilgi tie vainagi karājās, brūklenājs jau ilgi nebojājās. No pašiem griestiem... (Brīgos, 2022)

Sveču taisīšana un ziedošana dievnama vajadzībām pieder pie atsevišķas dievbijības formas. Ja mūsdienās vairāk tiek ziedoti finanšu līdzekļi, tomēr vērā ņemamas ir arī nemateriālās ziedojuma formas, piemēram, laiks, kas tiek pavadīts dežūrējot, uzkopjot, rūpējoties par dažādām dekorācijām vai kā citādi. Pie materiālā ziedojuma vēl var pieskaitīt dažādu produktu sarūpēšanu

garīdznieku vajadzībām, kas notiek dažādās formās – piemēram, lielākos apmēros uz rudens ražas svētīšanu, vai individuālā līmenī:

Agrāk cilvēki arī ziedoja daudz ko citu – nesa un lika uz altāriem olas, sviestu. Tur jau pēc tam priesteris pēc saviem uzskatiem izlietoja. Tas jau arī ir ar tām pašām svecēm. Cilvēki paši gatavoja un nesa baznīcai kā ziedojumu. Vai pašu vasku nesa. Tagad joprojām ir, kur cilvēki atstāj sveces uz altāra. (Pasiēnē, 2022)

Pasiēnē draudzē tiek lēnām atjaunota votu likšanas tradīcija, kas savulaik ir bijusi plašāk izplatīta; tā ir teju zudusi prakse, un retais uzrunātais pats to pieredzējis. Votas ir pateicības zīmes, ko novieto dievnamā pie noteikta reliģiska objekta – svētbildes vai skulptūras, pie kuras uzklautā noteikta lūgšana. Ierasti tas saistās ar dziedināšanu no kādas slimības. Votām ir dažāds veidols, bet vēsturiski tās atainoja kādu ķermeņa daļu, piemēram, sirdi, roku vai kāju, un bija no sudraba. Votas mēdza arī pārkausēt, lai veidotu rizas jeb sudraba apģērbu attiecīgajām svētbildēm. Kā viens no iemesliem šīs prakses izzušanā minēts arī trūkums, kādā cilvēki dzīvoja, kad nemaz nevarēja atļauties iegādāties pašu votu.

Pierobežas draudzēs ir savas lūgšanu tradīcijas pirms un pēc dievkalpojumiem. Kā norādīts iepriekš, šīs lūgšanas pieder pie iemiesotā katolicisma dievnamā, kur šī – pamatā, sieviešu, klātbūtne un balsis, tiek saistītas ar vietējo tradīciju. Piemēram, Landskoronas draudzē pirms Sv. Mises draudzē lūdzas rožukroni un Jaunavas Marijas litāniju. 2018. g. tika ieviests pēc Sv. Mises lūgties “Tēvs mūsu...” par mieru pasaulē, kas bija saistīts ar karadarbību Sīrijā, bet Ukrainas kara kontekstā kļuvis vēl jo aktuālāks. Pandēmijas laikā šīs draudzes lūgšanu klāsts tika papildināts ar Jēzus Asiņu litāniju.

Pandēmija ieviesa virkni ierobežojumu dievnamos, kas būtu attiecināmi uz tautas dievbijību. Pie ieejas dievnamos vairs nebija pieejams svētītais ūdens (tā vietā – dezinfekcijas līdzeklis), pēc kura bija ierasts skūpstīt krucifiksu. Zilupes draudzē bija informatīva norāde, kas liedza veikt šo rituālu. Arī sejas masku valkāšana, atrašanās divu metru atstatumā vienam no otra vai rokas nespēšana dievkalpojuma laikā radīja vēl lielāku nošķirtību no ierastā. 2022. g. vasarā šie uzraksti jau tika noņemti, un cilvēki lēnām, bet bijīgi sāka atgriezties pie šo tik ierasto rīcību veikšanas. Tomēr tieši pandēmija ir viens no centrālajiem iemesliem, kas tiek minēts kā līdzatbildīgs par jau tā nelielo draudžu vēl lielāku samazināšanos:

Pandēmijas laiks arī ļoti daudz ko izjauca. I cilvēciņi tāpat baznīcā atkrita. Ļoti daudz. No tā pašā jau cik mēs esam... I tagad jau tās sievietes vecākas palika un laikam jau atrada vai kā... Vot i

nenāk vairāk. Pat vietējās, kuras staigāja, vairāk nenāk. Uz lielajiem svētkiem jau ta atnāk, bet agrāk staigāja katru dienu un svētdienās staigāja. (Šķaunē, 2022)

Tradīcijas jau tagad mainās. Pie daudzām tradīcijām jau vairs nepieturas. Nu kaut vai tas, ka arī katehismā ir rakstīts, ka katru svētdienu ir jāpiedalās Sv. Misē, bet paši, saproties... pandēmijas laikā arī paši priesteri teica, ka lai tiem, kuriem ir internets, tie lai nenāk uz baznīcu. Bet pēc agrākajām tradīcijām, ja svētdien negāja uz dievkalpojumu, tad tas jau bija nāves grēks. (Zilupē, 2022)

Pandēmijas ierobežojumi arī izraisīja pretrunīgas izjūtas par garīdzniecības nostāju pret praksēm, kas savulaik uzsvērtas kā centrālas, piemēram, dievnama apmeklējums. Šīs rutīnas izjaukšana arī atstājusi neatgriezeniskas sekas. Līdzīgi, ja savulaik atsevišķos dievkalpojumos tika dotas relikvijas skūpstīšanai, tad tas tika ierobežots pandēmijas laikā:

Agrāk šīs relikvijas deva skūpstīt – pa vecam deva katru piektdienu. Pēc lieliem svētkiem, draudzes atļaidām, tad arī mēneša pirmajā svētdienā deva. Nedeva katru svētdienu, bet uz lieliem svētkiem. Mana vecmamma teica tā: “Dieviņu bučot”. (Zilupē, 2022)

Relikviju klātbūtne dievnamos tiek izcelta dažādos veidos. Viens ir šis piemērs par to lietojumu dievkalpojumu laikā, kad ar tām tiek dota svētība vai ļauts tās skūpstīt. Arī pašu relikviju atrašanās dievnamā var būt nozīmīga, kā tas ir Sv. Donāta relikviju gadījumā Krāslavas draudzē. Relikvijas bija savulaik nozīmīgs tautas dievbijības objekts, kas gan laika gaitā institucionāli mazināts.

Cits nozīmīgs tautas dievbijības elements dievnamā ir procesijas. Tās parasti norisinās lielos svētkos, un to realizācija prasa atsevišķu sagatavošanos. To krāšņums un vēriens tika daudzkārt uzsvērts:

Agrāk mums baznīcā bija īpaši... varbūt tas līdz šim... būt daļai no procesijas. Mums tās procesijas tādas lielas un bagātīgas, ar visiem tiem atribūtiem. Manuprāt, tā ir tāda ļoti iesakņojusies tradīcija. Veselas ģimenes pat piedalās. (Krāslavā, 2021)

Pasienē bija procesijas. Mēs tajās tikai tā piedalījāmies, ne jau tajos baltajos tērpos, kleitās. Piedalījāmies procesijās, i tagad ejam procesijās, kaut arī veci (*smejas*). Ne jau nest karogus, protams. (Zilupē, 2022)

Detalizētāk par procesiju gaitu izklāstīts Sv. Donāta svētku gadījumā, kur arī apskatīti dažādi tās posmi un elementi. Mūsdienās procesijas nav ne tuvu tik daudzskaitlīgas vai vērienīgas, tomēr veido nozīmīgu garīgās dzīves prakses elementu. Demogrāfiskās izmaiņas atstājušas arī savas pēdas dažādu lomu dalījumam, kur agrāk bija izteikta kārtība, ko koriģēja dzimums un vecums.

Tas tika sasaistīts ar noteiktiem procesiju elementiem, posmiem un objektiem. Katras draudzes procesiju karogos atspoguļotie svētie vai simboli sasaucās ar katras draudzes iezīmēm, pati procesiju organizēšana un piedalīšanās tajās atstājusi spēcīgas atmiņas, un tas ir bijis viens no centrālajiem baznīcas svētku elementiem.

4.1.4. Septiņos sakramentos

Romas katoļu baznīcas viens no pamatiem ir tās septiņi sakramenti: kristības sakraments, iestiprināšanas sakraments, euharistijas sakraments, gandarīšanas sakraments, slimnieku svaidīšanas sakraments, ordinācijas sakraments un laulības sakraments. Pat ja Direktorijā tas netiek apskatīts tautas dievbijības kontekstā, interviju analīzē parādījās pietiekams datu daudzums, lai katram no tiem rastu savu nozīmi vietējās ticības dzīves piekopšanas praksēs. Tomēr šie dati neatspoguļo integrāli visas prakses, kas pavada šos septiņus sakramentus, bet drīzāk ieskicē, kādā mērā tie sasaucas ar izpratni par vietējām tradīcijām.

Kristību sakraments ir pirmais sakraments, kas tiek sniegts, lai cilvēks tiktu pieskaitīts pie Baznīcas. Interviju sākumā parasti vaicāju: “No kuras draudzes esat?”, uz ko nereti saņēmu atbildi, ka kristīts vienā draudzē, bet nu sevi pieskaita pie kādas citas. Kristību vieta veido pirmo saikni un atsaucē punktu piederībai Baznīcā. Kristību laikā tiek arī izveidota saikne ar krustvecākiem, kam šajā procesā bija lielāka loma nekā vecākiem:

Šeit vienmēr mēģināja bērnu pēc iespējas ātrāk nokristīt. Ja neizdevās aizvest uz baznīcu, tad priesteris brauca uz mājām kristīt, īpaši ziemā. Mamma stāstīja, ka esot arī stāsti, kad bērnu veda kristīt uz baznīcu, viņš esot izkritis un pazudis. Krustvecāki ņēma bērnu un veda uz baznīcu kristīt. Man tāpat bija. Vecāki palika mājās. (Zilupē, 2022)

Ja vecākiem nebija iespēja kādu laiku rūpēties par saviem bērniem, tad šo lomu uzņēmās krustvecāki. Vairāki vecāka gadagājuma cilvēki norādīja, ka viņi auguši ar saviem krustvecākiem. Krustvecāki arī bija tie, pie kuriem devās svētku reizēs, visvairāk – Lieldienās un Ziemassvētkos. Mūsdienās kristību sakraments saistās drīzāk ar to, ka cilvēki aizvien mazāk apmeklē dievnamus, neskatoties uz to, ka ir kristīti, vai pat pieņem lēmumu pilnībā atdalīties no Baznīcas, nekristot pēctečus:

Interesanta tā situācija tagad ir. Padomju laikos aizliedza kristīt, bet to tad darīja slepeni. Nevaru iedomāties nevienu, kas tajā laikā nebūtu bijis kristīts. Bet mūsdienās nekristīto ir vairāk kā kristīto! Agrāk nedrīkstēja, bet tagad negrib. (Indrā, 2018)

Arī te iezīmējas atsauce uz ticību, kas laika gaitā ir mainījusies. Tas skaidrojams ar izpratni par tām rīcībām, kas cilvēkam jāveic, lai izvērtētu ticības lomu. Mūsdienās, kad cilvēki dievnamos pulcējas mazākā skaitā, kā arī mazāk veic manāmas rituālas rīcības, šo ticību grūtāk manīt, uz ko arī norādīja kāda Landskoronas draudzes locekle, minot, ka savulaik ticība bijusi “citāda”. To arī ietekmēja padomju laiki, kad tika izstrādāti alternatīvi rituāli cilvēku dzīves garumā, to skaitā kristībām:

Pat krustības bija tādas pēc tradīcijām tautas namā. Mums kā bērniem bija jāpiedalās, jāskaita dzejoļi. Tā bija tā vārda došana. Bet vienalga jau pēc tam veda uz baznīcu un slepeni kristīja. Es atceros, ka es lasīju dzejoļišus tautas namā. Tur bija priekšsēdētājs, sekretāre. Un deva vārdu bērnam. Viss bija skaisti, arī tie paši kūmi bija, bet bez reliģijas. (Šķaunē, 2022)

Šī rituāla derīgums netika pieņemts, bet formāli tam nepretojās.

Cita aina paveras attiecībā uz laulībām. Vairāki pierobežas iedzīvotāji norādīja, ka padomju represiju dēļ laulības slēdza dzimtsarakstu nodaļā jeb zaksā, bet pēc Padomju Savienības sabrukuma ticis pieņemts lēmums tās noslēgt arī Baznīcā:

Man šķiet, ka mana paaudze ir visi pa kluso kristīti un laulājās arī. Es gan diemžēl laulāties nevarēju, jo biju komjaunatnes komitejas sekretāre. Kad bērnu kristījām, tad teica, ka jāsalaulājas, bet, tā kā vīrs bija pareizticīgais, tad tur bija kaut kādi sarežģījumi, un tas izpalika. Agrāk to darīja slepeni. Piebrauca klusi vedēji, un tad salaulājās. 70. vai 80. gados es nūdien neatminos, ka kāds brauktu uz baznīcu laulāties. Pagastā varēja salaulāties vai tajā dzimtsarakstu nodaļā. (Šķaunē, 2022)

Kāzas Latgalē ir plaši pētītas (Kursīte 2008, Tihovskis 1993 u. c.), par to liecina bagātīgs folkloras un etnogrāfiskais materiāls. Tajā gan lielāks uzsvars likts uz praksēm, kas saistītas ar izpratni par tautisko. Tas nenozīmē, ka rituālā daļa dievnamā būtu pilnīgi izslēgta, bet tai netiek piešķirta tik primāra loma, kādu tajā saskata, piemēram, pati Baznīca.

Pēc kristībām, nākamo sakramentu saņemšana jau prasa noteiktas apmācības, kas ierasti norisinājušās ap skolas vecuma sasniegšanu vai nedaudz vēlāk. Mūsdienās tas notiek ap desmit gadu vecumu jeb 3. klasi. Lai veiktu pirmo grēksūdzi, saņemtu pirmo komūniju un iestiprināšanas sakramentu, apmācības ilgst vidēji vienu gadu. Pirmskara laikā un mūsdienās šīs apmācības vadīja draudzes katehēti, retāk – draudzes prāvesti, kuri pārbaudīja apmācāmo sagatavotību. Daudzi atminējās bailes eksaminācijas laikā, tomēr nedzirdēju nevienu liecību, ka kāds šo pārbaudījumu nebūtu nokārtojis. Padomju laikos šo mācības notika slepenībā ģimenē:

Pie pirmās komūnijas es jau gāju Vecslabadas baznīcā. Es jau biju ļoti maziņa, es pat neatceros, kā es pie tās pirmās komūnijas gāju. Man bija kādi pieci gadi. Kad atnāca krievi, viņi bija plānojuši to baznīcu likvidēt, tāpēc jau arī savāca visus bērnus – vienalga, kāda vecuma, jo zināja, ka nebūs baznīcas. Vienīgais, ko es atceros, ka man mamma teica – kad tev komūniju ieliks mutē, tu tikai ar zobiem nekod, ka nedrīkst kost ar zobiem. Man visu laiku gribējās raudāt, jo man šķita, ka man neizdosies. Domāju, ka raudāšu, ja man neizdosies nosūkāt un norīt komūniju. (Zilupē, 2022)

Atmiņu stāstos arī iezīmējas cits pretestības rīks, kas bija saistīts ar sakramentu saņemšanu apkaimes draudžu baznīcās, lai nodrošinātu šīs tradīcijas pēctecību slepenībā un neapdraudētu bērna nākotni. Padomju laikos iestiprināšanas sakraments tika dalīts pēc iespējas, jo tam nepieciešama bīskapa klātbūtne. Laikus tika izziņots, kurā draudzē būs bīskapa vizitācija, lai spētu sapulcināt iestiprināmos:

Bīskaps jau nevarēja tik bieži visas draudzes apbraukāt, arī padomju laikos bija tās grūtības. Bīskaps brauca ļoti reti, jo vajadzēja tās atļaujas. Tas arī veidoja to mentalitāti, kad bīskaps brauc, tad vajag stiprināties. (Zilupē, 2022)

Kristības un iestiprināšanas sakramentu saņemšana bija svarīgākā, lai nostiprinātu savu piederību Baznīcai. Mūsdienās saglabājusies vietējā tradīcija saņemt iestiprināšanas sakramentu pēc iesvētībām, pretēji citviet Latvijā jau izplatītajai praksei, kur abi tiek nodalīti, un iestiprināšanas sakraments tiek saņemts ap pilngadības vecumu.

Vairākās pierobežas draudzēs saglabājusies prakse iet pie dievgalda jeb saņemt euharistijas sakramentu vien pāris reižu gadā. Tas ir cieši savīts ar gandarīšanas sakramentu:

Senāk bija tā izpratne, ka tikai pēc grēksūdzes gāja pie komūnijas. Mana vecmamma nevarēja saprast, kāpēc pie grēksūdzes bijuši tikai divi vai trīs, bet pie komūnijas gāja visi. Tā agrāk bija ieaudzināts, ka pie komūnijas iet tikai pēc grēksūdzes. (Zilupē, 2022)

Mēs arī tad gājām, vajadzēja pie komūnijas iet. Arī no rīta mūs nebaroja. Ejam, mēs čīkstam, pīkstam. Sešus kilometrus bērnam iet grūti. Tad jau mežā mums mamma iedeva pa sviestmaizītei i piekodina – nu priesterim nesakiet, ka katrs pa sviestmaizītei. (Šķaunē, 2022)

Arī gandarīšanas sakramentu pavada tādas dievbijības izpausmes kā iepriekš ievērots gavēnis vai stolas skūpstīšana pēc grēksūdzes. Slimnieku svaidīšanas sakraments saglabājies cilvēku apziņā kā “pastarā svaidīšana” jeb pirmsnāves svētība. Landskoronas draudzē izdevies nedaudz pamainīt pieeju šim sakramentam, pateicoties 2004. g. ieviestajai Lurdas Dievmātes godināšanai.

Pat ja vietējie garīdznieki mēģina mainīt šos priekšstatus – gan par dievgalda apmeklējumu, gan par slimnieku svaidīšanu, to sakņotība draudzēs ir saglabājusies.

Ordinācijas sakraments, pēc kura saņemšanas vīrietis var kalpot baznīcā kā diakons vai priesteris, netiek atsevišķi skatīts, tomēr var runāt par priesteru lomu draudzes dzīvē. Jau iepriekš izklāstītais piemērs par prāvesta nogalināšanu Šķaunē un bīskapa sodu atstāt draudzi bez sava prāvesta norādīja uz priesteru svarīgo lomu. Diemžēl daudzām pierobežas draudzēm mūsdienās vairs nav savu prāvestu, un to pastāvēšana nonāk sava veida apburtajā lokā; mazskaitlīgākām draudzēm netiek nozīmēti savi prāvesti, bet draudzes bez patstāvīgiem prāvestiem vēl vairāk saplok. Arī priesteriem ar saviem draudzes locekļiem nav vairs tik ciešas attiecības, kādas tās bija agrāk, kad viens no viņu pienākumiem bija apmeklēt visus savus draudzes locekļus:

Kādreiz jau tā bija, ka priesteri apbraukāja savus draudzes locekļus, bet tagad ir tikai tā, ka, ja ir personīgie kontakti ar baznīckungu, tad cita lieta. Bet ja personīgo kontaktu nav... Un es arī neesmu īsti piedzīvojis, ka brauktu pie tiem draudzes locekļiem. Pirmkārt, jau vajadzēja būt lielai uzņēmībai, lai ar to padomju laikos nodarbotos. Tas prasīja ļoti lielu uzdrīkstēšanos. Iespējams, ka varēja būt represijas. Domāju, ka šī kultūra arī izzuda. Un tagad tas jau ir atkarīgs stipri individuāli no katra priesteru. Tā noteikti nav populāra prakse. (Brīgos, 2022)

Agrāk izplatītājās draudžu vizitācijās prāvests apbraukāja sētas, dodot svētību namam un saimei, vāca ziedojumus, kā arī pārliecinājās par zināšanām: “Vislielākās bailes atbraukšana sagādāja bērniem (nereti vīriešiem), jo tiem bija jāparāda pātaru zināšanas.” (LLV⁹ 2012) Vietām saglabājusies bijība pret priesteri, kas var izpausties ar tādiem žestiem kā rokas skūpstīšana. Priesteris kā liturģijas svinētājs arī saņem dažādus draudzes locekļu nodomus dievkalpojumiem:

Svarīgi pieminēt, ka mana vecmamma var neuzdāvināt dāvanu, bet pasūta misi. Mamma krustmātei bija deviņdesmit gadu jubileja, un mamma viņai uzdāvināja misi par viņas veselību.

Tad arī mēs, protams, ka dodamies. (Krāslavā, 2022)

Vairāki pierobežas draudzes locekļi norādīja arī uz priesteru lomu garīgajā dzīvē, piemēram, vērtējot dievkalpojumu, dziedājumu vai sprediķu kvalitāti. Pierobežā norīkotie priesteri savukārt saskaras ar vairāku draudžu aprūpi, kas prasa padziļinātāku izpratni par katras tās kontekstu. Piemēram, viens priesteris ir atbildīgs par Brīgu, Zilupes un Pasienu draudzi, kur katrā ir pilnīgi atšķirīgas tradīcijas, tostarp arī valodas lietojumā. Dievkalpojumi nereti norisinās vairākās valodās – pamatā latgaliešu, krievu, latviešu un poļu, valodām mijoties starp draudzēm:

⁹ Šeit un turpmāk ar LVV jāsaprot “Latgales lingvoteritoriālā vārdnīca. I”.

Mūsu priesteris teica tā: “Kādā valodā grēkojat, tajā arī lūdzieties.” Nebija jau viegli, bet tad viņš sāka lasīt evaņģēliju krievu valodā, sprediķi teica tā, lai visi saprastu. Un lūgšanas tad latgaliski, kā pie mums pieņemts. (Zilupē, 2022)

Priesteriem arī ir jāuzņemas vidutāja loma starp draudzi un Baznīcu, kur jāseko līdzī daudādām izmaiņām. Tās arī jāievieš draudzes dzīvē. Piemēram, 2021. g. tika ieviestas korekcijas liturģijā, kad tika koriģēta ceļos mešanās noteiktos dievkalpojuma brīžos. Tas pamatā tika skaidrots dievkalpojuma laikā, piemēram, sprediķī, vai arī attiecīgajā dievkalpojuma brīdī pasakot, kāda rituāla darbība jāveic.

4.1.5. Dieva sodā

Tautas dievbijība iekļauj bijības aspektu, ko var arī uzlūkot par bailēm no soda. Iemiesotais katolicisms paredz zināšanu kopumu, kas nodrošina cilvēka spēju rīkoties atbilstoši Baznīcas likumam. Piemēram, pārrunājot dažādu obligāti svinamo svētku tradīcijas ar kādu Pasiēnes draudzes locekli, viņa stāstīja:

Protams, ka svinam arī Pētera un Pāvila dienu! Kā gan savādāk? Bija viens tāds gadījums, kad vieni strādāja tajā dienā un neatnāca uz dievkalpojumu. Viņiem pēc tam māja nodega... (Pasiēnē, 2022)

Līdz ar pašas Baznīcas mainīgo izpratni par dažādām tautas dievbijības izpausmēm, cilvēki arī bijējās, vai viņu prakses atbilst Baznīcas mācībai:

Kaut kur jau pievienojas klāt arī māņticība. Pieņemsim, es līdz šim vēl atceros no senākiem laikiem, kad minēja, kad līgava un līgavainis iet pie altāra, viņus salaulā, un tur bija tā, ka kurš uz kuru pusi pagriezīs. Ja sieva vīru pagriezīs, tad viņa būs galvenā, bet, ja vīrs, tad viņš būs galvenais mājās. (Pasiēnē, 2022)

Prakses, kas neietilpst tautas dievbijībā, apzīmē kā māņticību vai zabubonus, retāk – burvestību. Latgalē zabuboni (no poļu val. *zabobony*) iedalīti pēc to darbības sfēras saimnieciskajā, ārstniecības un sociāli sadzīviskajā, bet to pielietojums ir mazinājies gan Baznīcas, gan jauno laiku tendenču rezultātā (LVV 2012, 814–815). Baznīcā to izskaušana notikusi, kad konstatēta novirze no katoliskā normas un to piekropšana pielīdzināta grēkam. Tā kā noteikts daudzums tautas paražu saistītas ar zīlēšanu, pret tām vērsas visizteiktāk. Arī likumsakarību novērošana, kas paredz noteiktus rezultātus, skaitās ārpus katoliskās normas. Tikmēr ārstniecība ir vismazāk skarta attiecībā uz atsevišķām tautas praksēm, jo pastāv vispārēja bijība pret slimību un nāvi.

Tomēr izteikta vēršanās norisinājusies pret tiem māņiem, kas iekļauj sakramentāliju lietojumu ārpus noteiktās Baznīcas kārtības.

Ir saglabājusies bijība pret garīdzniecību, sakramentālijām, pret dievnamu un visiem citiem elementiem, kas saistīti ar Baznīcu. To pamato fakts, ka arī pierobežā ir savi stāsti par Dieva sodu pēc dievnamu vandalizēšanas. Tas izteikti norisinājās padomju laikos, kad arī varas elite mudināja veikt kaitniecīgas darbības:

Mums te ir viens stāsts, ko cilvēki no paaudzes paaudzē viens otram stāsta. Par to, kā komjauniešiem radās ideja, ka vajag to krustu noņemt nost. Un tas cilvēks, kurš tad uzkāpa baznīcas tornī un nosvieda krustu, pēc tam viņam visa ģimene nomira. Viens pēc otra. Kad bija palicis pēdējais, viņš iegāja dievnamā un pieņēma kristību. Tāds mums stāsts. (Indrā, 2018)

Nesens gadījums. Jau jaunākie laiki. Divi tūkstoši kaut kāds, kad Pasiēnē restaurēja torņus, tur stāvēja stalažas. Piedzērās vietējie jaunieši, uzkāpa tur un noņēma zvanu. Vienu nelielu zvanu. Viegli varēja noņemt. Viņi mēģināja to zvanu pārdot. Bet policija to zvanu atrada. Tam cilvēkam pēc tam bija ļoti smaga avārija. Liekas, ka pat viņš pats bija šoferis, bet viņš citu nosita, kas blakus viņam bija. Un pats smagā stāvoklī. (Pasiēnē, 2022)

Šādi naratīvi arī sastopami citviet un iekļauj stāstus par nelaimēm, kas sekojušas, kad cilvēki nav ievērojuši kapos noteiktās normas. Šie stāsti klejo no mutes mutē, tiem ir didaktisks raksturs un bijība pret sekām, kas nereti iekļauj letālus iznākumus, uztur dzīvu ideju par dievišķo sodu.

4.2. Sv. Donāta svētki Krāslavā

Kā viena no piecām galvenajām nozarēm, kur rodama tautas dievbijība, Direktoriņā izcelta svēto un svētīgo godināšana. Tas aptver plašu tautas dievbijības klāstu, kurā var izdalīt dažādus aspektus, tomēr pamatā tas ir saistīts ar daudzo svēto un svētīgo skaitu, kas rodami Romas katoļu baznīcā. Tas tiek regulāri papildināts caur beatifikācijas un kanonizācijas procesu, tomēr reģionāli nostiprinās noteikti svētie un svētīgie, kas gūst īpašu atpazīstamību. Individuālā līmenī katrs izveido saikni ar vismaz diviem svētajiem aizbildņiem caur savu kristību un iestiprināmo vārdu. Dzīves laikā un caur draudzi tiek izveidotas īpašas attiecības ar noteiktiem svētajiem, pie kā tiek vērstas individuālas lūgšanas. Latgalē tie piemēram būtu Sv. Antons, Sv. Agate vai erceņģelis Miķelis. Kā iepriekš aplūkots, svēto popularitāte saistīta ar katolizācijas dažādiem procesiem, to skaitā Baznīcas veikto inkulturāciju. Piemēram, jezuīti nostiprināja sava

ordeņa svēto atpazīstamību Latgalē. Svēto atveidi lielā klāstā rodami dievnamos – kā skulptūras vai svētbildes. Dažkārt dievnamos arī atrodas relikvijas, kas tiek godinātas īpašos brīžos.

Pierobežā vieni no apkaimes lielākajiem baznīcas svētkiem ir Krāslavas Sv. Donāta svētki, kas tiek svinēti pirmajā svētdienā pēc sv. apustuļu Pētera un Pāvila svētkiem. Tie arī izraudzīti, lai sniegtu detalizētu analīzi svinībās, kurās atklājas tautas dievbijības vēsturiskie procesi, izmaiņas 20. gs. svētku norisē un mūsdienu nozīme. Šim nolūkam izmantoti vēsturiskie rakstu avoti, periodika un lauka pētījumā iegūto datu analīze. Sv. Donāta svētki saistīti ar 18. gs. grāfu Plāteru vēlmi nostiprināt Krāslavas nozīmīgumu. Viens no mērķiem bija jaunuzcelto mūra baznīcu Sv. Ludviga godam pārveidot par bīskapa sēdekli, un, lai vairotu tā nozīmi, no Romas tika iegūtas Sv. Donāta relikvijas.

4.2.1. Sv. Donāta svētku izcelsme

1777. g. 27. augustā Mogiļevas bīskaps Sesčeņcevičs konsekrēja jaunuzcelto baznīcu Sv. Ludviga godam, bet 1818. g. tajā iesvētīta kapela Sv. Donāta relikviju uzglabāšanai (Svilāns 1975, 105–109):

Ar pāvesta Pija VI atļauju Sv. Donāta kauli un asinis tika izņemti no Sv. Laura katakombām, ieliktas koka lādē un nosūtītas uz Krāslavu 1778. g. 9. septembrī. 1784. g. 14. septembrī bīskaps J. Benislavskis šīs relikvijas pārlika jaunā, stikla lādītē un aizzīmogoja. 1786. g. 29. jūnijā bīskaps vēlreiz izņēma kaulus un pārlika tos stikla kastītē. Asinis stikla traukā un ar Mogiļevas metropolīta atļauju pārnesa publiskai godināšanai [...] un pirmā svētdienā pēc Sv. Pētera dienas notika Sv. Donāta svētki. Svētku dalībniekiem ar pāvesta Pija VI atļauju no 1790. g. 16. aprīļa ir piešķirtas pilnas atlaidas. [...] 1818. g. 14. septembrī sv. Donāta relikvijas pārlika no jauna koka lādītē un aizzīmogoja. [...] Šo pārņemšanas dienu svin svētdien pēc 8. septembra un sauc par mazo Sv. Donāta svētku dienu.

Precīzāka informācija par relikvijām rodama 1938. g. 30. jūnija “Rīgas Vēstnesī”, kur aprakstīta Sv. Alberta draudzes jauniešu ekskursija uz Latgali. Krāslavā viņus esot uzņēmis vietējais priesteris Paškevičs, kurš norādījis, ka Sv. Donāta altārī atrodas Sv. Donāta relikvijas, rokas kauls.

Par pašu Sv. Donātu zināms, ka viņš esot bijis romietis, kurš 3. gs. esot gājis bojā karā kā mocekļis, jo pastāvējis par savu ticību. Viņš esot apglabāts Laura (vietām – Labrenča) katakombās, no kurienes viņa pīšļi esot izņemti. 1936. g. 2. jūlija avīzē “Rīts” rakstīts: “Svētais Donāts ir visu slimību dziedinātājs, miris mocekļa nāvē 3. gs., apglabāts Romā. Par svēto izsludināts tikai 1778. g., kad arī viņa pīšļus izņēma no Sv. Laura kapiem un uz Krāslavas

muižnieka Plātera lūgumu dāvināja Krāslavai.” Relikvijas tika pārvestas uz Krāslavu ar konkrētu nodomu, lai šo dievnamu padarīt atšķirīgu no citiem. Šis fakts netiek arī slēpts. 1934. g. 1. maija “Izglītības Ministrijas Mēnešrakstā” N. Kauņe publicējis rakstu par Krāslavas garīgo semināru. Viņš norāda, ka Plāteru dzimta bija plānojusi tur koncentrēt “visu tā laika Latgales politisko un kulturālo dzīvi. Cita starpā, no Romas pārved Sv. Donāta relikvijas, kas lielā mērā pacēla baznīcas nozīmi apkārtnes iedzīvotāju starpā.”

2021. g. starptautiska pētnieku komanda publicējusi rakstu par relikvijām Baltijas valstīs, kur viņi skaidro vēsturisko kontekstu 18. gadsimta relikviju skulptūru (*corpisanți*) pārvietošanu (*translatio*) no Romas katakombām. Rakstā detalizēti aprakstīts šis savulaik pieprasītais process. Tas arī skaidro nepilnīgās vai pretrunīgās norādes no periodikas, jo tie nebija pilni skeleti vai atsevišķi svētie ar izsekojamu dzīvesstāstu, kas tika pārvietoti. Pēc augstmaņu vai viņu pārstāvju pieprasījuma un ziedojuma tika piešķirts koka šķirsts, kurā atradās relikviju skulptūra. Kaulu daļas, kas tika izmantotas, bija ņemtas no katakombām, kurās bija apglabāti kareivji; tika pieņemts, ka viņi ir miruši mocekļu nāvē. Lai apliecinātu autentiskumu, tika piešķirts oficiāls dokuments, kurā norādīta pamatinformācija par attiecīgo katakombu. Relikviju skulptūrai vārds tika dots Romā, bet to arī varēja ietekmēt tās prasītājs. Pētnieki precīzi aprakstījuši šo procesu Sv. Donāta *corposanto* gadījumā:

Plāteri nedevās uz *urbe* paši, bet norīkoja starpnieku, kas bija viņu protežē mākslinieks Inphantijā, lai vienotos viņu vārdā: viņu starpnieks bija gleznotājs Filipo Kastaldi (1734–1814). [...] 1774. g. 22. janvārī Kastaldi rakstīja no Romas Kazimiram Plāteram, lai ziņotu par savu neveiksmīgo mēģinājumu iegūt “kāda svētā ķermeni” (*un corps particulier de quelque Saint*) pa neoficiāliem ceļiem, norādot, ka “divkārt jau veltīgi devies uz katakombām, lai iegūtu [relikvijas], kā to paredz ieražas un vietējā prakse”. [...] Sv. Donāta relikviju skulptūra, kas tika pārvesta uz Krāslavu, atainoja romiešu karavīru, kas tika nomocīts ticības vārdā. (Budzyński, Filipchuk, Jakubowski et al. 2021, 23–25)

Šāds vēsturisks skaidrojums nav uzziets nevienā citā rakstu avotā. Analogi gadījumi sastopami arī citviet Latvijā. Piemēram, Sv. Viktora relikvijas no Romas uz Varakļāniem atveda grāfi Borhi.

Sarunās un intervijās ar Krāslavas iedzīvotājiem šāda pragmatiska pieeja nebija sastopama. Tika uzsvērts, ka mazāk nozīmīga būtu relikviju izcelsme vai pašas relikvijas, cik izpratne, ka Sv. Donāts ir viņu ticības un pilsētas aizbildnis:

Es ilgi nevarēju saprast, kas tas ir un kāpēc es to daru. Ar laiku sāku vaicāt mammai, un viņa man teica, ka viņš ir tas, kas stiprina tavu ticību, ka viņš palīdzēs kļūt ticīgākai. Sāksim ar to, ka viņš

bija jauns romiešu karavīrs, un viņš mira par savu ticību. Tā man mamma arī teica par Jēzu Kristu. Viņš bija moceklis, viņš bija uzticīgs Kristum līdz mūža galam. (Krāslavā, 2021)

Mūsdienās par Sv. Donāta svētkiem pārsvarā zina vien Krāslavas un apkaimes iedzīvotāji. Arī nav novērota iniciatīva svētku mērogu palielināt. Jāmin, ka savulaik tie bija pielīdzināti Vissvētākās Jaunavas Marijas debesīs uzņemšanas svētkiem Aglonā. Arī 20. gs. pirmās puses periodā norādīta tieša saikne starp relikvijām, svētkiem un svētceļnieku plūdiem, kas uz tiem ieradās. 1937. g. 18. jūnija “Latgales Vēstnesī” J. Kalniņš raksta: “1778. g. Krāslavas baznīca iegūst Sv. Donāta, Krāslavas patrona, relikvijas. Tā nu baznīca iegūst savu nosaukumu, un to sāk apmeklēt svētceļnieku bari.” Šiem svētkiem un svētajam arī piesaistītas noteiktas rituālās formas, lūgšanas un dziesmas.

4.2.2. Lūgšanas un dziesmas Sv. Donātam

Vairākos avotos atrodamas lūgšanas un dziesmas Sv. Donātam latgaliešu un poļu valodā. Viens no senākajiem ir Viļņā drukātajā 1857. g. katoļu lūgšanu grāmatā latgaliski, kurā sadaļā “Lūgšanas Vissvētākajam sakramentam, Sv. Donātam un Sv. Teklai” ir litānija, lūgšana un divas dziesmas Sv. Donātam. Satura rādītājā precizēts, ka Sv. Donāts ir Krāslavas aizbildnis. Divdesmit divās invokācijās Sv. Donātam tiek izcelta viņa pašai dziedzība, mocekļa ceļš un ticība. Tai sekojošajā lūgšanā uzsvērta Dieva griba nosūtīt mocekļa kaulus no Romas, lai žēlastība nāktu pār tiem, kas vēršas pie sv. Donāta kā sava svētā aizbildņa Dieva priekšā. E. Voltera etnogrāfiskajos materiālos norādīts (Vol'ter 1890, 43–44):

Šo dienu svin vienīgi Krāslavas ciemā un tās apkaimē. Pēc barona G. fon Manteifeļa ziņām, šos svētkus katoļu garīdzniecība ieviesa vien 1778. gadā. Donāta godam dzied sekojošo dziesmu, kuru esot sacerējis kāds priesteris:

Dziesmie ap Swātu Donatu Numūcitu [fragments]

Mums por Patronu Donatu Mūcītōju

Īdewi, kab turatumem ajzastōju,

Mes iposzejom ar swīdrym ziemies drywas

Un lajmie kliwas.

Swātajs Donats! mes wyssi tiewi lundzam,

Ajzastois por mums, mes uz tiewi klīdzam,

Laj musu drywas dūd mums augļu ziemies

Uz gūda tāwu ziemies.

Pretēji citiem plaši aprakstītajiem svētkiem šajā avotā cita informācija netiek sniegta. Arī kļūdaini norādīts 5. jūlijs, jo šie svētki nav piesaistīti konkrētam datumam. Arī publicētā dziesma, visticamāk, ir ņemta no Gustava Manteifeļa 1881. g. izdotā darba *Dzišmie ap Swatu Donatu Numucitu*. Vaicājot Sv. Donāta svētku dalībniekiem par to, kā apguvuši šīs lūgšanas, atbildēs tika norādīta mutiskā pēctecība. 2015. gada 10. jūlija “Ezerzemē” precizēts, ka Sv. Donats tiek godināts ikdienā – ceturtdienās, kad tiek skaitīta litānija viņa godam, ko “poļu valodā apstiprinājis Mogiļevas arhibīskaps Antonijs [...] 1873. g., latgaliski – Latvijas bīskaps Jāzeps Rancāns 1928. g.”. Jāatzīmē, ka jaunākajās katoļu lūgšanu grāmatās latviešu un latgaliešu valodā nav atrodamas lūgšanas, dziesmas vai litānija Sv. Donātam.

4.2.3. Sv. Donāta svētki Krāslavā 20. gs. 20.–30. gados

Latvijas Nacionālās bibliotēkas digitalizētajā periodikas arhīvā var atrast plašu informāciju par šiem svētkiem laika periodā no 1912. g. līdz Otrajam pasaules karam. Pirmo reizi tie minēti 1912. gadā, kad avīzē “Zemkopis” rakstīts, ka baznīcā uzglabājas “Sv. Donata atleekas. Atlaidu un leelo svētku deenas Krāslavā saplūst deevllūdžēji un svētceļotāji no visas Latgales.” Citus gadus informācija kļūst plašāka, detalizētāka un tiek atspoguļota dažāda mēroga presē (piem., “Rīts”, “Latgales Vēstis”, “Katōļu Dzeive”, “Vēstnesis”, “Ekskursants”, “Latvijas Kareivis” u. c.). Sv. Donāta svētkus 20. gs. 20.–30. g. var kopumā raksturot šādi:

Sv. Donāta svētkus svinēja trīs dienās, sākot ar piektdienu, nedēļas nogalē pēc Sv. Pētera un Sv. Pāvila svētkiem. Svētkus apmeklējuši cilvēki no visas Latvijas (organizēti arī tūrisma izbraucieni no Rīgas; cena ap 8–10 latu) un tuvākajām kaimiņzemēm. Ja Krāslavā tajā laikā ir ap 5000 iedzīvotāji, tad apmeklētāju skaits bija no 10 000 līdz 25 000. Cilvēki pamatā nakšņojuši teltīs un pajūgos. Svētku laikā bija 40 stundu atlaidas, daudz dievkalpojumu, procesijas un lūgšanas, kurās piedalījās plašas tautas masas; dievgaldu apmeklēja vidēji 10 000 ticīgo. Lai nodrošinātu svētku garīgo aprūpi, sabrauca priesteri no visas apkaimes (vidēji – 30) grēksūdžu uzklaušanās, kas tika nodrošināta arī ārpus baznīcas telpām. Svētkus pārsvarā apmeklēja arī bīskaps, kurš nodrošinājis iestiprināšanas sakramentu. Sv. Donāta relikviju godināšana norisinājās, tai skaitā trīs (arī – septiņas) reizes uz ceļiem aprāpojot apkārt kapelai vai baznīcai. Rāpojot uz ceļiem, sievietes piepacēla brunčus, vīrieši – uzrotāja bikses, bet rokās tika turētas lūgšanu grāmatas vai krelles. Līdz ar tautas masām nereti relikviju godināšana norisinājās ārpus kapelas. Sv. Donāts spēja dziedināt no visām kaitēm un nelaimēm. Pateicībā par uzklaušajām

lūgšanām cilvēki novietoja pie relikvijām, uz speciālas tāfeles, votas. Šīs votas pārsvarā bija no dārgmetāla – sudraba – un tādā formā, par kuras izdziedināšanu pateicībā tika izlikta. Visbiežāk bija sastopamas sirdis, tad – acis, rokas un kājas. Pie baznīcas drūzmējās ubagi, kuri nemitīgi esot skaitījuši lūgšanas. Svētku dalībnieki viņiem ziedoja santīmus un latus. Bija pieņemts, ka ubagi skaitīja lūgšanas par tiem, kuri viņiem ziedojuši. Svētkus apmeklējuši arī nabagi, esot bieži manītas sievietes ar bērniem. Pie baznīcas pārdeva dažādus ar ticības dzīvi saistītus aksesuārus – sveces, lūgšanu grāmatas un lūgšanu krelles, bet ārpus baznīcas norisinājās plaša tirdzniecība, tautā saukta par Donāta tirgu. Šī esot bijusi vienīgā svētdiena gadā, kad esot bijis atļauts tirgoties un peļņa brīžam esot bijusi pat vairāku mēnešu ienākumu apjomā. Paralēli baznīcas svētkiem un tirgum šajos svētkos tika piedāvātas arī citas izklaides, kā cirks, loterijas, balles, koncerti.

Mūsdienu reliģiska satura rakstu autore vietējā presē ir Genovefa Kalviša, kura ievākusi liecības par Sv. Donāta svētkos saņemtajām žēlastībām (precīzāk – dziedināšanām) pirmskara gados. Kalviša norādījusi, ka cilvēki stāstos ir kūtri, negribot norādīt, ka ticot brīnumiem, kā tas būtu varējies būt iepriekš:

Man atmiņā saglabājies vecmāmiņas atstāstītais gadījums par mocekļa Donata paveikto brīnumu. Tas varēja būt apmēram pirms 100 gadiem, kad viņas paziņas vīram palicis slikti ar galvu. Tad dievbijīgā sieviete no Šķaunes devusies ar kājām uz sv. mocekļa Donata svētkiem Krāslavā, lai lūgtu viņa palīdzību vīra atlabšanā. Ar lielu pašātvību relikviju priekšā sieviete uzticējusi savas bēdas svētajam moceklim. Atpakaļceļu atkal mēroja ar kājām. Un mājās viņu sagaidījis... pilnīgi vesels vīrs! Arī turpmāk viņam viss bijis ar galvu kārtībā. (Kalviša 2010)

Izzinot svētku vēsturi, G. Kalviša vēl precīzē, ka 1826. g. Sv. Donāta svētku vigīlijā izcēlies liels ugunsgrēks, kas esot izpostījis daļu miesta. 2013. g. Kalviša papildina savu stāstu vākumu ar vēl pāris detaļām:

Vai jūs zinājāt, ka esot bijusi tāda sena ieraža? Deviņdesmitgadīgais Henrihs Galonskis atceras, ka ulmaņlaikos vēl pirmais sv. mocekļa altāris viņa svētkos no visām pusēm ticis apkrauts ar lielākiem un mazākiem siera rituļiem (līdzīgi kā Sv. Jura dienā – ar vistu olām). Droši vien šo tradīciju aizliegušas okupācijas varas, jo pēc ugunsgrēka atjaunotajā kapličā sieru “Donatam” vairs nenesa. (Kalviša 2013)

Par šo svētku un paša Donāta popularitāti liecina arī citas liecības. Piemēram, rakstnieks Ādolfs Erss vairākkārt izmantojis šo notikumu kā fonu savos romānos. 20. gs. pirmajā pusē Latgalē personvārdi Donats un Donāts bija starp trīsdesmit populārākajiem, un vien 20. gs. 60. gados tas zaudēja savu popularitāti. Teju visos aplūkotajos periodikas rakstos Krāslavas Sv. Ludviga

kapela. Tālāk Sv. Donāts pieminēts vien 1944. g. 21. jūnija “Daugavas Vēstnesī”, kur publicēts Staņislava Rāznas stāsts “Saīsa jauneklis”, kura darbība daļēji risinās Sv. Donāta svētku laikā. Tajā atklājas interesanta detaļa:

Uz četrām vīteniski grieztām kolonnām balstījās bagātīgi izrotāts baldachīns, zem kura atradās altāris ar Donata relikvijām. Augstu virs altāra stikla zārkā purpura drēbēs gulēja Sv. Donāts. Citi zināja stāstīt, ka tur esot tikai viens kauls. Taču jau daudzus gadus no vietas cilvēki no tālas apkārtnes un pat svešiem novadiem steidzās uz šo svētnīcu izlūgt lielas žēlastības sev un citiem. [...] Uz visām altāra kāpnēm sveču gaismā spīguļoja santīmi, šur tur iemirdzējās sudraba lats. Veci un jauni, mazi un lieli plūda nepārtrauktā straumē.

Saprotamu apstākļu dēļ vietējā presē līdz pat 20. gadsimta astoņdesmito gadu beigām Sv. Donāts un viņa svētki faktiski pazūd. Vien 1958. g. 2. jūlija “Latvija Amerikā” precizē, ka pēc 1941. g. baznīcas izpostīšanas svētki tika pārcelti uz septembri, bet atrastās relikvijas savāktas un no jauna ieliktas atsevišķā kārbīnā, kura 1942. g. novietota atjaunotajā kapelā.

Sv. Donāta svētki tika izmantoti padomju presē, lai ilustrētu baznīcas mantkārīgos nolūkus, kā tas bija 1960. g. 27. jūlija “Zemgales Komunistā”, kurā raksta par bagātīgo lomu. Šādas tendences Aglonas svētku kontekstā precīzi izpētījusi Angelika Juško-Štekele: “Aglonas dievmātes svētbilde kļūst par centrālo tēmu antirelīģiskajā propagandā, pakļaujot preparācijai Dievmātes nāves laiku un vietu, svētbildes parādīšanos, kvotu izcelsmi un Aglonas dievmātes brīnumdarītājas spējas.” (Juško-Štekele 2015, 165) Gan Sv. Donāta, gan 15. augusta svētki Aglonā turpināja pulcēt cilvēkus arī šajos laikos, bet tie jau norisinājās sava laikmeta zīmē. Paralēli jāmin, ka 1959. gadā Krāslavas rajonā tika ieviesti jauni svētki draudzības kurgānā uz Latvijas-Krievijas-Baltkrievijas robežas. Tie norisinājās tieši jūlija pirmajā nedēļas nogalē un piedāvāja cilvēkiem plašu tirgu ar tādu preču pieejamību, kas ikdienā bija deficīts.

4.2.5. Sv. Donāta svētki mūsdienās

Pēc neatkarības atgūšanas vietējā periodikā vai Romas katoļu baznīcas izdotajos kalendāros tiek atkal minēti Sv. Donāta svētki. Presē publicēta svētku norises kārtība, kur pamatā dievkalpojumi mijas ar kultūras pasākumiem, visbiežāk – koncertiem. Arī mūsdienās šie svētki ilgst trīs dienas, kā arī saglabājusies prakse ar intensīvākām grēksūdzēm un krāšņām procesijām. 2021. g. veiktās intervijas ar dažāda vecuma cilvēkiem, kas piedalījušies Sv. Donāta svētkos jau pēc Latvijas neatkarības iegūšanas, ļauj izziņāt svētku tipoloģiju, it īpaši, bērnu iesvētības un iestiprināšanu, ar ko arī saistās apmācību process.

4.2.5.1. Pirmā grēksūdze, iesvētības un iestiprināšana

Sasniedzot aptuveni desmit gadu vecumu, kas atbilst trešajam mācību gadam skolā, Krāslavas draudzes bērni apmeklē svētdienas skolu, lai sagatavotos trim nozīmīgiem sakramentiem, kas tiek saņemti Sv. Donāta svētku laikā. Šis sagatavošanās laiks ir spēcīgi iespaidies atmiņās:

Man šķiet, ka visi Krāslavas katoļi noteikti iet cauri vienam procesam Donāta svētkos. Kad mēs mācāmies skolā, 2. klasē mums ir ticības mācība un tad ir iesvētības, pirmā komūnija, grēksūdze. Donāta svētkos tad vienmēr brauca bīskaps un bija iestiprināšana. Tā bija lielā ceremonija. Pirms tam bija eksāmens, arī mācītājs dažkārt mācīja katehismu, un tad pienāk tā skaistā diena, kad atbrauc, vismaz manā laikā bija tāds dekāns, un viņš nāca un visiem uzdeva jautājumus. Ja varējām atbildēt, tad viņš teica: "Tā, tu esi gatavs." Tad gājām pie pirmās grēksūdzes, pēc dažām dienām pirmā komūnija, un uz Donātiem jau bija bīskaps un viņš iestiprināja. (Rīgā, 2021)

Daudzi uzsvēra pašu eksamināciju kā vienu no spilgtākajām atmiņām, jo to pavadīja bailes par iespējamu neveiksmi. Līdzīgi grēksūdzei gatavojās, ejot pie izmēģinājuma grēksūdzes, lai labāk izprastu šī sakramenta nozīmi:

Arī pirmās grēksūdzes nodošanu es ļoti labi atceros, jo mēs rakstījām sarakstus ar saviem grēkiem. Vecāki man teica, ka pēc tam tā lapiņa ir obligāti jāsadēdzina. To es atminos, ka braucu uz laukiem un teicu, ka man šī lapiņa jāsadēdzina, ka tā ir mana un to nedrīkst skatīties. (Krāslavā, 2021)

Sv. Donāta svētki arī vietējā dievbijībā ir starp tiem svētkiem, kuru laikā obligāti jāiet pie grēksūdzes.

Par pašu iestiprināšanu vairākiem iespaidies atmiņā personvārda izvēles process. Tīkmēr daži cilvēki, kuri mūsdienās vairs nedzīvo Krāslavā un ikdienā uz baznīcu vairs neiet, šo vārdu ir arī aizmirsuši:

Svētdienas skolas skolotāja mums teica, ka mums ir jāizvēlas vārds. Man bija liels samulsums, jo, aizejot mājās, mammai to stāstu, un viņa mani laikam pārprata un teica, ka man jau ir kristītais vārds Kristīne. Tad radās pārpratums. Mums bija iedota tāda speciāla lapiņa katram bērnam, ar baznīcas zīmogu otrā pusē, un tad vajadzēja uzrakstīt to vārdu, ar kuru dosies pie bīskapa, lai viņš tevi iesvēta. Viņš arī tad saka tos vārdus: "Kristīne, es tevi iesvētu..." Mamma teica, lai es rakstu šo vārdu. Es uzrakstīju, aizgāju uz baznīcu, mēs sākām runāt ar skolotāju, un viņa teica, ka man ir jāizvēlas cits vārds. Nācās to lapiņu mainīt. Aizgāju mājās, tad mēs ar mammu šķirstījām to grāmatu, kur ir baznīcas vārdu saraksts. Tad es izvēlējos vārdu Marija. (Rīgā, 2021)

Par iestiprināmajiem vārdiem pieņemts izraudzīties kādu svēto, kas ir saistīts ar draudzi vai draudzes baznīcu, vai arī – kā Pētera gadījumā, saistot to ar noteiktiem svētkiem. Arī Marija ir starp raksturīgākajiem vārdiem, ko izraugās pie iestiprināšanas.

28.–31. attēls. Sv. Donāta svētki 2022. g. jūlijā, kad iestiprināšanas sakramentu saņēma daudz bērnu, kuri pandēmijas ierobežojumu dēļ nevarēja iepriekš iziet apmācības, tai skaitā pētījuma autores dēļ. No privātā arhīva.

Par iestiprināmajiem krustvecākiem pieņemts izraudzīties vai nu sava dzimuma krustvecāku, vai arī kādu no sava radnieku vai paziņu loka, kas ir iestiprināts. Atmiņas par iestiprināšanas procesu raksturo svinīgās noskaņas, ko rada īpašie tērpi un rotājumi. Meitenēm pieņemts vilkt baltas kleitas un miršu vainagu galvā, bet puisiem – baltu kreklu, pie kura piestiprināts miršu pušķītis. Ap roku tiek aplikts rožukronis, kas norāda uz sava veida lūgšanu briedumu un izpratni par tās nozīmīgumu. Savulaik bija arī pieņemts šīs kleitas valkāt kādu laiku pēc iestiprināšanas – vidēji vienu nedēļu. Mūsdienās šīs kleitas tiek drīzāk nodotas no rokas rokā, nevis speciāli iegādātas, jo tiek vilktas tikai uz šiem svētkiem.

4.2.5.2. Sv. Donāta svētku norise

Sv. Donāta svētku laikā tiek atvērtas Sv. Donāta relikvijas godināšanai, un izpratne par pašu godināšanu ir mainījusies laika gaitā. Ja savulaik bija pieņemts, piemēram, ceļos apiet apkārt relikviju altārim, tad mūsdienās pie šķirsta tiek noskaitīta kāda individuāla lūgšana:

Nu vismaz kādu pusotru stundu mēs tajā rindā stāvējām, lai tiktu kapličā. Mēs tad nonācām līdz tām relikvijām, tad mēs metāmies ceļos un vajadzēja noiet vienu apli apkārt tam altārim, uz kura stāvēja tās relikvijas. Bet, ja godīgi, es neatminos, ko mēs tur lūdzāmies. (Rīgā, 2021)

Tur arī ir tā Donāta kapela... es tā ļoti labi atminos, ka... kad ienāk... es nezinu, kas tas ir par ticējumu, ka lūdzās, apejot vismaz trīs reizes apkārt tam Donāta altārim. Kādreiz, un to es ļoti labi atminos, ka tantiņas uz ceļiem rāpoja. Lūdzās rožukroni. Tagad uz ceļiem es vairs neesmu redzējusi. (Krāslavā, 2021)

Pat ja tieši atmiņu stāsti par Sv. Donāta brīnumiem vai dziedināšanām netika iegūti, vienā atmiņu stāstā šis aspekts netika noliegts:

Mana nākamā vīra māte, viņa man tā iečukstēja ausī. Ja tev ir kāda vēlēšanās, tad vajag 13 reizes, skaitot rožukroni, aprāpot apkārt tam iznestajam Donāta kauliņam. Vajag 13 reizes aprāpot apkārt, skaitot rožukroni, un tad tā vēlēšanās piepildīsies. Tad nu es metos ceļos un skaitīju to rožukroni cītīgi, un tika mana vēlēšanās uzklautā. Vēlēšanās piepildījās. (Rēzeknē, 2021)

Līdzīgi kā pats Sv. Donāts, arī viņa relikviju godināšana saglabājusies kā svētku daļa, bet tai vairs nav šis vēriens, kādu var nojaust no pirmskara gadiem. Tautas dievbijības forma, kad cilvēki veica novērojamas rīcības, piemēram, rāpošanu, aizvien mazāk sastopamas arī citviet katoļu draudzēs Latgalē.

Sv. Donāta svētki pieder pie iemiesotā katolicisma, un to apmeklējums ir neatņemama vietējo iedzīvotāju prakse. Tie, kas dzimuši vai auguši Krāslavā, min, ka šajos svētkos piedalījušies katru gadu – aktīvāk vai mazāk aktīvi, tomēr klātesoši. Uz tiem arī ieradušies cilvēki no citām apdzīvotām vietām, un šos svētkus raksturo valodu un tautību sajaukšanās. Dievkalpojumi noris vairākās valodās. Vēl 20. gs. deviņdesmitajos gados šo svētku noskaņu papildinājuši tirdziņi vai kādas citas aktivitātes:

Man bērībā tas asociējās ar tādu kā ballīti – visi radnieki no pagastiem, lauku teritorijām brauca ciemos, mēs gājām uz baznīcu. Tur bija ļoti daudz visādas tirdzniecības lietas, man pat ir bilde, kur es sēžu ar milzīgu kolas pudeli kaut kādos deviņdesmitajos. Donāta svētkos varēja dabūt kolu, tas ir *cool*. Tur bija kaut kāds izklaidējošais faktors – loterijas un vēl sazin kas, vecāki arī kaut ko nopirka. Arī ar baznīcu saistītas lietas – krustiņu, rožukroni. (Rīgā, 2021)

Es atceros, ko man stāstīja mamma vai vecmamma, ka tie ir otri lielākie ticīgo svētki pēc Aglonas svētkiem. Ka agrāk uz šejieni devās daudz svētceļotāji. Man tā bija pirmā dzirdēšana, jo manā laikā vairs nekas tāds nenotika... Mums tie ir lokāli baznīcas svētki, bet izrādās, ka agrāk tas bija nu tāds plaša mēroga pasākums tieši ticīgajiem atbraukt uz šejieni, uz Krāslavu, un lūgties

baznīcā. Donāta svētki manai paaudzei tie vairāk bija saistīti ar šo rituālu veikšanu bērniem. (Rīgā, 2021)

Sv. Donāta svētkus skāra arī pandēmija, un to vēriens, kas jau bija rucis gadu gaitā, atguva savu svētku noskaņu vien 2022. g. vasarā. Svētku vērienu papildināja apstākļi, ka divus gadus nenorisinājās tradicionālā sagatavošanās sakramentiem, kas notika jau vairākām bērnu grupām kopā.

Starp daudzajām svētku norisēm visizteiktāk izcelta adorācija, par kuru bija atbildīgi draudzes jaunieši, un svinīgā procesija. Vissvētākā sakramenta adorācija ir saistīta ar padziļinātāku izpratni par Vissvētāko sakramentu. Svētās Mises laikā priesteris konsekkrē maizi un vīnu, kas top par Jēzus Kristus miesu un asinīm. To arī dēvē par Vissvētāko sakramentu jeb euharistiju. Viens no rituāliem, kas tiek praktizēts dievnamā, ir Vissvētākā sakramenta adorācija, kad konsekkrētā maize tiek ievietota īpašā ietvarā, sauktā par tabernākulu, un novietota uz altāra. To pavada atsevišķas lūgšanas un dziesmas, un, kad tabernākuls tiek novietots, tad draudzes locekļi velta laiku tā priekšā. To arī sauc par adorāciju. Tai parasti noteikts sākums un beigas, un tā laikā nav pieņemts, ka Vissvētākais Sakraments tiek atstāts bez neviena dievlūdzēja. Attiecīgi adorāciju arī nepieciešams organizēt:

Mēs gājām uz visām trim dienām un obligāti piedalījāmies adorācijā. Tā notiek, rupji runājot, 24 stundas. Mēs kā jaunieši gājām maiņās pa stundai vai pusstundai. Tika sastādīts saraksts, un tev, piemēram, noteikts, ka šajā dienā tu iesi trīs reizes. Tad mēs mainījāmies un lūdzāmies šajā adorācijā. (Krāslavā, 2021)

Es arī biju adorācijās. Tas bija drausmīgi, tas brīdis, kad tev tur jāstāv un jāgaida, kamēr tevi kāds nomainīs, bet visādi citādi tas bija jautri, jo paralēli bija ballīte. Atminos, vienreiz bija klāt arī viens seminārists. Ļoti jauns puisis. Ne tik nopietns, kādi parasti ir priesteri. Viņš mums vienkārši deva naudu, un mēs gājām uz veikalu... un mēs tur pirkām čipsus un visādus saldumus. Man tās adorācijas asociējas ar nelielu ciešanu brīdi, kam seko nenormāla ballīte ar daudz saldumiem. Es kādu diennakti tur biju, jā, tu kādu diennakti neesi mājās. Es atminos, ka ne vienmēr bija jau arī tāds saraksts, mēs vienkārši gājām viens otru nomainīt. (Rīgā, 2021)

Šo abu atmiņu autores dalījās par pieredzēto 20. gs. deviņdesmitajos gados, un tieši otrajā citātā jaušams retāk sastopams naratīvs, kad tiek runāts dažādām tautas dievbijības praksēm. Tas noliedz jautrības elementu vai pat dažkārt cilvēcisko faktoru.

Sv. Donāta svētku procesija ir īpašs brīdis, kam rūpīgi gatavojas. Tajā ir noteikts dalījums pēc dzimuma un vecuma, kur katram ir savas funkcijas. Procesijas dalībnieki izjūt atbildību, lai pareizi veiktu uzticētos pienākumus:

Esmu piedzīvojusi augšanu tajā procesijas kolektīvā. Mazākas meitenes nēsā rozītes un met... godina ar rožu mešanu bīskapu, kurš tajā brīdī nes Sv. Komūniju. Tur ir īpaša tehnika. Pārējie nes karogus, kur arī jāzina īpaša tehnika. Pirms tam jau visus apmāca. Kad tu paaudzies, tad tu nonāc līdz tam, ka var nest karoga lentes. Pusmūžā jau ir tas gods nest pašu karogu. Bet tas ir fiziski ļoti grūti, it īpaši, kad ir milzīgs vējš. Četri vīrieši nes kvadrātainu apmetni, zem kura iet bīskaps ar Sv. Komūniju. Tie ir tie, kas jau ļoti ilgi ir baznīcā. Tad ir vīrieši, kas nes spilvenus, uz kuriem uzliktas dāvanas. Puišēļi nes lentes. (Krāslavā, 2021)

Kaut kādā dzīves posmā es ņēmu dalību procesijā. Tajās es biju puķu kaisītāja. Kā saka, piedalījos no cita skata punkta nekā cilvēks parastais. Puķes parasti kaisīja gudrākās meitenes, jo tas ir tā sarežģītāk. Tev ir jāiet tādā savdabīgā deju kustībā. Tev ir jāiet un jārotē. [...] Es domāju, ka puķu kaisīšana ir sarežģītāka nekā bantītes nešana. Un tad tur ilgi mani lika, jo es ilgi izskatījos kā mazs bērns, jo tas izskatās piemīlīgāk. Un to darīja tikai meitenes. Atkal tā, ja karogu nesa vīrietis, tad zēni nesa lentītes, un otrādi. (Rīgā, 2021)

Šī svētku procesija norisinās centrālajā svētku dievkalpojumā, ko arī pavada iestiprināšanas sakraments. Pati procesija sākas dievnamā dievkalpojuma izskaņā, tad turpinās apkārt baznīcas dārzam, līdz nonāk pie Sv. Donāta kapličas. Tajā ieiet tikai bīskaps un viņam tuvākie, bet pārējie paliek ārpusē. Šajā brīdī arī parasti skaitīta Sv. Donāta litānija. Procesijas un dievkalpojuma izskaņa iezīmē simbolisku svētku noslēgumu.

4.3. Tautas dievbijība liturģiskā gada garumā

Tautas dievbijība liturģiskā gada garumā saistīta ar dažādiem svētkiem, kurus pavada noteiktas tautas dievbijības izpausmes. Ja Jēzus Kristus dzimšanas un augšāmcelšanās, kas tiek svinēta Ziemassvētku un Lieldienu laikā, būtu vērtējamas kā centrālas visā katoliskajā tradīcijā, tad citu svētku nozīmēm un popularitātei mēdz būt lokāls raksturs. Tikmēr visu svētku pavadošās tautas dievbijības izpausmēs iezīmējās vietējās tautas dievbijības valoda. Romas katoļu baznīcā liturģiskais gads sadalīts secīgos posmos. Tas sākas pirmajā Adventa svētdienā četras nedēļas pirms Ziemassvētkiem. Pēc Ziemassvētkiem, kad tiek pieminēta Jēzus Kristus piedzimšana, seko parastais liturģiskais laiks. Tas ilgst līdz Pelnu trešdienai, ar kuru sākas Lielā gavēņa laiks. Tas ir

simbolisks sagatavošanās laiks centrālajiem kristiešu svētkiem – Lieldienām, kad tiek pieminēta Jēzus Kristus nāve un augšāmcelšanās. Pēc Lieldienu laika jau atkal seko parastais liturģiskais laiks, pēc kura beidzas liturģiskais gads. Liturģiskā gada garumā divpadsmit svētki ir obligāti svinami; tas nozīmē, ka dievkalpojuma apmeklējums ir obligāts. Tie ir Vissvētākās Jaunavas Marijas bezvainīgā ieņemšana (8. decembrī), Jēzus Kristus dzimšana (25. decembrī), Vissvētākās Jaunavas Marijas – Dieva mātes – svētki (1. janvārī), Kunga parādīšanās svētki (6. janvārī), Sv. Jāzepa svētki (19. martā), Lielā piektdiena un Jēzus Kristus augšāmcelšanās (mainīgs datums), Jēzus Kristus Debeskāpšana (mainīgs datums), Svētā Gara nosūtīšana (mainīgs datums), Kristus Vissvētākās Miesas un Asins svētki (mainīgs datums), Sv. apustuļu Pētera un Pāvila svētki (29. jūnijs), Vissvētākās Jaunavas Marijas uzņemšana debesīs (15. augusts), Visu svēto diena (1. novembris). Ar šiem svētkiem saistītas dažādas tautas dievbijības izpausmes, bet reģionāli atsevišķi svētki, kas nav obligāti svinami, iesakņojušies dažādi.

4.3.1. Advents, Ziemassvētki un parastais liturģiskais laiks

Romas katoļu baznīcas liturģiskais gads sākas līdz ar Adventa laiku. Šis ir laiks, kad Baznīcā tiek īpašā veidā apcerēta un gaidīta Jēzus Kristus piedzimšana, kas tiek svinēta Ziemassvētkos. Ziemassvētku laikā tiek svinēta Triju Ķēniņu diena, un tas beidzas ar Jēzus Kristus kristīšanas svētkiem. Starp Ziemassvētku laiku un Lielo gavēni ir parastais liturģiskais laiks, kurā arī tiek svinēti trīs nozīmīgi svētki tautas dievbijības kontekstā – Kunga Prezentācijas svētki, Sv. Blazija un Sv. Agates diena.

4.3.1.1. Advents un Ziemassvētki

20. gs. pirmajā pusē Latgalē pie Adventa laika praksēm pieskaitāms gavēnis un dievkalpojumi, kas tiek celebrēti rītausmā, saukti par rorātmisēm. Šo laika posmu arī izdalīja kā laiku starp kāzām un čigānos iešanu (LLV 2012, 24–25). Pierobežas iedzīvotāji saistīja Adventa laiku kā gatavošanās laiku, kad tiek sakopta sēta un veikti visi nepieciešamie darbi Ziemassvētku svinībām. Sveču dedzināšana Adventa vainagā pieskaitāma pie jaunievietām praksēm:

Adventa laikā man nekas nenāk prātā, man liekas, ka mēs neko īpašu nedarām. Tikai citas dziesmas dziedam. Adventa vainagu mājās gan es taisu. Jā, noteikti. [...] Nē, bērībā gan nebija. Tikai tagad, kad pati sāku staigāt uz baznīcu, tad sākām taisīt Adventa vainagu. Padomju laikos gan nē, tad tikai vienmēr bija šitās kaļadas atnestas. Oblatās, jā. Tas bija. Agrāk un tagad. (Zilupē, 2022)

Adventa laikā draudzes locekļiem ir iespēja saņemt svētītas oblātas (arī – kaļadas). Tās ir četrstūra formas plānas maizītes, uz kurām parasti atainota kāda kristīga simbolika vai Ziemassvētku aina. Tās pieņemts ēst Ziemassvētku mielasta laikā, kad mājsaimniecības locekļi tās savstarpēji lauž pa gabaliņam un dala.

Pirms Ziemassvētkiem māja tiek sagatavota svinībām, kas iekļauj Dieva stūra dekorēšanu un svētku mielasta gatavošanu. Līdzīgi kā Adventa vainags, arī Ziemassvētku egle pieder pie jaunāko laiku tradīcijām, vietām pat izcelta kā pie padomju vai institucionālā (skolas) piederīgām. Ziemassvētki pieder pie gaidītākajiem svētkiem katoļu draudzēs. Tie svinēti vairākas dienas un iekļauj viesos iešanu un viesu uzņemšanu, kas laika gaitā mazinājies:

Ziemassvētkos arī. Gatavojām māju, pucējām. Tad jau nebija kā tagad... Es jau esmu veca, man ir 85 gadi. Atceros, ka bērnībā bija pēckara gadi. Bija jau grūtības izlīmēt istabu, sagatavot svētkiem, bet kaut kā mēs jau tur līmējām māju. Krustmāte mācēja taisīt mākslīgos ziedos no kreppapīra, tad visas svētbildes izrotājām. Un uz svētkiem vienmēr gājām uz baznīcu. Pēc tam jau jautrība mājās. [*Smejas.*] (Brīgos, 2022)

Jūs ziniet, mēs pašas bijām trakas, jaunas gājām ar draudzeni... mēs atgājām no tā saucamajām ķekatām, un kad mums sāka pie loga dziedāt. Man pilnīgi kaut kā auksti palika... Cik tās sievietes skaisti dziedāja tās dziesmas pie loga. Viņas neko neprasīja: “Mums neko nevajag!” Vot tā tradīcija, ka agrāk gāja, un viņas teica: “Nu mēs atnācām.” Un ziniet, tās ir pavisam savādākas ķekatas. Tas ir kaut kas pa visam savādāk, nekā kā mēs tur ieskrienam pie vieniem, pie otriem... Tas bija pirms kādiem 30 gadiem, man vēl bērni nebija lieli. Man taisni asaras saskrēja, šermuļi aizgāja. Viņas istabā iekšā nenāca, bet tikai pie loga dziedāja. (Šķaunē, 2022)

Ziemassvētku svinēšana pierobežā (kā citviet) 20. gs. gaitā ir mainījusies. Pirms tam tā vairāk norisinājās mājsaimniecībās un iekļāva dažāda rakstura viesošanos, tai skaitā, kā norādīts Šķaunes pusē, arī garīga rakstura dziedāšanu paralēli ķekatām. Vēlāk jau šos svētkus izteiktāk sāka svinēt institucionālā veidā – vai tas būtu skolā, kultūras namā vai plašākā mērā – dievnamos, tai skaitā, veidojot Jēzus Kristus silīti:

Mājās mums nebija ne eglītes, ne Adventes vainaga. Man no bērnības ir tāds priekšstats, ka šie vainagi un eglītes, tas ir publiskajās... nu kultūras namā, ka eglītes tur – arī skolā. Tā kā pie mums mājās nebija... tad pēc manas saprašanas tas nav mājas... mums mājās nebija. (Zilupē, 2022)

Ziemassvētkos bija pie mums ķekatnieki. Nāca tādi, kas bija aktīvi, kuri varēja padziedāt, pasmieties, pablēņoties. Nāca, jā. Tas viss bija 24. vakarā, kad mājās tā svētība bija apēsta. Pēc svētvakara. Jā, tā bija. Es pati gan nekad negāju – es neprotu ne dziedāt, ne tā izlikties. Bet nāca

tādi saģērbusies. Es atceros bērnbā, kā citam kažoks izgriezts uz otru pusi. Tad tā kā āzis ar tādiem ragiem. To es atceros, ka nāca. Arī manā jaunībā vēl nāca, bet tagad jau... nu tagad mums tas svētvakars notiek baznīcā, un cilvēki vairāk nāk uz baznīcu un tas pārtrūka. (Šķaunē, 2022)

Ziemassvētki un Jaunais gads ir laiks, kad pie vecākās paaudzes pierobežas iedzīvotājiem arī ierodas bērni un mazbērni, kas nodrošina svētku sajūtu. Saglabājusies tradīcija Ziemassvētku vakarā lauzt oblātas, ko jau laikus sarūpē savās draudzēs. Vienā no atmiņu stāstiem bija arī iekļauta siena klāšana uz galda, kā arī vairākkārt uzsvērtā ēdiena svētīšana dievnāmā un lūgšanas pie galda pirms maltītes. Latgalē Ziemassvētku vakaru arī apzīmē kā Kūču dīnu, kas iekļauj plašu tradīciju un paražu klāstu. Par atsevišķiem svētku ēdieniem pierobežas iedzīvotāji nerunāja pretēji Ziemassvētku aprakstiem, kas rodami kultūrvēstures un folkloras materiālos, kur uzsvērtas dažādas mielasta sastāvdaļas.

Ziemassvētku laikā 6. janvārī tiek svinēti Kunga parādīšanās svētki jeb Triju Ķēniņu diena, kas arī zināma kā Epifānija. Viena no redzamākajām tautas dievbijības izpausmēm saistīta ar tajā dienā dievnāmā svētīto krītu, ar kuru uz durvīm uzvelk trīs krustus, ko var papildināt ar gadskaitļa norādi, triju ķēniņu iniciāļiem starp krustiem (KMB – Kaspars, Melhioris un Baltazars) vai JMJ kā Jēzus Marija Jāzeps:

Jā, obligāti gājām. Vienmēr bija krīts un durvis apzīmētas ar burtiem. Aprakstītas. Vienmēr atceros, kad krustmāte... kā tagad redzu, ka raksta tos burtus uz durvīm. I tagad arī rakstām. K M B. Kaspars, Baltazars un Melhioris. Arī mums baznīcā mūsu priesteris māca, ka jāraksta K M B. Tie trīs Austrumu ķēniņi, kas atnāca pie Jēzus, kad viņš piedzima. Tie Austrumu gudrie. Un tad raksta to vārdus. (Zilupē, 2022)

Tas pie mums tiek praktizēts. Man gan jāatzīstas, ka es tikai vienu reizi pēc mammas nāves... parasti viņa to darīja... nu jā, es laikam vienu reizi pārvilku pāri tam viņas J M J. Mamma parasti darīja tā, ka nodzēsa veco un tad pa jaunam rakstīja virsū ar svētīto krītu. Man roka necēlās mazgāt nost to mammas... (Brīgos, 2022)

Jā, es redzu, ka uz daudzām durvīm daudzdzīvokļu mājās ir. Uz lauku mājām ir uz visām. To es točna zinu. Uz dzīvokļiem vairāk ir, nekā nav. Padomju laikos mēs no otras puses likām. Lai neredz. Lauku mājās savādāk. (Šķaunē, 2022)

Šis uzraksts uz durvīm pieder pie redzamākajiem katoļu atpazīšanas simboliem un arī sastopams uz dievnamiem. Mūsdienās Baznīcā tiek veicināta vienota rakstība, kā tas arī atklājas pirmajā citātā un labi ilustrē tautas dievbijības koriģēšanu. Atkal Šķaunes piemērs ieskicē vienu no pretestības veidiem padomju represiju kontekstā, kad šos uzrakstus vilka durvju iekšpusē. Šim

rituālam ir ne vien piederības, bet arī aizsargājoša funkcija. Svētais krīts tiek arī ievietots personīgās mantās, piemēram, somā vai makā, vai transporta līdzeklī. Ziemassvētku laika izskaņā svētkus – Jēzus Kristus kristīšanu, kas tiek svinēti svētdienā pēc Kunga parādīšanās svētkiem, pierobežas iedzīvotāji atsevišķi neiezīmēja tautas dievbijības vai tradīciju kontekstā.

4.3.1.2. Kunga prezentācijas svētki, Sv. Blazija un Sv. Agates diena

Pēc Jēzus Kristus kristīšanas svētkiem sākas parastais liturģiskais laiks, kas ilgst līdz Lielā gavēņa sākumam. Februāra sākumā tiek secīgi svinēti trīs svētki, kas katrs ir saistīti ar noteiktām tautas dievbijības izpausmēm un sakramentālijām: tā ir 2. februāra Kunga prezentācijas svētki, 3. februāra Sv. Blazija diena un 5. februāra Sv. Agates diena. Šajos svētkos arī dievnami piesaista lielāku cilvēku daudzumu, par ko dzirdami arī neviennozīmīgi izteikumi. Tikmēr pierobežā arī tas uztverts ar humoru:

Kurās reizēs baznīcā ir visvairāk cilvēku? Es par Briģiem varu runāt. Kad svētī ūdeni, svētī sveces, sāli, pelnus Pelnu dienā. Tad visvairāk salasās. Viņiem vajadzīga tā materiālā būtība. (Brīgos, 2022)

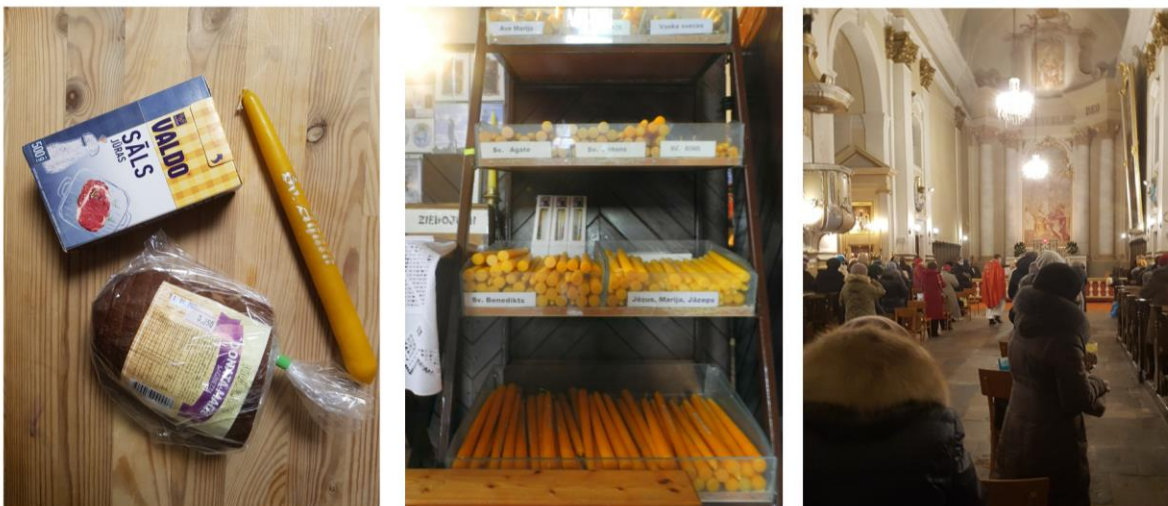
Kā mūsu priesteris jokoja, ja kaut ko svētījam, tad jau cilvēki ir. A ja nēsveitj, tad nav. Jāizdomā vēl kaut kas, ko svētīt. Tā viņš jokoja. (Šķaunē, 2022)

Sakramentālijas tiek saistītas gan ar materialitāti, gan ar to sociālo funkciju, kas apvieno cilvēkus vienotu rituālo darbību izpildē. Kunga prezentācijas svētki plašāk zināmi kā Sveču diena, bet pierobežas draudzēs arī kā Grabņeica vai Gramņeica. Līdz Otrajam pasaules karam šī diena bijusi brīvdiena, kad arī sievietes bija atbrīvotas no savu mājas darbu veikšanas, dievnamos tika piešķirtas atlaidas un svētītas sveces (LLV 2012, 714). Savulaik sveces gatavoja mājās, bet mūsdienās tās tiek iegādātas dievnamos. Svecēm ir plaša simboliska funkcija; tās izmantoja kāzu un bērnu rituālos, kā arī negaisa laikā (LLV 2012, 715). Svētītās sveces netika izmantotas mājokļu izgaismošanai. Jāņem arī vērā vēsturiskais konteksts, jo vēl 19. gs. uguns nelaimes bija relatīvi izplatīta parādība un viensētas atradās viena blakus otrai. Tādas pārmaiņas kā sērkokciņu ienākšana vai elektrifikācija notika vien laika gaitā, bet bijība pret ugunsgrēkiem saglabājusies:

Uz sveču dienu es nopērku tādas sveces, kas man ir ērtāk lietošanā – tādas īsākas, ne tik garas kā baznīcas sveces. Tagad jau bērniem lūdzu, lai nopērk, bet noteikti, lai ir dzeltenā krāsā. Tad pasvēta, bērni ņem, es arī dedzinu, kad lūdzos, kad pieminu mirušos. (Zilupē, 2022)

Bija vēl viena tradīcija 2. februārī, kad pasvētīja sveces baznīcā, tad nāca uz mājām, paņēma matus un tad no tās svecītes matus nedaudz aizdedzināja, lai nebūtu bailes no pērkonā. Arī to sveci sauca ‘gromņičnaja’. (Pasiēnē, 2022)

Kunga prezentācijas svētki pieder pie tiem, kas sasaistīti ar iepriekš pastāvošiem svētkiem pirms katoļizācijas; to pamato ar dažādām saglabājušām paražām, kas saistītas ar šo dienu.

32., 33. un 34. attēls. Sv. Agates svētku dievkalpojums Krāslavas draudzē. Dievnama veikaliņā var iegādāties sveces ar lokāli populāro svēto vārdiem (Sv. Rohs, Sv. Donāts, Sv. Agate, Sv. Antonis un Sv. Benedikts). 2021. No privātā arhīva

3. februārī tiek atzīmēti Sv. Blazija svētki, kad dievkalpojuma laikā tiek sniegta svētība ar degošām Sv. Blazija svecēm, kuras sakrustotā veidā priesteris pieliek pie kakla. Sv. Blazija aizbildniecība tiek lūgta, lai pasargātu pret kakla un elpceļu slimībām:

Jā, atzīmējam. I agrāk atzīmējām, i tagad atzīmējam. Liek svecītes pie kakla prāvests. Pret kakla slimībām. No kakla slimībām ārstē Blazijs svētais. (Zilupē, 2022)

Man vislabāk patīk, kad notiek tāda personīga stiprināšana. Kad tiek liktas tās pašas sveces pie kakla vai tās rokas uz galvas. Es arī no bērnības visu laiku atminos, ka priesterim vienmēr bija augstas rokas. Tas no bērnības palicis. Viņš uzliek, un man tāds vēsums no galvas smadzenēs un pa visu ķermeni. Nu var arī taču redzēt... vecmamma ikdienā kā ģērbjas, arī baznīcā. Bet, kad ir tās dienas, kad priesteris nāk konkrēti individuāli pie katra, nu tad vecmamma prišīnās, kā nu kura prot. Krāso matus, uzacis, lūpas – nu viskautkas tur notiek. Jo uzmanība tiek vērsta katrai individuāli. (Krāslavā, 2021)

Šis piemērs norāda, ka ārpus funkcionālā paralēli arī izcelts tautas dievbijības sociālais aspekts. Pulcēšanās dievkalpojumos paredz noteiktas attiecību paušanas, piemēram, Sv. Blazija dienā,

kad individuāli tiek sniegtas šīs svētības, tiek pastarpināti piedomāts pie ārējā izskata. Arī šajā intervijas fragmentā tiek izceltas sievietes kā manāmākās dievkalpojumu apmeklētājas.

5. februārī tiek svinēta Sv. Agates diena; paralēli maija dziedājumiem un mirušo ofīcijam tā jau ir piesaistījuši pētnieku interesi arī Latvijā, kas jau apskatīti darba pirmajā nodaļā. Sv. Agates dienā tiek svētīta maize un ūdens, bet tam arī var pievienot sāli un sveces:

Maizi un sāli vēl nes uz Agates dienu. Vot Agates dienā, Agatei laikam ir vairāk ticības. Tur cilvēki kaut kā tic, ka Agate palīdz no uguns vai vēl kaut kā. (Brīgos, 2022)

Agates maizi es pa savam... Tradīcija vai nē, bet es pa savam vienmēr nelielu gabaliņu liku makā. Bija gadījumi, kad naudas makus izvilka. Glāba tas vai nē, bet man ir tāda tradīcija. (*Smejas.*) (Zilupē, 2022)

Man ir tā, ka... Man ir ļoti švakas kājas, un tas jau izsenis. Es tad pa nelielam gabaliņam ņemu no tās Agates maizītes, lieku ūdens glāzē, ar kuru uzdzeru zālēm. Man tas palīdz. Nezinu, vai tas pareizi, bet man tas palīdz. (Pasiēnē, 2022)

Mūsdienās uguns nelaimes ir mazinājušās, un iegūtie dati ļauj veikt divus kontekstuālus novērojumus. Pirmkārt, šī diena piesaista lielu ticīgo skaitu dievnamos un tiek saistīta ar ticību Sv. Agates aizbildniecībai. Otrkārt, iezīmējas jauni izmantojumi pašai Sv. Agates maizei, kā šajā gadījumā – individuālajai lietu aizsardzībai un veselībai.

4.3.2. Gavēnis un Lieldienu laiks

Daudzi pierobežas iedzīvotāji norādīja, ka Ziemassvētki un Lieldienas ir nozīmīgākie kristiešu svētki. Tāpat kā pirms Ziemassvētkiem, arī pirms Lieldienām noteikts liturģisks sagatavošanās posms. Tas ir liels gavēnis, kas sākas ar Pelnu trešdienu un ir piesaistīts mainīgajam Lieldienu datumam. Lieldienu svētdiena tiek noteikta pēc pirmās svētdienas, kas seko pilnmēnesim pēc pavasara saulgriežiem ziemeļu puslodē 21. martā. Lielais gavēnis ilgst četrdesmit dienas, kas veido simbolisku atsauci uz laiku, kuru Jēzus Kristus pavadīja tuksnēsī. Lieldienas, kad tiek atzīmēta Jēzus Kristus augšāmcelšanās, tiek plaši svinētas, un tās pavada dažādas tradīcijas. Krāslavas novada pierobežu pagastos Lieldienās vēl arī saglabājusies dzīva tradīcija, ko sauc par iešanu allelujā. Tā kā Latvijas kontekstā tā ir unikāla, šai tradīcijas izpētei tika veltīts atsevišķs lauka darba posms, un to datu analīze aplūkota detalizētāk.

4.3.2.1. Gavēņa laiks un Lielā nedēļa

Četrdesmit dienu ilgais gavēnis noteikts, lai sagatavotos Lieldienu svinēšanai, bet, lai sagatavotos gavēnim, – tiek svinēts aizgavēnis. Līdzīgi kā Sveču diena, arī aizgavēnis tiek saistīts ar tautas paražām un Baznīcā netiek īpaši izcelts. To varētu skaidrot ar 20. gs. 70.–80. gadu folkloras kustības atmodu, kura šos svētkus popularizēja kā tautisku pasākumu, tai skaitā – paralēles velkot ar Meteņiem. Pārrāvums, kas, visticamāk, noticis padomju laikos, arī skaidro aizgavēņa nepopularitāti mūsdienu Baznīcas naratīvā. Tikai viena pierobežas iedzīvotāja atminējās par aizgavēņa jaukajām noskaņām savā bērnībā:

Aizgavēnis vēl bija jautrs. Gājām veci un jauni, arī tādi pieauguši, arī gados cilvēki gāja uz kalna un vilka ragavas un braucām visi sasēdušies no kalna. Smieklī, joki... Mēs jau bērni pināmies pa vidu tiem pieaugušajiem. Bija tiešām interesanti. (Brīgos, 2022)

Pie aizgavēņa tradīcijām pieder minētā braukšana ar ragavām un sātīga maltīte pirms gavēņa sākuma, kas paredz atturību no tādiem pārtikas produktiem kā gaļas. S. Oļenkina vākumā Latgales baltkrievu katoļi arī izcēluši aizgavēņa nozīmi, kas esot ilgusi līdz pat nedēļai un ko pavadījusi arī antropomorfu sniega cilvēku veidošana. (Olenkin 2020, 206)

Ar Pelnu trešdienas dievkalpojumu tiek uzsākts lielais gavēnis. Tā laikā ticīgajiem tiek bērti uz galvas pelni vai ievilkta ar pelniem krusta zīme uz pieres kā simbolisks atgādinājums par cilvēka trauslumu, niecību un grēcīgo dabu:

Tad jau seko lielais gavēnis pēc Pelnu trešdienas. Arī lūdzamies, ejam krusta ceļu katru piektdienu. Gaidām Lieldienas, Kunga augšāmcelšanos. Nu, uz ko balstās reliģija? Uz to, ka visiem jāsaprot, ka ar šo jau dzīve nebeidzas. Cilvēks nomirst, bet ir pēcnāves dzīve. Dzīves turpinājums vai nu debesīs, vai... Nāve ir kā sliksnis, kuram jāpārkāpj pāri... Tās arī ir Lieldienas. (Zilupē, 2022)

Pierobežas draudžu locekļi neminēja, ka tiktu ievērots stingrs gavēnis šīs četrdesmit dienas, drīzāk izcēla trešdienas un piektdienas kā gavējamās dienas arī ārpus Lielā gavēņa. Norādīja, ka Lielajā piektdienā gan stingri gavē un atturas no gaļas un piena produktiem. Šajā laika posmā paralēli dievkalpojumiem arī tiek dziedātas īpašas dziesmas “Rūgtās asaras” un iets krustaceļš. To intensitāte draudzē no draudzes atšķīrās un arī daļēji balstījās draudzes prāvesta iniciatīvā:

Krusta ceļu mēs ejam baznīcā trešdienās, piektdienās un svētdienās. Trīs reizes nedēļā. Agrāk, kad pie mums bija vecais prāvests, viņš, man liekas, katru dienu gāja krusta ceļu. Bet nu piektdienās un svētdienās noteikti. Reizes trīs vai četras mums arī ir bijis krusta ceļš pilsētā arī ar

vecu prāvestu. Bet tad cilvēku palika pavisam maz. Nebija jau arī interesanti, kad divi trīs cilvēki atnāk... tad nu tikai pa baznīcu. (Zilupē, 2022)

Lielā gavēņa laikā, 19. martā, tiek svinēti Sv. Jāzepa svētki, kuru laikā tiek atcelts gavēnis, kā arī liegums laulāties. Šie svētki Latgalē parasti svinēti tajās draudzēs, kurām Sv. Jāzeps ir bijis aizbildnis, un pierobežā tāds tituls vēsturiski bijis Pasienes draudzei (līdz ar Sv. Dominika un Jaunavas Marijas dzimšanas tituliem). Tā kā mūsdienās pierobežas draudzes ir nelielas, tad šie svētki tiek atzīmēti mierīgās noskaņās, noskaitot kādu atsevišķu lūgšanu vai litāniju Sv. Jāzepam. Krāslavas draudzes gadījumā tie saistīti ar savdabīgu sakritību:

Jā, mums bija īpašs tas, ka mums bija dekāns Jāzeps, un līdz ar to šie svētki bija citā līmenī. Šī Jāzepa diena tika svinēta viņam par godu. Es atceros, ka uz šo svinīgo misi pulcējās pilsētas vīri galvenie, kas sveica viņu, kas teica kādas runas, dāvināja dāvanas, un mēs kā koris vienmēr piedalījāmies. (Krāslavā, 2021)

Palmu jeb Kunga ciešanu svētdiena, ko atzīmē svētdienā pirms Lieldienām, tiek saukta par Pūpolsvētdienu. Tā ievada Baznīcā Kluso nedēļu, un tajā tiek pieminēta Jēzus Kristus ierašanās Jeruzalemē. Dievkalpojuma laikā svēta pūpolus, kas pieder pie tām sakramentālīgām, ko pierobežas ļaudis glabā savās mājās. Tie lielāko tiesu novietoti pie svētbildēm un izmantoti negaisa laikā. Pūpoli katru gadu tiek sadedzināti, pienākot jaunajai Pūpolsvētdienai. Klusā jeb lielā nedēļa ir gavēņa laika pēdējā nedēļa, kurā tiek svinēta Zaļā ceturtdiena, Lielā piektdiena un Klusā sestdiena:

Ceturtdien jau sākam lūgties. Visas Rūgtās sāpes dziedam, Krustaceļus ejam. Jau sākas īpašas, savādākas lūgšanas. Ceturtdien, piektdien un tad sestdien ir tā uguns svētīšana. (Šķaunē, 2022)

Pie mums ir kas ceturtdienā pirti kurina. Bet mums ir savs režīms pirtij, un mēs to nemainām. Es pati gan mājās tajā dienā tādu lielāku tīrīšanu taisu. Un vakarā eju jau uz baznīcu. (Zilupē, 2022)

Veļu mazgājam, māju tīram. Arī pirti kurinājām, jo sestdienas vakarā braucām uz baznīcu. Tad jau nevarēja būt, ka no pirts uz baznīcu. (Brīgos, 2022)

Zaļajā ceturtdienā (arī – Tīrā ceturtdiena) tiek uzkoptas sētas, vietām – kurināta arī pirts, lai šie darbi nebūtu jāveic svētku dienās. Baznīcā šai dienā tiek pieminēta Euharistijas sakramenta iedibināšana. Lielā piektdiena ir vienīgā gada diena, kad Baznīcā netiek svinēta Svētā Mise, izveidots Kristus Kaps apcerei, un tiek noturēts īpašs dievkalpojums, kura centrā ir ciešanas un krusts. To papildina arī krustaceļa iešana, kas paredz četrpadsmit apstāšanās vietas jeb stacijas apcerot Jēzus Kristus ciešanas. Pēc atmodas vairākas pierobežas draudzes ievieša krustaceļa iešanu pilsētvidē. Zilupes draudzē aizsāktais pilsētvidē netiek turpināts cilvēku mazskaitlīguma

dēļ, bet Krāslavā šī tradīcija tika pārtraukta pandēmijas ierobežojumu laikā. 2022. g. tautas krustaceļš Krāslavā tika atkal iests, to iesākot no Kultūras nama un noslēdzot Krāslavas kapos. Lieldienu *Triduum* (burtiski – trīs dienas) noslēdzas ar Kluso sestdienu, kad pētītājās pierobežas draudzēs tiek noturēts dievkalpojums ar Lieldienu mielasta svētīšanu.

4.3.2.2. *Lieldienas*

Lieldienās tiek svinēta Jēzus Kristus augšāmcelšanās no mirušajiem. Katolisko sveicienu šajā laika posmā nomaina ar “Kristus augšāmcēlies!”, uz ko atbild “Patiesi augšāmcēlies!”. Dievnamos dievkalpojumi sākās vakarā, tā saucamajā Lieldienu vigīlijā. Tajā tiek svētīta uguns, ar kuru aizdedz Lieldienu sveci. No šīs uguns dievkalpojuma apmeklētāji arī ņem līdzī mājās ogles, kuras visbiežāk izmanto sadedzināšanai savos pavardos vai krāsniīs, tā sargājot māju no uguns nelaimes. Var arī norisināties svinīga procesija ar svecēm, kas aizdegas no šīs uguns. Lieldienās tiek rīkotas svinīgas procesijas dievnamos vai apkārt tiem. Uz vigīlijas dievkalpojumiem (bet arī citiem) pamatā devās pieaugušie, bet bērni gaidīja mājās, lai varētu kopā svinēt Lieldienas un baudīt svētku mielastu ar baznīcā pasvētīto maltīti (sauktu arī par svētību):

Tad gājām uz baznīcu vai braucām ar zirdziņu uz nakti. Toreiz jau tā bija, ka brauca uz visu nakti. Arī mājās svinējām. Gaidījām, ja mūs, bērnus, nepaņēma līdzī. Gaidījām, kamēr pārnāks no baznīcas. Lieldienu svētības gaidījām. Mēs bijām tādā uzkalniņā, un bija redzams, kad nāk no baznīcas vai brauc. Sagaidījām. Pēc tam šūpojāmies. Protams, no sākuma bija pusdienas ar visu Lieldienu olu sišanu. Pie kaimiņiem skrējām, pie krusttēva, pie krustmātes pēc olām. Tad pusdienas, pēc pusdienām ciemiņi bija vienmēr sabraukuši. Tālāki un tuvāki. Kā bērni mēs gājām kopā, spēlējāmies, sitāmies ar olām un pēc tam šūpojāmies. Pa Lieldienām gāja visjautrāk. (Brīgos, 2022)

Ja mūsdienās liels uzsvars likts uz visu ģimenes locekļu klātbūtni dievkalpojumos, tad var novērot, ka savulaik bērnus neņēma uz dievkalpojumiem katru reizi. Tas bija it īpaši izteikts vigīliju dievkalpojumos.

Ar Lieldienām saistās virkne dažādu svētku paražu un rotaļu. Arī pierobežā Lieldienu laiks saistās ar olu krāsošanu, gavēņa beigām un mielastu, kas pasvētīts dievnamā, šūpošanos, rotaļāšanos un ciemos iešanu. Pierobežas pagastos saglabājusies arī kāda mazāk pazīstama tradīcija, ar kuru arī savulaik saskārās kāda Indras jauniebraucēja:

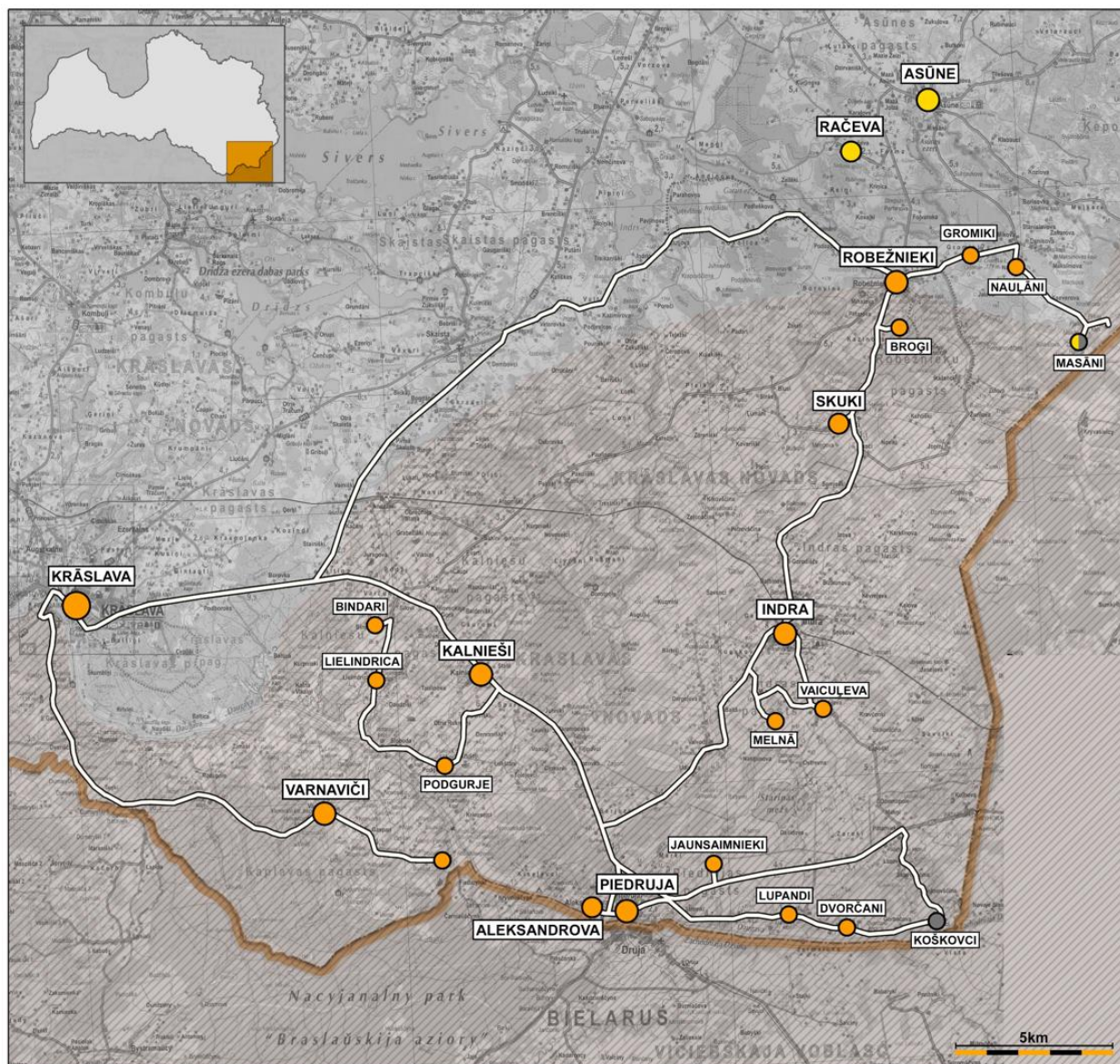
Zinu, ka tās bija pirmās Lieldienas, kad es jau strādāju skolā – viena mamma man saka: “*My k vam pridjom na Allilujja.*” (kr. val. Mēs pie jums atnāksim uz alleluju!) Es kolēģei prasu: “Kur viņi atnāks?” Viņa man atbild, ka Indrā ir tradīcija nākt Lieldienās un dziedāt dziesmas pie loga, pie durvīm – un tad nu ir jācienā tie allelujčiki, vai kā viņus te Indrā sauc. Nu bērni tur kādu tautasdziesmu nolasa, tad ir tās dziesmas, kur Jezus Kristus wstal (no poļu. Jēzus Kristus augšāmcēlies!) – tas poliski vairāk. Un, kad jau nāk pieaugušie, tie tur poliski. Nu, kāds arī atnāk šitāds (*rāda zīmi pie kakla*) padziedāt, ne tikai olu paprasa (*smejas*). Mūsu pusē – Aulejā, Lieldienās neiet. (Indrā, 2019)

Pierobežas iedzīvotāji dažādās valodās – krievu, baltkrievu, lietuviešu, latviešu, latgaliešu, poļu – zināja stāstīt par staigāšanu allelujā. Viņu terminoloģija bija daudzveidīga, un to var kopsavilkt šādi: nosaukums: *Hodit' po Allilujja, retāk – Koljadovat' po jajcam / Iet allelujā / Staiguot pa aleļuju*. Staigātāju apzīmējums: *allilujchiki*, retāk – *hristosn'iki* (tās retās reizes, kad tika lietots šis apzīmējums, skaidri bija runa par pieaugušajiem). Baltkrievu avotos pamatapzīmējums ‘*volochebn'iki*’ ne reizes netika pieminēts.

Apkopojot intervijās iegūtos datus, var izteikt dažus vispārējus novērojumus. Visi uzrunātie cilvēki zināja minēto Lieldienu staigāšanu, bet retais nojauta, ka tā ir lokāla parādība. Kā pamattendenci daudzi norādīja, ka vēl līdz gadsimtu mijai Lieldienu dienā staigājuši kā lieli, tā mazi. Grupas ir bijušas dažādas, bet pamatā tie ir bijuši pieaugušie, kuri sapulcējušies un dažkārt staigājuši līdz pat rītausmai. Līdz ar to, ka līdz 1990. gadam robežas nebija slēgtas, cilvēki nākuši arī no Baltkrievijas, viņu dziesmas esot nedaudz atšķirušās. Bērni mēdza pievienoties pieaugušajiem vai apskrējuši tuvākās sētas rīta pusē. Vienīgi atmiņās par dzimtajiem Masāniem kāda sieviete norādīja, ka staigājuši esot tikai vīrieši. Neviens īsti nemācēja atbildēt, kāpēc mūsdienās vairs pieaugušie praktiski nestaigā apkārt. Tikai viens vīrietis Indrā vēl katru gadu sapulcinot pāris cilvēkus, bet tā – tie pieaugušie, kuri staigā, to darot vieni, lai izmantotu iespēju iegūt bez maksas alkoholu. Tas notiekot tikai lielākās apdzīvotās vietās, kā Indrā vai Robežniekos. Kā norādīja kāds vīrietis Indrā, kurš ie braucis no Ogres pirms gadiem desmit: “Pieaugušie pie mums apkārt nestaigā, te tā nav pieņemts.”

Uz etniskās daudzveidības fona īpaši atzīmējams Indricas piemērs. Šis ciems, cita starpā, ir atzīmēts kā vienīgā lietuviešu 19. gadsimta beigu kolonija mūsdienu Latvijas teritorijā. Kāda uzrunātā sieviete, kura ieceļojusi Indricā no Baltkrievijas 20. gadsimta 60. gadu vidū, atzīmēja, ka pirmajās Lieldienās nolēmuši iet allelujā, bet pēc neizprastošās reakcijas no pāris vietējiem iedzīvotājiem vairs apkārt neesot staigājuši. Pāris citās intervijās arī varēja nolasīt, ka vietējie

lietuvieši īsti neesot gājuši allelujā. Apsēkotā teritorija pamatā būtu raksturojama kā izteikti katoliska. Vienīgi Piedrujā ir gan katoļu, gan pareizticīgo baznīca. Reti kāds no intervējamajiem norādīja, ka līdz ar to, ka esot pareizticīgais, allelujā neejot un neesot gājis.

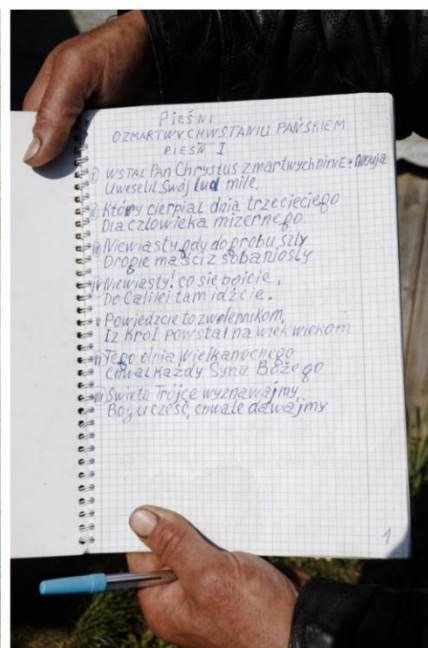
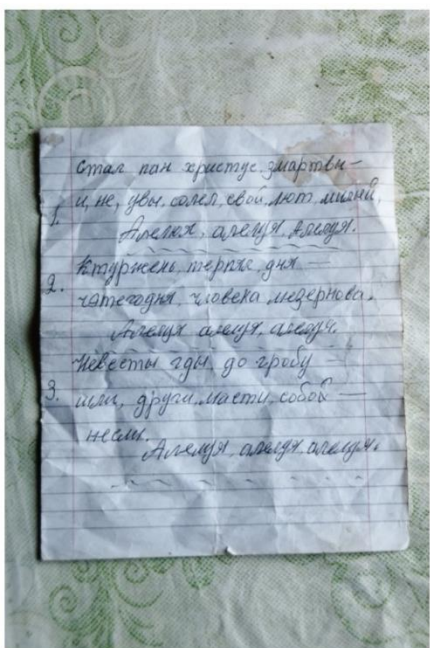

35. attēls. 2019. g. ekspedīcijas karte (pamats ņemts no "Jāņa sētas" kartes, 2014)

Šī karte sniedz dažāda rakstura informāciju. Pirmkārt, ar dzeltenu un pelēku iezīmēti ciemi, kuros cilvēki gājuši allelujā. Ar pelēko atzīmētie ciemi ir izmiruši. Ar oranžo atzīmēti ciemi, atskaitot Krāslavu, kur vēl relatīvi nesēn praktizējuši šo Lieldienu tradīciju, bet 2019. gadā to izdevās fiksēt Indrā un Kalniešos, bet vairāki norādīja, ka bērnu grupas esot arī sastopamas Robežniekos, Piedrujā un citur, kur vēl dzīvojot bērni. Otrkārt, ar slīpinājumu ir iezīmēta

aptuvena šīs tradīcijas izplatības teritorija. Tā daļēji sakrīt ar zemēm, kas pēc Rīgas miera līguma no Drisas apriņķa tika pievienotas Latvijas Republikai. Arī iepriekš aplūkoto draudžu raksturojumos, tajās ir bijis lielāks īpatsvars baltkrievu tautības iedzīvotāju, kā citos kaimiņu pagastos. Pat ja klasifikācijas jautājums ir sarežģīts, šī būtu vērtējama kā katoļu / baltkrievu (poļu) tradīcija. Jāatzīmē, ka cilvēki no nedaudz attālākiem ciemiem, piemēram, Skaistas pagasta, ne vien paši nepraktizē staigāšanu allelujā, bet arī par to nav dzirdējuši.

Staigāšana allelujā saistās ar dziesmām, kur cilvēki ne vien dzied, bet arī spēlē dažādus mūzikas instrumentus. Cilvēku atmiņu stāstījumos tika pieminēti akordeons, vijole un sitamie instrumenti. Šos instrumentus esot spēlējuši neatkarīgi no dzimuma, bet pēc prasmēm, un nekad netika pieminēts, ka bērni būtu muzicējuši. Pat ja tika minēts, ka dziedātas dažādas dziesmas, konkretizējot tika noskaidrots, ka pamatā dziedātas divas dažādas dziesmas ar vienu un to pašu melodiju. Šīs dziesmas ir no lūgšanu grāmatas. Tās raksturotas kā svētas (baznīcas) un tiek izpildītas poļu valodā. Tās ir *Wstał Pan Chrystus z martwych ninie / Wesoly nam dziś dzień nastal* (Cēlies Kungs Jēzus no mirušajiem / Priecīga mums šī diena) – abas dzied pēc *Wesoly nam dziś dzień nastal* melodijas. Apkaimē dievkalpojums līdz šim vēl vietām tiek izmantota poļu valoda, kaut draudzes locekļi pašu valodu nesaprot vai arī to vāji pārvalda. Pamatā gan tiek izmantota krievu valoda, un, arī ja dievkalpojums ir poļu valodā, sprediķis tiek teikts krieviski.

36. un 37. attēls. Ar roku pārrakstīti dziesmu vārdi, ko izmanto iešanai allelujā. 2019. No privātā arhīva.

2019. gada Lieldienu dienā novērota viena bērnu grupa Kalniešos un septiņas – Indrā. Katrā bija no diviem līdz sešiem bērniem, katram bērnam bija maisiņš, retāk – groziņš. Piemēram, viena grupiņa apgaitu bija sākusi ap plkst. 8 un plānoja iet līdz plkst. 16. Citai līdzī bija divi pusaudži, kuri norādīja, ka paši vairs neejot, bet tikai pieskatot mazākos. Kopumā bērni staigājot līdz aptuveni divpadsmit gadu vecumam, kad topot kautrīgi. Viņu iešanu allelujā var raksturot šādi: bērnu grupiņa, kur katram rokās ir kāds maiss vai grozs, pieiet pie kādas mājas, piekļāvē pie durvīm vai pie loga un sagaida, kad kāds parādās. Tad viņi saka poļu vai krievu valodā “Kristus augšāmcēlies!”, uz ko viņiem atbild attiecīgajā valodā: “Patiesi augšāmcēlies!” Pēc tam scenāriji var būt vairāki – viens, kad viņiem maisiņos vai groziņos ieliek kādu olu un/vai saldumus; otrs, bērni cits pēc cita noskaita vai nodzied kādu ar Lieldienām saistītu dziesmu un tad saņem cienastu; trešais, ja bērni nav pēc savas iniciatīvas neko izpildījuši, viņiem var palūgt, lai viņi kaut ko noskaita un nodzied, pirms sniegt cienastu. Lielāko tiesu bērni kaut ko skaita vai dzied latviešu valodā, pat ja tā nav viņu sadzīves valoda. Tās ir latviešu tautas dziesmas, kuras ir apgūtas skolā, kurā mācības notiek tikai latviešu valodā.

38., 39. un 40. attēls. *Bērnu staigāšana allelujā 2019. g. Lieldienu dienā. No privātā arhīva*

Visās apsekotajās mājās bija jau bijuši arī citi allelujčiki un visi bija sagatavojuši cienastus. Paralēli olām un saldumiem cilvēki norādīja, ka ir arī iegādājušies kādas nelielas alkohola pudeles, jo dažs labs pieaugušais arī mēdzot iekļīst. Ar vienu šādu pieaugušo arī izdevās

aprunāties, bet saruna nebija produktīva, jo cilvēks atradās ļoti smagā alkohola reibumā, kaut spēja sniegt informāciju, ka esot tik tiešām gājis allelujā, un pat spēja nodziedāt dziesmu, kura atbilda iepriekšējā nodaļā aprakstītajai. Galvenais Indras allelujčīks, kā daudzi vairāki norādīja, ir Jans Mačinskis, kurš šo tradīciju esot pārņēmis no saviem vecākiem un to turpina aizvien. Pieaugušo grupa par savu klātbūtni ziņo, dziedot konkrētu dziesmu ermoņikas un baubena pavadījumā, un tikai pēc tam apmainās ar kristīgo sveicienu krievu valodā un saņem ne tikai olu, saldumu vai uz kodu, bet arī kādu dzērienu. 2019. gada Lieldienu dienā Mačinski secīgi pavadīja viens līdz divi cilvēki. Viņš pats spēlēja ermoņiku, bet pavadoni nesa grozu un sita baubenu. Viņa apgaita, kas aptvēra vien nelielu daļu Indras, ilga aptuveni trīs stundas. Pats Mačinskis neizraudzīja mājas pēc nejausības principa, bet jau diezgan konkrēti zināja, kur jo īpaši tiks saņemta pozitīva reakcija uz viņa klātbūtni. Jāatzīmē, ka sanāca satikt kādu, kurš savulaik arī ir gājis kopā ar viņu, bet nu to vairs nedara, pamatojot to ar pārmērīgo alkohola klātbūtni, ko uzskata par nevēlamu. 2021. gadā tika saņemta ziņa, ka Jans Mačinskis devies aizsaulē, kā arī pēc 2020. gada ieviestajiem ierobežojumiem nav izdevies izsekot, vai iešana allelujā vēl turpinājās. Garīdzniecības distancēšanās no šīs tradīcijas pamatojas ar tajā iekļauto alkohola patēriņu, bet vietējo iedzīvotāju sajūtās iešana allelujā jau daļēji ierakstās pie aizgājušu laiku tradīcijas, kas tomēr vēl turpina pastāvēt.

4.3.2.3. *Vasarsvētki*

Četrdesmit dienas pēc augšāmcelšanās tiek atzīmēta Kunga Jēzus Debesīs braukšana, bet vēl desmit dienas vēlāk – Svētā Gara nosūtīšana. Ar šiem svētkiem, kuri plašāk pazīstami kā Vasarsvētki, arī beidzas Lieldienu laiks liturģiskajā kalendārā. Tajos dievnami tiek rotāti ar bērzu meijām, bet tos arī izmanto mājās – vai nu atnesot mājās no baznīcas kādu zariņu, vai pašiem tādu sarūpējot. Zilupē arī minēja par vietējo tradīciju likt trīs bērzu zariņus pie gultas vietām, bet Landskoronas draudzē šie svētki ir bijuši vērienīgāk atzīmēti, jo ir draudzes svētki:

Mums Vasarsvētkos ir 40 stundu atlaidas. Svinam mēs svētdien, pirmdien un otrdien. Riņķī baznīcai ejam. Agrāk, kad bija skola, tad priesteris prasīja bērniņus procesijai. Palaida skolotāji, atļāva aiziet. Tagad jau ne bērni, nekā no tā visa vairs nav. Šogad pa āru bijām izgājuši procesijā, bet nebija daudz cilvēciņu, tāpēc, ka jau veci palikām. Agrāk brauca arī tirgotāji tādas svētlietīņas tirgot. Tad arī parasti bija tirdziņš. Un tas jau nemaz nebija tik sen. Bet tagad jau vairs nav kam. (Šķaunē, 2022)

Kāda Pasienes draudzes locekle minēja, ka viņa esot padomju laikos gājusi uz Šķaunes atlaidu svētkiem, kurus minēja kā Troica jeb Trīsvienības svētkus. Arī minētajā piemērā par trīs bērzu zariem, kas simbolizē Trīsvienību, var vilkt paralēles ar faktu, ka pareizticīgo baznīcā Vasarsvētkus sauc par Trīsvienības svētkiem. Iespējams, ka šī lingvistiskā nianse arī skaidro tā pārnesumu uz katoļu baznīcas terminoloģiju pierobežā. To arī neatvieglo fakts, ka Landskoronas draudzes dievnams veltīts Trīsvienības godam, bet tā galvenie svētki ir Vasarsvētki. Līdzīga situācija ir ar Briģu draudzi:

Laikam pirms dažiem gadiem tomēr bija jūtams, ka tikai uz Vasarsvētkiem bija vairāk ļaudis. Tad arī gāja procesijās. Un tā mana kaimiņiene... viņu bija iesaukuši par *Bozhij oduvanchik* (no kr. val. dievgosniņa). Ne jau tāpēc, ka... Viņa tā arī bija palikusi neprecējusies un jaunava, un viņa vienmēr gāja procesijās. (Brīgos, 2022)

Straujās izmaiņas pierobežas iedzīvotāju demogrāfiskajā situācijā ietekmējušas procesiju sastāvu, kur noteiktas vīriešu, sieviešu un bērnu lomas. Līdz ar bērnu trūkumu mūsdienās procesijās iet tie, kas tajās fiziski var piedalīties. Savulaik krāšņās procesijas, kas pieder pie nozīmīga tautas dievbijības elementa, mūsdienu veidolā vien atgādina par šīs tradīcijas iesakņotību draudžu dzīvē.

4.3.3. Parastais liturģiskais laiks

Pēc Lieldienu laika Baznīcas liturģiskajā kalendārā seko parastais liturģiskais laiks, kura noslēgumā arī tiek noslēgts liturģiskais gads. Šis ir garākais posms liturģiskajā kalendārā un ilgst aptuveni sešus mēnešus. Tajā tiek svinēti četri obligāti svinamie svētki: Kristus Vissvētākās Miesas un Asins svētki, Sv. apustuļu Pētera un Pāvila svētki, Vissvētākās Jaunavas Marijas uzņemšana debesīs un Visu svēto diena. Šajā apakšnodaļā tuvāk apskatīta zāļu diena un Jāņu svinēšana, jo par daļu no svētkiem neizdevās iegūt etnogrāfisko materiālu, bet citus esmu pievienojusi nodaļās, kur aplūkota Dievmātes godināšana vai mirušo pieminēšana.

Gan Landskoronas, gan Briģu draudzes dievnami ir veltīti Vissvētās Trīsvienības godam, tomēr tajos plašāk tiek atzīmēti Vasarsvētki. Pirmajā svētdienā pēc Vasarsvētkiem tiek svinēti Svētās Trīsvienības svētki. Tajos tiek godinātas trīs Dieva Trīsvienības personas – Dievs Tēvs, Dievs Dēls un Dievs Svētais Gars. 2022. gada vasarā Briģu draudzē tika svinēti šie svētki:

Šogad arī draudzes titulsvētkos bija dievkalpojums. Prāvests bija paņēmis līdzi dziedātājus, un kopā novācās kādi divdesmit cilvēki. Mēs negājām ne procesijā, neko, bet dziedātāji nodziedāja vienu dziesmu latgaliski Trīsvienības godam, “Vysu svātuo Trejādība”. (Brīgos, 2022)

Brīgu draudzē dievkalpojumi norisinās reizi mēnesī, un tos apmeklē vien pāris draudzes locekļi. Šo draudzi ievērojami skāra padomju laiki, kad Brīgos nonāca daudzi iebraucēji, bet paši vietējie izbrauca. Kristus Vissvētākās Miesas un Asins svētki tiek svinēti ceturtdienā pēc Svētās Trīsvienības svētkiem, bet arī par tiem diemžēl neko precīzāk no vietējiem draudzes locekļiem izzināt neizdevās. Daži atminējās, ka tika rīkotas svinīgas procesijas, tomēr norādīja, ka, iespējams, jaucot ar Vasarsvētku procesijām.

Ja maijā (arī – oktobrī) tiek godināta Jaunava Marija, jūnijs tradicionāli iegājies kā Jēzus Sirds mēnesis. Zilupē dievnams veltīts Jēzus Sirdij, tomēr mūsdienās – līdz ar mazskaitlīgo draudzi svētku vēriens ir mazinājies:

Jūnijā katru dienu mēs dziedājām Jēzus Sirds litāniju. Priesteris dziedāja, un mēs atdziedājām viņam. Un tajā dienā, kad bija paši svētki, mēs gājām apkārt pa baznīcu ar karogiem un ar dziesmām. Tikai tā, citādi nekā. Kopš atsāku iet, atminos, ka šitā diena vienmēr tika atzīmēta. Agrāk gan bērnu bija vairāk, bet tagad palikuši tikai tādi vecīši kā es vai vecāki. Nu un tad sanāk, ka kādi ir sanākuši, tādi arī iet procesijā. (Zilupē, 2022)

Katru dienu maijā mēs lūdzāties, skaitījām rožukroni. Jūnijā Jēzus sirds litāniju skaitījām. Priesteris svētdienās turēja to Sirds dievkalpojumu. Darba dienās jau mēs pašas skaitījām. (Šķaunē, 2022)

Kā citviet, arī Zilupes titulsvētku gadījumā paši draudzes locekļi izcēla šīs pārmaiņas procesijās, kas jau apskatītas iepriekš. Jēzus Sirds svētki noteikti ir piektdienā deviņpadsmit dienas pēc Vasarsvētkiem, bet Jēzus sirds godināšana katra mēneša pirmajā piektdienā. Pierobežas draudzēs godināšana un svētku svinēšana norit, pielāgojoties vietējiem apstākļiem. Par Jēzus un Marijas sirds godināšanas izplatību liecina arī tas, ka tieši šīs svētbildes izteikti dominē vietējo iedzīvotāju Dieva stūros.

Starp norādītajām sakramentālījām, kas pierobežas draudžu locekļiem atrodas mājās, daudzi minēja svētītas zālītes. Par laiku, kad tās svētītas, tika minētas dažādas svētku dienas, vai piesaistes pie tām. Zāļu vākšana un svētīšana norisinājusies jūnijā, kad arī vāktas dažādas ārstniecības zāles un tējas. Krāslavas pusē minēta ceturtdiena pēc Sakramenta jeb Kristus Miesas un Asiņu svētkiem, Zilupē tās tiek svētītas ceturtdienā vai svētdienā pēc Vasarsvētkiem, bet Pasiēnē tā saistīta ar Vasarsvētku oktāvas noslēgumu (sauktu – *devjātņ'ik*), kuras noslēgumā svētī zāles. Pierobežas draudžu locekļi labprāt paši dalījās arī par to izmantošanu:

Es no bērnības atminos, ka mamma pati lasīja un gāja uz baznīcu pasvētīt. Tas ir no pērkona nedarbiem – raspodiņus, mājās mums auga – vienmēr bija altaja sakne, vēl sauc par deviņvīru

spēku, to uzmanīja, lai neiznīkst. Tai lielas lapas, un tās lapas vienmēr tika svētītas. Tad vēl klāt kāda kumelīte vai piparmētra un peonija sarkanā, ja uz to laiku bija uzziedējusi. Ja bērns sabīstas vai ja nemierīgs, tad ar tiem sarkanās peonijas ziediem varēja apkvēpināt. (Krāslavā, 2021)

Cilvēki salasa peonijas, kumelītes, piparmētru. Mana vecmamma vienmēr lika deviņvīru spēku, kā viņa teica, bez tā nekas nebūs derīgs. Kad bija pērkons, tad vienmēr to svētīto pušķi lika pie loga. Kad bija stiprs negaiss. Zibeņoja. To pušķi sadalīja un pie katra loga pa druciņam nolika. Arī Pūpolsvētdienas pušķīti, to arī pie loga nolika. Un tad vecmamma gāja un to augu meta uz divām vai uz četrām pusēm. Arī kad izdzina lopus pavasarī, tad ņēma ogles karstas no cepļa un lika virsū to kadiķa no pūpoliem un tos visus augus, kas bija tajā *devjatnikā* pasvētīti, un apkūpināja lopus, kūti apkūpināja un vēl kaut ko un tad dzina ārā. Arī tos lopus ar svētīto ūdeni svētīja. Es arī atceros, ka vecmamma mani kūpināja bērnbā. Kaut kas man bija noticis ar kāju vai ar roku, un tad tādā veidā viņa mani ārstēja. Tieši ar to baznīcā pasvētīto. (Pasiēnē, 2022)

Atmiņu stāstījumi no bērnbā ietver saikni ar apkārtesošo ainavu: ar pļavām, to ziediem un zināšanām par izmantošanu. Tajos var nolasīt arī pāreju uz plašāku kultivēto zālaugu lietojumu, kur mūsdienās jau vairāk šīs svētītas zāles tiek lietotas tēju uzlējumos saaukstēšanās slimībām. Ja citkārt šīs zālītes vairāk tika vērstas uz citiem ģimenes locekļiem, piemēram, bērniem, tad tagad jau tās ir raksturīgas individuālā lietojumā.

24. jūnijā Romas katoļu baznīcā tiek svinēti Sv. Jāņa Kristītāja svētki, bet šos svētkus pavada arī plašākas vasaras saulgriežu svinības. Pie to nozīmīgas atribūtikas pieder vainagi, kas tika pīti cilvēkiem, mājlopiem (īpaši govīm ap kakliem), bet ar tiem tika izdekorētas arī ēkas, to skaitā dievnamī. Kā neatņemama svētku mielasta sastāvdaļa minēts alus un siers, bet mūsdienās Jāņu svinēšana asociējas arī ar gaļas cepšanu. Uguns kuri dedzināti gan uz zemes, gan uz kārts, kad arī dziedātas dziesmas un iets no sētas uz sētu:

Bija Jāņi, arī skaisti svinējām. Mums bija tāds kalnains apvidus, tad dedzinājām uguns kurus uz kārts un dziedājām dziesmas. Vīrieši jau bija alu sagatavojuši, izvārījuši, sievietes sierus sasēja un citus ēdienus sagatavoja. Mēs visi dziedājām līgo dziesmas, pinām vainagus. Es ganos gāju bērnbā, pinu govīm vainagus. Govis vienmēr bija izpušķotas ar vainagiem. Jautri bija. (Brīgos, 2022)

Raipole bija 8 km, tur jau tuvāk. Tur uz Jāņiem parasti gājām. Tur Jāņa Kristītāja baznīca, uz turieni mēs gājām Jāņos, cik es atceros. Vasarā tas jau bija. Bet es jau tagad pat lāga neatceros.

Viņi tur svin Jāņa Kristītāja svētkus. Trīs dienas svin. (Brīgos, 2022)

Dažādie draudžu titulsvētki paredzēja plašākas svinības, kas piesaistīja apkaimes iedzīvotājus. Daudzi atminējās, kā devušies uz vieniem vai citiem, kā te – uz Raipoli no Brīgu puses, lai

piegalītos Sv. Jāņa Kristītāja svētkos. Tajos bija ne vien svētku dievkalpojums, četrdesmit stundu atlaidas un svinīgas procesijas, bet arī tirgus un plašāka mēroga socializēšanās.

Līdzīgi kā Ziemassvētku un Lieldienu svinēšana, arī mūsdienās Sv. Jāņa Kristītāja svētki ir kļuvuši par plašāku radu un draugu pulcēšanos. Dažos pierobežas ciemos, arī citviet Latgalē, tie tiek arī svinēti pagasta mērogā ar koncertu un dejām. Piedrūjā šīs svinības nozīmē arī sadraudzību ar pretī esošās Drujas iedzīvotājiem, kad norisinās pārrobežu sadziedāšanās. Daudzviet Latgalē arī atzīmēta Annas diena. Vairāki Landskoronas draudžu locekļi atminējās, ka gājuši uz relatīvi netālo Beresnes draudzi, kuras baznīcai ir šāds tituls. Dagdā, kur baznīca ir iesvētīta Trīsvienības godam, Annas diena tiek plaši svinēta kā kultūras pasākums.

4.4. Dievmātes godināšana

Dievmātes godināšana Romas katoļu baznīcā ir viena no piecām centrālajām tautas dievbijības formām. Latvijā apzīmējumam *Terra Mariana* jeb Marijas (arī – Māras) zeme ir hrestomātiska iezīme. Par Dievmātes godināšanas nozīmīgumu liecina tas, ka vairāk nekā puse no Latvijā sastopamajiem katoļu dievnamiem veltīti Dievmātei, ar Viņu saistītiem atribūtiem vai dogmām. Tādi arī ir pierobežā; piemēram, Robežniekos atrodas Jaunavas Marijas debesīs uzņemšanas Romas katoļu baznīca. Dievmātes godināšana ir saistīta ar citām dievbijības formām, un atsevišķi analizētas trīs perspektīvas. Pirmais ir maija mēnesis, kad tradicionāli norisinās pulcēšanās pie ceļmalas krustiem, lai dziedātu Jaunavai Marijai veltītas dziesmas. Otrs ir pierobežas draudžu Dievmātei veltītie svētki. Mūsdienās tie ir Landskoronas un Pasiēnes draudzē relatīvi nesen ieviestās Lurdas Dievmātes un Laba padoma Dievmātes godināšana, kā arī Dievmātes dzimšanas svētki 8. septembrī Pasiēnē, kas nu zaudējuši savu lomu vietējā tautas dievbijībā. Treškārt, sniegts ieskats, kā vietējos naratīvos atspoguļoti Aglonas svētceļojumi uz Jaunavas Marijas debesīs uzņemšanas svētkiem.

4.4.1. Maija mēnesis

Ceļmalas krustu estētika un maija dziedājumu tradīcijas jau iepriekš apskatītas pirmajā nodaļā, jo pieder pie tām tautas dievbijības formām, kas Latvijā ir pētītas. Mūsdienās maija dziedājumus ietekmējuši divi nozīmīgi faktori: pirmkārt, padomju laikos pret šo dievbijības formu vērsās fiziski, likvidējot ceļmalas krucifiksus vai arī represējot tos, kas to piekopa.

Otrkārt, demogrāfiskās izmaiņas (un jādomā, ka arī pandēmija) izteikti mazinājusi to cilvēku skaitu, kas maijā pulcētos pie tiem:

Maija dziedājumi? Padomju laikos pie mums nepulcējās. Tagad pagasta priekšsēdētājs tos krucifiksus atjaunoja divtūkstošajos gados. Tad babiņas bija, un tad notika tie maija dziedājumi. Bet tagad babiņu nav. Mēs nemākam. Nav babu... 2001., 2002., 2003. gads. Tur bija soliņi sabūvēti, un viņas vēl nāca dziedāt. Bet es nezinu, kādas tās lūgšanas bija, es nepiedalījos. Man nav balss. (Šķaunē, 2022)

Es atminos, kad viņi teica, ka pie mums krucifiksu taisījās ņemt nost. Tas bija neiedomājami. Viena sieviete apķērās ap krustu un teica, ka lai zāgē, bet tad ar viņas kājām. Tā to krucifiksu neaiztika. (Pasiēnē, 2022)

Jau iepriekš norādīts, ka daudzi pierobežas draudzes locekļi nav pavadījuši savu aktīvo darba dzīvi pierobežā, bet tajā atgriezušies laikā, kad sasniegts pensijas vecums. Tas arī nereti iezīmēja atgriešanos dzimtajā draudzē vai plašāk – atgriešanos pie katoliskās tradīcijas, radot priekšstatu, ka vēl nesen šīs tradīcijas bija dzīvas, bet – šai paaudzei aizejot, tās izmirst.

Visspilgtāk šo maija dziedājumu izjūtas atspoguļotas atmiņās no pirmskara gados izdzīvotā vai dzirdētā. Tajā laikā uz maija dziedājumiem pulcējās vīrieši un sievietes, pretēji mūsdienām, kur šī prakse jau vairāk piedēvēta sievietēm:

Šeit vienmēr pie visiem apkaimes krustiņiem maija mēnesī pulcējās un dziedāja. Tagad jau galīgi vairs nē. Visi izmira. Pie mums vienmēr šie krucifiksi bija kā mājiņa – tāda kā kapličiņa vai būdiņa. Un tur cilvēki pulcējās. Nebija, ka tikai plīks krusts stāvēja. Tāds ar jumtu. Un tad dziedāja, skaitīja rožukroni. Vecmamma stāstīja, ka Lomošos, kas ir kaimiņu ģerevņa, tur dziedāja ļoti stipri. Mēs savā ģerevņā varējām dzirdēt, ka viņi savā ģerevņā dzied. Viņi visus pārspēja skaļumā. Tas arī tāds moments. Pie kura krusta stiprāk dzied, vairāk pulcējas. Tādas kā sacensības. Majouki, tā to sauca. (Zilupē, 2022)

Značkas arī bija, jā. Jā, vajadzēja izpildīt to, ko izvilksi. Tas bija obligāti. Ja kaut ko nelabi izdarīja, tad vajadzēja lūgties. Apgulties uz grīdas un krustā salikt rokas, kājas. Tā gulēt un lūgties (*smejas*). Tas man palicis atmiņā. Noskaidrot kādus pātarus, kaut ko. Ja kaut ko nebija izpildījis vai kaut ko sagrēkojies bija, tad vēl lielāku sodu uzlika (*smejas*). Vajadzēja vairāk lūgties. Kaut ko tā atceros, bet visu jau neatceros. (Brīgos, 2022)

Šajos atmiņu stāstījumos skaidri iezīmējas paša krucifiksa loma, kur tā uzturēšana un rotāšana piederēja pie būtiska tautas dievbijības aspekta. Tā vizuālais krāšņums tika godāts, bet arī, kā redzams Lomošu piemērā, arī pašā dziedāšanā iezīmējas savdabīgs sāncensības elements. Pušķošanai parasti tika izmantoti pļavas ziedi, par ko bija atbildīgas sievietes. Vīriešu rūpēs bija

krucifiksa konstrukcijas nodrošināšana. Vairākos atmiņu stāstījumos tika izcelts būves pamatīgums, it īpaši, ja bija nodrošināts jumts un pietiekami daudz sēdekļu. Krucifiksa ārējais veidols tika uzsvērts kā ļoti nozīmīgs, un tika pausta dziļa nožēla, kad mūsdienās tie vietām pakļauti laika zobam.

Mūsdienās, kad vietām tiek atjaunoti krucifiksi vai mēģināts šo tradīciju atdzīvināt, tā ir saglabājusies kopējā lūgšanu ainā dievnamos. Kā jau iepriekš apskatīts, pierobežas draudzēs cilvēki pulcējas uz lūgšanām pirms dievkalpojuma. Ja kādā draudzē vairs netiek piekopta pulcēšanās pie krustiem, Jaunavai Marijai veltītās dziesmas tiek dziedātas dievnāmā. Rožukroņa lūgšanas un Jaunavai Marijai veltītā litānija parasti pieder pie tām lūgšanām, kas tiek iekļautas visa gada garumā. Tā arī pieder pie individuālajām lūgšanām, ko cilvēki veic patstāvīgi:

Katru maiju un oktobri mēs vienmēr rožukroni skaitījām. Es maziņa sēdēju pie galda, skaitīju līdz, līdz aizmīgu. Parasti jau piesēdās lūgties vēlu, kad visi darbi bija apdarīti. Lūdzāties mēs latgaliski. (Zilupē, 2022)

Oktobris ir viens no Romas katoļu baznīcas tradicionālajiem mēnešiem gadskārtā, kad tiek godināta Jaunava Marija. Tajā gan izteiktāk cilvēki tiek aicināti individuāli vai dievnamos veltīt lūgšanas vai dziesmas Dievmātes godam.

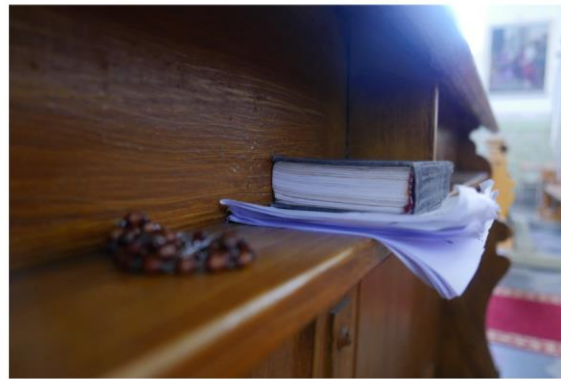
4.4.2. Dievmātei veltītie svētki pierobežas draudzēs

2004. g. 11. februārī Landskoronas Trīsvienības draudzē tika ieviesta tradīcija katru mēneša 11. datumā noturēt Slimnieku dievkalpojumu Lurdas Dievmātes godam. Arī 11. februārī atzīmētā Lurdas Dievmātes diena ir viena no draudzes svētku dienām. Kā jau iepriekš minēts draudzes vēstures apskatā, tas pamatots ar faktu, ka Landskoronas dievnāmā atrodas viena no lielākajām Lurdas Dievmātes statujām mūsdienu Latvijas teritorijā. Statuja tur tika nogādāta 19. gs. 80. gados, vien pāris gadu desmitus pēc tam, kad Francijā, Lurdas ciematīnā, parādījās Dievmāte. Šīs svētvietā līdz šim vēl ir viena no populārākajām pasaulē, un katru gadu uz to dodas nozīmīgs cilvēku skaits, lai vērstos pie Lurdas Dievmātes, visizteiktāk – dziedināšanas lūgumos. Atzīmējot šīs tradīcijas desmitgadi, “Ezerzemē” rodams plašāks raksts, kurā atsevišķi arī aprakstīta dievkalpojuma norise un nozīme:

11. datuma dievkalpojumi, kā ierasts, sākas ar Vissvētākā Sakramenta adorāciju, Stundu dziesmām Jaunavas Marijas godam un Rožukroņa lūgšanu (pēdējos gados – no plkst. 9.00). Šajā laikā daudzi ticīgie izmanto arī iespēju samierināties ar Dievu, izsūdzot savus grēkus. Pulksten 10.00 sākas Svētā Mise. [...] Visus šos gadus grozā pie Lurdas Dievmātes kājām ticīgie turpina

nolikt zīmītes ar saviem lūgumiem un pateicībām par saņemtajām žēlastībām. Visvairāk tiekot lūgta Dievmātes palīdzība sev vai kādam tuvam cilvēkam veselības problēmu atrisināšanā. Daudzi lūgumi saistās ar jauno paaudzi, alkoholismu un citām atkarībām, satiecību ģimenēs, bērnu un jauniešu atgriešanu uz ticības ceļa u. c. Netrūkst lūgumu pēc izturības sāpēs, ciešanās, vecuma nespēkā. [...] Pēc kopējās svētības ar Euharistiju seko svētības lūgšana un individuālā svētība caur priesteru roku uzlikšanu. Tiek svētīti arī medikamenti. Tie, kam ir nepieciešamība, vienreiz gadā pieņem Slimnieka svaidīšanas sakramentu. (Ezerzeme, 2014)

Šajā fragmentā iezīmējas tautas dievbijības izpausmes dievkalpojumā, kas sākas un beidzas ar īpašām lūgšanām. Arī lūgšanu nodomi atklāj vietējo iedzīvotāju rūpes, to skaitā vēlmi pēc jaunās paaudzes piesaistes Baznīcai, kas ir būtiska tradīcijas pēctecībai. Mūsdienās šī ikmēneša prakse ir uz izzušanas robežas, ko pamato ar draudzes mazskaitlīgumu un ar to, ka to savā draudzē ieviesusi arī Dagdas draudze, tādējādi piesaistot tos cilvēkus, kas savulaik apzināti mēroja ceļu uz Šķauni. Jāatzīmē, ka tieši Latvijas un Krievijas pierobežā – Ruskulovā – ir vienīgais dievnams mūsdienu Latvijas teritorijā, kas veltīts Lurdas Dievmātes godam.

41., 42. un 43. attēls. *Lurdas Dievmātes statuja Landskoronas dievnamā un kādas pierobežas iedzīvotājas mājvietā. Rožukronis un lūgšanu grāmatas nereti tiek atstātas dievnamos, parasti priekšējās kreisajās solos, kur pamatā sievietes pulcējas uz lūgšanām. 2022. No privātā arhīva*

2011. gadā Pasienu Sv. Dominika Romas katoļu baznīca atzīmēja 250 gadu jubileju, kurai gatavojās jau vairākus gadus, kad tika veikti nozīmīgi remontdarbi. 2008. g. tika pabeigts nozīmīgs remontdarbu cikls, pēc kura Aglonas-Rēzeknes bīskaps Jānis Bulis iesvētīja atjaunoto altārglezni “Rožukroņa Dievmāte”, kā arī ieviesa draudzē jaunu tradīciju. Tā noteica veltīšanos Laba Padoma Dievmātei katrā mēneša 26. datumā. 26. aprīlis, kad tiek svinēta Laba Padoma Dievmātes diena, tika noteikta kā viena no draudzes svētku dienām. Kā vēsta tradīcija, Labā Padoma Dievmāte (*Mater boni consilii*) saistīta ar brīnumainu freskas parādīšanos uz baznīcas

mūra 1467. gadā Sv. Marka svētku laikā Genacano pilsētā. Pie šīs svētbildes, uz kuras bija attēlota Dievmāte ar Bērnū, norisinājās ar brīnumiem saistītas lietas. Pasiēnes Laba Padoma Dievmātes glezna jau aplūkota draudzes vēstures kontekstā, bet te uzmanība vērsta uz pašu godināšanu, kas – līdzīgi kā Lurdas Dievmātes gadījumā Šķaunē – ieviesta relatīvi nesen. 2011. g. 26. septembra svinīgajā dievkalpojumā Aglonas-Rēzeknes bīskaps Jānis Bulis jau uz šo veltīšanos norādīja kā tradicionālu (Ezerzeme 2011). Tikmēr paši Pasiēnes un apkaimes draudžu locekļi apzinās šo svētku un godināšanas relatīvi neseno ieviešanu. Arī mazskaitlīgajā Pasiēnes draudzē tika sadzirdēta neizpratne par jaunu svētku ieviešanu, kad draudzes locekļi jau tā spēj sapulcēties uz ik svētdienas dievkalpojumiem. Uz šiem svētkiem tad parasti tiek aicināti apkaimes draudžu locekļi. Mēneša garumā pie Dievmātes altāra ir iespēja atstāt zīmītes ar nodomiem, par kuriem tad tiek aizlūgts katra mēneša 26. datumā. Pašus svinīgos dievkalpojumus parasti pavada atsevišķas lūgšanas, piemēram, Rožukronis vai Žēlsirdības kronītis, kā arī pirms tam tiek uzstādīts Vissvētākais Sakraments:

Pasiēnē mums ir votas pie Dievmātes. Tie, kas iet uz baznīcu, tie zina, ka tās ir pateicības par dziedināšanu. Par Pasiēnes Santa Maria Madžore, tā, kura pazuda, tur bija, ka pārkausēja votas, lai svētbildei to apgērbu sataisītu. Kad atnāca dominikāņi, viņi atnesa to ikonu, un tai bija daudz votas. Tā deva daudz žēlsirdības. Un tai to rizu no votām uztaisīja. Bet tad tā koka baznīca nodega. Kad uzcēla jauno baznīcu, tad to brīnumaino ikonu tur ielika. Bet, kad dominikāņus padzina, tad tā ikona pazuda kopā ar viņiem. (Pasiēnē, 2022)

Šobrīd Pasiēnes dievnamā pie Rožukroņa Dievmātes jau manāmas vairākas votas, bet arī šī tradīcija šķietami piedzīvojusi pārrāvumu. Savulaik šīs votas, kā minēts citātā, varēja arī kalpot kā izejmateriāls svētbilžu rizām. Tas arī saskan ar iepriekš aplūkoto ziedojuma materiālā veida izmaiņām, kad mūsdienās izplatītie monetārie ziedojumi tika retāk piekopti. Dievkalpojumi no Pasiēnes un Zilupes pētījuma tapšanas laikā arī raidīti tiešsaistē un ir ilustrācija Covid-19 pandēmijas viestajām korekcijām. Lai mazinātu pandēmijas izplatību, kā arī lai dievkalpojumi būtu pieejami tiem, kas paši nevar ierasties uz dievkalpojumu klātienē, vairāki draudžu prāvesti arī citviet Latvijā nodrošina tiešsaistes, kā arī (un kas nav mazsvarīgi) lūdz ziedojumus pārskaitīt uz draudžu bankas kontiem.

Daloties atmiņās par Pasiēnes draudzi, vairāki aptaujātie uzsvēra, ka savulaik 8. septembrī Pasiēnē bijuši draudzes galvenie svētki – uz Dievmātes dzimšanas dienu, un tie svinēti trīs dienas ar plašu gadatirgu, uz kuru pulcējušies cilvēki no visas apkaimes:

Uz Raipoli un uz Pasienu braucām. Jā, jā, tie bija tik lieli svētki! Vai, cik cilvēku bija sabraucis! Kājām sanākuši, sabraukuši, tā ka zirgus nebija kur nolikt. Mēs ar tanti gājām kājām speciāli. Mums bija 16 km līdz Pasienei. Gājām kājām, jo grūti zirgu novietot bija. Ļoti daudz jauniešu sabrauca. Tur jau viss kas bija. I jaunieši ieskatījās viens otrā, viss kas tur bija. Samīlējās... Un toreiz jau tā bija pieņemts... ka no baznīcas svētkiem zaga līgavas, ja nedeva vecāki pie vīra... ja tas brūtgāns nepatika, tad nozaga meiteni. Šitā te bija pieņemts. Uz Raipoli gājām, uz Pasienu gājām. Uz Pasienu gājām uz Jaunavas Marijas dzimšanas dienu 8. septembrī. Tur bija gadatirgus... ļoti plaši tur bija... Bet nu mēs uz vietas ne palikām, mēs gājām atpakaļ. Nu, kas tur jaunībā 16 km uz priekšu un atpakaļ! Mēs paši nenakšņojām, bet varbūt kāds arī nakšņoja. Varbūt kāds no tāienes, kas atbrauca, bija jau radi apkārt, kas tur netālu dzīvoja, pie tiem palika. Pampusdienoja un pārgulēja, ja gribēja. Tas jau ilga vairākas dienas, bet mēs gājām uz vienu dienu un griežāmies atpakaļ vienmēr. (Brīgos, 2022)

Draudžu svētku laikā ne vien cilvēki pulcējās, lai piedalītos svinīgajos dievkalpojumos, krāšņajās procesijās un iegūtu pilnas atlaidas, bet arī – kā iezīmēts otrajā citātā, nonāktu plašākā sabiedriskā pasākumā. Tas arī bija viens no veidiem, kā jaunieši no plašākas apkaimes varēja iepazīties un potenciāli izveidot ģimeni.

4.4.3. Svētceļojumi uz Aglonu

Vaicāti par svētceļojumu pieredzēm, pierobežas iedzīvotāji nodalīja individuālos svētceļniekus pirmskara vai padomju laiku atmiņu naratīvos un mūsdienu svētceļojumu grupas, kas organizēti dodas uz Aglonu. Gājienus uz citu draudžu svētkiem viņi nepieskaitīja pie svētceļojumu kategorijas. Tas daļēji skaidrojams arī ar pirmskara periodikā rakstīto par Aglonas svētkiem, kur norādīts, ka tās ir svinīgas procesijas, kas ierodas uz svētkiem, bet par svētceļotājiem drīzāk apzīmē jau cilvēkus, kas tajos pulcējušies. Tajā laikā arī Aglonas svētkus paralēli dēvējuši par Zāļu dienu, jo notikusi zālīšu svētīšana, kas mūsdienās vairs nav sastopama. No individuālajiem gājējiem pierobežas iedzīvotāji atminējās par sievietēm, kas pašas šo ceļu mērojušas:

Kopš bērnības atminos, ka svētceļojumos gāja manas vecmamma māsa. Tas bija kādā 1958./59. gadā. Visi viņu sauca par *maļenkaja babuška*, jo viņa bija neprecēta. Viņa audzināja savas māsas bērnus, izaudzināja manu mammu, viņa rūpējās par bērniem, kamēr citi ģimenes locekļi strādāja saimniecībā. Kad es jau biju vecāka, es atminos, ka viņa katru augustu gāja trīs dienas pirms 15. augusta. Viņa gāja uz Aglonu. Tante viņai sagatavoja ko padzerties – pienu, kaut ko ēdamu ceļam. Viņa ņēma tādu lielu lakatu, tādu kā pledu. Ņēma to pledu, lai vai kādi bija

laikapstākļi, jo viņai dažkārt nācās kādā siena gubā nakšņot. Tad nu viņa gāja, pie vieniem varbūt ūdeni paprasīt... Pēc viņas maršruta viņu jau zināja. Ka viņa iet uz Aglonu. Tad atsevišķās mājās viņu aicināja pārnakšņot. 15. datumā viņa bija Aglonā un pēc tam pa to pašu maršrutu gāja atpakaļ. Tad nu viņa vienu nedēļu pavadīja ceļā. (Brīgos, 2022)

Arī viens Pasienes draudzes loceklis atminējās, ka savulaik viņa vecmamma devusies uz Aglonas svētkiem – gan ne kājām, bet ar vilcienu. Arī pierobežas draudžu locekļi uz Aglonas svētkiem drīzāk dodas ar kādu transporta līdzekli, bet paši savās draudzēs laipni uzņem svētceļnieku grupas no attālākām Latvijas vietām:

Tajā laikā tā nebija kā tagad, ka sapulcējas tāds lielāks bars, 15 vai 20 cilvēku grupas, kas tā ietu kopā. Arī mūsu baznīcā ne vienu reizi vien nakšņojuši. Esam sagaidījuši, gatavojuši brokastis. Tad viņiem dievkalpojums baznīcā un devās no mums tālāk uz Pasieni, un gāja viņi pa tādu maršrutu. (Zilupē, 2022)

Bet tad sāka iet uz Aglonu. Bet es vēl tad te nedzīvoju, es dzīvoju Pierīgā. Kad es pārbraucu uz šejieni, tad uz Aglonu... mēs jau neejam ar kājām, bet mēs kopā ar autobusu no domes... Kas no baznīcas vai vienkārši cilvēki no baznīcas tāpat. Gan krievi, gan latvieši. Katoļi un pareizticīgie arī brauc uz Aglonu no Zilupes. Katru gadu mēs braucam. Tikai pagājušo gadu sakarā ar to kovidu tad nebijām. Tā katru gadu. Arī kad pāvests bija atbraucis, tad arī bijām. (Zilupē, 2022)

Arī no Landskoronas draudzes tiek rīkots kopējs transporta līdzeklis, lai dotos uz Aglonu, un, kā norādīja viena draudzes locekle – dažkārt arī tiek organizēti braucieni tieši uz 11. datumu, kad ir tā saucamā slimnieku diena. Vaicājot par kādiem brīnumiem, kas piedzīvoti vai dzirdēti saistībā ar svētkiem, kāda Krāslavas draudzes locekle savilka paralēles ar Sv. Donāta svētkiem:

Bet tā saikne ir tieša. Arī uz Aglonu tu dodies to brīnumu lūgt, tad es pieļauju, ka jā – ka Donāta svētkos arī, ja reiz arī plūda svētceļnieku grupas, tad jau viņi nāca lūgties – izlūgties kādu brīnumu. (Krāslavā, 2021)

Svētceļojumi un sanktuāriju apmeklējumi arī plašākā tautas dievbijības kontekstā paredz katra dalībnieka individuālu lūgšanu nodomu. Tomēr mērķtiecīgās padomju propagandas rezultātā, kur ticība brīnumiem tika pielīdzināta lētticībai, mūsdienās novērojama tendence par to runāt izvairīgi.

Diemžēl lauka pētījuma gaitā neizdevās iegūt atsevišķus empīriskos datus par Piedrujas un Pustiņas draudzes svētkiem, kur titulsvētki – tāpat kā Aglonā, ir 15. augusta Jaunavas Marijas Debesīs uzņemšana. Vienīgi 1939. gada 22. aprīļa “Daugavas Vēstnesī” norādīts, ka Pustiņā šos svētkus ierasts svinēt svētdienā pēc 15. augusta, kas, iespējams, saistīts ar plaši izplatīto

svētceļojumu tradīciju uz Aglonu. Pasiēnē kāds draudzes loceklis atminējās par lasīto periodikā, ka no Pasiēnes 15. augustā devušies svinīgā gājienā uz Ludzas dievnamu, kas arī veltīts Jaunavas Marijas debesīs uzņemšanai.

44., 45. un 46. attēls. *Opuļu avots zināms kā dziedniecisks avots, pār kuru 19. gs. otrajā pusē rūpes uzņēmās pareizticīgo draudze. Kopš 20. gs. 30. gadiem uz Jaunavas Marijas dzimšanas svētkiem 21. septembrī tiek rīkoti svētceļojumi uz Opuļu svētavotu no Zilupes un citām apkaimes pareizticīgo draudzēm. Tajā piedalās arī citu konfesiju pārstāvji, bet daudzi pierobežas iedzīvotāji tur brauc arī ikdienā smelt ūdeni. Padomju laikos kapliča tika demontēta, bet cilvēkus, kas bija tajā iesaistīti, skāra nelaimes jeb Dieva sods. Kapliča laika gaitā pārbūvēta (2013., 2018. un 2022. g.). No privātā arhīva*

4.5. Mirušo pieminēšana

Vairākās mūsdienu pierobežas apdzīvotās vietās pirmie kristīgie dievnami tika celti apbedījuma vietās. Tie vēlāk turpināja pildīt kapelu lomu vai arī nav vairs saglabājušies. Arī vēlākos laikos draudzes dievnamus, kā, piemēram, Pustiņā, mēdza celt uz kapsētas. Nāve ir viens no centrālajiem kristietības tematiem, kuras pamatā ir ticība, ka Jēzus Kristus pēc nāves augšāmcēlās. Kā norādīja viena Zilupes draudzes locekle: “Cilvēks nomirst, bet ir pēcnāves dzīve. Dzīves turpinājums vai nu debesīs, vai... Nāve ir kā sliekšnis, kuram jāpārkāpj pāri.” Tautas dievbijību nāves kontekstā var iedalīt šādos tematos: nāve un apbedīšana, kapu kopšana un kapusvētki un mirušo pieminēšana rudenī.

4.5.1. Nāve un apbedīšana

Pārrunājot Ziemassvētku tradīcijas, kāds Briģu draudzes loceklis atminējās savas dzīves būtisku pavērsieni, kad 20. gs. 90. gados nolēma pamest Rīgu un atgriezties vecāku dzimtajā

pusē. Kā viņš norādīja, līdz tam nāve viņa dzīvē bija kā ārpuskārtas notikums, bet lauku un pierobežas realitāte likusi viņam to pieņemt kā ikdienas sastāvdaļu:

Dzīvoja viena tantiņa, tāda večiņa... nu ne gluži ubagot, bet iet pa mājām, lai kādu ēdienu pirms Ziemassvētkiem dabūtu. Tas vienreiz te bija. Es viņu drusku pazinu. Man kā reizi bija svaigi kūpināta gaļa, iedevu viņai paškūpinātu gaļu, un vēl kas man bija. Galvenais, ka vēlāk jau pavasarī pie kartupeļiem strādāju. Kaimiņienei stādījām kartupeļus, un ieradās policija. Izrādās, ka strādnieki bija strādājuši un līķi atraduši grāvmalā. Un atpazīna to večiņu. Viņai bija tāds frencis ar spīdīgām dzelzceļnieku pogām. Es viņiem tad izstāstīju, ka pēdējo reizi redzēju tajā laikā. Vai tad tas notika tajā brīdī, vai vēlāk. Ziemu nogulējusi, bet varētu jau arī būt, ka citā laikā. Tas bija 1992. gads, un tā bija pirmā reize, kad ar tādām nāves lietām sastapos. (Brīgos, 2022)

Šī pieredze stāstītāja atmiņās saglabājusies kā pirmā, kur ar nāvi sastapies arī ārpus savu radnieku nāves, bet vēlāk tai sekojošas neskaitāmas citas, kad dažādu apstākļu dēļ aizsaulē aizgājuši apkaimes ļaudis. Lauku vidē, lai gan it kā dzīvo savrupi savā mājā, notiek izteiktāka satuvināšanās ar plašāku cilvēku skaitu, kas dzīvo apkaimē.

Cilvēka nomiršana līdz pat šim vairāk saistīta ar ārpus institucionālo pusi, bet tiek piedzīvota mājas vidē. Pēc nāves konstatācijas un mirušā novietošanas atsevišķā telpā vēl daudzviet cilvēki atceras, kā savulaik risinājies mirušo ofīcijs:

Mirušos izvadīja skaisti, nav tā kā tagad. Saļmes dziedājām katru vakaru, ne tikai vakaru, bet katru nakti, divus vakarus pēc kārtas pie mirušā lūdzās. Sanākuši, mums no Brīgiem nāca. Bija mūķene Elizabete, par Līzbeti saucām, un, kad kādas bēres bija, viņa vienmēr atnāca. Tad viņa vadīja tās lūgšanas un to dziedāšanu. Visas tās garās saļmes dziedāja. Visu nakti. Pēdējā vakarā jau pirms bērēm, tad jau bija vakariņas pēc visām lūgšanām. Sagāja visi kaimiņi. (Brīgos, 2022)

Mirušo ofīcija pakāpeniska izzušana saistīta ar demogrāfisko situāciju, kā arī pārrāvumu tradīcijas nodošanā, kur, kā norāda vietējie iedzīvotāji, līdz ar vecāka gadagājuma paaudzes aiziešanu šīs zināšanas izzūd. Baļbinavas draudzes locekļi norādīja, ka mirušo ofīcijs noteikti būtu pieskaitāms pie vietējām tradīcijām, bet tieši tas ir piedzīvojis izmaiņas:

Šeit ir pieņemts psalmus dziedāt. Var teikt, psalmu dziedāšana, bet cik vispār tās bija dažādas vecās dziesmas, vienkārši salasītas dziesmas. Paši sastādīja, tāpēc priesterim vajadzēja drusciņ pārveidot pēc baznīcas likuma. (Indrā, 2022)

Arī pati priestera klātbūtne mirušo ofīcija laikā savulaik nebija izplatīta, ja vien pats priesteris nebija tiešākā veidā saistīts ar mājsaimniecību. Līdzīgi arī maija dziedājumu gadījumā šo tautas dievbijības praksi pārsvarā īstenoja bez garīdzniecības klātbūtnes.

47. un 48. attēls. *Savelinku kapliča. Aizgājējam rokās Jēzus Sirds svētbilde. 2022. No privātā arhīva*

Turpretī pašā apbedīšanas rituālā priesterim ir svarīga loma. Bēres, kas parasti norisinās vidēji trīs dienas pēc nāves, sākas ar dievkalpojumu par mirušo, kad jau seko apbedīšana zemē kapsētā:

Vakarā, tad bēres un pēc tam dievkalpojums jātur. Tajā pašā dienā, ja ved uz baznīcu. Šeit pārsvarā neved uz baznīcu, jo kapi tāli vai vasarā ilgi nevar turēt. Tad trešajā dienā jātur dievkalpojums par mirušo. Tie, kuri atbrauc no Rīgas, saka, ka jums tik sirsnīgi, tik labi. Mums Rīgā pa 40 minūtēm, tad kapā, un viss. (Indrā, 2018)

Un pēc tam jau veda ar zirdziņu otrajā dienā uz kapiem. Pēc kapiem tad jau atkal sanāca uz bērū mielastu. Saimnieces palika mājās un gatavoja. Pārējie bija uz bērēm, uz kapiem brauca līdzi. Mēs tur gājām kājām tos 2 km. Pēc bērēm jau visi, kas gribēja... arī kādi nabagi... visi, visi tur bija... tie, kas nu... tiešām dzīvoja nabadzīgi, tie arī tika cienāti. Visi tika cienāti. Tādas dzeršanas nebija, kā tagad dzer, kad noteikti pa glāzei stiprā obligāti jāiedzer. (Brīgos, 2022)

Šajos naratīvos labi iezīmējas atmiņas par senāku rituālo vērienu, it īpaši attiecībā uz bērū mielastu. Mūsdienās, kad pierobežas iedzīvotāju skaits, dzīves līmenis un turība ir zemi, bet nāvju skaits ir liels katrā pierobežas pagastā, tas drīzāk sasauksies ar apakšnodaļas pirmo citātu. Nāves klātbūtne jau pieder pie visu pierobežas iedzīvotāju ikdienas.

4.5.2. Kapu kopšana, kapusvētki un svecīšu vakars

Katrai draudzei tās teritorijā ir noteikts kapsētu skaits. Tas ne vienmēr sakrīt ar mūsdienu pagastu dalījumu. Piemēram, vairākas Landskoronas draudzes kapsētas atrodas Pasienes pagasta administratīvajā teritorijā. Pierobežas kapsētas sasaucas ar draudžu raksturojumiem, kur var nolasīt etnisko un lingvistisko aspektu. Piemēram, Pasienes draudzes kapsētas raksturo etniskā un lingvistiskā daudzveidība, kaimiņu draudzes kapsētās jau dominē latgaliskā šķautne. Pamatā

kapus raksturo sakoptība, kas arī sasaucas ar kapu kopšanas tradīciju. Pierobežas kapos var arī novērot izteiktāku piemiņas plāksņu atjaunošanu, sākot ar nelielu plāksnīti, uz kuras norādīts mirušā vārds un uzvārds, kā arī dzimšanas un miršanas dati, līdz jau krāšņiem kapakmeņiem. Ar savdabīgu novērojumu par kapu kopšanu dalījās kāds Briģu draudzes loceklis:

Vecāki cilvēki, kas piederēja pie manu vecvecāku paaudzes... kā arī mana vecāmāte, viņa savu vecāku kapus pat jau īsti nezināja. Aptuveni zināja, kur ir, bet tā speciāli nebija pieņemts kopt tos kapus. Varbūt uzreiz pēc tam, kad apbērē. Vai kad jaunus glabā. Tad jau varbūt to kapu tā apskatīja, bet līdz padomju laikam nebija īpaši tāda tradīcija, ka tos kapus... nu vismaz šeit tā nebija. Bieži vien kapi bija ieauguši, aizauguši, aptuveni zināja, bet nebija nekādu... nu labākajā gadījumā bija krusts. Nu krusts bija, bet speciāli netika kopts. (Briģos, 2022)

Mūsdienās kapu kopšana jau pieder pie paaudzēs nodotas prakses, kur tas jo īpaši tiek aktualizēts vasaras laikā, kad noris kapusvētki.

Arī pierobežas draudzēs jau pavasara izskaņā tiek izziņots, kad kurā kapsēta norisināsies kapusvētki, bet šī tradīcija, kas ieviesta pirmās brīvvalsts vai vietām – padomju laikos, mūsdienās zaudējusi savu vērienu:

Padomju laikos bija tradīcija – kapusvētki. Tie bija tādi, uz kuriem visi tad visvairāk kopā lasījās. Arī tagad Briģos tie ir vieni no lielākajiem. Arī uz Lieldienām kaut kādā mērā radi sabrauc, bet visvairāk tieši uz kapusvētkiem. Stingri sakot, tā ir fīra padomju tradīcija laikam. Tā bija ieviesta, un tās varas jau īpaši neprotestēja. Nelika šķēršļus, jo savā ziņā drusku novērš no baznīcas vides. Kapusvētkos bija ticīgie un neticīgie, arī visa tā iedzeršana. (Briģos, 2022)

Kapu svētkus arī padomju laikos svinējām. Bet man kaut kā šķiet, ka kapu svētkos arī vienmēr bija mācītājs. Cik atminos, vienmēr gāja apkārt kapiem un lūdzās to dziesmu un uz katra stūra skaitīja pātarus. Tēvs mūsu, Esi sveicināta, Marija, un Mūžīgo mieru. Trīs tādas lūgšanas uz katra stūra. Citu tur neko gudrāko neviens nesadomā. Un viena gara dziesma – “Tanīs pastardienas briesmās...”. Ar to mēs ejam apkārt. (Zilupē, 2022)

Kapusvētkiem ir sava rituālā puse, un vairāki pierobežas iedzīvotāji norādīja, ka sajūtot neērtumu vai pat izteica nosodījumu, ka mūsdienās ne visi klātesošie aktīvi tajā piedalās. Salīdzinājums, ka tas atgādina savdabīgu teātra izrādi, uz kuru ieradušies aplūkot, varētu sasaukties ar to, ka šie kapusvētki, kas ir bijuši ļoti raksturīgi padomju laikos, mūsdienās pieder pie tām tradīcijām, kuras uzskata par senākām. To var skaidrot ar bailēm aktīvāk piedalīties nezināšanas dēļ, bet, no otras puses, to vēl tverama klātbūtne vilina pasīvi piedalīties. Kā skaidro Briģu draudzes loceklis,

padomju laikos tika veicinātas saviesīgas kapusvētku svinības, lai cilvēkus turētu nostāk no baznīcas mirušo pieminēšanā.

Pasienes draudzē šobrīd noris tieši pretējs process. Tajā Sv. Dominika svētki tika ierasti atzīmēti augusta sākumā – sestdienā, kad arī norisinājās kapusvētki. 2021. g. draudzes prāvests nolēma šo tradīciju pamainīt, arī lai mazinātu to asociēšanu ar alkoholisko dzērienu patēriņu:

Agrāk kapusvētki Pasienē vienmēr bija sestdien. Augusta pirmajā sestdienā bija ierasts. Kapusvētki un Dominika svētki. Un tad tomēr prāvests nolēma, ka draudzes svētki ir jāsvin svētdienā. Pagājušo gadu tad arī tie norisinājās svētdienā. Sākumā, protams, ka bija pretenzijas. Tas, ka nedrīkst iedzert, jo jāsežs pēc tam pie stūres. Cilvēki jau svētdien brauc uz Rīgu atpakaļ. Agrāk jau sestdienā pēc kapusvētkiem piedzērās, tad pulcējās pie radiem, un svētdien visi izguļas un brauc uz Rīgu. (Pasienē, 2022)

Arī šajā gadījumā kapusvētki ir viens no gadskārtējiem notikumiem, kas sapulcina plašāku radu skaitu kopā, kas jo īpaši ir aktuāls mūsdienu aizbraukšanas un lauku tukšošanās kontekstā. Tikmēr kāds Pasienes draudzes loceklis norādīja, ka arī savulaik šis pasākums deva iespēju iepazīt savus radniekus, kad citādu iemeslu dēļ cilvēki dzīvoja šķirtāk viens no otra:

Pie mums arī uz kapusvētkiem vienmēr sabrauca visi radi, kad vecmamma bija vēl dzīva. Un tu arī iepazīnies ar saviem radiem. Tad jau arī stāstīja par viņiem visiem. Tā mēs visi iepazīnām viens otru. Ar tiem radiem, kuri brauca, ar tiem mēs arī uzturam līdz šim kontaktu, bet tie, kas nebrauca... Tu zini, ka viņš ir tavs radnieks, bet tavs kaimiņš tev ir tuvāks par viņu. (Pasienē, 2022)

Mūsdienās kapusvētki arī ir laiks, kad ir iespēja apbraukāt savus aizgājušos radniekus. Kā norādīja kāda Zilupes draudzes locekle, viņa mēdz arī pavadīt vietējo priesteri, un ir gadījies, ka kādos kapos uz kapusvētkiem neierodas neviens cits tuvinieks.

Romas katoļu baznīcā 1. novembrī tiek svinēta Visu Svēto diena (kas paredz to, ka šie cilvēki vai būtnes ir mirušas), bet dienu vēlāk – 2. novembrī – tiek pieminēti visi mirušie. Vaicāta par mirušo pieminēšanas tradīcijām, kāda Zilupes draudzes locekle norādīja, ka uz savu pašu tuvāko (mātes un vīra) nāves dienu lūdz dievkalpojumā aizlūgt par viņu dvēselēm. Viņa norādīja, ka tā esot apkaimē pierasta prakse, un dievkalpojumos arī priesteris pasaka, par kura mirušā dvēseli tiek svinēta Svētā Mise. Novembra sākums iezīmē mirušo pieminēšanu, kad arī kapsētās tiek rīkoti svecīšu vakari. Vairāki pierobežas draudzes locekļi norādīja, ka tā arī ir pamatā noslēdzošā reize, kad dodas uz kapiem līdz nākamā gada atkusnim un pavasarim. Tomēr visi minēja, ka šāda mirušo pieminēšana, liekot sveces, arī ir ieviesta padomju laikos:

Nu nē, ne katru reizi. Skatoties, kāds laiks bija. Ziniet, ziemā tur kapi apsniguši, nekas jau tā speciāli negāja uz kapiem. Ziemā kaut kā negāja, kad tas sniegs tāds. Mājās palūdzās. Neatceros, ka ziemā būtu kaut kur gājuši uz kapiem. (Zilupe, 2022)

Tāpat arī bija svečīšu vakari. Tā bija padomju tradīcija, lai būtu alternatīva kapusvētkiem. *Večer svechej*. Vienalga notika i kapusvētki, un tagad pārgāja tie svečīšu vakari uz baznīcu ar visu Sv. Misi. Novembrī pirms dvēseļu dienas tās lūgšanas notiek. Tagad gan tas kovids nedaudz visu izjauca. (Šķaune, 2022)

Rudens Latvijā un apkaimē ir bijis mirušo piemiņas laiks, kad arī kristīgā tradīcija (vai laicīgā) paredz jaunus rituālus aizgājēju pieminēšanai. Kopsavelkot arī mirušo pieminēšana pierobežas draudzēs piedzīvojusi izmaiņas 20. gs. garumā. Savulaik lielāks uzsvars bija uz mājsaimniecībā veicamo rituālo pusi mirušā pavadīšanā līdz ar mirušo ofīciju un plašu bērnu mielastu. Padomju laikos tika nostiprināti tādi svētki kā kapusvētki vai svečīšu vakars. Mūsdienās mirušo pieminēšana saistās ar plašāku demogrāfisko stāvokli, kad visi iepriekšminētie rituāli ir zaudējuši savu vērienu.

Kopsavelkot, pierobežas draudzēs tautas dievbijības izpausmes ir veids kā paust piederību katolicismam. Tas tiek pamatots ar tradīciju pēctecību. Ja līdz Otrajam pasaules karam tradīciju pēctecība norisinājās gan institucionāli, gan mājsaimniecībā, padomju laikā šo lomu uzņēmās vecākās paaudzes sievietes. Tautas dievbijība sadzīvē izpaužas kā noteiktu reliģisko objektu vai simbolu klātbūtne mājās, bet ārpus mājsaimniecības tā tiek piekopta pie ceļmalas krustiem, dievnamos, kā arī kapsētās. Tautas dievbijība sakramentālajā dzīvē izpaužas vairākos līmeņos. Kristību laikā tiek nostiprināta saikne ar krustvecākiem, kuri savulaik varēja arī daļēji pārņemt rūpes par bērnu. Vairākās pierobežas draudzēs līdz šim saglabājusies cieša saikne starp euharistiju un grēksūdzes sakramentu. Tāpat saglabājusies tradīcija sasaistīt iesvētības un iestiprināšanu, kas pamatots ar savulaik reto iespēju saņemt bīskapa sniegto iestiprināšanas sakramentu. Svēto un svētīgo godināšanas lokālā īpatnība saistāma ar katras draudzes titulu. Šie svētki parasti arī ir draudzes titulsvētki, kas tiek plaši atzīmēti. Šajā un citos draudžu svētkos cilvēki pulcējās, lai piedalītos svinīgajos dievkalpojumos, procesijās un iegūtu pilnas atlaidas. Pulcējoties cilvēkiem no dažādām draudzēm, tas bija viens no veidiem, kā jaunieši arī varēja iepazīt cits citu un potenciāli izveidot ģimeni. Tautas dievbijība liturģiskā gada garumā saistīta ar Romas katoļu baznīcas liturģisko kalendāru. Pierobežas draudžu iedzīvotāji norādīja uz dažādu tradīciju izmaiņām, kas saistās ar demogrāfiskajām izmaiņām un padomju represiju ietekmi.

Dievmātes godināšanā tautas dievbijība gūst izpausmi maija dziedājumos pie ceļmalas krustiem vai rožukroņa lūgšanā. Padomju laikos svētceļojumi tika veikti individuāli, bet mūsdienās došanās uz Aglonu no pierobežas draudzēm noris gan individuāli, gan organizēti un pārsvarā ar transporta līdzekli. Tautas dievbijības izmaiņas skārušas arī mirušo pieminēšanu. Savulaik lielāks uzsvars bija uz mājsaimniecībā veicamo rituālo pusi mirušā pavadīšanā, piemēram, mirušo ofīcijs, kur apvienojās radnieki un apkaimes ļaudis. Padomju laikos tika nostiprinātas tādas mirušo piemiņas prakses kā kapusvētki vai svecīšu vakars.

Secinājumi

1. Katoliskajā tradīcijā sakņotās tautas dievbijības izpausmes ir reģionāli daudzveidīgas. Lokālo raksturo tautas dievbijības valoda, kas ietver žestu un ķermeņa valodu, publiskās lūgšanas, dziedāšanu un dievbijību pavadošās materiālās lietas. Tautas dievbijības izpausmes rodamas liturģiskā gada garumā, Dievmātes godināšanā, svēto un svētīgo godināšanā, mirušo pieminēšanā, sanktuārijos un svētceļojumos. Tautas dievbijība ir mainīga. Romas katoļu baznīcā tā tiek koriģēta, izvērtējot saskaņu ar doktrīnu. Problemātisks ir pats tautas definējums, jo nepastāv objektīvs tautas un oficiālās reliģijas dalījums, līdzīgi kā nav augstākas vai zemākas tautas dievbijības, pat ja tās izpausmes var atšķirties starp dažādām cilvēku grupām.
2. Tautas dievbijības pētniecībā analizētas četras izpētes asis: tautas dievbijības avoti, attīstība un izplatības areāls, tautas dievbijības instrumenti starp dažādām cilvēku grupām, tehnoloģisko inovāciju ietekme uz tautas dievbijību un tautas dievbijības politiskā šķautne. Tautas dievbijības pētniecība folkloristikā un antropoloģijā fokusējas uz noteiktām tautas dievbijības izpausmēm, analizējot tautas dievbijības funkcionālo un rituālo pusi, it īpaši sasaistē ar dziedināšanu un aizsardzību. Latvijas akadēmiskajā tradīcijā tautas dievbijība folkloristu redzeslokā nonāca 20. gs. izskaņā. Tautas dievbijības izpausmes pētītas godos, gadskārtā vai noteiktos brīžos / aspektos.
3. Latgales dienvidaustrumu pierobežas Romas katoļu draudzes dibinātas 17./18. gs. mijā. Starpkaru periodā tajās notika vērienīgas aktivitātes, kas padomju laikā tika ierobežotas. Mūsdienās pierobežu raksturo izteikta tukšošanās, zema dzimstība un sabiedrības novecošana, kas arī atbalsojas pierobežas draudžu dzīvē. Vietējo tradīciju pētniecībā šī šķautne iezīmējas kā nožēla par aizgājušām ieražām un laikiem, kad pierobežu apdzīvoja dažādu paaudžu pārstāvji un tajā valdīja rosība.
4. Caur tautas dievbijības izpausmēm pierobežas draudžu locekļi pauž savu piederību katolicismam, to pamatojot ar ticības un tradīciju pēctecību. Ticības intensitātes noteikšanai par mērauklu izmantotas tautas dievbijības prakses un sakramentālā dzīve. Piemēram, mazinoties kristību skaitam, tika norādīts uz ticības mazināšanos. Iemiesotā katolicisma izpausmes skatāmas individuālā, ģimenes un draudzes aspektā.

- Ja līdz Otrajam pasaules karam tradīciju pēctecība norisinājās gan institucionāli, gan mājsaimniecībā, padomju laikā šo lomu uzņēmās vecākās paaudzes sievietes.
5. Tautas dievbijība sadzīvē izpaužas kā noteiktu reliģisko objektu vai simbolu klātbūtne mājās, piemēram, Dieva stūris ar svētbildēm. Pie tiem pieder arī sakramentālijas, kas tiek noteiktos svētkos svētītas dievnamā un nogādātas mājās (svētītais ūdens, Agates maize un sāls, baznīcas sveces, krīts, ogles, pūpoli un zāļu dienā pasvētītās zālītes). Tautas dievbijība dievnamā saistās ar dievnama uzkopšanu un lūgšanu grupām pirms vai pēc dievkalpojuma, kur izteikta loma ir sievietēm.
 6. Tautas dievbijība sakramentālajā dzīvē izpaužas vairākos līmeņos. Kristību laikā tiek nostiprināta saikne ar krustvecākiem, kuri savulaik varēja arī daļēji pārņemt rūpes par bērnu. Vairākās pierobežas draudzēs līdz šim saglabājusies cieša saikne starp euharistiju un grēksūdzes sakramentu. Attiecīgi, netiek piekopts dievgalda apmeklējums katrā dievkalpojumā, neskatoties uz garīdzniecības mudinājumu pārvērtēt šo praksi. Tas tiek darīts uz lieliem svētkiem un pēc vajadzības, iekļaujot grēksūdzes apmeklējumu. Tāpat saglabājusies tradīcija sasaistīt iesvētības un iestiprināšanu, kas pamatots ar savulaik reto iespēju saņemt bīskapa sniegto iestiprināšanas sakramentu.
 7. Svēto un svētīgo godināšanas lokālā īpatnība saistāma ar katras draudzes titulu. Šie svētki parasti arī ir draudzes titulsvētki, kas tiek plaši atzīmēti. Kā izņēmumi ir Krāslavas Sv. Ludvika Romas katoļu draudze, kuras centrālie svētki ir Sv. Donāta svētki, kā arī Briģu un Landskoronas draudzes, kuru dievnami ir veltīti Vissvētās Trīsvienības godam, bet draudzes galvenie svētki ir Vasarsvētki. Katru draudzi raksturo arī citi lieli svētki vai atlaidu dienas, bet iedzīvotāju skaita krituma rezultātā tie savu nozīmi draudzes dzīvē zaudējuši. Savulaik ievērojami bijuši Dievmātes dzimšanas svētki 8. septembrī Pasienē. Šajā un citos draudžu svētkos cilvēki pulcējās, lai piedalītos svinīgajos dievkalpojumos, procesijās un iegūtu pilnas atlaidas. Pulcējoties cilvēkiem no dažādām draudzēm, tas bija viens no veidiem, kā jaunieši arī varēja iepazīt cits citu un potenciāli izveidot ģimēni.
 8. Tautas dievbijība liturģiskā gada garumā saistīta ar Romas katoļu baznīcas liturģisko kalendāru. Pierobežas draudžu iedzīvotāji norādīja uz dažādu tradīciju izmaiņām, kas saistās ar demogrāfiskajām izmaiņām un padomju represiju ietekmi. Savulaik

Ziemassvētkos tika izkrāšņots Dieva stūris, ēsta svētīta maltīte un iets ciemos (arī ķekatās vai dziedot garīga rakstura dziesmas). Mūsdienās šos svētkus raksturo ilgāks sagatavošanās posms Adventā, kā arī lielāks uzsvars uz Ziemassvētku dievkalpojumu. Epifānijas dienā ar svētīto krītu uzraksts uz namu durvīm nav piedzīvojis tradīcijas pārrāvumu, un arī padomju laikos tika praktizēts šo uzrakstu liekot durvju iekšpusē. Februāra sākumā Kunga prezentācijas svētkos (arī – Sveču diena), 3. februāra Sv. Blazija dienā un 5. februāra Sv. Agates dienā dievnamos pulcējas lielāks cilvēku skaits. Sv. Agates sakramentālījas savulaik kalpojušas aizsardzībā pret ugunsnelaimēm, bet mūsdienās vairāk izmantotas veselības stiprināšanai. Aizgavēņa svinēšana mūsdienās ir zaudējusi savu kādreizējo nozīmi. Lielo gavēni papildina dievnamā noteiktas lūgšana un rituāli, piemēram, Krusta ceļa iešana. Pūpolsvētdienas pūpoli pieder pie sakramentālījām ar aizsargājošu funkciju. Vairākās pierobežas draudzēs Lieldienās saglabājusies iešana allelujā – tradīcija apstaigāt apkaimes mājas, sveicot Lieldienās ar noteiktām dziesmām un saņemot cienastu. Vasarā nozīmīga ir diena, kad svēta lauku zālītes.

9. Dievmātes godināšanā tautas dievbijība gūst izpausmi maija dziedājumos pie ceļmalas krustiem vai rožukroņa lūgšanā. Atmosferā gadās varēja novērot maija dziedājumu atjaunotni līdz ar atgriešanos pierobežā tai paaudzei, kas sasniedza pensijas vecumu, bet mūsdienās jau atkal tā mazinās. Jāatzīmē, ka šī paaudze ne vien atgriezās savā dzimtajā pusē, bet arī atgriezās pie intensīvākas katoliskās tradīcijas piekropšanas, kas padomju represiju dēļ bija mazināta. Savulaik maija dziedājumos piedalījušies abu dzimumu pārstāvji; sievietes bija atbildīgas par krucifiksa pušķošanu, bet vīrieši – par tā konstrukciju.
10. Augusta pirmajā pusē pierobežas draudzes uzņem svētceļnieku grupas, kas dodas uz Aglonu. Tā tiek norādīta kā jauna tradīcija, kas ieviesusies pēc Atmosferas. Padomju laikos svētceļojumi tika veikti individuāli. Starpkaru periodā iešanu uz draudzes svētkiem neapzīmēja kā svētceļojumus. Ja tika organizēta došanās no draudzes, to sauca par procesiju. Mūsdienās došanās uz Aglonu no pierobežas draudzēm noris gan individuāli, gan organizēti un pārsvarā ar transporta līdzekli.
11. Tautas dievbijības izmaiņas skārušas arī mirušo pieminēšanu. Savulaik lielāks uzsvars bija uz mājsaimniecībā veicamo rituālo pusi mirušā pavadīšanā, piemēram, mirušo

oficijs, kur apvienojās radnieki un apkaimes ļaudis. Mirušo oficijs ir viena no tām tautas dievbijības izpausmēm, ko garīdzniecība ir koriģējusi attiecībā uz pašu dziesmu izvēli. Padomju laikos tika nostiprinātas tādas mirušo piemiņas prakses kā kapusvētki vai svecīšu vakars. Kapusvētki kalpoja kā radniecības un kopienas saikņu stiprinātāji, bet mūsdienās – līdz ar retāku vai fragmentāru tā apmeklējumu vietējie iedzīvotāji izjūt svētku pārvēršanu par pulcēšanos, kurā ir aktīvi un pasīvi tās dalībnieki.

Nobeigums

Tradīciju pētniecība iekļauj noteiktu izpratni par to, kā tiek saprasta tradīcija, kas laika gaitā mainās. Mūsdienās tradīciju pētniecība iekļauj aizvien plašāku to spektru un analītisko pieeju dažādību. Arī Latvijas folkloristikā kopš 20. gs. izskaņas top jauni pētījumi, kas veltīti dažādām tautas dievbijības izpausmēm. Tas gan nenozīmē, ka līdz tam pētnieki nebūtu veltījuši šai tēmai uzmanību, tomēr viņi bija pakļauti ārējiem apstākļiem, kas kavēja šo tradīciju kopu aplūkot integrāli. Tautas dievbijības pētniecību vēsturiski ietekmējusi Baznīcas vēlme norobežoties no tautas tradīcijām. Tikmēr dažādas tautas dievbijības izpausmes ir bijušas klātesošas Latgales folkloras un etnogrāfiskajā materiālā, kas norāda uz to nozīmi cilvēku sadzīvē. Promocijas darbā analizētas tautas dievbijības izpausmes Latgales dienvidaustrumu pierobežas Romas katoļu draudzēs, atklājot tautas dievbijības lokālo specifiku. Pētījuma ievadā tika izvirzīti trīs pētnieciskie jautājumi, uz kuriem vēlos sniegt īsas atbildes, arī pārdomājot pētījuma ierobežojumus un nākotnes izpētes perspektīvas.

Pirmkārt, **kādas tautas dievbijības izpausmes raksturīgas Latgales pierobežas draudzēs, un cik daudz tās atklāj iemiesoto katolicismu?** Latgales pierobežas draudzēs tautas dievbijība ir vērojama vairākos līmeņos. Tā raksturo vietējo draudžu locekļu ticības dzīvi, kur nozīmīga loma ir intensīvai tautas dievbijības praktizēšanai, rūpējoties par lūgšanām ārpus liturģijas, pie ceļmalas krucifiksiem vai pieminot mirušos. Individuāli tautas dievbijība ir klātesoša katrā mājsaimniecībā caur dažādām sakramentālījām, Dieva stūrī vai individuālajās lūgšanās. Iemiesotais katolicisms atklājas izpratnē par tradīciju pēctecību. Pierobežā rodamas Latvijai vienreizīgas tautas dievbijības izpausmes kā iešana allelujā Lieldienās vai Sv. Donāta svētki Krāslavā. Citas pieskaitāmas pie dažāda izplatības areāla, bet katrā izpausmē vienmēr ir kāda lokālā iezīme. Arī katrā draudzē šī tautas dievbijības valoda atšķiras, jo to ietekmē dažādie draudzes iedzīvotāju dzīvesgājumi un pieredzes. Pat ja darbā tautas dievbijības izpausmēm ir pieiets integrāli, tad perspektīvi iespējama izvērstāka to deskriptīvā un funkcionālā analīze. Piemēram, promocijas darbā ieskicētā tautas dievbijība septiņos sakramentos, Dieva sodā vai starp garīdzniecību, kas būtu saistošs turpmākas izpētes objekts.

Otrkārt, **kādi faktori ir ietekmējuši tautas dievbijības izplatību pierobežā, un kā ārējie apstākļi – varas maiņas, pandēmija vai Romas katoļu baznīcas mainīgā attieksme – atspoguļojas to izpildījumā?** Tautas dievbijība ir tikpat nozīmīgs rīks ticības piekopšanai, cik

tas var kļūt var varas represiju objektu cilvēku dzīvē. Padomju laikos dažādas tautas dievbijības izpausmes nācās piekopt slepenībā. Sadzīves katolicisms, kādu bija piekropuši cilvēki starpkaru periodā, līdz ar to zaudēja savu pēctecību. Ja savulaik bija ierasts, piemēram, pirms nozīmīga darba uzsākšanas pārkrustīties, tad šāda dievbijības izpausme izzuda. Pēc valstiskās neatkarības atjaunošanas Latgales dienvidaustrumu pierobeža kļuva par slēgta tipa telpu. Tas veicināja pierobežas periferizāciju un tukšošanos. Tautas dievbijība, kas bija piedzīvojusi savu atjaunotni pēc neatkarības atgūšanas, jau atkal lēnām izgaist no redzes loka, virsroku ņemot drastiskam iedzīvotāju skaita kritumam. Dažādas tautas dievbijību tradīciju maiņas noris izpildījuma līmenī, kur nozīmīga loma ir pašai Romas katoļu baznīcai, kas veic šo korekcijas darbu. Tikmēr pēdējo gadu bezprecedenta pandēmijas ierobežojumi skāra tautas dievbijību un atklāja tradīcijas trauslumu. Arī šajā kontekstā perspektīvs būtu fokuss uz tautas dievbijības korekcijas darbu dažādos līmeņos, sākot ar oficiālās doktrīnas pamatojuma analīzi līdz korekcijas darbiem praksē.

Treškārt, **kā katoliskajā tradīcijā sakņotās tautas dievbijības izpausmes palīdz saprast pierobežas iedzīvotāju savstarpējās attiecības paaudžu, dzimuma un sociālā statusa gaismā?** Tautas dievbijībā iezīmējas dzimuma un paaudžu šķautne, bet sociālais statuss, atskaitot baznīcas hierarhiju un garīdzniecību, tajā ir mazāk nozīmīgs. Mūsdienās galvenā loma tautas dievbijības tradīciju piekopšanā ir vecāka gadagājuma sievietēm, kas arī padomju laikos bija uzņēmušās bērnu katehizācijas lomu. Šī tendence sakrīt ar plašāku lokālo demogrāfisko ainu. Dzimums un paaudze ietekmē arī noteiktas tautas dievbijības izpildījumu, piemēram, svinīgajās procesijās. Mūsdienās iezīmējusies tendence, ka svētku procesijās piedalās visi klātesošie. Potenciāli saistoši būtu atsevišķi aplūkot iepriekš noteiktas cilvēku grupas (piemēram, vecākās paaudzes sievietes) lomu Romas katoļu draudzēs.

Ja darba ievaddaļā **hipotētiski** tika pieļauts, ka pierobežas iedzīvotāju tradīcijas nav bijušas pakļautas centra dominancēm un sakņo sevī senākus slāņus, kas lēnāk pakļaujas izmaiņām, tad darba nobeigumā secināms, ka šī hipotēze nav īsti apstiprinājusies. Tradīcijas tiek izdzīvotas horizontālā šķautnē, ar to domājot, ka noteiktas paaudzes pārstāvjus vieno kopēja izpratne par tradīcijām. Tā kā vairākums aktīvo pierobežas draudzes locekļu ir vecāka gadagājuma, arī viņu iemiesotajā tautas dievbijībā dzīves pieredzes dimensija ir klātesoša. Vēlme saskatīt senākus tradīciju slāņus liktu tradīcijas pētniecībā atgriezties pie tradīcijas autentiskuma jautājuma. Pierobežas tradīcijas, precīzāk – tautas dievbijības izpausmes, noteikti ir atšķirīgas no kādas Rīgas vai Kurzemes draudzes tradīcijām. Katras kopienas tradīcijas ir vienreizīgas to

kontekstā un izpildījumā. Otrais izvirzītais hipotētiskais pieņēmums, ka pierobežas iedzīvotāju tradīciju pēctecību apdraud mūsdienās raksturīgā zemā dzimstība un iedzīvotāju skaita lejupslīde, ir daļēji apstiprinājies. Jāprecizē, ka tradīciju pēctecības pārrāvums būtu vispirms jāskata no padomju laiku represiju perspektīvas, ko nu papildina arī pierobežas tukšošanās.

Literatūra

1. Althusser, L. (2006). Ideology and Ideological State Apparatuses (Notes towards an Investigation). *The anthropology of the state: a reader*. Eds. Sharma, Aradhana, Akhil Gupta. Malden, MA: Blackwell Pub., pp. 86–111.
2. Ambainis, O. (1989). *Latviešu folkloristikas vēsture. Pamatvirzieni un fakti*. Rīga: Zinātne.
3. American Anthropological Association. (2023). *Anthropological Ethics*. Elektroniskais resurss: <https://americananthro.org/about/anthropological-ethics/>, skatīts 17.06.2023.
4. Ančevska, I. (2018). *Latviešu dziedināšanas tradīcija: teorētiskie un praktiskie aspekti*. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte.
5. Assmuth, L. (2006). Ethnic, national and local identities at Russias Baltic borders. *Lineae Terrarum*, March, pp. 1–30.
6. Barovskis, I. (2018). Iekštelpu iekārtojuma ikonogrāfija: Daugavpils novada piemērs. *Daugavpils novads. Vietas vērtība*. Monogrāfisks rakstu krājums, sast. J. Kursīte. Rīga: Zinātne, 296.–311. lpp.
7. Barth, F. (1969). *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference*. Illinois: Waveland Press.
8. Bauman, R. (1994). Contextualization, Tradition and the Dialogue of Genres. *Rethinking context: Language as an Interactive Phenomen*. Eds. Duranti A., Goodwin Ch. Cambridge: University Press, pp. 125–145.
9. Beurskens, K., Miggelbrink, J. (2017). Special Section Introduction – Sovereignty Contested: Theory and Practice in Borderlands. *Geopolitics*, 22 (4), pp. 749–756.
10. Bogdanoviča, T. (2015). *Dinaburgas rezidences jezuītu darbība Infantijas rekatolizācijas jomā*. Maģistra darbs. Rīga: Latvijas Universitāte.
11. Boiko, M. (2001). Mirušo oficijs (*officium defunctorum*) un sapņu folklorā Dienvidaustrumlatvijā. *Materiāli par kultūru mūsdienā Latvijas kontekstā*. Rīga: Zinātne, 69.–105. lpp.
12. Boiko, M. (2004). Nāve, rudens, sapņi un mirušo oficijs Latgalē. *Mūzikas Saule*, Nr. 5(25), 24.–27. lpp.
13. Bonnet, S. (2016). *Défense du catholicisme populaire*. Parīze: Cerf Patrimoines.

14. Boyle, L. (1982). Popular Piety in the Middle Ages: What is Popular? *Florilegium* 4 (1), pp. 184–193.
15. Brückner, W., Wedgwood, S. (1968). Popular Piety in Central Europe. *Journal of the Folklore Institute*, 5 (2/3), pp. 158–174.
16. Budzyński, R., Filipchuk, D., Jakubowski, M. et al. (2021). 'Baltic catacombs.' *Translating corpisanti catacomb relic-sculptures between Rome, Polish Livonia, and the Lithuanian Grand Duchy circa 1750–1800* [version 1; peer review: 4 approved].
17. Budže, A., Svilāns, J. (1995). *Latvijas Romas katoļu baznīcas un kapelas*. Rīga: Rīgas Metropolijas kūrīja.
18. Bula, D. (2011). *Mūsdienu folkloristikas paradigmas maiņa*. LU Literatūras, folkloras un mākslas institūta Latviešu folkloras krātuve. Rīga: Zinātne.
19. Burima, M. (2015). Cemetery Culture in Border Zone as a Phenomenon of Comparative Area Studies. *Comparative Studies. Cemeteries in Cross-border Regions. Vita Memoriae*. Vol. VI (2). Daugavpils: Daugavpils University Academic Press Saule, pp. 11–37.
20. Butler, M. (2004). *Popular piety and political identity in Mexico's Cristero Rebellion: Michoacán, 1927–1929*. Oxford, New York: Oxford University Press.
21. Butler, M. (2006). Revolution and the ritual year: Religious conflict and innovation in Cristero Mexico. *Journal of Latin American Studies* 38 (03), pp. 465–490.
22. Cakuls, J. (1997). *Latvijas Romas katoļu draudzes. Kūrījas arhīva materiālu apkopojums*. Rīga: Rīgas Metropolijas kūrīja.
23. Cakuls, J. (2001). *Latvijas Romas katoļu baznīcas vēstures materiāli. XX gadsimts*. Apkopojis J. Cakuls. Rīga: Rīgas Metropolijas kūrīja.
24. Cara, O. (2010). Lives on the border: language and culture in the lives of ethnic Russian women in Baltnava, Latvia. *The Journal of Nationalism and Ethnicity*. Vol. 38 (1), pp. 123–142.
25. Cibuškis, V. (1968). Maja mēneša lyugšonu kārteiba Naurānu pogostā. *Acta Latgalica* 2. Latgaļu pētnīcības institūts. P/s Latgaļu izdevnīceiba, 131.–149. lpp.
26. Csordas, T. J. (1990). Embodiment as a Paradigm for Anthropology. *Ethos*, 18 (1), pp. 5–47.
27. Denz, H. (2009). Religion, popular piety, patchwork religion. *Church and Religion in Contemporary Europe*, pp. 183–202.

28. Donnan, H., Wilson, T. (1999). *Borders: Frontier of Identity, Nation and State*. Oxford: Berg.
29. Driscoll, M. S. (2019). Penance in Transition: Popular Piety and Practice. *Medieval Liturgy*. Routledge, pp. 121–163.
30. Dukaļska, I. (2010). Gadskārtu rituālu sinkrētisms Latgales pierobežā. *Via Latgalica: Humanitāro zinātņu žurnāls*. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, 92.–101. lpp.
31. Dundes, A. (2007) [1962]. From Etic to Emic Units in the Structural Study of Folktales. *The Meaning of Folklore: The analytical essays of Alan Dundes*. Logan: Utah State University Press, pp. 88–101.
32. Dzenovska, D. (2012). *Aizbraukšana un tukšums Latvijas laukos: starp zudušām un iespējamām nākotnēm*. Rīga: Biznesa augstskola Turība.
33. Dzenovska, D. (2020). Emptiness. Capitalism without people in the Latvian countryside. *American Ethnologist*, 47 (1), pp. 10–26.
34. Dzeņš, O. (1968). Maja mēneša tradīcijas Vōrkovas pogostā. *Acta Latgalica 2*. Latgaļu pētnīcības institūts. P/s Latgaļu izdevnīceiba, 128.–130. lpp.
35. Elizondo, V. (1993). Hispanic Theology and Popular Piety: From Interreligious Encounter to a New Ecumenism. *Proceedings of the Catholic Theological Society of America*, 48, pp. 1–14.
36. Erdelyi, G. (2012). The Consumption of the Sacred: Popular Piety in a Late Medieval Hungarian Town. *The Journal of Ecclesiastical History*, 63(1), pp. 31–60.
37. Eriksen, T. H. (2010). *Ethnicity and Nationalism: Anthropological Perspectives*. London: Pluto Press.
38. Ēriksens, T. H. (2010). *Mazas vietas – lieli jautājumi. Ievads sociālantropoloģijā*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
39. Fjodorovs, F., Ivanovs, A., Komorova, O. et al. (2008). *Latgale kā kultūras pierobeža. Rakstu krājums*. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds “Saule”.
40. Francis, M. (2005). Liturgy and Popular Piety in a Historical Perspective. *Directory on Popular Piety and the Liturgy: Principles and Guidelines. A Commentary*. Ed. P. Phan, pp. 19–44.
41. Geary, P. (2018). The Ninth-Century Relic Trade-A Response to Popular Piety? *Living with the dead in the Middle Ages*. Cornell University Press, pp. 177–193.

42. Harris, A. (2013). Lourdes and holistic spirituality: Contemporary Catholicism, the therapeutic and religious thermalism. *Culture and Religion* 14 (1), pp. 23–43.
43. Hobsbawm, E. (1983). Introduction: Inventing Traditions. *The Invention of Tradition*. Eds. E. Hobsbawm, T. Ranger. United Kingdom: Cambridge University Press, pp. 1–14.
44. Houtum, H. van (2000). An Overview of European Geographical Research on Borders and Border Region. *Journal of Borderland Studies*, 15 (1), pp. 56–83.
45. Hufford, D. (1985). Ste. Anne de Beaupré: Roman Catholic Pilgrimage and Healing. *Western Folklore*, 44 (3), pp. 194–207.
46. Hymes, D. (1975). Folklore's Nature and the Sun's Myth. *The Journal of American Folklore*, 88 (350), pp. 345–369.
47. Ingham, J. M. (1986). *Mary, Michael, and Lucifer: Folk Catholicism in Central Mexico*. Austin: University of Texas Press.
48. Jacobs, F. (2013). *Votive panels and popular piety in early modern Italy*. Cambridge University Press.
49. Juško-Štekele, A. (2002). *Folkloristika Latgalē 19. gadsimta otrajā pusē*. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola.
50. Juško-Štekele, A. (2007). *Latgaliešu folklorā*. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola.
51. Juško-Štekele, A. (2015). Tradīcija un ideoloģija: Aglonas svētceļojuma diskurss. *Via Latgalica: Humanitāro zinātņu žurnāls*. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola.
52. Juzala, G. (2009). Of Research into Easter Well-wishing Carols in Poland and Lithuania. *Traditional Musical Cultures in Central-Eastern Europe. Ecclesiastical and Folk Transmission*. Warsaw: University of Warsaw, Polish Academy of Sciences.
53. Kalnačs, B. (2013). Postkoloniālisms. *Mūsdienu literatūras teorijas*. Sast. I. Kalniņa, K. Vērdiņš. Rīga: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts, 413.–436. lpp.
54. Kaminska, R., Bistere, A. (2006). *Sakrālās arhitektūras un mākslas mantojums Daugavpils rajonā*. Rīga: Neputns.
55. Kaminska, R., Bistere, A. (2013). *Sakrālās arhitektūras un mākslas mantojums vēsturiskajā Preiļu rajonā*. Rīga: Neputns.
56. Kaminska, R., Bistere, A. (2015). *Sakrālās arhitektūras un mākslas mantojums vēsturiskajā Krāslavas novadā*. Rīga: Neputns.

57. Kaminska, R., Bistere, A. (2021). *Sakrālās arhitektūras un mākslas mantojums vēsturiskajos Balvu un Ludzas rajonos*. Rīga: Neputns.
58. Kapaló, J. (2013). Folk religion in discourse and practice. *Journal of Ethnology and Folkloristics*, 7 (1), pp. 3–18.
59. Kemps, F. (1991) [1938]. *Latgales likteņi*. Rīga: Avots.
60. Kļavinska, A. (2015). *Etnonīmi latgaliešu folklorā: lingvistiskais aspekts*. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte.
61. Kolossov, V. (2005). Border studies: Changing Perspectives and Theoretical Approaches. *Geopolitics*, 10, pp. 606–632.
62. Kolossov, V., Scott, W. J. (2013). Selected Conceptual Issues in Border Studies. *Belgeo Modelling and Benchmarking of Borders (1)*.
63. Konrad, V., Nicol, H. N. (2011). Border Culture, the Boundary Between Canada and the United States of America, and the Advancement of Borderlands Theory. *Geopolitics*, 16 (1), pp. 70–90.
64. Konrad, V. (2015). Toward a Theory of Borders in Motion. *Journal of Borderlands studies*, 30 (1), pp. 1–17.
65. Kovaļevska, O. (2020). Tikai mīlestība paliek. Rosicas traģēdijas piemiņai. *Katoļu Kalendārs 2021. gadam*. Sast. I. Lisenkova. Rīga: Nodibinājums “Katoļu Baznīcas Vēstnesis”, 152.–169. lpp.
66. Kovzele, O. (2021). *Svētku kultūras transformācija pierobežā: Latgales un Pleskavas apgabala piemērs*. Daugavpils: Daugavpils Universitāte.
67. Kroeger, J. H. (2015). Discovering the rich treasures of popular piety. *Landas*, 29 (2), pp. 33–50.
68. Krūmiņš, A. (2003). *Latgales koka baznīcas*. Rīga: Jumava.
69. Kursīte, J., Stafecka, A. (2003). *Latgale: valoda, literatūra, folklorā*. Rēzekne: Latgales Kultūras centra izdevniecība.
70. Kursīte, J. (2008) *Kāzas Latgalē*. Rīga: Madris.
71. Kursīte, J. (2009). *Baltu un slāvu kultūrkontakti*. Rakstu krājums, sast. Janīna Kursīte. Rīga: Madris.
72. Kursīte, J., Ķipurs, R. (2016). Ieskats Uniātu reliģiskajā kustībā. *Ceļš (Nr. 67)*, sast. I. Jansone. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 121.–133. lpp.

73. Kursīte, J. (2017). Robeža nošķir, saknes vieno. Ekspedīciju piezīmes: Vitebskas apgabals. *Saprast Baltkrieviju*. Sast. V. Hermanis. Rīga: Zelta grauds.
74. Kūkoja, K. (2017). *Latgalešu folkloras interpretācija un pētniecība trimdā*. Maģistra darbs. Rīga: Latvijas Universitāte.
75. Laine, J. (2015). A historical view on the study of borders. *Introduction to Border Studies*. Eds. Sevastianov S., Laine J., Kireev A., pp. 14–32.
76. *Latgales lingvoteritoriālā vārdnīca. I.* (2012). Galv. red. I. Šuplinska. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola.
77. Latkovskis, L. (1968). Krysts latgaļu tradīcijās. *Acta Latgalica 2*. Latgaļu pētniecības institūts. P/s Latgaļu izdevniecība, 113.–127. lpp.
78. Latvijas Nacionālā Bibliotēka. (2023a). Mirušo oficijs Latgalē un Augšzemē. Elektroniskais resurss: <https://kulturaskanons.lv/archive/miruso-oficijs/>, skatīts 17.06.2023.
79. Latvijas Nacionālā Bibliotēka. (2023b). Maija dievkalpojumi pie brīvdabas krustiem. Elektroniskais resurss: <https://kulturaskanons.lv/archive/maija-dievkalpojumi/>, skatīts 17.06.2023.
80. Lielbārdis, A. (2011). Maģijas un reliģijas saskarsme Timofejevka latviešu svētkos un ikdienā. *Latvieši latviešu acīm: Sibīrija. Timofejevka*. Rīga: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts, 137.–156. lpp.
81. Lielbārdis, A. (2012). *Latviešu buramvārdu tradīcija*. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte.
82. Lulle, A. (2006). The local and the global: a case study on the Latvian-Russian border zone (Pededze-Lauri). *Defining region: socio-cultural anthropology and interdisciplinary perspectives*. Part 1. *Acta Historica Universitatis Klaipedensis XII, Studia Antropologica I*, pp. 73–85.
83. Lulle, A. (2006). Cross-border Cooperation Between Latvia and Russia: Obstacles and Opportunities. *Latvian-Russian Relations: Domestic and International Dimensions*. Ed. N. Muižnieks. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, pp. 140–147.
84. Macdonald, C. (2004). Folk Catholicism and pre-Spanish religions in the Philippines. *Philippine Studies*, pp. 78–93.

85. Malahovskis, V. (2008). Katolisko identitāti veidojošie faktori Latgalē. *Etniskums Eiropā: sociālpolitiskie un kultūras procesi: starptautiskās zinātniskās konferences materiāli*. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, 185.–192. lpp.
86. Malkki, L. (2007). Tradition and Improvisation in Ethnographic Field Research. A. Cerwonka, L. Malkki. *Improvising Theory: Process and Temporality in Ethnographic Fieldwork*. The University of Chicago Press, pp. 162–188.
87. Martinière, M. (2019). *La piété populaire. Une chance pour l'évangélisation*. Paris: Médiaspaul.
88. Mong, A. (2019) *Power of Popular Piety: A Critical Examination*. Wipf and Stock Publishers.
89. Mróz, F. (2021). Shrines and pilgrimages in Poland as an element of the “geography” of faith and piety of the people of god in the age of Vatican II (C. 1948–1998). *Religions (Basel, Switzerland)*, 12 (7), 525.
90. Navaro-Yashin, Y. (2012). Abjected Spaces, Debris of War. *The Make-Believe Space. Affective Geography in a Postwar Space*. Durham and London: Duke University Press: Duke University, pp. 129–160.
91. Newman, D. (2011). Contemporary Research Agendas in Border Studies: An Overview. *The Routledge Research Companion to Border Studies*. Ed. D. Wastl-Walter, pp. 33–45.
92. Norkārklis, R. (2016). Jezuītu svētie, svētīgie un godināmie Latvijā 17.–19. gadsimtā. *Reliģiski-filozofiskie raksti XXI*. Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, 94.–113. lpp.
93. Olenkin S. A. (2020). *Russkij i Belorusskij fol'klor v Latvii na rubezhe tysjacheletij*.
94. Paasi, A. (2011). A “Border theory”: an unattainable dream or a realistic aim for border scholars? Ed. Wastl-Walter, D. *A Research Companion to Border Studies*. Aldershot: Ashgate. pp. 11–31.
95. Paklone, I. (2005). *Nomales identitāte*. Rakstu krājums. Sast. I. Paklone. Rīga: Madris.
96. Papsujevičs, O., Pokulis, J. (2013). *Asūnes pagasts: vēstures lappuses un ļaudis*. Daugavpils Universitāte: Daugavpils Universitātes akadēmiskais apgāds “Saule”.
97. Pēča, K. (2019). *Aizsarglietu stāstījumu folklorā Latgalē (pēc 2018. un 2019. gada lauka pētījuma materiāliem)*. Bakalaura darbs. Rīga: Latvijas Universitāte.

98. Phan, P. C. (2005). *Directory on Popular Piety and the Liturgy: Principles and Guidelines. A Commentary*. Ed. P. C. Phan. Collegeville, Minnesota: Liturgical Press.
99. Pina-Cabral, J. (1992). The gods of the Gentiles are demons: the problem of pagan survivals in European culture. *Other histories*. Ed. K. Hastrup. London: Routledge, pp. 45–61.
100. Platovnjak, I. (2018). Popular Piety: Living or “Dead” Tradition? *Studia Gdańskie*, 42. Gdańskie Seminarium Duchowne, Kuria Metropolitalna Gdańska, pp. 105–118.
101. Prokkola, E. (2009). Unfixing borderland identity: Border performances and narratives in the construction of self. *Journal of Borderlands Studies*, 24 (3), pp. 21–38.
102. Rancāns, A. (1996). *Kokā cirstās ciešanas. Krucifiksi Latgales ainavā*. Rīga: Preses nams.
103. Reidzāne, B. (2009). Apturētais laiks. *Feimaņu draudzes pasakas*. Pierakst. A. Kokalis. Sast. O. Spārītis. Rīga: Nacionālais apgāds, 129.–139. lpp.
104. Roszak, P., Tykarski, S. (2020). Popular Piety and Devotion to Parish Patrons in Poland and Spain, 1948–1998. *Religions* 11 (12 (658)). Elektroniskais resurss: <https://www.mdpi.com/2077-1444/11/12/658/htm>, skatīts 17.06.2023.
105. Ryan, S. (2012). Some Reflections on Theology and Popular Piety: A Fruitful or Fraught Relationship? *The Heythrop Journal*, 53, pp. 961–971.
106. Sadowski-Smith, C. (2011). Introduction: Comparative Border Studies. *Comparative American Studies*, 9 (4), pp. 273–287.
107. Salter, B. M. (2012). Theory of the / : The Suture and Critical Border Studies. *Geopolitics*, 17 (4), pp. 734–755.
108. Santino, J. (1982). Catholic Folklore and Folk Catholicism. *New York Folklore*, 8 (3), pp. 93–106.
109. Scheer, M. (2012). Catholic Piety in the Early Cold War Years; or, How the Virgin Mary Protected the West from Communism. *Cold War Cultures*. Berghahn Books, pp. 129–151.
110. Scribner, R. (1984). Ritual and Popular Religion in Catholic Germany at the Time of the Reformation. *The Journal of Ecclesiastical History*, 35 (1), pp. 47–77.

111. Scribner, R. (2002). Popular piety and modes of visual perception in late-medieval and Reformation Germany. *Religion and Culture in Germany (1400–1800)*, pp. 104–128.
112. Soms, H. (2013). Gustavs Manteifelis – personība un laikmets. *Terra Mariana. 1186–1888. Albums un komentāri*. Itālija: Latvijas Nacionālā Bibliotēka sadarbībā ar Vatikāna Apustulisko bibliotēku, 11.–13. lpp.
113. Soms, H. (2020). Gustava Manteifeļa darbs “Poļu Inflatija”. Priekšvārds G. Manteifeļa *Poļu Inflatija*. Rīga: Jumava, 14.–17. lpp.
114. StafECKa, A. (2007). ““Evangelio toto anno...” (1753) un latgaliešu rakstu valodas gaita.” Apcerējums faksimila izdevumā “*Evangelio toto anno...*”. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 224.–254. lpp.
115. Straubergs, K. (1944). *Latviešu tautas paražas*. Rīga: Latvju Grāmata.
116. Strods, H. (1996). *Latvijas Katoļu baznīcas vēsture. (1075–1995)*. Rīga: autorizdevums.
117. Taylor, L. J. (1995). *Occasions of Faith: An Anthropology of Irish Catholics*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
118. Tēraudkalns, V. (2007). *Reliģiskā dažādība Latgalē. Mērojot ceļu uz dialogu*. Rakstu krājums V. Tēraudkalna redakcijā. Rīga: Latvijas Bībeles biedrība.
119. Tihovskis, H. (1993.) *Kāzu paražas Latgalē*. Rīga: Zinātne.
120. Treija, R. (2008). Agates brīnumi tautas tradīcijās. *Letonica*, 18, 247.–260. lpp.
121. Turner, V. (1987). *The anthropology of performance*. New York: PAJ Publications.
122. Uļanovska, S. (2017). *Poļu Inflatijas latvieši. Etnogrāfisks tēlojums*. Atb. red. A. Juško-Štekele, A. Kļavinska. Tulk. K. Kuņicka. Rēzekne: Rēzeknes Tehnoloģiju augstskola.
123. Usāne, S. (2021). *Pārrobežu sadarbība pierobežas teritorijās*. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte.
124. Valsts prezidenta kanceleja. (2023) Valsts prezidenta Egila Levita uzruna Indras pagasta iedzīvotājiem. Elektroniskais resurss: <https://www.president.lv/lv/jaunumi/zinas/valsts-prezidenta-egila-levita-uzruna-indras-pagasta-iedzivotajiem-25940>, skatīts 17.06.2023.

125. Volkopa, L. (2011). *Lokālās identitātes konstruēšana dzīvesstāstā: Austrumlatgales pierobežas gadījums*. Maģistra darbs. Rīga: Latvijas Universitāte.
126. Vergote, A. (1982). Folk Catholicism: Its significance, value and ambiguities. *Philippine Studies*, pp. 5 – 26.
127. Vol'ter, E. (1890). *Materiali dlja etnografii latyshskogo plemeni Vitebskoj gubernii*. Sankt-Peterburg: tip. Imp. Ak. nauk.
128. Watt, T. (1994). *Cheap print and popular piety, 1550–1640*. Cambridge: Cambridge University Press.
129. Weed, S. (2010). Venerating the Virgin Martyrs: The Cult of the “Virgines Capiales” in Art, Literature, and Popular Piety. *The Sixteenth Century Journal*, 41 (4), pp. 1065–1091.
130. Wilson, T. M., Donnan, H. (1998). Nation, state and identity at international borders. Eds. Wilson, T., Donnan, H. *Border identities. Nation and state at international frontiers*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 1–30.
131. Yoder, D. (1974). Toward a Definition of Folk Religion. *Western Folklore* 33 (1), pp. 2–15.
132. Young, F. (2009). Catholic Exorcism in Early Modern England: Polemic, Propaganda and Folklore. *Recusant History*, 29 (4), pp. 487–507.
133. Young, F. (2016). *A History of Exorcism in Catholic Christianity. Palgrave Historical Studies in Witchcraft and Magic*. Palgrave MacMillan. Cambridge: Cambridge Theological Federation.
134. Zajass, K. (2013) Gustava fon Manteifela *Inflantijas Vēstures* projekti. *Terra Mariana. 1186–1888. Albums un komentāri*. Itālija: Latvijas Nacionālā Bibliotēka sadarbībā ar Vatikāna Apustulisko bibliotēku, 21.–23. lpp.
135. Zeile, P. (2006). *Latgales kultūras vēsture*. Rēzekne: Latgales kultūras centra izdevniecība.
136. Zeile, P. (2007). Oda Krāslavai un tās senajai augstskolai. Red. V. Unda. *Krāslavas Garīgais seminārs – pirmā augstskola Latvijā*. Konference Krāslavā 27.10.2006. Rēzekne: LKCI.
137. Zeile, P. (2010). *Latgale un tās ļaudis*. Rēzekne: Latgales Kultūras centra izdevniecība.

138. Zepa, I. (2021). *Sašmes Stērnīnē (psalmu un bērnu dziedājumu krājums)*. Sast. I. Zepa, grāmata un 2 CD. Izdevējs: Stirnienes draugu biedrība.
139. Zujeva, E. (2012). *Latvijas–Baltkrievijas pierobežas pilsētu Krāslavas un Verhņedvinskas iedzīvotāju pārrobežu mobilitāte*. Maģistra darbs. Rīga: Latvijas Universitāte.
140. Žganec, V. (1956). Folklore Elements in the Yugoslav Orthodox and Roman Catholic Liturgical Chant. *Journal of the International Folk Music Council*, 8, pp. 19–22.

Avoti

Romas katoļu baznīcas dokumenti

1. Evertovskis, J. (2011). Pāvests aicina sargāt un izkopt tautas dievbijību. Elektroniskais resurss:
http://www.archivioradiovaticana.va/storico/2011/04/08/p%C4%81vests_aicina_sarg%C4%81t_un_izkopt_tautas_dievbij%C4%ABbu/let-476973, skatīts 17.06.2023.
2. Evertovskis, J. (2022). Pāvests konsekrē Krieviju un Ukrainu Marijas Bezvainīgajai Sirdij. Elektroniskais resurss: <https://www.vaticannews.va/lv/pavests/news/2022-03/pavests-konsekreja-krieviju-ukrainu-marijas-bezvainigajai-sirdij.html>, skatīts 17.06.2023.
3. GTKRK [Varšavas arhidiecēzes Sv. Sigismunda draudzes tīmekļvietne]. (2023). Elektroniskais resurss:
<http://www.swzygmunt.knc.pl/MARTYROLOGIUM/POLISHRELIGIOUS/vENGLISH/HTMs/POLISHRELIGIOUSmartyr3453.htm>, skatīts 17.06.2023.
4. Katoliskās Baznīcas katehisms. (1997). Rīga: Rīgas Metropolijas kūrīja.
5. Konstitūcija par svēto liturģiju. (1963). Elektroniskais resurss:
https://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19631204_sacrosanctum-concilium_lv.html, skatīts 17.06.2023.
6. Latvijas Bīskapu konference par ticīgo dalību Svētajā Misē. (2019). Kurzemes bīskapijas portāls. Elektroniskais resurss: <http://www.katedrale.lv/index.php?id=19750>, skatīts 17.06.2023.
7. Marians of the Immaculate Conception. (2023). Belarus: The Martyrs of Rosica honored. Elektroniskais resurss: <https://padrimariani.org/en/2012/02/18/martyrs-rosica-honored/>, skatīts 17.06.2023.
8. Oremus. (2023). Lūgsimies par priesteru, mocekļa Vladislava Litaunieka (1909-1941) beatifikāciju. Elektroniskais resurss: <https://www.oremus.lv/biografija/>, skatīts 17.06.2023.
9. Pāvests Benedikts XVI. (2007). Inaugural session of the fifth general conference of the bishops of Latin America and the Caribbean. Elektroniskais resurss:
https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/speeches/2007/may/documents/hf_ben-xvi_spe_20070513_conference-aparecida.html, skatīts 17.06.2023.

10. Pāvests Benedikts XVI. (2011). Adress of his holiness Benedict XVI to participants in the plenary meeting of the pontifical commission for Latin America. Elektroniskais resurss: https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/speeches/2011/april/documents/hf_ben-xvi_spe_20110408_plenaria-pcal.html, skatīts 17.06.2023.
11. Pāvests Francisks. (2013). Apustuliskais pamudinājums *Evangelii Gaudium*. Elektroniskais resurss: https://www.vatican.va/content/francesco/en/apost_exhortations/documents/papa-francesco_esortazione-ap_20131124_evangelii-gaudium.html, skatīts 17.06.2023.
12. Pāvests Jānis Pāvils II. (1983). Homilia del Santo Padre Juan Pablo II. La Serena (Chile). Elektroniskais resurss: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/es/homilies/1987/documents/hf_jp-ii_hom_19870405_celebraz-la-serena.html, skatīts 17.06.2023.
13. Pāvests Pāvils VI. (1969). Apustuliskā vēstule *motu proprio Mysteriorum Paschalis* par liturģisko gadu un jauno universālo Romas kalendāru. Elektroniskais resurss: https://www.vatican.va/content/paul-vi/en/motu_proprio/documents/hf_p-vi_motu-proprio_19690214_mysterii-paschalis.html, skatīts 17.06.2023.
14. Pāvests Pāvils VI. (1975). Apustuliskais pamudinājums *Evangelii Nuntiandi* par evaņģelizāciju mūsdienu pasaulē. Elektroniskais resurss: https://www.vatican.va/content/paul-vi/lv/apost_exhortations/documents/hf_p-vi_exh_19751208_evangelii-nuntiandi.html, skatīts 17.06.2023.
15. Romas katoļu baznīcas Dievišķā kulta un Sakramentu disciplīnas kongregācija. (2001). Direktorijs par tautas dievbijību un liturģiju. Elektroniskais resurss: https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccdds/documents/rc_con_ccdds_doc_20020513_vers-direttorio_fr.html, skatīts 17.06.2023.

Daiļliteratūra un novadpētniecības izdevumi

1. Barkāns, J. (2017). *Noklusētās sāpes*. Rīga: biedrība "ICEJ Latvija".
2. Bojarinova, A. (2008). *Pasinskij kraj. Istorija i ljudi*. Rīga: [b. i.].
3. Kolāte, E., Kursīte, E. (2016). *Latvija pierobežas pēdējie mohikāņi*. Rīga: Rundas.
4. Syrcov, I. (2010). *Korni*. Rēzekne: Latgales Kultūras centra izdevniecība.
5. Syrcov, I. (2019). *Gorod Zilupe i Zilupskij kraj*. Rēzekne: Latgales Kultūras centra izdevniecība.

6. *Terra Mariana. 1186–1888. Albums un komentāri.* (2013). Itālija: Latvijas Nacionālā Bibliotēka sadarbībā ar Vatikāna Apustulisko bibliotēku.
7. Upe, P. (1948). *Tumšā robeža. Latviešu robežsargu cīņas ar slepenajiem aģentiem.* Ludvigsburga: Latviešu Ziņu Apgāds.
8. Ziedonis, R. (2008). *Austrumu robeža.* Rīga: Zvaigzne ABC.

Periodika

1. Cercins, V. (1929). Baznīcas saimnieks. *Katōļu Dzeive.*
2. Jēruma, V. (1940). Jostiņu sega. *Lauku Sēta*, Nr. 1/2, 47. lpp.
3. Kalviša, G. (2010). Svētā mocekļa Donata svētki laikmetu griežos. *Ezerzeme.*
4. Kalviša, G. (2013). Aizvadīti svētā Donata svētki. *Ezerzeme.*
5. Kalviša, G. (2015). Pēc mocekļa Donata parauga ļausim Dievam vadīt savu dzīvi! *Ezerzeme.*
6. Ūaune, N. (1934). Garīgās dzīves veidošanās Latgalē. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts.* Nr. 1, 1934.
7. Lāce-Baltalksne, Z. (2018). Savelinku kaprīzā Dievmāte un Pasienes baznīca – “Aglonas bazilikas māte”. Elektroniskais resurss: <https://www.lsm.lv/raksts/dzive--stils/vesture/savelinku-kapriza-dievmate-un-pasienes-baznica-aglonas-bazilikas-mate.a275363/>, skatīts 17.06.2023.
8. Rudko, N. (1990). Jezuīti Latgalē. *Darba Karogs* (Rēzekne), Nr. 98, 18.08.1990.
9. Valpītrs, B. (2001) Fragments no tēva Broņislava Valpītra MIC atmiņām “Mans dzīves ceļš”. *Katōļu Dzeive.*

Televīzijas un kino materiāli

1. Latgales pierobeža – vieta, kur sākas Eiropas Savienība! (2019) Raidījuma vadītāja A. Sprukte. Latgales Reģionālā televīzija.
2. Sargāj' savu tēvu zemi. (2018) LTV.
3. Sīmanis, D. (2018). Mūris. Režisors D. Sīmanis. Latvija / Čehija: Ego Media.
4. Streičs, J. (1991). Cilvēka bērns. Studija “Trīs”.
5. Zviedris, I. (2018). Klausītājs. LTV.